АРХИВ ВОЈВОДИНЕ
ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредници
Др Небојша Кузмановић
Др Миша Стојадиновић

Уредник
Кристијан Обшуст

Рецензенти
др Милан Брдар
др Александар Гајић
др Зоран Јевтовић
др Небојша Петровић
др Вања Глишин
Борис Субашић

Дизајн корица
Драган Зубер

© Архив Војводине, Институт за политичке студије 2025.

ЉУБИША ДЕСПОТОВИЋ

ГЕОПОЛИТИКА СВЕТОСАВЉА

СРПСКО НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ У ИСТОРИЈСКОМ РАСПОНУ ОД КРШТЕНЕ ДО ПРИРОДНЕ СРБИЈЕ

друго измењено и допуњено издање

Нови Сад / Београд, 2025.

У поводу 850 године од рођења великог светитеља српског Растка Немањића – Светог Саве

„У житију свог учитеља Доментијан прецизно каже да је Сава извео подвиг ради „деце отачаства", да је друго путовање по Светој гори предузео да би Србе привео Богу као „савршен народ" (...) То у преводу значи да је Сава доласком на врх Синајске горе учинио Србе изабраним Божијим народом (...) Доносећи „светло истока" у „западно отачаство", Сава је учинио Србију делом Свете земље (...) Срби су кренули Савиним трагом у Свету земљу и у следећим вековима у њој оставили дубоке трагове. Средњевековна Србија је спасавала православље у Светој земљи у времену када је Ромејско царство било пред гашењем, а царска Русија се још није уздигла."

Борис Субашић

„Обрадовало ме је кад сам видео да у свом тексту помињете и професора Љубишу Деспотовића. Неке од књига Деспотовића сам и ја читао, а неким његовим ставовима сам се и посебно бавио. У последњој од њих, Геополитика светосавља (2019), видео сам и да је и номинално прихватио израз и појам Природна Србија; чак се изричито позивао на мене."

Проф. др Петар Милосављевић

САДРЖАЈ:

ПРЕДГОВОР 7

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ 11

„IN MEDIAS RES": Геополитика Светосавља на Балкану 14

I КРШТЕНА СРБИЈА – ИСТОРИЈСКИ, ГЕОПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ПИТАЊА НА БАЛКАНУ

1. ИСТОРИЈСКИ И ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ 37
1.1. Геополитички положај Срба на Балкану 37
1.2. Геополитичка судбина Косова и Метохије 69
1.3. Геополитички значај српске Војводине 88
1.4. Геополитичка важност Републике Српске. 112
1.5. Системски аутошовинизам код Срба као синдром националне ентропије 130

2. БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ 144
2.1. Антиномије националне (не)моћи 144
2.2. Срби и радикални ислам на Балкану 160
2.3. Босна и Херцеговина и Косово и Метохија као клијалиште белог џихада на Балкану. 173

II ПРИРОДНА СРБИЈА – ФИЛОЛОШКИ, ИДЕНТИТЕТСКИ И РЕЛИГИЈСКО-КОНФЕСИОНАЛНИ АСПЕКТИ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ПИТАЊА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. ФИЛОЛОШКИ, РЕЛИГИЈСКО-КОНФЕСИОНАЛНИ И ИДЕНТИТЕТСКИ АСПЕКТИ 195
1.1. Геополитика језика и Срби римокатолици 195
1.2. Геополитика Ватикана и разбијање Југославије 219
1.3. Срби мухамедове вере 242
1.4. Синтетичке нације и Југославија 257
1.5. Српски национални идентитет 274

2. ОД ИДЕОЛОШКОГ ЛУТАЊА И СРБОФОБИЈЕ ДО РАТНИХ ЛАЖИ И ЦИВИЛИЗАЦИЈСКЕ КОНВЕРЗИЈЕ 306
2.1. Идеолошка лутања Срба, од традиције до транзиције 306
2.2. Србофобија и њени корени 320
2.3. Ратне лажи и сатанизација Срба 341
2.4. „Дуго путовање у Јевропу" и/или покушаји цивилизацијске конверзије српског народа 357

ЗАВРШНО СЛОВО: Геополитика Светог Саве створила је српску нацију . . 368

ПОГОВОР: На светосавском, а не на западном путу 374

БЕЛЕШКА О АУТОРУ 378

ПРЕДГОВОР

Научна монографија „Геополитика Светосавља: српско национално питање у историјском распону од крштене до природне Србије" представља круну вишедеценијског научног рада професора Љубише Деспотовића. Наведеном монографијом научни опус професора Деспотовића добија једну ванвременску димензију, коју, осим методолошки прецизног, академски озбиљног и исцрпног истраживачког рада, краси креативност управо изражена у самом наслову, али и храброст да се крене напред, путем истине, до нових питања и одговора.

Садржински, научну монографију чине две целине обогаћене текстовима чија вишедимензионалност систематично разјашњава и упознаје читаоце са идејом *Геополитике Светосавља*. На самом почетку аутор се бави системским аутошовинизмом код Срба и упознаје, али и опомиње научну и друштвену јавност на проблем који има чврсте корене, континуитет деловања и видљиве последице. Реч је о *системском аутошовинизму* чија је карактеристична обележја аутор елаборирао у шест тачака истакавши да постоји и неколико фаза његовог континуираног наметања. Прва фаза почиње наметањем *политичке идеологије југословенства*, потом друга фаза, која се под идеолошком формулом *братства и јединства* наставила у Брозовој Југославији. Управо у наведеној фази професор Деспотовић лоцира наставак програма *геополитике идентитета* који подразумева формирање синтетичких идентитета и њихових националних држава. Трећа фаза се јавља у постпетооктобарској Србији под окриљем идеологије *глобализма* чији се досадашњи учинци, како наводи аутор, могу сажети у неколико битних одредница, попут геополитике деструкције и геополитике сиромаштва.

Професор Деспотовић у првој целини књиге под насловом „Крштена Србија" јасно и прецизно, разумљивим језиком нуди одговоре на сложене историјске, геополитичке и безбедносне аспекте српског националног питања на Балкану. Аутор нас упознаје са значајним историјским тренуцима у којима се приказује сва величина Светог Саве и потврђује синтагма *светац цивилизатор.* Тежак тренутак српског *распећа* између два центра хришћанске моћи, Рима и Цариграда, Свети Сава настојао је да превлада идејом *отворености,* с циљем да избори српску државну независност и аутокефалност цркве. Рационални и реални приступи јесу први

принципи геополитике Светосавља. Према томе, аутор представља примере који указују на то да је геополитика Светосавља национална и верски избалансирана политика, тј. *рационална синтеза културних и политичких утицаја Истока и Запада* и закључује да је Светосавље главно обележје *Крштене Србије* као националне, језичке, културне, верске, духовне и државне заједнице свих Срба.

У наставку, Деспотовић је показао колико је геополитички положај Срба на Балкану отежан геополитичким интересима великих сила које у вишедеценијском континуитету креирају политичке догађаје на овом простору. Јужна српска покрајина Косово и Метохија као *геополитичко чвориште* на Балкану, представља тачку на којој се укрштају интереси глобалних и регионалних сила. Управо признањем тзв. државе Косово* 2008. године наставља се процес уситњавања српских земаља што представља озбиљан проблем за Србе, српску духовну и културну баштину, српска природна и рудна богатства, српску привреду и економију, стратегију и одбрану. С тим у вези, професор Деспотовић закључује да Срби немају важнијег националног задатка него да Косово и Метохију сачувају за будућа поколења као своју *сакралну геополитичку светињу.*

Осим Косова и Метохије, аутор посвећује пажњу и северној српској покрајини Војводини, која је у историјском континуитету била угрожена регионалним и локалним геополитичким претензијама Немачке, Мађарске и Хрватске. Деспотовић је низом примера доказао да се деценијама уназад Војводина посматрала као простор за територијална и геополитичка ширења наведених земаља и упозорава да у будућности свака *дестабилизација геополитичког поретка моћи* може активирати геополитичко жариште на овом простору, што би довело до *територијалног сажимања Срба.*

Корпусу српских земаља, као суштински важна, припада и Република Српска. Стога аутор износи значајне чињенице које говоре у прилог томе да је Босна и Херцеговина *формирана дејством присилних политичких фактора, а не историјском нужношћу.* Наведено треба да делује отрежњујуће, будући да би свако занемаривање историјских чињеница и неадекватно реаговање на исте могло да доведе у питање будућност Републике Српске и српског народа у целини.

Професор Деспотовић пажњу посвећује и религијским аспектима кроз призму геополитике. Самим тим, пратећи актуелна дешавања, указује на озбиљне претње и ризике по Европу, европске народе и хришћански код културног идентитета Европе. Реч је о *дехристијанизацији* која своје озбиљне контуре добија почетком деведесетих година 20. века када је из мастрихтског уговора избачен део о хришћанском коду, што представља

занемаривање културног идентитета Европе. Та суштинска слабост европског човека погодује исламистима да под маском *европског ислама,* делујући, како је аутор дефинисао, у виду *исламског цивилног друштва* остваре своје стратешке циљеве. У том контексту, Деспотовић посматра и анализира актуелна миграциона кретања и синтагмом *оружје за масовно мигрирање* јасно указује на разорни потенцијал демографског вишка који под управом верско-политичких ауторитета представља популационо оружје против Европе и њених грађана. Балкан као значајна транзитна зона и већ доказано поприште са огромним конфликтним потенцијалом представља значајан део у геополитичкој анализи религијских токова. Аутор у том делу наглашава проблем *политизације,* а затим и *приватизације религије,* што је изазвало честу присутност религијског фактора у сукобима на Балкану.

Друга целина књиге носи назив „Природна Србија" и представља тежњу аутора да одговори на филолошке, идентитетске и религијско-конфесионалне аспекте српског националног питања на простору бивше Југославије. На самом почетку, Деспотовић лоцира значај језика у конституисању националних идентитета, али и истиче да је у многим ситуацијама током претходних векова вршена крађа и прекрајање језика у корист *синтетичких нација.* Српски језик је одиграо значајну улогу у стварању српског националног идентитета. Многе европске државе су нацију одредиле управо преко *језичко-културне компоненте*, без искључивог односа према религијско-конфесионалним разликама, што је и један део српске друштвене елите прихватио. Међутим, Аустрија и Ватикан су у циљу испуњења својих геополитичких интереса свим средствима спречавали испуњење српских националних интереса и српске идеје. Стварање Илирског покрета био је почетак испуњења једног геополитичког циља, *расрбљивање* и слабљење српског народа, а стварање и јачање хрватског. Циљ је био да се преко Илирског покрета уз суделовање великих сила омогући да Хрвати присвоје српски језик као хрватски књижевни језик, самим тим и Србе римокатолике, да прошире хрватски простор на рачун српског и да остваре великохрватску идеју. Професор Деспотовић с правом закључује да се друга половина 20. века показала „као златно доба настанка и цветања синтетичких нација, као договорних нација" и све то у контексту *српског националног растројства.*

На темељу српског националног идентитета, а у контексту српског националног растројства настаје и „бошњаштво", односно босанска нација о чему аутор посебно пише. Историјски фалсификати, политичка мистификација, крађа језика и културно-историјског наслеђа, само су неки од облика манипулације који су послужили у процесу стварања бошњачког

идентитета. С тим у вези, Деспотовић закључује да је *Необошњаштво* трагичан наставак расрбљивања Срба исламске вероисповести који је започео Бењамин Калај, наставио Јосип Броз, а заокружио Алија Изетбеговић.

У контексту националног конституисања аутор истиче да су у модерној политичкој историји Срба текла два процеса. Реч је о два *некохерентна приступа* – религиозном и секуларном. На традицији Пећке патријаршије, први приступ је, као каритеријум узео религијско-конфесионалну припадност, тј. *православни ексклузивизам.* Професор Деспотовић указује да је „давање приоритета ексклузивном конфесионалном критеријуму, уместо секуларном, показало дубоко неразумевање за истинске потребе националног уједињења Срба преко инклузивне идеје једног језика као кохезионог фактора и обједињавања у један државно-правни и политички оквир". Други приступ у решавању српског националног питања био је секуларни или лингвистички, који је био национално инклузиван и водио је рачуна о потреби Срба изван матице своје државе Србије.

Да би процеси расрбљивања и територијалног сакаћења српских земаља били оправдани и подржани у светским научним, политичким и друштвеним круговима током 20. века, развијена је пропагандна машинерија која је створила низ мрачних митова о Србима. Деспотовић је направио анализу метода пропаганде и указао је на шест правила пропагандне манипулације која су спровођена током рата деведесетих година на простору бишве Југославије. На крају, аутор истиче погубност *србофобије* и *конвертитске србофобије* и подвлачи да је то сурова реалност која је у последњих 100 година више пута имала деструктивне последице.

Часне и патриотске намере, предан рад, иновативност и смелост аутора јесу врлине које су уткане у научну монографију *Геополитика Светосавља* што је чини стабилним и чврстим стубом на који треба да се ослонимо у тешким временима геополитичких манипулација не би ли сачували садашњост и обезбедили будућност.

У Српској Црњи, о Савиндану 2024. године

Доц. др Вања Глишин

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Научна монографија под називом *Геополитика Светосавља, српско национално питање у историјском распону од крштене до природне Србије* представља збир научних радова који су настајали нешто више од једне деценије, а који су посвећени темама геополитичког положаја Срба и Србије, српског националног идентитета, као и идентитета синтетичких нација које су као договорне нације формиране тако што су у последња два века крале српски језик, вршиле процесе верско-конфесионалне конверзије, насиља и злочина, и на крају преотимања српских националних територија, што и јесте био крајњи циљ свих геополитичких пројеката српских непријатеља, без обзира да ли се ради о великим силама или њиховим сателитима у региону.

Наша научна монографија *Геополитика Светосавља* сагледава означене теме и процесе, како у њиховој *синхронијској* тако и у *дијахронијској* равни посматрања, спуштајући се историјски најдаље у српски средњи век и време Немањића, па све до наших дана и најактуелнијих догађаја и геополитичких процеса. Назив **Крштена Србија** „позајмили" смо од наших предака, прецизније од Срба из времена Краља Константина Бодина и његове нестабилне владавине Босном (1081–1101), Дукљом и другим српским земљама тога времена, када су је сами звали **Крштена Србија,** а и други су то чинили јер је несумњиво била српска и хришћанска у исто време. Појам **Природна Србија** преузели смо од филолога др Петра Милосављевића, сматрајући га више него примереним не само за поднаслов књиге и наслов поглавља, већ и за објашњење природе ентитета који је требало да настане као *језичко-етничка,* а касније и као *државно-правна заједница* свих Срба, без обзира на њихову верску или конфесионалну припадност, да се као таква није нашла на путу аустроугарских и ватиканских властодржаца. У редовима који следе трудили смо се да на што јаснији начин објаснимо *историјске околности, државне планове, верске интересе и геополитичке пројекте* који су својим погубним деловањем осујетили настајање **Природне Србије**.

Наше привидно „поигравање" суштинским одређењима испред имена **Србија** и варијацијама њиховог историјског значења пратило је ону нит националног трајања која указује не само на дисконтинуитет који се огледао у променама њеног имена, већ и на континуитет народа који је

истрајавао на балканским ветрометинама борећи се некада за прости биолошки опстанак, а некада за велика национална постигнућа – све зависно од датих геополитичких околности. Стога је у праву колега Стева К. Павловић када у својој књизи *Србија, историја иза имена* каже: „Србије су настајале, нестајале и померале се", као и српски народ који је вековима трагао за својим територијалним, државним и националним заокруженьем. А наш је далеки национални циљ, као и у прошлости, остао исти и за будућност, да се **Крштена Србија и Природна Србија,** вођене идејом **геополитике Светосавља** коначно сједине у будућности.

Сложена у својој структуралној и методолошкој димензији, ова књига покушава да понуди неке од могућих одговора који нас као национ тиште, бар најмање два века, а који су остали отворени до данас. Нисмо имали претензију на апсолутну националну истину, јер она у друштвеним наукама готово да није могућа. Настојали смо да се што више, у аналитичкој фази истраживања, приближимо релевантним чињеницама из националне историје, а у синтетичкој фази рада на књизи да дамо њихову коректну научну интерпретацију, свесни свих могућих ограничења при коришћењу експликативних оквира, али и извесног ауторског закривљавања теоријског наратива, које је неизбежно када се ради о стварима из домена националног рада и прегнућа. Ипак, сматрамо да су резултати до којих смо дошли након вишегодишњих истраживања довољно научно релеватни и национално важни да оправдају њихово публиковање у презентованом облику.

С обзиром да су настајали у дужем временском периоду, радови у овој књизи садрже извесна понављања која су била нужна, јер се у свакој од пропитиваних тема понављао извесни контекстуални или догађајни аспект посматрања, који је у великој мери дефинисао логику поступања историјских актера, те их стога нисмо могли а ни желели елиминисати. У садржају књиге делом је присутан и таутолошки ефекат, јер је кроз известан степен његовог потенцирања појачан смисао значења која са собом носе поједина поглавља.

Посебну захвалност дугујем уваженом професору и филологу др Петру Милосављевићу, из чијих дела сам црпео драгоцена сазнања о српском језику, а који је у својој значајној књизи *Геополитика и филологија* исказао поштовање према мојим досадашњим напорима да кроз геополитичка истраживања реконструишем и филолошку позадину краће српског језика и културне баштине током последња два века. Професор Милосављевић у својој књизи каже: „Поштовања су вредни и напори Љубише Деспотовића у књизи *Српска геополитичка парадигма* да истраживањима заснованим на геополитичким концепцијама у свету тумачи и судбину

српског народа.” Уверен сам да су нова сазнања и тумачења, која су кондезована у књизи *Геополитика Светосавља,* отишла бар корак ближе тим постављеним циљевима и задацима.

Захвалност овом приликом исказујем и својим рецензентима, који су ме охрабривали током рада на књизи и давали ми корисне теоријско-методолошке сугестије. Подразумева се, наравно, да сви њени евентуални недостаци иду „на душу” самог аутора. Широј културној публици, као и академској јавности која ће читати књигу желим да то чини са особитом пажњом и да се дубоко замисли над порукама и поукама које она доноси.

Злочини и некажњено сатирање Српства, који су обележили нашу националну историју, могу нам се поновити уколико не будемо достојни упорног сведочења о њима и спремни да бранимо оно што је од Српства још преостало за наше, нажалост, све малобројније потомство!

У Темерину о Јовандану, лета господњег 2019.

Љубиша Деспотовић

„IN MEDIAS RES”:

ГЕОПОЛИТИКА СВЕТОСАВЉА НА БАЛКАНУ

Свети Сава као „светац цивилизатор”

Увод

Свети Сава представља непоновљиву личност у нашој националној историји. Он је то био не само за свога времена, бурног и бременитог разним историјским, геополитичким, верским, културним и националним искушењима, већ је то и данас. Он представља парадигматичан пример како треба одговорно деловати на заштити и унапређењу државног, националног и верског интереса свога народа. Његово дело је вишеслојно и препуно примера правилног поступања, јасних ставова чему треба дати предност у појединим периодима државног и верског живота српског народа. Када констатујемо да је његово дело слојевито, онда мислимо на следеће његове димензије:

– Свети Сава се појављује као изразити модернизатор државе и културног живота, па отуда у нашем поднаслову и стоји „светац – цивилизатор”;
– као утемељивач српске цркве и просвете;
– као брижни делатник у сфери здравствене бриге народне;
– градитељ и ктитор сакралних објеката;
– дипломата и преговарач;
– мисионар и визионар;
– монах, подвижник и архиепископ;
– писац и псалмопевац;
– утемељивач државних закона и црквених канона;
– интегратор и креатор националног идентитета српске државе и нације.

Просветитељска делатност Светога Саве синхронизована је са тадашњим европским токовима просвећивања и модернизације. Али је, у исто време, креативно обогаћена и прилагођена српским државним, културним и верским специфичностима. Такву делатност просвећивања и модернизације он је уподобљавао националним потребама, а не пуком жељом да подражава европске средњовековне узоре и трендове. Његово просветитељство је „нетипично, јер је практично, еманципаторско и националнодржавно-црквено, а не теоријско, и не може се подвести под просвети-

тељство у школском смислу те речи или под филозофију" (Нешковић, 2000: 293). Стога га историчар В. Ћоровић с правом „сврстава у *свеце – цивилизаторе* који су деловали потпуно с ону страну верског фанатизма и праксе владања голом силом" (исто, 293). Дакле, већи део укупне делатности Светога Саве посвећен је просветној и модернизаторској улози, а о томе поред самих успеха сведоче и бројни истраживачи његовог дела, како домаћи тако и страни. „Неки аутори уверавају нас да он ипак није могао бити прави пустиножитељ, јер је своју делатност подредио свом народу, а не Богу. (...) Сава је напустио пустиножитељство у име општежитељства и тако постао политичар, али у црквеној одори" (исто, 295). Ови аутори истичу управо овај аспект његовог рада, без жеље да умање другу његову мисију, а она се тицала монашке и верске делатности. Тај условни дуализам више је истицан због потребе јаснијег маркирања националног садржаја неголи у намери да се потцени овај други, тј. верски део. Ипак, морамо рећи да је представа Светога Саве као „политичара у црквеној одежди" претерана и удаљена од његове стварне историјске улоге. *Тиме што је делао у корист народну, није мање био монах и духовник*. Узалудно је и покушавати да се оспори његова христоцентричност и монашка посвећеност. Напротив, његов рад је сложен и вишедимензионалан, па исто толико усклађен и међузависан. „Ово просветитељство у својој вишеслојности у основи је делатно, практично, а по садржини најпре национално-еманципаторско... Борећи се за националну еманципацију, националне институције, језик и културу, он је подстакао и усмерио изградњу идентитета и самосвести српског народа" (исто, 298–299).

Национално-еманципаторски потенцијал Савиног рада огледао се у јасној намери да оствари мисију ослобађања српске државе и цркве од доминације византијског цезаропапизма. Он је то чинио са намером да изврши диференцијацију српског националног идентитета у мноштву других који су били утопљени у тзв. *универзализам византијског комонвелта*. Таква намера била је утолико тежа за реализацију јер су јој се супротстављали вековни империјални интереси Византије, која је настојала да сачува политичку и верску доминацију над просторима средњовековних српских жупанија (Зете и Рашке, пре свега). „Разумљиво, и *Номоканон* има у основи идеал симфоније, али овде се доследније извлачи идеја равноправности цркве и државе, одбија се цезаропапизам, али и ‚источни папизам', односно хегемонија цариградске цркве над националним црквама и државама" (Нешковић, 303).

Сложеност такве мисије додатно је компликовала и верска компонента, јер је у склопу постојећих геополитичких интереса било неопходно наћи спасоносну формулу ослобођења која би подстицала еманципацију

српске државе (и владарске титуле великог жупана) и постизање статуса *српског краљевства,* а да са друге стране то не угрози стицање верског статуса аутокефалности, поготово што је насупрот свему томе стајала и друга конкурентска религијска и политичка стварност оличена у Римској цркви и западном политичком поретку моћи. „То је доба када су се на истом плану сукобила два схватања: универзалистичка идеологија Византијског царства и идеја о суверености, сублимисана у светом краљевству" (Бојовић, 1999: 355). Наиме, његова настојања добила су разрешење у виду изградње *домаће српске идентитетске подлоге*, као облика „посрбљавања" страних утицаја како тада снажнијих византијских тако и утицаја римског хришћанства, културе, уметности, градитељства и сл. „Отуда неки истраживачи (на пример, Н. Велимировић, Д. Оболенски, М. Ковачевић) говоре о тенденцији стварања српског хришћанства под именом Светосавље" (исто, 301). О томе сведочи и Свети Николај Велимировић у предговору књизи Оца Јустина Поповића *Светосавље као философија живота*, када каже: „Светосавље није друго до Православно Хришћанство српског стила и искуства, изражено у богоугледним личностима, првенствено у Светом Сави Немањином." Отац Јустин Поповић истиче аксиолошки и христолошки контекст Светосавља када каже: „Реците која је то наша историјска вредност, а да посредно или непосредно не води порекло од Светог Саве? (...) Светосавље, и као комплекс светосавских идеја и као комплекс светосавских метода, извире из Христа и Његовог Еванђеља" (Поповић, 1993: 105). Много узрастања и ширине треба нам да бисмо живели у Светосављу, а не у идеологији која држи Светосавље у ропству и у његово име чини непримерене поступке. Отклон од етнофилетизма и политиканства, шовинизма и инаћења воде ка Светосављу или хришћанству. Да подсетимо на речи оца Јустина Поповића из 1935. године: „Дивно је бити Растков потомак по народности, али је стидно не бити његов потомак по јеванђелском револуционарству" (Марковић, 2015: 161). Оригинални допринос тумачењу Светосавља дао и наш велики географ Јован Цвијић када је истакао разлику Светосавља у односу на остале византијске религијске утицаје, па самим тим и на немерљив национални допринос Светога Саве у прилагођавању православља српским специфичностима и потребама: „Православна религија у областима византијске цивилизације другачијег је духа и смисла но православље Св. Саве у патријархалним областима" (Цвијић, 2010: 15).

Филозоф М. Ковачевић у пренаглашено критички интонираној студији *Светосавље као понављање* износи диференциран приступ према коме је у рецепцији Светосавља, поготово оној средњовековној, могуће маркирати најмање два њена облика или разумевања. „Савизам је у Доментија-

новој верзији типична властелинска идеологија која је своје потребе поистоветила са потребама српског народа. У Теодосијевој верзији, која је, по Д. Богдановићу, писана 1316. или педесетак година после Доментијана, савизам је постао самосвест народа и његова можда најјача синтетичка снага" (Ковачевић, 1990: 38). Наш уважени богослов Д. Калезић је у својој књизи посвећеној Светом Сави можда на најјаснији и најпрецизнији начин дефинисао суштину Светосавља када је написао да тај дух светитеља који зрачи из милешевске крипте „чини да Светосавље не буде приземна идеологија него духовност православних Срба. Као такво, оно је најаутентичнији гарант идентитета Срба хришћана..." (Калезић, 2006: 241). А Д. Оболенски у том контексту каже: „Савино завештање припада српском народу чак и више од његовог овоземаљског живота" (Оболенски, 171).

Сасвим другачије тумачење Савиног значаја и дела дао је Димитрије Богдановић у књизи *Ликови светитеља*, када каже: „Свети Сава није националист, није ни родољуб у савременом смислу речи, није државник ни политичар, није просветитељ у стилу ‚дижите школе деца вас моле', мада његова делатност има далекосежне последице на разним подручјима живота српског народа. Идеологија Св. Саве није никаква ‚философија' која би требало, ваљда, да послужи као основа националног живота и политичких стремљења. Његова идеологија је јеванђеље, и то у монашкој интерпретацији" (Богдановић, 1991: 94). Овакав став Д. Богдановића је типичан за ону школу мишљења која је дубоко религиозног карактера и монашко-православне инспирације, а која сматра да је ваљда „нечасно" радити на ползу народа и државе (чак и тада када и сами резултати не поричу чињенице које говоре о његовим заслугама за народ), сматрајући ваљда да ће таквим оценама бити „испрљани" или недовољно истакнути његови несумњиви монашки подвизи и духовна достигнућа. Особито је подложна критици Богдановићева формулација Савиног рада и живота, коју он назива „идеологијом", пренебрегавајући све негативне конотације таквог појма, а који ни у једној варијанти нема позитивно значење, поготово ако се посматра у дијахронијској перспективи.

Српско „распеће" између два центра хришћанске моћи

Ту геополитичку сложеницу, у којој је српски народ егзистирао на размеђи два интересно супротстављена хришћанска света, спознао је Свети Сава веома рано и сасвим јасно је разумео да су хришћански византијски свет и западни свет повезани, али не и нужно монолитни и хармонизовани. „Потпуно свестан положаја Србије на европским простори-

ма и у оквиру хришћанских напетости и подела („Исток на Западу и Запад на Истоку"), он је настојао да ту објективну разапетост превлада идејом отворености према Риму и Цариграду" (Нешковић, 300). Поменута отвореност и толерантност били су неопходни услови за националну еманципацију (која у себи обједињава подједнако значајне државне и црквене аспекте). Јер Свети Сава је деловао на више планова, али је план постизања српске државне независности и аутокефалности цркве био приоритетан. *Ни један ни други циљ није могао постићи статичном политиком, искључивошћу и опредељивањем само за једну страну империјалних центара моћи. Управо у таквом рационалном али и реалном приступу почели су да се јављају први принципи и обриси геополитике Светосавља.* „Још је Сава Немањић (Свети Сава) означио *двојство културних утицаја* који су, тада као подразумевана предност, обележавали геополитичку позицију Срба, омогућивши им да упоредо црпе благотворне утицаје са оба извора. Романска архитектура и византијско-српски стил живописања манастира показивали су да то двојство утицаја може бити *садржајна синтеза,* док су *дубровачки трговци, саски рудари и тевтонски витезови* српском друштву средњег века давали важне подстицаје, учинивши га *космополитским, у престижном значењу тог појма*" (Батаковић, 2018: 155). Чак и када је недвосмислено оптирао за православно хришћанство источне цркве, којој је културно и духовно припадао, никада није потцењивао значај очувања добрих односа са Римом, како због политичких потреба српске државе тако и због потребе и настојања премошћавања верских разлика које су све више делиле и удаљавале хришћански свет тога времена.[1] На крају крајева, такву политику је диктирала спољашња ситуација и само унутрашње устројство српске средњовековне државе и цркве. „Немањино присвајање те првенствено приморске земље током 1180-тих било је веома значајно за историју средњовековне српске државе. Пре свега, тиме је Рашкој припојена знатна мањина која је преко латинских бискупија на јужном Јадрану била подређена Римској цркви; тако се средњовековна Србија у погледу религије и културе нашла на раскршћу између Византије и Запада" (Оболенски, 123).

[1] „Те разлике су морале постајати јаче како се Римска црква постепено ослобађала последњих остатака хришћанског јелинизма и развијала сопствени политички систем који је папи давао место које му је припадало у Цркви и наглашавао идеју васељенскости, али који је и бранио тезу о превласти духовне над световном влашћу, тезу коју Исток никад није могао да схвати" (Дворник, 2009). *Византија и римски примат*, С. гласник, Београд, стр. 15.

Бити једностран и крут по питању сарадње са Римом значило је у битном сегменту угрозити виталне националне интересе српског народа, поготово у периоду окупације Цариграда од стране Латина, тј. након Четвртог крсташког рата 1204. године (крсташи и Млеци).[2] За Савину еластичност и толеранцију у верско-политичким стварима карактеристичан је и следећи пример: „Он је затекао у Србији „еклезијастички дуализам", односно двоструко крштење (грчко и латинско), и није радио на наглом разбијању тог стања. Његов однос према Риму није био једнозначан, (...) он је био одан источној цркви, а пре свега националној српској цркви, али није био ни противник папства" (Нешковић, 302). „Тај еклезијастички дуализам огледао се у томе што је Немању крстио латински свештеник у његовој родној Дукљи, а затим га је још као дете „кризмао" или миропомазао грчки епископ Раса" (Оболенски, 1991: 123). Наведено само потврђује да је српска држава под влашћу Немањића имала отворен приступ према црквено-политичким питањима. То је било разумно и мудро, јер би другачија политика била супротстављена виталним националним интересима нашег народа. **Србија је осцилирала између два ужарена и ратоборна језгра, покушавајући да остане национално државоцентрична.**[3] Са једне стране изражена хегемонија Византије, којој су Срби вековима скупо плаћали данак државне и верске потчињености, а са друге експанзионистичка и агресивно настројена западана Европа, предвођена Римом и његовом идејом о врховном верском и политичком примату.[4] О томе Ж. Видовић с правом каже: „Због таквих захтева Римска црква је током читаве своје историје долазила у сукобе са сувереним државама или државама које су настојале да свој суверенитет потврде и према Римској цркви. Прво са Византијом, а онда и са западним земљама, монархијама и републикама, апсолутистичким и демократским" (Димитријевић, 2002: 85).

---

[2] „Тако се крсташка војна претворила на крају у оруђе освајачке политике и окренула против хришћанске Византије. Стицај околности олакшао је овај заокрет и учинио да су се крсташи, мимо папине воље, ставили у службу млетачких интереса." Острогорски Г. 1998, *Историја Византије*, Народна књига, Београд, стр. 389.

[3] „Са Стефаном Немањићем као великим жупаном чинило се да је осигурана припадност Рашке византијском културном комонвелту. Међутим, поглед српских провинција на Јадрану и даље је, као и у једанаестом веку, био усмерен према Риму и Западу. Немањин најстарији син Вукан владао је у њима као ‚краљ Далмације и Дукље' (Оболенски, 1991: 132).

[4] „Римско наглашавање апсолутног црквеног ауторитета, строга разлика између цркве која учи *ecclesia docens* (јерархија) и цркве која се учи *ecclesia discens* (ниже свештенство и мирјани), који треба једино да прима и покорава се..." (Гор, 2003), *Папски Рим и православни Исток*, Ленто, Београд, стр. 59.

Политичке прилике тога времена веома често су налагале да српска страна заузме овакав отворен став и да сарађује са оба пола империјалне моћи, у зависности од тога који је у том периоду био доминантнији или који је могао више да донесе за српску ствар. „Реално процењујући политичку ситуацију на Балканском полуострву после крсташког освајања Цариграда, Стефан Немањић је водио рачуна о насталим променама и појачаном интересовању западних држава за збивање у овом подручју...” (Историја српског народа, 2000: 2999) Типичан пример такве ситуације је и крунисање Стефана, средњег сина Немањиног и великог жупана Рашког, који је тим чином обезбедио себи краљевску круну а својој земљи признање и независност.[5] „И Рим и Србија су имали користи од Стефановог крунисања. Нема сумње да је Стефан сада прихватио папу као врховну духовну власт и да је своје поданике подредио Римској цркви. (...) Свет је био уздржан и угрожен Четвртим крсташким ратом, али Стефан је, примивши краљевску круну од папе, својој земљи обезбедио легитимитет и независност” (Оболенски, 146).

С обзиром да је Стефаново крунисање[6] наилазило на различита и контроверзна тумачења у каснијој народној, црквеној и историјској рецепцији, инсистирајући углавном на ставу да Свети Сава није одобравао овај братов потез, навешћемо цитат из Теодосијевог *Житија Светог Саве*, које на врло непосредан начин сведочи о његовом односу према овом верском чину са јасним политичким последицама. „Него, као што сам ја ради вас влашћу свештенства и као глава цркве у Бога постављен, потребно је да се и онај који вама влада у Богу миром украси круном царства, а ово је и у вашу част и похвалу славу и величанство. (...) Пошто је тада био празник Христа Спаса и Бога нашега, свети сврши свенoћно појање са свима молитвама, служећи и божанствену литургију са свима епископима и игуманима и са многим свештеницима. И у време када треба да се освећује, узе к себи у свети олтар, у светињу над светињама, венцеименитога брата великог жупана Стефана, молитвама и мољењем Богу благос-

[5] „У одговору на једно писмо Иноћентија III, он је око 1199. изјавио да је, као и његов отац, увек ишао ‚стопама’ Римске цркве. Та двосмислена изјава довела је до позитивне реакције: Стефан је убрзо потом послао своје емисаре у Рим да од папе затраже краљевску круну за њега, а он се *quid pro quo* обавезује да ће се његова земља покорити папи” (Оболенски, 145).

[6] „У регистру Хонорија III сачувано је писмо које је Стефан Немањић том папи написао 1220; у њему пише и ово: ‚Баш као што вас сви хришћани воле и поштују и у Вама виде свог оца и господара, тако и ми желимо да нас сматрате оданим сином Римске цркве, и Вас лично, уверени да ће Божији благослов и праведност, исти као и Ваши, бити на видан начин подарени нашој круни и земљи.’ Потпис на писму гласи *Stephanus Dei gratia totius Serviae, Diocliae, Tribuniae, Dalmatiae... rex coronatius* (Оболенски, 148).

ловивши га, багреницом и бисером опасавши га и украсивши и венцем царства часну главу његову венчавши, и миром га помазавши, прогласи га за Богом самодржавна краља српског" (Теодосије, 1992: 138).

Историографске и верске контроверзе о Савином односу према Римској цркви наставиле су да се множе временски далеко после ових наоко спорних догађаја. Њихово оспоравање је дошло далеко касније, када је *Српска православна црква већ дефинитивно постала део Источне цркве,* како по свом догматско-теолошком устројству тако и по еклисиолошкој и организационој структури. Овакве расправе пренебрегавају чињеницу да је време о коме суде и пресуђују у геополитичком, међународном, па и верском погледу било смутно, *када тињајући раскол још није доживео касније неповратне размере*, које су довеле до фаталних подела по хришћанство, а које трају све до данас.[7] Због тих накнадних интерпретација многи су упадали у крајности искривљавајући тумачења прошлости и уподобљавајући их правоверним конфесионалним стандардима. О томе на врло јасан начин пише и Димитрије Оболенски када каже: „Неколико српских и руских аутора, приписујући свету на Балкану с почетка тринаестог века осећање разједињеног хришћанства које се појавило тек много касније, покушало је да сачува Савино православље на тај начин што ће га приказати као непријатеља Рима. Неки римокатолички писци, подстакнути супротном предрасудом, покушавали су да докажу да је Сава био привржен Римској цркви. Његова свесрдна оданост Источној цркви ван сваке је сумње, али постоје ипак разлози за веровање да он није био противник папства. (...) И даље, на Савин став према Риму морало је утицати и то што је у српским приморским областима било много католичког становништва. (...) И Стефанова политика, како у његовој земљи тако и ван ње, морала је да води рачуна о томе да је знатан број његових поданика, често најбогатијих и најкултурнијих, већ поколењима припадао Римској цркви. Нема разлога за сумњу да је и Сава попут свога брата бринуо о католичким грађанима српске краљевине" (Оболенски, 151–152).

Сви наведени примери јасно показују важну константу у деловању и понашању Немањића, а посебно Светога Саве. *Та константа тицала се*

[7] „Мало по мало, готово неприметно, супротности су постајале све израженије, а јаз се продубљавао. Рим и Цариград оштро су се сукобили око покрштавања Словена. Док су Моравски Словени, које су у хришћанство превели Кририло (Ћирило) и Методије, који су уосталом признавали надлежност Римске патријаршије у тој области, остали у надлежности Рима, папа Никола I није био довољно вешт да и Бугаре спречи да од византијског свештенства приме хришћанску веру" (Каплан, 2008). *Византија*, Клио, Београд, стр. 204.

њихове одговорне националне и верске политике, уобличене у ***геополитици Светосавља***. Били су спремни да зарад остваривања националних приоритета своју политику реално подесе постојећим међународним околностима и геополитичким приликама и да из често врло сложених и тешких околности извуку максимум за свој народ, жељан националне еманципације и ослобођења, у државном, црквеном и културном погледу највише. Најбољи пример таквог става и политике јесте и стицање *аутокефалности српске цркве* на нивоу архиепископије 1219. године, са свим припадајућим правима њене аутономности. Такву прилику Свети Сава никако није желео да пропусти. Напротив, све што је касније чинио показује да је примарно водио рачуна о националним интересима. *Своју цркву и њену организацију поставио је тако да јој обезбеди максимална национална обележја*, „чистећи" је подједнако од оба утицаја којима је до тада била изложена. „Најважније од свега је то што је ситуација у погледу вере у Србији сада била много јаснија. Сава је могао слободно својој цркви да дâ национални карактер, могао је грчке епископе у својој земљи да замени својима, Србима, и да као противтежу утицају Рима у Приморју користи књижевност и богослужбену праксу засновану на старословенској традицији" (Оболенски, 156).

Геополитика Светосавља (као рационална синтеза културних и политичких утиција Истока и Запада), као што из претходних примера видимо, јесте национално и верски избалансирана политика која је уважавала реалности на терену и тежила да буде изнад све дубљих подела које су индуковали велики верски центри моћи, („Ни Исток ни Запад, већ изнад Истока и Запада"). Бројни су примери неразумевања духа тога времена и накнадног уношења властитих представа, стандарда или погледа о историјским актерима[8]. Реч је заправо о врло важној и неретко примењиваној пракси контаминације историје нашим садашњим погледима или идеолошким представама, како је то наглашавао познати француски историчар Франсоа Фире. Та искривљавања су у великој мери погрешна, јер уместо да разјашњавају дух и време о којем просуђују, они уносе нове смутње и замагљивања приписујући историјским актерима властите ставове и погледе, па и не тако ретко навијајући за неку од страна којој су и сами привржени, уверени да тако на најбољи начин бране њене интересе. Зато је потпуно у праву Димитрије Оболенски када констатује следеће

[8] „Зверства која су у Цариграду и на другим местима починиле војске Четвртог крсташког похода без сумње су довела дотле да срца многих Грка отврдну према Западу, али у многим деловима Балкана било је другачије: ту је, као што је један уважени медијавелист написао, ‚народ мало знао, а још мање марио за разлике између две цркве... и наивно веровао да треба остати у добрим односима с оба велика хришћанска света" (Оболенски,156).

чињенице: „Видели смо да Сава није био непријатељ Рима. И он је, вероватно попут свога брата, уочавао да не постоји било каква недоследност у признавању папског духовног ауторитета, ако не и његове канонске јурисдикције, и у истовременом примању посвећења црквене аутономије из руку патријарха и никејског цара. Видети у Стефану поборника латинских традиција у Србији (као што су га видели многи историчари), а у Сави бранитеља Православне цркве, значи поступити супротно доказима и занемарити оно осећање уједињеног хришћанства које је почетком тринаестог века још постојало на Балкану" (исто; 156).

Свети Сава и темплари

Не тако ретко у нашој историографији је прећуткивана или склањана са стране веза коју је наша средњовековна властела имала са витешким редовима западне Европе.[9] У неким случајевима та веза напросто није била довољно истражена, а може се и констатовати да је литература о њој прилично оскудна. У таквом контексту и ми на скроман начин можемо да понудимо само неке чињенице које би касније ваљало подробније истражити.[10] Публициста Милан Видојевић на занимљив начин сугерише значајну сарадњу нашег средњовековног племства са витешким редовима Европе, али и активности да се по угледу на њих формирају и неки наши витешки редови, данас недовољно познати широј културној јавности Србије. „Стефан Немања је оснивач **Реда Светог Стефана**, који је био заветни ред свих каснијих Немањића и сви владари ове лозе били су у њему. Стефан Немања је оснивач и **Братства Светог Ђорђа,** основаног 1171. године, а чија је организација и начин живота његових чланова био веома сличан са Редом темплара. Они су такође били ‚витезови монаси' јер су се бавили чувањем реликвија..."[11] Господин Видојевић таксативно наводи имена првих витезова темплара који су у пратњи Јелене (Ане) Анжујске, будуће супруге Уроша I, стигли у Србију око 1250. године. То

[9] Види рад П. Б. Богуновића „Societas Draconistrarum: Anno Dimini 1408", у *Витешка култура*, бр. 2.; 2013, Београд, стр.15; и рад Љ. Деспотовића „Идентитет средњовековног витештва Европе" *Витешка култура*, бр. 2, 2013. Београд, стр. 1.

[10] „У галерији значајних српских личности које су директно контактирали са темпларима су рашки жупани Урош I Вукановић, Растко и Стефан Немања, цар Душан, краљеви Петар и Александар Карађорђевић. (...) Династија Немањића заогрнута је чашћу увођењем у Темпларски ред Европе. Припадност реду одржала се за све време постојања државе Немањића, до 1354." Лопушина М., (2015) *Тајна друштва Србије*, Прометеј, Нови Сад, стр. 10

[11] М. Видојевић (2017) „Темплари у средњовековној Србији", *Витешка култура*, број 6. Београд, стр. 217.

су, по њему, били француски племићи **Роже де ла Тур де Оверњ, Иг де Монт-Сен Жан и Жан де Шатијон**. „Од тренутка њене удаје за Уроша I, Срби су сматрани пријатељима и савезницима, а краља Уроша званично ословљавају са ‚одлични пријатељ'. Најстарији син Јелене и Уроша, Драгутин, биће не само темплар, као и млађи син Милутин, него ће се налазити и на челу Сионског приората – источни огранак, и за све време своје владавине био је одан својим рођацима Анжујцима..."[12]

Занимљиво је да су описи путовања Светога Саве у Свету земљу, а којих је било неколико, остали без сведочанстава ко их је безбедносно покривао.[13] У питању није био само физички аспект безбедности Светитеља и његових сапутника, него и разних реликвија, новца и других драгоцености које је са собом носио, било у погледу покривања трошкова самог пута, било у погледу богатих дарова које је даривао манастирима и својим успутним домаћинима, а поготово када је инвестирао купујући и градећи манастире.[14]

Тешко нам је и замислити да је то могло да се оствари без организоване подршке и пратње. Неки извори претпостављају да је он имао такву врсту подршке од стране витешког реда темплара, чија је једна од основних мисија у том времену била заштита ходочасника на путу ка Јерусалиму, као и на друга света места Блиског истока. Током једног од таквих путовања Свети Сава је у јесен 1219. године свратио у манастир Филокал крај Солуна, који је и пре тога знатно материјално помагао.[15] У њему је

---

[12] Исто, стр. 217.

[13] „Витезови Светог Ђорђа сигурно су пратили Саву на његовим ходочашћима у Свету земљу, а бродове за ова путовања сигурно су дали темплари, јер је једино тако било сигурно пловити Средоземљем и одбранити се од напада Арапа и гусара." Исто, стр. 217.

[14] „Године 1234. на путу за Свету земљу Свети Сава се укрцао на брод у Будви и кренуо за јужну Италију, а одатле на пут за Аку, где је боравио у манастиру Св. Ђорђа, који је приликом прошлог путовања откупио од Латина и поклонио лаври Св. Саве" (Оболенски, 169). „У Палестини, на брду Синају у Јерусалиму, подигао је Сава манастир Светог Јована Богослова као уточиште српским поклоницима светих места. По сведочењу Доментијана и Теодосија, Сава је златом даровао многе манастире у Палестини, Солуну, а нарочито светогорске манастире." Милеуснић С., (2000) *Свети Срби*, Прометеј, Н. Сад, ст. 42.

[15] „Исто је учинио и са солунским манастиром Филокалом, ’јер и ту беше дао много злата на подизање тог манастира, па га они који живљаху у њему сматраху за ктитора', вели биограф Теодосије." Милеуснић С. (2000) *Свети Срби*, Прометеј, Н. Сад, стр. 42.

„По Теодосијевом животу Светог Саве, Богородица Гора је управљала неким Савиним поступцима: јавила му се у атонској пустињи да га подстакне на деловање; њој је он, затим, направио велику икону и поставио је у манастир Филокал у Солуну, где је иначе одседао. Хиландарска икона можда чува успомену на икону Богородице Горе из Филокала: с једне стране стоји она, с друге њен ктитор. Необичан је ту Свети Сава. Одевен је у

остао неколико месеци радећи вредно на правно-канонском устројству српске државе и цркве. *Занимљива је и надасве индикативна чињеница да је манастир Филокал у то време био под управом темплярског витешког реда.* „У Солуну су сад господари Латини. У манастиру Филокал, у коме је раније често одсиједао, сад се налазе римокатолички монаси темплярског реда. Њему је, као ранијем приложнику и добротвору овог манастира, било дато на употребу неколико одаја. Ту он, заједно са сарадницима, врши још једном детаљан преглед цјелокупнога рада; посебно прегледа огромни канонско-правни корпус у коме је садржана римска правна грађа која ће преко њега ући у темеље наше правне културе. Ту он спрема и друге књиге које су биле потребне његовој ‚саборној цркви', истиче Доментијан, мислећи на Жичу, која ће бити столица цијеле нове аутокефалне помјесне цркве" (Калезић, 39). Исту чињеницу истиче и Д. Оболенски, сматрајући је значајном чак и када спекулише да витезови темплари можда у том тренутку нису били тамо присутни, иако је манастир био под њиховом управом. *Темплярско гостопримство које је уживао у том манастиру, а тај боравак, како смо видели, није био кратак, је значајан показатељ Савиног односа према овом витешком реду, ма колико да је било логично да он борави у манастиру који је и пре тога богато помагао.* „Оба његова биографа кажу да је боравио у ‚свом' манастиру Филокал, где је, по Доментијановим речима, живео и током претходне посете Солуну. (...) Филокал је 1219. већ био у рукама витезова темплярског реда, али они можда нису боравили у њему; (...) Савин боравак у Солуну, који се морао протегнути добро у 1220. годину, показао се значајан за будућност српског законодавства" (Оболенски, 157).

Особито занимљива конотација ове посете и боравка у манастиру Филокал лежи у чињеници да је она дошла након Савине успешне мисије стицања аутономије (или аутокефалије) српске цркве, у статусу архиепископије, од стране Никејске патријаршије. Дакле, он је тамо боравио „као новорукоположени српски архиепископ Сава. Задржао се у Солуну, који је још био под латинском влашћу. Саву је пријатељски примио митрополит града, а боравио је у познатом солунском манастиру Филокалу, коме је даровао две велике иконе." (*Историја српског народа*, 2000: 301) Писац *Историје Српске православне цркве* Ђоко Слијепчевић тај боравак

сакос, а на глави му је камелаукион, византијска царска круна, с којом никад више није насликан. Тако је бивао сликан једино Христос, као цар и архијерej. Такво смело поређење могло је бити последица размирица између грчке и српске цркве у доба царства, када је Васељенска патријаршија одрицала аутокефалност Српске цркве, а Српска црква уздизала до највиших почасти своје архијереје." извор: интернет страна Српска царска лавра Хиландар.

објашњава као последицу Савиног пријатељког односа са тадашњим солунским митрополитом Констадијем Месопотамитом. И он наводи неколико већ констатованих чињеница: да је Сава свратио у Солун, који у то време још био под влашћу Латина, а они су га изгубили тек крајем 1224. године; тачније, да је боравио у манастиру Филокалу, чији је био ктитор. „У Филокалу је, уз подршку свога пријатеља, са којим још од младости ‚имаћаше велику љубав', Св. Сава могао неометано да припреми све што му је требало за извршење црквене организације" (Слијепчевић, 1991: 85).

Посебно занимљив пример везе са темплaрским контекстом може се пратити преко утицаја на тадашње српско сакрално градитељство. Царска лавара манастира Студенице, као и многи други значајни манастири по Србији у организационо-просторном смислу грађени су по узору на тадашње *цистерцитске опатије* на Западу. Оснивач тог врло занимљивог и утицајног реда био је Свети Бернард од Клервоа, који је уједно био у творац унутрашње конституције Темплaрског монашког реда, као првог војног реда те врсте у хришћанству. Дакле, „Студеница је поврх свега постала узор за велике краљевске задужбине које су тако много допринеле оној блиској сарадњи цркве и државе. (...) Богато дароване земљом и имањем, чувене по фрескама у својим црквама, оне су често биле грађене као цистерцинске опатије у западној и средњој Европи..." (Оболенски, 126).

Иако скромни у свом резултату, ови примери сарадње и контаката треба да буду подстрек за даља истраживања, тим пре што су постали добар показатељ и нама данас како треба поступати у сличним околностима. Такође указују како треба избегавати пут политичке искључивости, конфесионалне крајности и фундаменталистичке заслепљености. *Такав пут никада није доноси добро никоме ко је њиме ходио, а водио је у нове поделе, конфронтације и непотребне сукобе.* Властити идентитет се најбоље чува и развија у активном пропитивању његове садржине, симбола, вредности и значења са другим идентитетима. А то се постиже кроз културну размену и цивилизацијски дијалог, што је постало ултимативни услов препознавања и потврђивања властите идентитетске припадности. Томе нас је најбоље на свом примеру учио Свети Сава – као „светац цивилизатор". Тако је *Светосавље* постало најдубљи темељ српског националног идентитета, који је касније допуњен *косовским заветом* и тако комплетиран остао његово доминатно обележје које ниједно време, упркос свим искушењима, није могло да потре или избрише из националног бића Срба. „Данас се Срби у културном и цивилизованом свету препознају по Светосављу као особеној форми и суштини српског православног хришћанства" (Суботић, 2017: 165).

Постоје и другачија виђења, која са доста критичких нота конотирају, а са позиција конфесионалног фундаментализма проблематизују западноевропске утицаје на српску културу, сматрајући их погубним за наш базични национални идентитет. На пример, колега Павле Ботић каже: „Преласком у крајеве Европе у којима доминира аустријски или угарски католицизам, Срби као медитерански и заветни народ започињу (ном)адску замену Светог Откривења богозаборавним европским вредностима. Изашавши из своје рашке и жичке, зетске и захумске, косовометохијске и медитеранске завичајности и побожности, Срби су све сигурније остављали Крст свога Светосавског и Косовског Завета са Богом. Штавише, заблудели (залутали) Срби, мењаће искуство Праве вере Христове, којом их је причестила апостолска мисија Светог Саве, за рошчиће цивилизацијског напретка, за латинску, протестантску или грађанску теологију сребрника" (Ботић, 2018: 289). Оваква размишљања, понесена изворним духом византијских рецепција православља, заборављају да Срби не живе само у својој Цркви, већ и у контакту и сучељавању са геополитичким окружењем, које је друго и другачије од њихове конфесионалне и духовне интиме. Тако, у свом православно-духовном правоверју (које је пожељно као персонална димезија наших егзистенцијалних бића) они пренебрегавају да су Срби на просторима на које их он накнадно измешта тамо одвајкада, а са становишта официјелне историографије најмање од 5. или 6. века после Христа.

Дакле, панонски и средњоевропски територијални ареал је непрекидно насељен Србима, све ово време. До мађарског државног уклињавања у десетом веку он је компактно повезан са осталим Словенима средње Европе и запада, чинећи целовити словенско-хришћански простор. *Вечита судбина српских сеоба,* којих је било небројено у нашој историји, доказ су не само лоших историјских околности у којима су Срби живели, него и потребе да се као народ прилагођавамо владајућим обрасцима који су нам омогућавали наставак националог и државног трајања, сачувавши у исто време базичну основу националног бића и идентитета. Редови који следе у наставку то најдиректније потврђују.

Владарски култови и владарска идеологија Немањића

И владарска идеологија Немањића, као и култови Светога Симеона и Светога Саве нарочито,[16] у једном свом битном сегменту имали су за узор

[16] „Идеолошко-политичке потребе српског двора на прелазу из 12. у 13. век налагале су, у часу када су стицане државна и црквена самосталност, да се установи култ домаћег

модел „идеологије светог краљевства на Западу". „Суседство Угарске, орођавање почев од 12. века између владара Арпадовића и великих жупана Србије, канонизација краља Владислава у Угарској, најзад и заједничко име Стефан свих српских владара, почев од Немање, иду у прилог тврдњи да је постојао утицај угарске владарске идеологије и краљевских култова на идеологију Немањића и њихове култове" (Бојовић, 1999: 328). Ови различити утицаји сведочанство су сложености тадашњих геополитичких прилика у свету, а особито у нашем региону, али и *еластичности и отворености српске културе, која је примала различите импулсе и прилагођавала их сопственим потребама и интересима.* „Допринос Запада, међутим, никада није био ни порицан ни одбациван, посебно када је требало у оригиналну синтезу уклопити знања најбољих градитеља и уметника из јадранског приморја. Речит пример оваквог става, у тренутку најјачег византијског утицаја у првој половини 14. века, представља монументална краљевска задужбина, манастир Дечани, који је саграђен трудом фрањевачких неимара и у духу надахнуте синтезе својствене српској средњовековној уметности" (Бојовић, 332).

Као у измешаним културним утицајима два хришћанска света, и у српској средњовековној политичкој структури доминирао је принцип тзв. *диархије,* као релативно уравнотежене моћи световне и духовне власти. Легитимацијски принципи тадашњих владара заснивали су се на два начела: *хијерархијском и харизматском*, „подржавани двоструким легитимитетом свог **светог оснивача**". „Обичај средњовековних Срба да своје владаре канонизују или бар називају и сматрају ‚светим' одговара у културно-психолошком смислу сродној пракси више западних држава. У потпуности је супротан, међутим, византијском схватању о светости васељенског цара. Развијене анализе сакралних аспеката монархије у католичкој Европи показале су да је најважнији црквени израз те сакралности у литургији светог. Политичке и социјалне последице култа светих краљева афирмисале су углед домаћих династија, а затим процесе државног обједињења. Стога се свети краљеви – мученици, исповедници, чудотворци – најчешће славе као свети преци који обезбеђују напредак династије и државе, као отелотворење идеала добре управе и као законодавци који преносе својим поданицима ‚божанске' норме. Феномен светог краља у суседној Угарској даје поучне паралеле" (Марјановић, Душа-

---

светитеља. Да би се учврстила политичка доминација нове династије, било је потребно да се у српску средину уведе идеолошки образац ‚светог оснивача'. Моделован је према трочланој формули: владар-монах-светитељ." Маријановић, Душанић С. 1997. *Владарска идеологија Немањића*, СКЗ, Београд, стр. 274.

нић, 1997: 276). ***Реч је о моделу или поступку утемељеном у политичкој теологији тога времена, а чија је намера да се оствари „идеална схема владар – монах – светитељ”.*** „Тај захтев у суштини одражава обрасце створене у доба настанка култа Светог Симеона, према којима идеални владар прелази пут од Христовог викара на земљи до монашења и светитељства, следећи породичну традицију и наслеђене обавезе. (...) Да би народ постао изабрани, било је нужно да његова земаљска држава достигне свој небески прототип – да постане вишњи Јерусалим. Остваривање ових тежњи у држави Немањића вршено је посредством култа Св. Симеона и посебно култа династичких моштију, односно светих реликвија (исто, 284–285).

Пресудан допринос утемељењу оваквог култа и праксе дао је сам Свети Сава, не само својим списатељским радом, *него укупном верском и политичком праксом, утврђујући темеље српске средњовековне независности и права на исказивање особености властите културне традиције*. „Српска државна идеологија проистекла је из политичког и духовног деловања оснивача династије Намањића, Стефана Немање; (...) Истински подстрекач политичких и црквених идеја био је његов син Свети Сава, први архиепископ Српске цркве (1219–1236), који је почетком 13. века сљубљеност култа два оснивача државе Немањића, заправо култ обојице светитеља, оца и сина, одредио као међузависност двеју власти. (...) Упркос Немањином пореклу из краљевине чија је династија и црква признавала римске свештенике, те сталном и не тако незнатном западном доприносу, и после Немањиног верског опредељења Србија је пре свега постала држава која је прихватила византијско наслеђе, победила његов еклектицизам и прилагодила га духу концептуалне синтезе и институционалног континуитета” (Бојовић, 341–342).

Таква пракса везана је за потребу политичког утемељења државе и формирања њене политичке идеологије, па и политичке теологије („према којој држава треба да постоји ради остварења свете историје”) као фактора кохезије националног и религијског садржаја.[17] У таквим околностима нисмо далеко ни од тзв. политичке митологизације националне прошлости, поготово када је реч о каснијим поколењима која на један инструментализован начин доживљавају прошлост, стављајући је неретко у функцију својих актуелних политичких, националних или верских пот-

[17] „Тако је поредак – у Византији сматран неопозивом чињеницом, као и држава која је резултат деловања божанске економије – требало да буде сачуван по сваку цену, царским и црквеним садејством.” Арвелер Е., (1988) *Политичка идеологија византијског царства*, Ф. Вишњић, стр. 150.

реба. Реч је о функцији политичких митова који настоје да обликују вредносни систем и систем уверења људи, њихову перцепцију политичког поретка и друштвених односа који у њему владају, карактера државе, политичког ауторитета, хијерархије моћи, природе политичке власти или припадности националном идентитету (Деспотовић, 2010: 5). „Култови светитеља и њихова светилишта у хришћанском свету били су од огромног значаја и имали су улогу модератора, подстичући дух солидарности између различитих друштвених слојева; у исто време, утицали су на заједничко идентификовање у оквиру државне структуре или културне заједнице. У многим европским земљама посвета владара је била важан кохезиони чинилац за очување легалне централне власти и континуитета историјског памћења" (Бојовић, 335).

Али равнотежа или *симфонија,* како се често називала та *владарска формула симбиозе средњовековне српске државе и цркве*, била је често нарушавана на штету државе, у оној мери у којој је средњовековна Српска црква све више јачала свој утицај и везивала се за изворишта своје формалне легалности, али и духовне легитимности.[18] *У тим ситуацијама црква је предност давала својим интересима, неретко их претпостављајући интересима народа и државе.* „У том смислу, од значаја је што је Стефан Првовенчани прву краљевску круну примио од папе, док су деспоти у 15. веку примали и инвеституру и круну из Цариграда. Чињеница да је Душанов царски пројекат наишао на строгу осуду црквених посленика показује да је симфонија двеју власти имала своје границе и да је Српска црква важнијим сматрала свој црквени легалитет у односу на Васељенску патријаршију или на непосредне интересе владара и државе" (Бојовић, 334).

Геополитика Светосавља

У геополитичком смислу, *српске земље и Србија* су биле и остале лоциране у простору *контактне зоне* судара и сучељавања две хришћанске културне, духовне али и политичке традиције. Каснијим дубљим продором Османлија на европски континент тај простор ће добити још једну нову и компликованију димензију егзистирања. „Те зоне дотицаја су од-

[18] „Образовани већим делом у светогорској школи, црквени великодостојници су више него у другим европским земљама држали квазимонопол над краљевском идеологијом. (...) Диархија је посебно стављена на пробу када је Цариградска патријаршија ексkомуницирала српску црквену хијерархију и српског цара средином 14. века" (Бојовић, 340).

лучивале о посебном положају балканских земаља, или прецизније, српских земаља, где су се смењивале локалне аутархије и синкретизми спољних утицајних струја. Била је то неизбежна последица средишњег положаја балканског потконтинента, смештеног између Мале Азије и средње и западне Европе, између средоземног басена и средњоевропске и источне низије, простор којим су пролазиле саобраћајнице и путеви повезујући велике географске, политичке и културне целине" (Бојовић, 335).

Оригиналан одговор Немањића за особености и противречности овога географско-просторног феномена могли би смо да назовемо ***геополитика Светосавља***. Његова суштина је садржана у ставу о *приоритетима српских националних интереса* који су, по схватању Немањића, увек стајали изнад интереса спољних фактора и сила (Византија, Ватикан, Османска империја и др.), ма колико они снажно условљавали нашу државну, црквену, и културну политику тога времена, што је неретко у каснијим периодима заборављала и запостављала наша политичка и интелектуална елита. **Тај својеврсни „национални код" геополитике Светосавља обликован је тако да фаворизује „сувереност краљевства Немањића" на „уштрб византијског или папског универзализма**." А као резултат такве *светосавско-немањићке геополитичке концепције и оријентације,* „српска држава је из светог краљевства закорачила у конституционално царство које представља крајњу тачку владавине Немањића" (...) Као никада до тада, Србија је у 15. веку била више од земље на размеђи два света: космополитска, богата, убрзано се урбанизовала, са јаком централном влашћу и ефикасном управном влашћу" (исто, 349).

Тако дефинисан **геополитички простор Балкана, као контактне зоне,** обремењен у почетку само „грчко-латинским трвењем" а касније и отоманским уклињавањем, у највећем територијалном делу насељавао је управо српски народ. *Не само његов пуки опстанак него и потреба ослобођења и развоја, захтевала је једну мудру, уравнотежену и рационалну националну политику. А она је пронађена у избалансираном концепту геополитике Светосавља.* „Идеологија једне државе могла би исто тако да се дефинише као вера у политички циљ. Резултат политичког деловања које је започео Стефан Немања омогућио је Србији да се једнако мудро сачува политичког туторства, како Рима и сила са његовог утицајног подручја, тако и црквене и политичке доминације Цариграда" (исто, 357).

Кондезована у неколико својих темељних принципа, **геополитика Светосавља** се испољавала као: еклисиолошки избалансирана, конфесионално доследна, државно одговорна, национално самосвесна, културно особена, идентитетски самосвојна, духовно христоцентрична, образовно заснована, просторно оријентисана и територијално реална политика која

је уважавала постојећа историјска ограничења, али их је зналачки трансцендирала на начин да за свој народ, државу и цркву изабори највише слободе у датом поретку геополитичке моћи.

У контексту претходно дефисанисаних геополитичких изазова, у српској историји највише су Немањићи били способни да дају адекватне одговоре, а међу њима најплодоноснији био је *Свети Сава, као „светац – цивилизатор"*. Отуда у наслову наше књиге појмовна кованица ***Геополитика Светосавља***. Ма колико за ову прилику кондезовано образложена, она сасвим сигурно на врло убедљив начин *обележава суштину Савиног деловања,* али и историјску и националну величину *династије Немањића*.[19] Из примера њиховог историјског постигнућа можемо да учимо и извлачимо највредније поуке за наше деловање у актуелном временском хоризонту, који није ништа мање сложен и геополитички изазован. „Која је то *идеја* коју ваља Србима да прате и даље развијају у XXI веку? Која друга *идеја* може да буде, осим оне која га је хиљаду година успешно спроводила између Сциле и Харибде (Истока и Запада) и довела данас да своју православну и хришћанску *идеју* опет пред собом сагледа, у радости унутрашње обнове, као могућност свога опстанка." (Јеротић, 2002: 261) Светосавље јесте то „дрво живота које може да никне само из семена чуваног у плодном тлу историјског искуства, под топлим зрацима сунца историјске свести. Та историјска свет у Срба је Светосавски завет, посебно обликован у Косовском завету" (Видовић, 2018: 188).

Управо се та свепрожимајућа нота **Светосавља**, која је хармонизовала целокупан национални, државни, верски, духовни и културни живот Срба протезала кроз беспућа векова све до наших дана, чинећи преко потребан *континуитет* српског националног и идентитетског бића. **Светосавље** је тај најдубљи камен нашег историјског трајања и везивна нит постојања која нас је држала на окупу и онда када нам је биолошки опстанак долазио у питање. Онда када смо висили над безданима могућег нестанка и потонућа у ништавило, без своје државе, властеле, школе и заштите. **Светосавље** је, дакле, главно обележје **Крштене Србије**, које нису заборављали чак ни они Срби који су стицајем тешких историјских околности били приморани на верску а потом и националну конверзију. Срби су, као народ, крштени у хришћанству много векова пре доласка

[19] Ту чињеницу истиче и нама нимало наклоњен аустроугарски историчар и политичар Бењамин Калај: „Тако је, дакле, Немања успео да већи део српских земаља (осим Босне) уједини и да их од врховне византијске власти ослободи... С тим је Србија бар спољa ступила у ред суврeмених европских држава..." *Историја српског народа*, Чигоја штампа, Београд, стр. 34–35.

Светог Саве у свој народ, али су тек са њим постали права **Крштена Србија**, као национална, језичка, културна, верска, духовна и државна заједница свих Срба, ма где они живели у свету. Тако је било, а тако ће и бити док је Срба и Србије. Управо је **Светосавље** тај *исцељујући духовни благослов* који се вековима на нас изливао *на спасеније*, чак и онда када га нисмо били достојни. А наш је још увек недосањани национални сан, вођен **геополитиком *Светосавља,*** да се **Крштена Србија и Природна Србија** коначно сједине у будућности.

Литература

1. Арвелер Е. (1998) *Политичка идеологија византијског царства*, Ф. Вишњић, Београд.
2. Богдановић Д. (1991) *Ликови светитеља*, Тргоагент, Београд.
3. Богуновић П. (2013) „Societas Draconistrarum: Anno Dimini 1408", у: *Витешка култура*, бр. 2; Велики Приорат витезова темплара Србије, Београд.
4. Бојовић Б. (1999) *Краљевство и светост*, Службени лист СРЈ, Београд.
5. Ботић П. (2018) „Доситејево нечисто око", *Култура полиса* бр. 36, Нови Сад.
6. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Catena Mundi, Београд.
7. Гавриљ Т. (2003) *Папски Рим и православни исток*, Ленто, Београд.
8. Видовић Ж. (2018) *Срби у Југославији и у Европи*, Catena Mundi, Београд.
9. Видојевић М. (2017) „Темплари у средњовековној Србији", *Витешка култура* бр. 6, Велики Приорат витезова темплара Србије, Београд.
10. Дворник Ф. (2009) *Византија и римски примат*, Службени гласник, Београд.
11. Душанић, Маријановић С. (1997) Владарска идеологија Немањића, СКЗ, Београд.
12. Димитријевић В. (2002) *Православна црква и римокатолицизам*, Лио, Горњи Милановац.
13. Деспотовић Љ. (2010) *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци.
14. Деспотовић Љ. (2013) „Идентитет средњевековног витештва Европе" *Витешка култура* бр. 2, Велики Приорат витезова темплара Србије, Београд.
15. Цвијић Ј. (2010) *Научне синтезе*, Империја књига, Крагујевац.
16. *Историја српског народа* (2000) СКЗ, Београд
17. Јеротић В. (2002) *Србија и Срби, између изазова и одговора*, Арс Либри, Београд.
18. Калај Б. (2010) *Историја српскога народа*, Чигоја штампа, Београд.
19. Калезић Д. (2006) *О Светом Сави*, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке, Београд.
20. Каплан М. (2008) *Византија*, Клио, Београд.
21. Ковачевић М. (1990) *Онтолошки триптих*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад.
22. Лопушина М. (2015) *Тајна друштва Србије*, Прометеј, Нови Сад.
23. Марковић С. (2015) *Национално без одијума*, Педагошки факултет, Сомбор.
24. Милеуснић С. (2000) *Свети Срби*, Прометеј, Нови Сад.
25. Нешковић Р. (2000) *Средњовековна филозофија*, Завод за уџбенике, Београд.
26. Оболенски Д. (1991) *Шест византијских портрета*, СКЗ, Београд.
27. Оболенски Д. (1991) *Византијски комонвелт*, Просвета, Београд.

28. Острогорски Г. (1998) *Историја Византије*, Народна књига, Београд.
29. Свети Сава (2005) *Сабрана дела*, Политика, Београд.
30. Субашић Б. (2019) *Путник по Светој гори*, Вечерње новости, Београд
31. Субашић Б. (2024) *Иди за собом*, Службени гласник, Београд
32. Субашић Б. (2024) *Пут у Нигде*, Службени гласник, Београд
33. Поповић Ј. (1993) *Светосавље као философија живота*, Манастир Ћелије, Ваљево.
34. Слијепчевић Ђ. (1991) *Историја Српске православне цркве*, Бигз, Београд.
35. Суботић М. (2017) *Србија и Република Српска*, ИПС, Београд.
36. Теодосије (1992) *Житије Светог Саве*, СКЗ, Београд.
37. Тис Л. (2010) *Историја реда Јерусалимског храма*, Витезови Темплари Србије, Београд.

I

КРШТЕНА СРБИЈА – ИСТОРИЈСКИ, ГЕОПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ПИТАЊА НА БАЛКАНУ

1. ИСТОРИЈСКИ И ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ

1.1. ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ СРБА НА БАЛКАНУ

Увод

Литература која се последњих деценија бавила истраживањем узрока и дефинисањем контекста разбијања бивше СФРЈ обилује великом количином политичких митова, стереотипа, фалсификата и искривљених тумачења. Те се расправе углавном крећу линијом оптужби и демонизације српског народа, у настојању да „докажу" његову архикривицу за деструктивне последице разбијања једне земље, у чему се посебно истичу неки домаћи аутори. Такве псеудонаучне анализе главне узроке рата лоцирају у ауторитарном и насилном карактеру српског режима, као и у наводно јасно испољеној тежњи ка поробљавању суседних земаља и народа. Та агресивна политика Србије била је, наводно, логичан наставак хегемонистичке црте српске спољне политике, познате још од *Начертанија*.

Политикантске оцене изнесене у тим радовима настоје да разлоге за избијање сукоба у бившој СФРЈ лоцирају у равни локалних карактеролошких особености балканских народа, који су по увреженим стереотипима са Запада склони вршењу насиља, ратовима, злочину и зверској мржњи. Ово свођење сукоба на локалне узроке и актере *настоји да ескулпира западне земље*, особито велике силе, од њихове политичке одговорности за *коауторство* у произвођењу новог ратног жаришта и комадања једне суверене земље.[1]

Реч је, дакле, о наставку вођења ратне политике према Србима, али сада академским средствима. Ова својеврсна академска скривалица као по правилу заобилазила је *геополитичку и геоекономску димензију* разбијања бивше Југославије, упорна у настојању да прикрије праве узроке и актере ратних збивања. Срби се, по већ утврђеном постулату медијске

[1] „Преобликовање Југославије из велике независне државе, јединствене у региону по репутацији одупирања страним империјама, у ниску сателита, створених по етничкој основи, чија ће се привредна добра лако експроприсати и чије територије се могу користити за базе НАТО-а у његовом ширењу према Украјини и Каспијском мору, уклопиво је у ширем оквиру у пројекције Бжежинског (Хемонд, Херман, 2001: 31).

пропагенде, стално оптужују као изазивачи великих светских сукоба (Први светски рат) или пак као разбијачи већ успостављених државних творевина (СФРЈ), упркос историјским чињеницама које говоре сасвим другачије и реалности међународних односа која је генерисала односе у свету, па и у нашем регионалном окружењу.[2]

Ратови за „југословенско наслеђе", уз све остало, имали су и изражену геополитичку и геостратешку димензију. Данас је то простор у коме се сусрећу и сударају интереси Немачке, која је обновила свој утицај, посебно у Словенији и Хрватској, и досегла до јадранских лука; Америке, која је војно присутна и одавде има могућност дестабилизације Европе (тзв. „меки стомак" Европе), контроле Немачке и „подунавског пута", притиска и потискивања Русије, доминације на Јадрану и Балкану, наметања својих глобалних „вредности"; Русије, која се на Балкану увек доказивала као велика сила, а на коме је данас једва има; Турске, која је обновила своје империјалне амбиције; Италије, која настоји да на почетку новог века постане господарица Јадрана и продре до „окуке Дунава", што јој отвара величанствене портале Истока (Димић); Француске, која би да обнови своју геополитичку улогу коју је имала у деветнаестом веку на простору Балкана, особито Србије и српских земаља. Не треба овом приликом занемарити ни аспирације Аустрије и Мађарске на обнову предтријанонске државне структуре, која би се у великој мери остварила територијалним цепањем српске државне целине на северу Србије (Деспотовић, 2012: 147). Наравно, и Велике Британије, која се кроз кључне историјске догађаје за Србе готово увек доказивала као активни играч на страни српских непријатеља, вршивши малигне утицаје против српског народа, а вођена својим геополитичким приоритетима. Баш као што и данас, удружена са САД, жели да терет бруталних последица сукоба, особито политичку кривицу за њих, пребаци на локалне политичко-војне елите у региону и у настојању да српски фактор поднесе највећи терет „хашке правде" и неутемељених оптужби за неводни геноцид у Сребреници. У редовима који следе покушаћемо да покажемо како су управо *геополитички интереси великих сила* били пресудни у креирању политичких догађаја на Балкану, и то не само у последње две деценије, него и неколико векова уназад, те како је њихова политика била кључни фактор за тежину геополитичког положаја Србије и српских земаља, у контексту актуелних процеса балканизације.

---

[2] Види књиге: Х. Канторович (2017) *Вештачење о кривици за рат 1914,* Службени гласник, Београд, стр. 152; Р. Гаћиновић, (2018) *Млада Босна,* Евро бук, Беград, стр. 370; Љ. Деспотовић (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 7.

Геополитички значај Балкана и српских земаља

У покушају да ближе дефинишемо геополитички положај неке земље и народа, превасходно морамо уважити неколико битних фактора који га одређују и детерминишу. Први фактор је свакако *географска локација земље,* те *геофизичке* и *геоморфолошке каратеристике тла* и ширег регионалног окружења. Затим следе *унутрашње политичке разлике* (облик државног уређења, тип политичког система, степен друштвено-економског и демократског развоја и др). Трећи фактор су *спољно-политички чиниоци* (спољна политика земље, територијалне претензије суседних земаља, великих сила или војних савеза). Четврти битан фактор који утиче на укупан геополитички положај једне земље, поред наведених, јесте и њен *војностратегијски положај*, који одређуј: тероторијална величина, економска, демографска и војна моћ, чланство у неком од војних савеза, војна неутралност, војна доктрина и сл. Битна компонента тог положаја односи се и на дефинисање ширег *регионалног контекста* – који, као у случају Србије и српских земаља, има врло важан, ако не и пресудан утицај. „Србија је континентална земља која се налази у северној и источној хемисвери планете, у југоисточној Европи, на средишњем делу Балканског полуострва... мада се једним својим делом простире и у средњоевропској, Панонској низији (подручје које обухвата Аутономна Покрајина Војводина), па се зато сврстава и у средњоевропске земље... Такође, због географског положаја и климатских карактеристика свог јужног дела, Србија се убраја и у медитеранске земље. После раздвајања са Црном Гором 2006. године, Србија нема излаз на море (*landloced country*)" (Пророковић, 2012: 261).

Потреба да се геополитички положај Србије доведе у везу са ширим балканским окружењем изражена је особито у последње две деценије, када су након рушења Берлинског зида и крајем хладног рата и блоковске поделе настале нове геополитичке околности, обележене униполарном позицијом једне светске суперсиле и њеном потребом да оствари глобалну доминацију, вешто користећи настали простор *геополитичког вакуума* у многим геополитички осетљивим зонама света, какав је и простор Балкана. У процесима нове геополитичке прекомпозиције међународних односа ни Балканско полуострво, с обзиром на свој осетљив геополитички значај *контактне зоне* (сучељавања великих религија и цивилизација), није могло бити поштеђено крупних политичких, војних и територијалних промена, радикализујући тако његове карактеристичне процесе *балканизације.* Ови утицаји на геополитички положај Балкана, Србије и српских земаља могу се пратити на три нивоа: на глобалном (глобална сила и

безбедносни ризици), регионалном (Балканско полуострво и Медитеран) и на локалном нивоу (српске земље и њени суседи). Назначени процеси ***балканизације*** имали су, а и данас имају, изразито негативну конотацију и обележја: територијално-политичких размирица и сукоба, етничке расцепканости и измешаности простора, верске и националне искључивости, културно-језичких сличности, идентитетских оспоравања и сл. Уз све то, историја бележи наглашено мешање великих сила као ванбалканског фактора и, наравно, регионалних сила као вечито заинтересованих чинилаца за своја територијално-државна и верско-конфесионална проширења на рачун мањих балканских земаља.

Чињеница да се налази на размеђи три континента (Европе, Азије и Африке) и да представља *контактну зону* сударa и мешања три велике религије и њихових цивилизацијско-културолошких разлика и интереса, (православне, римокатоличке и исламске) Балканско полуострво чини једним, у геополитичком смислу, од најнестабилнијих региона не само европског континента него и шире. Геополитичким појмовима изражено, оно се налази у ивичном приморском појасу Медитерана, тзв. Rimlanda, док је својом широм основом наслоњено на континентални масив Евроазије, познат као Heartland, или геополитичко срце света. Географски, оно је део југоисточне Европе и захвата површину нешто мало већу од пола милиона квадратних километара, а то је подручје богато рудним налазиштима, водом, шумама и сл.

Пресудан значај Балканског полуострва, као геополитичког чворишта, лежи и у његовој позицији *главног саобраћајног коридора* који повезује копненим и воденим путем земље северне, централне и средње Европе са Медитераном, те азијским и афричким континентом, а преко Средоземног мора и са тзв. светским морима и океанима. Данас је актуелизован значај Балкана и као кључног *енергетског чворишта*, па се његов геополитички значај мора све више процењивати и са овог важног аспекта. Већина значајнијних *саобраћајних коридори* који прелазе преко Балкана постају истовремено и важни *енергетски коридори,* како за Руску Федерацију и пост совјетски простор тако и за Европску унију, али и за САД и њене стратешке интересе. Битна димензија геополитичке експанзије САД према српској покрајини Косово и Метохија има, поред осталих елемената, и овај *коридорни* (енергетско-саобраћајни) аспект.

Важно историјско, политичко и територијално обележје Балкана садржано је у чињеници да је то подручје чије границе већ вековима одређују ванбалкански фактори (велике силе), сходно својим интересима и снази, често и мимо поштовања *етничко-националног* принципа и потребе заокружења националних територија као битног фактора за мир и ста-

билност у региону. „Простор Балкана је део јужноевропског војишта, на коме још увек има много пожарних тачака: Босна, Космет, Кипар, албанско-македонски, албанско-грчки, бугарско-македонски, македонско-грчки те грчко-турски спорови" (Нишић, 1999: 18). Метафора Балкана као *буре барута* производ је управо овакве политике, у којој је пројектована стална нестабилност и нетрпељивост балканских држава и народа, што је битно обележје политике „*завади па владај*". Важна последица оваквог односа међународног фактора према Балкану су вековна сукобљавања балканских државица, у чијој основи леже нерешени територијални спорови, као и статуси националних мањина који су остали изван природних (етничких) и административних граница матичних држава. И да на овом месту парафразирамо Мишу Гленија, који је тачно уочио да Балкан сам по себи никада није био буре барута, за шта су га снагом западних стереотипија стално оптуживали – буре барута, сматра он, била је сама Европа.

Доминантан извор сукоба и оспоравања лежи у *цивилизацијско-културолошком,* па и *територијалном* сукобљавању великих религијско-конфесионалних заједница, у њиховом константном настојању да прошире свој верски утицај, који од прилике до прилике добија размере отвореног верско-територијалног рата са прозелитистичким циљевима. Особито је то карактеристично за деловање Ватикана, који је територије насељене православним живљем сматрао за зону своје легитимне прогресије, као својеврсни појас или *terra missionis* на којем се по сваку цену има остварити његова верско-политичка доминација и територијална јурисдикција (Жутић, 2008).

Поред наведених, фактори који такође доминантно одређују геополитички положај Балкана и **српских земаља** јесу чиниоци који спадају у тзв. *географске компоненте,* то јест његове природне објекте, као што су: Панонска низија, Доње подунавље, Моравско-Вардарска долина, мореузи Босфор и Дарданели, Отрантска врата, Егејска острва и сл. „Географски положај свих српских земаља које су постојале кроз историју одређују најкрупнији тектонски облици: Панонски басен на северу, Јадрански басен на југу и планински систем Балканског полуострва између њих" (Пророковић, 2012: 266). А од *војностратегијских праваца* који се протежу кроз овај регион (и преко Србије и српских земаља) *ломбардијско-панонски, јадранско-панонски, албанско-бугарски*, као и *црноморско-егејски правац*. Ови војностратегијски правци имају свој значај најмање један век уназад, и актуелизују се у складу са потребама и интересима војног наступања великих сила на овом простору (Шушић, 2004).

Садашњи геополитички значај Балкана (иако по неким геополитичарима има статус „периферног простора") треба процењивати на ос-

нову наведених историјских, географских, религијских, културолошких и геостратегијских обележја, а не на основу геополитичких привида и опсена које покушавају да му се наметну. „Балканско полуострво за Северноатлантски пакт и САД, као његову водећу силу, има неоспоран војностратегијски значај, мада се, у пропагандне сврхе, у први план најчешће истиче наводна брига за развој демократије и поштовања људских права на овим просторима. На Балкан се надовезује простор источног Средоземља, па отуда и његов изузетан војностратегијски значај као копненог, поморског и ваздушног моста између три континента – Европе, Азије и Африке, а с обзиром на економски, стратегијски и политички значај Средоземљу суседног Арапско-персијског залива, та два подручја представљају јединствену целину за вођење политике управљања кризама" (исто, 56).

„Посматран из визуре крупних геополитичких интереса САД, као једине светске суперсиле, Балкан има посебну важност. Она се огледа у очигледном настојању САД да у насталом геополитичком вакууму након свршетка хладног рата постигне више циљева одједном. Први – да искористи економско и војно посустајање и геополитичку дефанзиву Русије за запоседање кључних стратешких простора Балкана и дугорочније спречавање Руске Федерације да се врати у за њу значајну и виталну геополитичку зону (примарна зона је простор земаља бившег СССР-а). Други циљ јесте успоравање геоекономског и геополитичког повратка СР Немачке (као носиоца економске моћи у ЕУ) на просторе Украјине, Подунавља и Балкана. Трећи циљ је подстицање ривалства парцијалних геополитичких интереса појединих чланица Европске уније (В. Британије, Француске, Италије, Шпаније, Немачке и сл.) ради њихове лакше контроле и обуздавања, да ЕУ не би у догледно време израсла у опасног економског и геополитичког ривала Америци. И четврти циљ – убрзани пријем земаља са простора југоисточне Европе и западног Балкана у евроатлантске интеграције (те земље се без опаљеног метка и готово без потрошеног долара преводе у евроатлантску зону, у којој САД имају пресудни утицај и моћ), чиме се остварује значајна геополитичка и економска предност у односу на два главна ривала, Руску Федерацију и СР Немачку. Геополитички значај Балкана посебно је истакао и образложио Збигњев Бжежински у својој књизи *Велика шаховска табла*, као један од најзначајнијих атлантистичких геополитичара, особито заинтересован за реализацију стратешких интереса САД као стожера атлантистичког запада. Управо унутар тог евроазијског Rimland-а налази се балкански ‚потконтинент', који се у ‚збигњевистичком' геополитичком контексту налази на споју западног и јужног простора, тј. представља ‚копчу' два од

три макрорегиона чији је задатак да у окружењу и даље држе средњи простор – тј. Русију" (Степић, 2012: 262).

Посебан геополитички значај Балкана за САД лежи у чињеници да он може да послужи као *одскочна даска* за даља геополитичка надирања ка енергетски богатим зонама Евроазије (нафтом богати Персијски залив, гасом и нафтом такође богате постсовјетске републике и сл.). „Посебна важност Балкана је у томе што његов јужни и западни део улазе у састав Средоземља, кроз који води најважнија поморска конуникација између Атлантика и Индијског океана (правцем Гибралтар–Малта–Суец). Због тога је после Другог светског рата значајно порастао и интерес САД за овај простор. На измаку 20. века превладала је офанзивна стратегија Запада, у којој Балкан служи као база за поход на Исток, у Евроазију, где су богата сировинска налазишта у јужним регионима бившег СССР-а..." (Нишић, 1999: 18). Отуда се у последњој деценији на територијама малих балкански држава инсталирају и граде значајне војне и логистичке структуре НАТО пакта (Македонија, Косово и Метохија, БиХ), које треба да послуже ефикаснијој контроли тог геополитичког простора (Балкан и Медитеран), али и планираној експанзији према азијском и афричком континенту. „Свој прилаз Црном мору и земљама које га окружују демонстрирају САД и НАТО. Он је изложен у *Пројекту за нови амерички век* (1997). (...) Данас тај регион представља највећи стратешки интерес САД и Европе" (Ђукић, 2009: 181).

Балкан се у геополитичкој визури великих и регионалних сила види као подручје за експанзију, својеврсни ***tera nullius*** (празна земља), као периферна зона у односу на позицију земаља које себе сматрају централним и које стога овај простор доживљавају погодним за своје освајачке походе и ширење преко Балканског полуострва. А српске земље, с обзиром на њихов гранични положај и зону контактних сукобљавања, као ***terra militaris***, у којој влада особени *frontier spirit*, (дух крајине), који вековима расипа своју снагу жртвујући се за рачун туђих интереса, скоро парадоксално бивајући егзистенцијалним условом националног опстанка.Он је као својеврсни историјски и *геополитички усуд* пратио српски национ у сваки нови ратни сукоб, претварајући, уз помоћ његових традиционалних непријатеља, његова вековна станишта у стратишта и отету земљу.

Најпосле, али не и на крају, „Балкан је постао складиште негативних карактеристика, депонија непожељних ствари – и буквално депонија радиоактивног отпада пристиглог у виду 31.000 бомби (само ових бомби) са осиромашеним уранијумом, колико су авиони НАТО, по изричитом признању генералног секретара НАТО Џорџа Робертсона, разасули по Србби-

ји и Црној Гори у недавном рату" (Шијаковић, 2009: 13). Балкан је тако, а нарочито српски народ на њему, за стране завојеваче био својеврсна *геополитичка лабораторија* у којој су изводили експерименте на живом ткиву једног народа,[3] не презајући ни од каквих лоших последица по њега и доводећи га више пута током историје на ивицу биолошког опстанка. Последњи такав *геополитички експеримент* започео је пре отприлике три деценије (разбијање СФРЈ), још је у току и из ове перспективе не може му се сагледати крај. Чак ни све негативне последице те прљаве работе још нису објективно самерљиве, а особито каква ће судбина бити одређена српском народу у времену које долази. Али једно је сигурно – упркос нашим жељама и искреним хтењима, то време, нажалост, још задуго неће бити време његовог мира и просперитета. И ма како то на први поглед изгледало апсурдно, скоро да је свеједно шта ће српски народ сам са својом „елитом" на том путу чинити, *додворавати се или опирати силницима,* његову *геополитичку судбину,* као и судбину целог балканског простора, одређиваће неко други, водећи рачуна једино о својим прохтевима и интересима. „Превише често се дешавало да су људи који су водили спољну политику у европским престоницама на Балкан и Србију гледали готово са расистичких позиција.То је иста она охола и бездушна политика која је у веку колонијалне доминације и освајања газила народе и континенте, свирепо рушећи затечене традиционалне културе. И Србија је, нажалост, често у њиховим очима била циљ колонијалне експанзије, а тек понекад простор јужноевропског и медитеранског наслеђа" (Деспотовић, 2008: 157).

Србија и српске земље у контексту актуелних процеса балканизације

Веза која постоји између појмова *српске земље* и Балкан сложена је као и *политичко-географски систем* овог дела југоистока Европе, који га дефинише и одређује. Могло би се чак устврдити да суштина *геополитичког положаја Србије и српских земаља,* узевши у целини, одлучујуће утиче на чињеницу да се појам *Балканско полуострво* трансформисао из чисто географског у појам *Балкана* као културно-цивилизацијског и политичког феномена. *Србија и српске земље* чине географску осовину у главним „транзитним и комуникацијским коридорима" Балканског полуострва, а својим протезањем преко Панонске низије и северних граница

[3] Види у књизи: Љ. Деспотовић (2014) *Конструкција и деконструкција индентитета*, Факултет за европске правне и политичке студије, Нови Сад

чине његов географски искорак у простор средње Европе. „Република Србија заузима веома повољан саобраћајно-географски положај, зато што преко овог подручја пролазе важне међународне саобраћајнице, копнене, речно-пловидбене и ваздушне, које повезују западну и средњу Европу са Блиским и Средњим истоком. Србија је на раскрсници путева који из средње и западне Европе воде моравско-вардаском и нишавско-маричком клисуром на обале Егејског мора, у Малу Азију и даље ка Блиском и Средњем истоку. Значајнији континентални саобраћајни коридори (Европски саобраћајни коридори 7 и 10) прелазе преко територије Србије и укрштају се у Београду" (Пророковић, 2012: 267). *Они, у физичко-географском пољу, чине средишњи балкански појас, као и централну територију у политичко-географском смислу*. Србија и српске земље представљају тако својеврсни **heartland** Балканског полуострва, његово *геополитичко и геостратешко средиште*, те централни копнени масив Балкана, који је у већој или мањој мери у сталном додиру или наслону на ивичне зоне **rimlanda** и медитеранског басена. „Ипак, оно што је у мирнодопским условима предност, у ратним временима најчешће представља ману. Српски географ Миломир Степић закључује како „...за положај српских земаља кључни значај имају Панонски и Јадрански, а мање периферни Влашки и удаљени Егејски басен. Отвореност ових депресија за продоре ванбалканских сила условило је историјски континуиране окупације и територијална запоседања, сажимања и фрагментирања српских земаља управо из тих простора и праваца" (Пророковић, 2012: 269).

Сам појам *српске земље,* има сложен, аморфан и променљив садржај, како у историјском тако и у територијално-државном смислу, а такође и у свом политичком, етничком и културно-цивилизацијском, односно верско-конфесионалном одређењу. „Услед историјски наслеђених економских, геополитичких и војностратегијских разлога и страних интереса који су се додиривали и укрштали на Балкану, српске земље се данас могу дефинисати као ‚аморфан' просторни ентитет, променљивих квантитативних и квалитативних територијалних одлика и лишен прецизних граница у физичко-географском, политичком, етничком и културно-цивилизацијском смислу" (Степић, 2001: 14). Лако је приметити да се појам **балканизација,** схваћен у сва три своја вида (као *уситњеност територија, њихова етничка супротстављеност и утицај ванбалканског фактора*), може приписати и српским земљама као њихово важно обележје. Сходно томе, главне последице балканизације српских земаља видљиве су у чињеници њихове *фрагментације,* како физичко-географске, етноконфесионалне, административно-политичке тако и културно-цивилизацијске, економске и саобраћајне. „Дуготрајан статус анархичне и неста-

билне периферије и положај у трансгресивно-регресионом фронтијеру територијалног осциловања две царевине доделио је српским земљама улогу променљиве зоналне границе, са фрагментираношћу као трајном особином територије и становништва" (исто, 16).

Оно што се у последња два века могло сматрати српском државом имало је такође ову доминантну карактеристику. Она никада није обједињавала и одражавала *државну целину* националног, културног и језичког јединства српског народа. Такво стање било је последица лоших политичких компромиса, малодушности и националне неодговорности српских политичких елита током историје, али још више и сурове геополитичке стварности у којој је српски национ плаћао високу цену агресивног деловања страних сила и њиховог намиривања на конто српских националних интереса и његовог државно-територијалног јединства.

Српско државно и национално јединство ***кодирано*** је („Велика Србија") као главна препрека остварењу интереса страних сила на Балкану, како оних које су имале регионални значај (аустроугарски, турско-османлијски и италијанско-ватикански фактор) до оних који припадају тзв. алохтоним силама (Русија, Немачка, В. Британија, Француска, САД). **Заједнички именитељ таквог деловања била је политика спречавања српског националног и државног уједињења, као централна претња остварењу њихових интереса.** Ова *константа геополитичког наступања* према српском националном корпусу већ два века оставља погубне и разорне последице не само по српски народ и његово територијално јединство, него и по читав регион, стварајући напетост, конфликте и ратне сукобе, а чије су последице видљиве у територијалној, етничкој и конфесионално-верској атомизацији и подељености овог простора. „Зато су сви за Балкан заинтересовани центри моћи, било аутохтони, било ванбалкански, настојали да спутају предности српског фактора, смање његову моћ и овладају кључним 'полугама' и реперним тачкама или зонама, релативизују положај српских земаља и тако на већ опробан и емпиријски утврђен начин (вероватно и једини) ставе под контролу ове *вериге света*" (исто, 72).

Ако се за период хладноратовске позиције српских земаља у оквирима државо-правног поретка СФРЈ могло рећи да је имао обележја тзв. *тампонског поло*жаја, који је на простору Балкана био тампон зона између два идеолошки и војно супротстављена војна блока, или пак положаја Краљевине Југославије као тзв. *санитарног кордона* према комунистичко-бољшевичкој опасности (из визуре Ватикана), данашњи њихов положај *земаља у окружењу* може се сматрати још неповољнијим и са политичког и са војног становишта.

Као земља у окружењу (НАТО пакт), Србија и српске земље изложене су сталним војним и територијалним претензијама агресивних суседа (Албанија, Хрватска, БиХ, Бугарска, Румунија, Мађарска, Македонија), које се под покровитељством САД, СР Немачке, Турске, Ватикана или В. Британије понашају претећи, исказујући амбиције за даља територијална проширења на њен рачун. То су чиниле и у претходним деценијама, када су своја национална и државна *укрупњавања* остваривале отимачином српских етничких територија, *геноцидом, преверавањем и прогоном* српског становништва са његовог вековног станишта. Као илустрацију наводимо територијалне претензије које су половином двадесетог века имали тадашњи српски суседи. Неке од тих територијалних претензија су, нажалост, и реализоване у последње две деценије. „Данас, док међу Румунима има људи који заступају тезу о румунском карактеру целе источне Србије до Мораве, па чак сањају о неком продирању на Јадранско море, док Бугари сматрају Стару Србију, а и целу источну Србију све до 'Бугар Мораве' бугарском, док Арнаути Метохију и Косово сматрају неоспорно арнаутском територијом, док Мађари Војводину сматрају отргнутим делом мађарске историјске територије Св. Стефана, док Хрвати сматрају границе НДХ као минималне границе хрватске националне територије, које у најближој будућности има да се допуне Бачком и Санџаком, а само нешто доцније и Црном Гором, тј. 'црвеном Хрватском' – дотле Срби не само да не сањају да узму туђе, него ни не помишљају да бране своје најдревније и најрођеније" (Драшковић, 1990: 108). Актуелност ових претњи данас делује застрашујуће уверљиво, особито ако у обзир узмемо трагично искуство Косова и Метохије, а још више с обзиром на чињеницу да се поменуте територијалне аспирације повремено радикализују и само чекају за њих повољан међународни контекст да буду реализоване до краја.

Контактност је једна од најмаркантнијих геополитичких обележја српских земаља. Преко српског територијалног корпуса простире се главна оса трансгресионо-регресионих процеса цивилизацијских судара. Та чињеница је доприносила да је овај простор био простор вековних сукоба и померања, како етничких тако и државних граница. Она је испољавала деструктивне последице по сваки покушај сабирања, укрупњавања и остваривања целовитости српских територија. Деловала је против покушаја успостављања његове државне, националне и територијалне компактности и континуитета. *Етнодемографски код простора* мењао се кроз процесе етнопросторних смена, расрбљавања, насилног преверавања, демографског слома, као и прикривањем националних обележја (својеврсном *националном мимикријом*) на територијама које су потпадале под власт несрпских државних творевина. Ти процеси су данас нарочито убрзани на простору Хрватске, где је малобројно преостало српско становништво

свакодневно изложено притисцима да конвергира у агресивни хрватски идентитетски корпус, а још малобројније повратничко становништво „охрабрује" се да напусти своја огњишта константним насилним чиновима и ускраћивањем економске основе егзистенције.

Контактност као карактеристика српског геополитичког положаја није обележје које припада само његовој прошлости. Оно је маркантна карактеристика и садашњости, а ако је веровати *геополитичким антиципацијама* једног Семјуела Хантингтона, биће то и у будућности. Главно поприште будућих геополитичких сукобљавања биће управо *контактне зоне* међуцивилизацијских сучељавања, као простор судара пре свега цивилизацијских а не толико идеолошких разлика. Хантингтон је, као озбиљан геополитичар, потпуно свестан чињенице да ће амбиција и интереси глобалног вођства западне (либералне) парадигме пре или касније доћи у сукоб са другим и другачијим цивилизацијским и верским интересима. Чак је једном приликом изјавио да ће, ако до сукоба цивилизација у будућности дође, то бити због „западне ароганције, исламске нетолеранције и кинеског потврђивања."

Сматрамо да грађански принцип универзализовања људских права и слобода чак и у западним друштвима не може да супсумира (интегрише) разлике које постоје на нивоу *верско-конфесионалних идентитета*. И да будемо сасвим јасни – политички или грађански концепт нације може да прошири сферу националног до мере толерисања етничких, па чак и расних разлика (као на примеру француске нације), али то не може да учини са разликама које су верско-конфесионалног карактера. Дакле, нека индивидуа може уједно да буде *Француз и Алжирац,* али не може истовремено да буде *хришћанин и муслиман*. „Религија је по дефиницији искључива: она одбија сваку двоструку припадност. Хантингтон је развио своју тезу на основу рата у Босни, у којем су се три заједнице (српска, хрватска и бошњачка) сукобљавале три године. Те су три заједнице говориле истим језиком – српскохрватским. Разликовале су се само по религији" (Авијуцки, 2009: 24).

Чворност је следећа битна геополитичка карактеристика положаја српских земаља у балканском окружењу. Она је изражена у положају балканског *геополитичког крста*, у „осетљивој пресеченој зони" која је формирана вековима уназад, у пољу агресивног геополитичког наступања ванбалканских политичких фактора (државе и алијансе), као зони њихове *насилне инфилтрације*. Пресечену зону тог геополитичког крста формирају два битна правца геополитичке инфилтрације. Први је правац ширења *германског блока*, **северозапад-југоисток,** а други је правац ширење *исламско-турског* фактора**, југоисток-северозапад,** „односно **севе-**

роисток-југозапад (Русија, Мађарска) и **југозапад-североисток** (Венеција, Ватикан, Италија, Енглеска, Француска и САД)" (Степић, 101). Такав смер геополитичке инфилтрације страних сила довео је до формирања веома сложеног *чворног карактера* балканског геополитичког простора, па самим тим и *чворности* као битног обележја српског геополитичког положаја.

Перцепција српског чиниоца, као веома важног у том контексту, допринела је да се према њему у *просторно-географском* али и *државно-територијалном* смислу формира веома ригидна политика која већ дужи временски период настоји да онемогући његово конституисање као важног *регионалног геополитичког фактора.* (Запад је после рушења Берлинског зида просто тражио неког непријатеља на овом простору, који би дао смисао и јединство њиховој акцији, јер је то, у ствари, била изражена *криза геополитичког идентитета* НАТО пакта.) У другом кораку та политика чинила је све да се дезинтегрише и територијално осакати већ постојећи државни, национални и просторни оквир српског национа, како за потребе геополитичке експанзије властитих интереса (ванбалканских сила), тако и за рачун њихових сателита у непосредном српском окружењу. Награда за лојалност и савезништво њихових трабаната у региону увек се тицала прекрајања и отимања српских националних територија и њиховог демографског пражњења од српског националног корпуса. Догађаји везани за акције „Бљесак" и „Олуја" на простору Хрватске, (као и активна политика хрватске стране у спречавању повратка Срба на своја огњишта), БиХ (протеривање Срба из Сарајева, Гламочког поља, Дрвара и сл.), незаконита и неуставна сецесија Косова и Метохије, стална претња сецесионистичких снага у Рашкој области и Војводини, деконституционализација српског народа у Црној Гори и Македонији, само су неки од примера који илуструју актуелну ситуацију и покушаје трајне српске територијално-националне дестабилизације.

Геополитички стереотипи Запада према Србима

Србија и српске земље су се често у протеклом временском периоду посматрале кроз оптику геополитичке доктрине ***heartlandrimland***. У овој Макиндеровој геополитичкој доктрини главна историјска оса геополитичког сукобљавања одвијала се на линији сукоба између поморских и копнених сила, тј. између покретљивих, *маритимних таласократских* империја и стационарних, копнених *телурократских држава*. Између, наводно, напредних и демократских сила историје и конзервативних идеократских држава; са једне стране великих поморских империја (В. Бри-

танија, Француска, Шпанија, САД), а са друге стране континенталног копненог џина, тј. Русије. Суштина овог геополитичког концепта лежи у настојању таласократских сила Rimlanda да *превентивно спрече спуштање* Русије у зону топлих мора из зоне Heartlanda, односно њено што даље одбацивање од њих (тзв. стратегија Анаконда) у зони Азије (Дугин, 2004).

„У визурама западних сила српске земље у балканском геопростору су 'дублер' руске земље у евроазијском, па и планетарном контексту. Аналогија, иако у 'широким потезима', има више упоришних репера – словенство, православље, територијално пространство, централни положај, континенталност, тежња ка изласку на море, експанзивно исламско-католичко окружење, идеолошко-политичко наслеђе, велики део националног корпуса необухваћен границама сопствене државе..." (Степић, 2001: 103). У форми *геополитичког стереотипа* моделована обележја руског геополитичког положаја бивају примењена од стране Запада и на Србију и српске земље. Зато се српски народ већ неколико векова уназад, кроз визуру геополитичких митова и стереотипа на Западу, види као *главни геополитички опонент* западним интересима на Балкану, као „балкански руси" и „коњоводи руских козака" до топлих мора Медитерана. Геополитички појам „срце копна" примарно се односи на главну континенталну позицију Русије у зони Евроазије. Из тог контекста он је у секундарном смислу пренесен на геополитички положај српских територија на Балкану. Истиче се да, „ако је Русија база светске континенталне моћи, онда су то по геополитичкој аналогији Србија и српске земље на простору и у размерама балканског потконтинента" (Степић, 2001).

Паралелизам о руско-српском геополитичком положају, виђен очима западног света, огледа се и у схватањима о наводној *симбиози њихових интереса*, о представи Србије као вечног и природног геополитичког партнера Русије на Балканском полуострву. Овај *геополитички стереотип* огледа се у две важне димензије. Једна је пројектована у позицији Србије као „балканског експонента" руских интереса на овом простору. Она се огледа у наводном *копненом (југозападном) искораку* Русије преко српске територије (заобилажењем баријерне зоне мореуза Босфора и Дарданела) на топла мора Средоземља. Друга димензија јесте као сигурном *словенском* (русофобија и србофобија на Западу), *православном* (страх од православља) али и *идеолошком* (бољшевичко-комунистичка опасност) сапутнику и сараднику у покушају руског освајања западних територија Rimlanda. „У регионално-геополитичком смислу, Балкан, у ствари, показује особине 'Евроазије у малом'. Због свог централног положаја и континенталности, функцију регионалног 'балканског Heartlan-

da' имају српске земље, а регионалног 'балканског Rimland-а' српско окружење. Доследно спречавање српског чиниоца да изађе на море, тј. његово одбацивање од мора, јесте необорив доказ да се српском чиниоцу не дозвољава да пробије тај балкански Rimland" (Степић, 2012: 262).

На оваквим митовима или стереотипима о Србији и српском народу, који су превасходно имали геополитичку позадину, Запад је два века уназад генерисао политику спречавања *српског националног и државног уједињења*, сакативши његове територије и идентитетску основу. Супротно увреженим стереотипима Запада, историјске чињенице су сведочиле да је било управо обрнуто – *Бугари* су били у главном фокусу руског геополитичког наступања према Балкану и Медитерану, као *природни копнени коридор* (заједно са Румунијом и Молдавијом) којим је Русија најлакше могла да оствари своје геополитичке аспирације и циљеве. Српске земље су биле и остале *периферне и секундарне* у односу на овај руски стратешки копнени коридор. Зато је немали број пута у историји српско-бугарских односа Русија подржавала бугарско територијално проширење на рачун српског етничког простора, а најдрастичнији пример за то био је *Сан Стефански* споразум с краја 19. века.

И приликом политичко-државне деструкције бивше СФРЈ Запад је према Србима водио политику ослоњену на устаљене стереотипе. Медијски рат против Срба у то време био је испуњен гомилом таквих или сличних *стереотипних лажи* које су имале за циљ да *сатанизују* Србе у јавном мњењу Запада. Све је имало за циљ да се Срби окриве за рат и почињене злочине (које су чиниле све стране у сукобу), да се оправда ратна кампања против њих и *замаскира стварна геополитичка суштина* и циљеви рата који је Запад водио против Срба. Све је то реализовано директно (бомбардовање и војне трупе на терену) или преко њихових сателита, нових државних и националних творевина насталих на развалинама бивше СФРЈ (Вуковић, 2009). Срби су били важан, али у исто време и одвише '*реметилачки фактор'* за дизајнере новог светског поретка и њихове освајачке планове на простору Балкана. Стога их је ваљало примерено казнити, територијално-демографским сакаћењем, тако да у дужем временском периоду не представљају озбиљнију претњу њиховим интересима. А затим је било неопходно „хашком правдом" заплашити и обесмислити сваки будући покушај отпора страном завојевачу.

Детерминанте геополитичког положаја Срба

Доминантне детерминанте или карактеристике геополитчког положаја Срба на Балкану могле би се свести на неколико битних релација. Прва

могућа релација јесте, на пример, *проходност–непроходност*, у којој се истичу оба ова елемента; с једне стране *проходност* (доње Подунавље и Моравско-вардарска долина), а са друге стране велика *баријерност* овога простора (Динарски масив са „зидинама" шарпланинског венца). Друга релација јесте релативизација руско-српске *присутности на мору*, поготово српске. Она лежи у суштини геополитичких планова Запада, као и интереса њихових експонената на терену. Само последњих неколико векова уназад сведоци смо сталног *геополитичког потискивања* Срба са простора *српских приморских територија* у дубље копнено залеђе, јасно видљиво на делу данашње државне територије Албаније, Црне Горе и Хрватске.

Још од пропасти велике српске државе (из периода Немањића) ови простори су изложени сталним притисцима *насилне промене националне и верске структуре* (Срби римокатолици нпр.), што је имало за последицу константно српско узмицање у простор копненог залеђа приморских крајева на Јадрану. Ти процеси су интезивирани, јер „пропашћу српске државе нестало је заштите српско-православног присуства и интереса на Јадрану, а наступајући процес покатоличења, често суров и насилан, верски је хомогенизовао становништво Коновала, Дубровника и делове Боке и Далмације" (Степић, 2001: 33). Те приморске територије биће систематски и континуирано пражњене од Срба у три корака: прво, потискивањем у континентални масив Балкана српско-православног етникума; друго, верско-националном конверзијом Срба римокатолика у Хрвате, да би тај процес своју кулминацију добио у Другом светском рату злочинима и геноцидном политиком НДХ (иза чијег је крвавог оргијања стајао Ватикан и Римокатоличка црква), потом перфидно настављен у Брозовој СФРЈ; да би своје финале доживео у комплетној демографској катастрофи српског национа, када је Туђманова солдатеска потпуно испразнила не само приморске него и континенталне делове данашње Хрватске (и са њих протерала Србе, који су били вековно српско станиште и њихове националне територије). И треће, стварањем албанске државе, почетком 20. века, од стране Аустроугара, како би и тај део јадранске обале био запречен за српски фактор и трајна препрека за његов евентуални повратак у зону Јадранског мора.

Стварање ***окружујућег појаса*** такође је део ове геополитичке стратегије. Као што се некада стварао тзв. *санитарни кордон* Запада и Ватикана према тзв. совјетској и комунистичкој опасности, тако и данас представници балканског rimlanda (српски суседи) настоје да широким појасом окруже Србију и српске земље као балкански heartland и ставе га у неку врсту *геополитичког карантина*, стварајући услове да се он држи у сталној геополитичкој дефанзиви и узмицању. Велика медијска повика о

наводном српском хегемонизму, о некаквој идеологији великосрпске доминације и плановима за српску агресивну политику према суседима имају за циљ да се у политичкој и медијској равни скрене пажња са властитог агресивног наступања према виталним српским интересима. *„Raisin d etre* оба rimlanda само фиктивно је 'страх' од ширења heartlanda или продора из 'срца копна' према мору и океанима. Функције тог појаса и на планетарном и на балканском плану односе се првенствено на угрожавање укупног положаја, те економско, политичко и војно блокирање и паралисање унутрашњег и спољашњег функционисања копненог језгра, оптерећеног *land loced county* комплексом" (исто, 105). Последице овакве политике су да се српски државни и национални простор континуирано смањује, а национални простори суседа стално увећавају (Велика Хрватска, Велика Албанија и сл.).

Историјски посматрано, **продори** и **уклињавања** из зоне *маритимних подручја* у срце копненог масива Балкана имају карактеристику *фронталности* и потенцијал *трајне деструкције* његове целовитости. У српском случају то указује на неколико *клинова* (зона фронталног уклињавања) којима је намера што дубља и што шира пенетрација у српску национално-државну територију. Прва зона уклињавања је у *далматинско-херцеговачко-средњо-босанском* правцу, и врши се од стране **католичко-муслиманског клина** у само језгро тзв. 'динарске тврђаве'. Затим следи *западномакедонско-косовскометохијски* правац, којим наступа **албански клин** према централној зони и главним саобраћајним коридорима читавог Балканског полуострва, а све у циљу њиховог запоседања и контроле. Затим је приметан продор **муслиманско-бошњачког клина** у зону *рашко-полимске* области, са тежњом њене потпуне дестабилизације и територијалног одвајања од српске државе и прикључења замишљеној и планираној зони исламског повезивања на Балкану и дубљег територијалног продора ка Европи, у јавности познатијој као „зелена трансверзала". Ту је такође и *дунавско-моравски* правац уклињавања **германско-угарског клина**, особито активан на простору северне српске покрајине Војводине, а намеран да у коначној инстанци афирмише и територијално заокружи неке од битних државно-политичких целина из предтијанонског међународног поретка.

Сумарно узевши, могло би се закључити да су битне карактеристике геополитичког положаја Србије и српских земаља (произведене деловањем деструктивних сила балканизације) следеће:

– *територијална некомпатибилност* и атомизираност српских земаља, српског етничког простора и српске државне територије;
– *расцепканост и укљученост* српских земаља у туђинске политичко-територијалне јединице (целине);

– *фрагментираност њених граница,* различитих хијерархијских нивоа и степена баријерности, било да су историјске или актуелне;
– константна *геополитичка регресија* и узмицање српског фактора на Балкану (Степић, 2001).

А као последицу њиховог укупног деловања данас имамо:
– *редукован, фрагментиран* и државно-територијално необједињен српски простор;
– недефинисане, *флуидне, зоналне и разуђене границе* некомпактног националног простора;
– *нарушен квалитет* међународног, државног и геополитичког положаја Срба у региону;
– ратовима и злочинима *демографски десеткована национална популација Срба*, која је у сталном повлачењу и узмицању са етничких територија и њиховом континуираном пражњењу;
– *економски неразвијен*, нејединствен и привредно неповезан национални простор, који производи *финансијску немоћ* и зависан полупериферни техничко-технолошки положај;
– традиционални и нови суседи, *агресивних државно-територијалних* и националних аспирација;
– експанзионистички настројени ванбалкански и регионални фактори, трајно усмерени као овом простору.

Дакле, „савремени геополитички положај Србије одређен је глобалним, континенталним и локалним детерминантама и резултат је утицаја великог броја динамичких фактора и њиховог узајамног дејстава. Он је много значајнији него што би се дало закључити посматрајући искључиво апсолутне географске чиниоце. „Балкан је један од региона који у историјском континуитету испољава (транс)континентални стратегијски значај и стални геополитички магнетизам за главне актере у хијерархији великих сила, што Србији обезбеђује изузетно интересантан геополитички положај" (Пророковић, 2012: 271).

Политика великих сила према Балкану, као фактор који утиче на квалитет српског геополитичког положаја

Деловање сталних *геополитичких детерминанти,* као што су *велике силе и земље из непосредног окружења* Србије, битан су а често и пресудан фактор који утиче на квалитет геополитичког положаја Србије и српских земаља. Последице њихових геополитичких активности фокусирају

се у намери ***запоседања и овладавања*** српским територијама. Мере и акције које су предузимане према Србима у том смислу најчешће су биле: физичко и војно запоседање простора, масовне ликвидације становништва, насилна асимилација (национална и верска), стварање *синтетичких нација* и њихових псеудодржавних ентитета, а као последица свега тога протеривање Срба са њихових етничких територија, све у циљу трајне промене српског *националног кода*. Принудним етноинжењерингом издвајане су нове нације, цркве, језици, културе, историја..., са „припадајућим територијама" ампутираним од српског етноисторијског простора. Колега Миломир Степић врло прецизно наводи геополитичке последице таквих процеса, које су током векова слабиле квалитет српског геополитичког потенцијала и омогућавале страним факторима лакшу контролу и обуздавање Срба, наравно, увек у корист интереса српских антагониста. „Стварањем Македонаца и Македоније на тлу јужног дела историјско-географске Старе Србије, између традиционално повезаних суседа Срба и Грка, уметнута је антагонизована и тампонска територија узурпираног имена, која је српске земље лишила изванредно важне долине Вардара и пресекла српске егејске маритимне опције. Стварањем Црногораца и наглашавњем несрпског карактера Црне Горе, ампутиран је вишевековни бастион српског идентитета и пресечена српска јужнојадранска маритимна оријентација. Апсурдним проглашењем Муслимана, као верског опредељења, (махом исламизованих Срба) у нацију и њиховим (само) индетификовањем са целом Босном и Херцеговином као 'својом републиком', из целине српског простора издвојен је централни део геостратегијски кључне планинско-котлинско-долинске области Балкана – тзв. 'динарске тврђаве'. Укључивањем поунијаћених и покатоличених Срба из Далмације, Дубровника, Конавала и Херцеговине у хрватски етнички корпус, елиминисана је српска партиципација у средњојадранском приморју. Тако је у другој половине 20. века, у ‚другој' Југославији приведен крају вишевековни процес одбацивања Срба од мора и свођење савремене српске етнопросторне целине на Балкану у затворен копнени простор, који се – према геополитичком и геоекономском квалитативном вредновању – сматра хендикепираним" (Степић, 2012: 269).

И ту није био крај процеса деструкције српског националног фактора на Балкану. Та својеврсна *геополитика деструкције* настављена је наметањем вазалног односа његовој политичкој елити, у циљу лихварско-зеленашке пљачке народа, економске и привредне експлоатације (рудна богатства и енергија), успостављањем неповољних трговинских односа, запоседањем главних саобраћајних коридора, наметањем зависне технолошке оријентације, контроле војске и смањењем њене оперативне моћи,

контролом безбедносних служби, изградњом војних база и сл. (Деспотовић, 2015: 75). Ове мере данас су нарочито актуелне у покушају да се на дуже време онеспособи по Запад опасна геополитичка снага српског народа, да се Срби учине минорним регионалним фактором који ће бити стављен под ефикасну контролу и међународни протекторат. Запад то чини уз подршку послушних локалних елита, стварајући привид да ће извикане евро-атлантске интеграције овом простору и народу донети дуго очекиван период привредног развоја, мира и националног просперитета. Проблем овакве политике лежи у томе што нико ни споља ни изнутра није кадар а ни способан да понуди гаранције да ће се ово јалово и понижавајуће чекање на вратима тзв. цивилизованог и демократског света једном успешно завршити. И то све са „олако обећаном брзином" од стране српске олош елите, како би се – празним обећањима, економским санкцијама, грађанским ратом и пљачкашком приватизацијом – материјално опустошено и политички дезоријентисано српско становништво лакше контролисало и њиме манипулисало. Све до сада наведено јасно указује да су на делу покушаји цивилизацијске конверзије Срба, чији крајњи циљ није западни цивилизацијски круг „привилегованих" земаља, већ продужење *цивилизацијске шизофреније* у којој се српски народ констатно држи већ више од једног века.

САД и НАТО

САД су се након краја хладноратовске конфронтације наметнуле као главни глобални геополитички фактор. Оне журе да у региону Балкана запоседну простор настао повлачењем свог највећег ривала СССР-а и са њега потисну његову наследницу Русију, која се најмање две деценије налазила у фази сталног геополитичког узмицања (особито је то било изражено у периоду Јељцинове владавине). САД настоје да контролишу све битне тачке у сигурносном бедему НАТО пакта на Балкану и северном Средоземљу, да потпуно овладају главним стратешким коридорима и спрече евентуални повратак Русије, али и Немачке, на просторе Балкана. Након рушења Берлинског зида Србија се нашла у зони постбиполарне територијалне и фронталне трансгресије САД и НАТО-а према Истоку, као вечно жељеном простору своје експанзије – Евроазији. Ипак, крак ширења којим је захваћена Србија био је секундарног карактера, али зато ништа мање виталан за интересе атлантиста на југоистоку Европе. Суштина те политике је била и остала сажета у простом правилу доминације – све што се налази на том правцу има да се беспоговорно и безалтернативно укључи у тзв. евроатлантске интеграције (у првом кораку у НАТО

пакт, а у другом у Европску унију). Тачност наведене тврдње потврђују случајеви експресног пријема Румуније и Бугарске, а затим Словеније, Хрватске и Црне Горе, без обзира што ниједна од наведених земаља није испуњавала потребне услове. Разлика је, наравно, постојала само у брзини пријема, а она је превасходно зависила од *геостратешке важности* поједине државе која је била на списку евроатлантског проширења. Тако је Вашингтон по ко зна који пут у историји потврдио правило да је главна награда за победнике територија и, наравно, све оно што уз њу иде (природни и људски ресурси, инфраструктура и сл.).

САД су чиниле све да остваре симбиозу интереса са српским суседима и регионалним силама (Турска, Италија) у циљу што бољег *спутавања и изолације* српског фактора у региону. Балкан НАТО пакту служи као важна геостратешка зона изградње војне инфраструктуре (офанзивне и логистичке), али и као одскочна даска према ширем простору Средоземља те Блиског и Средњег Истока. „Инфилтрација САД (и НАТО пакта) сукцесивно се спроводи из два смера, а оба имају исходиште у геополитички и геостратегијски кључним областима Балкана. Један смер је усмерен од северозапада ка југоистоку и води у средиште тзв. *динарске тврђаве,* док је други усмерен од југа-југоистока према северу-северозападу и долином реке Вардара води у *централну област Балканског полуострва*, тј у само његово срце – *балканско језгро*. Циљ је да се та два сегмента споје у *интегрални балкански геополитички и геостратегијски лук*" (Степић, 2004: 211).

Укупно узевши, однос САД и НАТО пакта према простору Балкана више је него ангажован, агилан, систематичан и континуиран. Он је важан део доктринарне и стратегијске политике која се води према Балкану и Средоземљу, па се и у наредном периоду могу очекивати нови потези који ће имати за циљ дубљу инфилтрацију њихових снага, што би требало да им донесе нову и квалитативну предност у односу на њихове традиционалне геополитичке ривале (Симић, 2009). Мисија САД и НАТО-а јесте да се у потпуности оствари нова геополитичка стратегија (*New Grand Strategy*), али и планови настали на њој, о тзв *атлантистичкој Европи* З. Бжежинског, као **једног целовитог простора** под доминацијом САД. У тој визији новог светског поретка Балкан има више него запажено место. Он је, наиме, виђен као *зона директне америчке контроле и доминације,* а већина малих земаља у том простору мора се ставити под неку врсту *протектората*. „САД идентификују Балкан као *интермаријум* – копнену (полуострвску) геополитичку зону између Јадранског и Црноморског басена. Он представља 'одскочну даску' (*springboard*) којом је неопходно владати ради даљег 'катапултирања' у циљне просторе на

истоку и југоистоку. Сходно доследној операционализацији актуелним односима прилагођене *Hartland/Rimland* доктрине (Спајкмен), управо на територији бивше Југославије требало је завршити хладноратовски посао, тј. затворити обруч око 'срца копна' да би се на 'великој шаховској табли' добила партија за Евроазију" (Степић, 2004: 209).

Показује се тако да је матрица агресивног наступања САД сведена на три битне компоненте (фазе) доминације: **геополитичка, геоекономска и геоенергетска**. Све оне узете заједно чине константу њиховог досадашњег али и будућег политичког ангажовања на простору Балканског полуострва и средње Европе. С обзиром на ову чињеницу, Србија мора одлучније да гради капацитете своје *државно-безбедносне политике*, која у овој фази треба да остане *политика неутралности и војног несврставања*.То је особито значајно ако се зна да САД и НАТО желе да постигну неку врсту потпуне *геополитичке изолације* Србије (уколико ова не приступи НАТО пакту), инсистирајући на *острвском положају* Србије, стешњене између да важна коридора: *јадранско-црноморског*, тзв. коридор IV (Трст–Констанца) и *албанско-бугарског*, или коридор VIII (Драч–Варна). У том случају српске земље, а особито Србија, нашле би се у потпуној *изолацији* (саобраћајна, енергетска, геополитичка), са израженим претензијама ка даљем комадању њене државне територије. „Све то недвосмислено је усмерено на геополитичко, геоекономско и геостратешко овладавање тзв. *динарском тврђавом,* тј. **западним делом** регионалног (балканског) *Heartlanda*, којим су до 1995. године етно-просторно доминирали Срби (српске земље) и српске политичко-територијалне јединице (Република Српска Крајина и Република Српска)" (Степић, 2004: 209). Реалитет те политике најбоље се види на примеру отимања и окупације јужне српске покрајине. Косово и Метохија су постали плен САД зато што је у новој констелацији односа на Балкану њихов *геополитички, геоекономски и геоенергетски* значај постао пресудан. „Огроман енергетски коридор, коме ће се придодати богатства јужне српске покрајине, повезаће земље савезнице Сједињених Држава, што ће им приближити испоруку енергената. (...) Укрштањем коридора IV, VIII и X, Косово и Метохија постају тачка важних економских и стратешких лакомости" (Труд, 2007: 14).

Америчка политика према Србима у последње три деценије има свој јасан континуитет. Та политика се етапно планира у интервалима од најмање десет година унапред. „Када је реч о односу према Балкану, треба поменути 'визију' сенатора Џ. Бајдена, саопштену пред Комитетом за спољне односе америчког Сената у августу 1999. године. Говорећи о активностима које САД заједно са својим европским савезницима треба да предузму на овом подручју до 2010. године, он је истакао да ће се они

посебно бавити: 1) контролом окружења, 2) међународним старатељством на Космету, 3) стратешким пројектом привредне обнове целог региона, 4) стварањем слободне трговинске зоне у југоисточној Европи (укључујући и Србију), (...) На истом састанку генерал Весли Кларк, главнокомандујући снага НАТО у Европи, у време оружане агресије на СРЈ, истакао је да је Балкан 'у средишту пажње НАТО', јер се налази 'у стратешком центру Европе', те да је међународна заједница 'тек започела посао који јој предстоји', помињући уз то 'потенцијалне проблеме' статуса Црне Горе, Санџака и Војводине" (Шушић, 2004: 177).

Простор Балкана, а нарочито српске земље на њему, доживео је судбину да постане део плена којим су САД награђивале своје геополитичке сателите у региону. Особито је ту добро прошао *исламски фактор*, који покушава да се додворавањем САД што дубље уклини на Балканском полуострву и повеже са муслиманима БиХ, Хрватске, Словеније и даље према средњој Европи. Ту се пре свега мисли на тзв. *зелену трансверзалу или зелену осовину* – Турска, Турци у Бугарској, Албанци у Македонији, на Косову и Метохији, затим у Албанији и на Бошњаке у Рашкој области (Санџак) и БиХ, Хрватској и Словенији. Узети заједно, они представљају важан геополитички чинилац на Балкану, који као тактичког савезника САД вешто користе за своје даље и дубље стратешко позиционирање и пенетрацију на европском континенту.

У тим процесима посебно запажено место припада Турској**,** као неоспорно најзначајнијој регионалној сили на овом простору. Иако се почетком прошлог века повукла са Балкана (присиљена војним и политичким поразима у балканским ратовима), Турска је недвосмислено постала важан балкански геополитички фактор. Та важност лежи у њеном положају и снази (величина територије, демографска експлозија, економски потенцијали, војна сила и моћан политички савезник), која вишеструко превазилази снагу било које друге балканске земље. Турска слови као *заштитница ислама* на Балкану и уз подршку САД изнова покушава да се значајније инфилтрира на ове просторе, пре свега у земље са већинским исламским становништвом (Албанија, Косово и Метохија, БиХ), али и тамо где је он у значајном броју, као што је то случај у Бугарској, Македонији или нашој Рашкој области. Тај агресивни процес њеног *уклињавања* (повратка) убрзан је последњих неколико деценија, а нарочито пошто је све извесније да Турска неће скоро бити примљена у чланство ЕУ, као нека врста геополитичке и геоекономске компензације, али и као жеља САД и НАТО да још више учврсте свој положај на Балкану.

Дакле, на делу су процеси тзв. **неоосманизма**, у којима у првој фази доминира религијско-конфесионална димензија (доминација), да би у каснијим фазама она т добила своју пуну политичку и територијалну финализацију као део спољнополитичке доктрине турског политичара А. Давутоглуа, названа *стратегијска дубина*. Она представља комбинацију својеврсне *империјалне носталгије, прагматизма, исламизма и пантурцизма* (Танасковић, 2010). О озбиљности која прати планове и намере обнове османског империјалног обола на Балкану недвосмислено сведочи и говор или предавање које је у својству министра спољних послова Турске одржао др Ахмет Давутоглу 16. октобра 2009. године у Сарајеву. Нескривено, он поручује региону да следи намера Турске да се стави у функцију обнове Османског царства, јер је, по њему, то историјски био *османски Балкан*. О геополитичкој неоснованости синтагме 'османски Балкан' још пре једног века писао је наш велики географ Јован Цијић, када је констатовао: „Балканизам није, дакле, Оријент, и не може се идентификовати са Блиским истоком, the Nearer Est, као што се често каже. Ова је пометња настала услед утисака које су начинили увођење ислама, настањивање Турака на Полуострву и везе које су јужне земље одржавале вековима са Малом Азијом и северном Африком" (Цвијић, 2010: 11).

У таквим околностима и намерама Турске сасвим је разумљиво понашање Исламске заједнице у Србији и њеног представника муфтије Зукорлића, који отворено лобира за снажнији турски повратак на наше просторе, исказујући то у форми протеста и наводно угрожених права Бошњака у Србији. У свему томе нејасан је само толерантан и пасиван однос српских власти према овом виду *верског и политичког екстремизма,* који, сигуран у своју моћну међународну заштиту, континуирано ради на сецесији Рашке области из државно-територијалног корпуса Србије. Као да српским државним властима пример Косова и Метохије није био довољно драстичан у својим последицама – да би извукли поуку да *политика толерисања екстремизма* директно води земљу у њену територијалну и националну деструкцију.

РУСИЈА

Русија се, као велика словенска и православна држава, без обзира на повремене фазе *геополитичке регресије и посустајања*, позиционирала као незаобилазан фактор међународних односа, али и као велики геополитички „изазивач" и такмац како атлантистичког Запада, тако и регионалних геополитичких сила Евроазије, као што су Турска, Кина, Јапан, Индија и сл. Она се, и по властитом геополитичком доживљају, сматра

великом силом, као и у перцепцији њених вечитих геополитичких ривала. Стога не чуди стална руска заинтересованост за просторе Балкана и Средоземља, те више или мање константна присутност њених интереса на овим просторима. „Савремена руска геополитичка мисао сматра да Русија представља посебну цивилизацију у свету – у свим њеним вредностима и карактеристикама: идентитет, култура, религија и државност. Та посебност усмерава Русију да у свету изгради засебан геополитички блок." (Перишић, 2015: 22).

Још од времена Петра Великог Русија Балкан види као изузетан геостратегијски коридор за своју политику изласка на „топла мора" Средоземља. Њено стално присуство у зони Црног мора и константан притисак да направи искорак ка Медитерану имао је своју *поморску* и *копнену* варијанту наступања. Поморска варијанта (црноморско-егејски правац) је објективно доживљавана као тежа, с обзиром на баријерност уског мореуза Босфора и Дарданела, вековима већ под стратешком контролом Турске, док је копнена варијанта (Украјина, Молдавија, тј. бивша Бесарабија, Румунија, Бугарска и на крају Грчка – све православне државе) била мање геополитички баријерна, али ипак несигурна, с обзиром на стална уклињавања што германског што британског политичког фактора, па самим тим и непоуздана за озбиљније стратегијске продоре. Чак и онда када је за њу била повољнија геополитичка ситуација, када је највећи део тог правца био под контролом војне силе Варшавског пакта и СССР-а, она је остала неостварена, јер су се на његовом крајњем копнено-морском делу испречиле Грчка и Турска, важне чланице НАТО пакта на овом делу Балканског полуострва.

Од времена престанка хладног рата Русија се у крајње неповољнијим геополитичким околностима нашла у фази константног *узмицања и повлачења* са овог простора, што је погодовало ширењу геополитичког утицаја САД и НАТО пакта, све до фазе њиховог потпуног заузимања Балкана као веома важног геополитичког чворишта, доводећи самим тим у питање најважније геостратегијске и безбедносне интересе Руске Федерације. Данас Русија контролише, у копненом смислу, само граничну зону са Румунијом – *Тирапољску област* (иако је и Молдавију препустила снажнијем утицају Румуније), која би јој ипак у будућности могла бити значајна као одскочна даска за даљи геостратегијски продор ка срцу Балкана.

Иако још неспремна да озбиљније стане у одбрану својих интереса на Балкану (сада превасходно енергетских), Русија исказује још један вид слабости своје спољне политике, што се огледа у сукобу две *геополитичке оријентације* које, поред других чинилаца (економско, технолошко

и војно заостајање), доводе до извесне блокаде и успоравања покушаја да се поврати на позицију велике геополитичке силе. То је сукоб *евроатлантске и евроазијске* геополитичке оријентације. Присталице прве залажу се за јачање партнерских односа са САД и НАТО пактом, као примарним стратешким циљевима Русије (може се говорити о прећутном споразуму са САД да се Балкан препусти њеном утицају, а за узврат да се простор постсовјетских република, особито Украјина, врати под зону утицаја Русије), док други инсистирају на јачању евроазијске политике Русије, као реалније и геополитички остварљивије оријентације (стратешка сарадња Русије са Кином и Индијом). Апсурдност и једне и друге оријентације лежи у чињеници да ће обе, узете заједно или појединачно, пре или касније довести Русију у отворен сукоб са Америком и њеним савезницима у оба геополитичка подручја. Прикривеним маневрима САД усмеравају Украјину противно руским интересима, а тиме уједно блокирају и немачке геополитичке аспирације ка том простору, док је, у другом случају, извесно у будућности очекивати, пре свега, даља стратешка сукобљавања САД и Кине. У оба случаја, Русија ће неминовно доћи у позицију прво прикривене а онда и отворене конфронтације са Америком. „Једна од првих варијанти савремене руске геополитичке мисли, настала на прелазу у 21. век, јесте *мултиполарна* геополитичка оријентација. Њени представници полазе од тога да су САД једина суперсила у свету, али је стабилност нестала, што се види у опасним конфликтима, екстремизму обученом у религијско одело, тероризму који је срастао са сепаратизмом итд. Требало би да се баланс поново успостави и задатак Русије је да се са осталим државама – Кином, Индијом, Европском унијом и земљама Латинске Америке – успостави геополитичка равнотежа према САД" (Перишић, 2015: 23).

Енергетска политика Русије постаје основно средство њене државне обнове на унутрашњем плану, а још и више у домену спољнополитичких односа, економског напретка, повезивања и изградње партнерских односа са ЕУ (која је у великој мери зависна од стратешких енергетских резерви Русије), али и као снажно средство изградње руске империјалне моћи и обнове њених геополитичких капацитета (нарочито тзв. енергетске безбедности). „Показало се тако да је геоенергетски фактор кључан за процесе геополитичке редефиниције и редизајна нових односа на релацији Европа – Русија" (Деспотовић, 2014: 37). У таквој политици Балкан, па и Србија, добијају важно место у развоју *стратешких енергетских коридора* како у регионалном (гасовод ка Турској, Италији и Грчкој) тако и у ширем европском смислу (планирани па обустављени јужни ток гасовода). Појачано интересовање Русије за боље позиционирање у Србији, на-

рочито у енергетској области (приватизација НИС-а, градња гасовода, оснивање заједничких предузећа) само је најава њеног озбиљнијег повратка на ове просторе. То ће изазвати нова и озбиљнија сучељавања Русије и САД, упркос лицемерним најавама изградње још бољих партнерских односа са НАТО пактом, које долазе са обе стране. Конкретни потези на терену сведоче сасвим супротно. Геополитичка сукобљавања Русије и САД на Кавказу и Балкану у овом сегменту, тј *геоенергетике*, добијају размере правог рата. Већ поменути пример привременог губитка територије Косова и Метохије у великој мери узрокован је управо овим *геостратешким*, односно *геоенергетским* разлозима (Примаков, 2010).

Руски релативно чврст став и подржавање Србије у покушају праведног решења косовске кризе има поред класичне међународно-правне (суверености) и своју енергетску димензију. Ако би садашње нелегално проглашење косовске независности, иза које стоје САД у свом пуном капацитету политичке моћи, постало којим случајем општеприхваћено у међународној заједници, легализовала би се и војна окупација дела српске државне територије (нпр. војна база Бонстил), преко које да подсетимо, пролазе или ће проћи важни *саобраћајно-енергетски коридори*. Ту је нарочито значајан правац *Драч–Варна* (албанско-бугарски коридор, означен као коридор VIII), који је трасиран тако да у својој средишњој зони пролази управо преко територије јужне српске покрајине. Отуда потреба САД да га ставе под своју директну контролу.

Шанса Русије да брани своје интересе на Балкану у неким евентуалним сукобима са Западом битно је ослабљена уклињавањем НАТО-а, које је извршено у Румунији и Бугарској, чиме је *повезана територија стратешког запречавања руским националним интересима* (заједно са Турском и Грчком, као старим члановима НАТО пакта), како у Црноморском басену тако и на Балканском полуострву у целини. Стога „у сагледавању места Балкана у стратегијским пројекцијама Русије, односно њеног евентуалног војног утицаја на овом простору, пре би се могло реализовати ангажовањем ваздухопловних и копнених снага него изласком 'на топла мора', с обзиром на распоред осталих ванрегионалних чинилаца..." (Шушић, 2004: 206).

Упркос тренутној ситуацији и постојећем неповољном односу снага, Русија се неће олако одрећи својих геополитичких интереса на Балкану. Балкан је нека врста опсесивног сна Русије, чијим овладавањем би се овај евроазијски џин извукао из своје *геополитичке изолације*, искорачио ка Медитерану, а онда даље ка контроли светских мора. Својеврсни геополитички *комплекс затворености* Русије био би тим чином разбијен, а његов *цариградски правац* отворен. У том контексту расте и геополи-

тички значај српских земаља, што су и до сада имали у виду значајни геополитички фактори у свету, али и традиционални српски конкуренти са ових простора.

Са друге стране, у фазама снажније руске *геополитичке регресије и повлачења*, српски народ и његове етничке територије бивале су препуштене девастацији, разарању и отимању, а сам српски народ прогонима, злочинима и агресивној верској конверзији. У таквим временима, а историја то добро бележи, „Русија се одрицала својих позиција у српским земљама, препуштајући их, као периферију своје интересне сфере, окупацији, фрагментирању, популационом десетковању и просторном редуковању од супарничких фактора, а надокнађујући то у географски ближим областима" (Степић, 2001: 119). Последњи пример овакве политике везан је за однос Јељцинове Русије у време грађанског рата на просторима бивше СФРЈ, када су Србија и српски народ, у целини гледано, потпуно препуштени на милост и немилост комадању од стране западних сила и њихових савезника у српском окружењу.

Важно је нагласити да се *немачки геополитички планови* на простору Балкана сукобљавају како са Руским интересима тако и са интересима САД. „Своје геополитичке интересе и спољнополитичке циљеве **Немачка** је вешто артикулисала кроз планове ЕУ, ширећи свој утицај унутар ЕУ и на њеној периферији, али и освајајући простор за све чешћи и снажнији наступ у другим деловима света" (Пророковић, 2014: 136). Стара германска геополитичка доктрина сањала је своју територијалну материјализацију (експанзију) ка *идеји Багдада*, чији главна оса трансгресије пролази управо преко Балкана и српских етничких простора и иде ка Средњем Истоку и Индијском океану (*Drang nach Osten*). И она је у својој историјској реактуелизацији кренула да делује фазно, сходно тренутној економској, политичкој и војној моћи, па је као таква остала у потпуном складу са властитом доктринарном поставком о немачком наступању које се има извршити у три фазе: прво у остваривању економске доминације, затим политичке доминације и на крају у форми војне доминације, а све у правцу планиране геополитичке трансгресије. Примере за овакву стратегију Немачке имали смо у Другом Светском рату (све три фазе), као и у процесима разбијања СФРЈ (прве две фазе), у којима је Немачка, у сарадњи са Ватиканом, била један од главних фактора њеног бруталног политичког растројства (Collon, 1998). „Експресно и ултимативно признавање сецесије Словеније и Хрватске, у чему је 'германски блок' непосредно учествовао, то недвосмислено потврђује. Са Словенијом и Хрватском немачка интересна сфера спутила се у облику 'завесе' од Балтичког и Северног мора на северу до Јадранског мора на југу Европе, са добрим

предиспозицијама за даље ширење њених неприкосновених утицаја, не само даље према истоку (прибалтичке републике, Украјина, Белорусија, Русија), него и према југоистоку – тј. Балкану. Иако је практична реализација несумњивог експазионизма била промењена и прилагођена новим правилима понашања, обриси традиционалног *Drang nach Osten* и *Drang nach Sudosten* могли су се јасно препознати" (Степић, 2004: 210).

СР Немачка је (подржана од стране Ватикана) диктирала темпо разбијања СФРЈ, намерна да искористи настале околности за свој значајнији геополитички повратак на просторе Балкана. „Треба рећи да је растурање Југославије била дуго планирана операција у Немачкој. (...) Прво, жеља Немачке стране да се освети Србима, који су два пута, 1914–1918. и 1939–1945, пришли савезницима против њих, (...) Друга немачка идеја била је да треба наградити Хрвате и босанске муслимане, који су се током Другог светског рата придружили нацистичкој немачкој војсци (...) Трећа немачка идеја била је да увуку Хрватску и Словенију у економску зону ЕУ, којом доминира Немачка. На тај начин би се отвориле могућности остваривања немачког утицаја на далматинској обали, чиме би се омогућило приближавање Медитерану, што представља давнашњи немачки сан, традиционално храњен и у доба 'Светог немачког царства'" (Gallois, 16–17).

Закључак

Актуелни **процеси балканизације** показују да регион Балкана и српске земље на њему нису ушле у период *геополитичког смиривања тла и трајнијег мира*. Напротив, у овој фази деловања они се *прикривају* разним облицима спољнополитичке сарадње, европских интеграција и наводног регионалног повезивања. Истовремено се, испод њихове *привидне интегративне копрене*, одвијају процеси даље геополитичке инфилтрације Запада и исламског фактора, у циљу настављања започетих процеса **верског и територијалног атомизовања и дезинтеграције српског националног корпуса и његових територија.** Иако слабо видљиви, ти *сукоби ниског интензитета* одвијају се пред нашим очима, као део остваривања политике још снажније доминације НАТО пакта и САД на Балкану. Овај за њих својеврсни *intermarium* (копнени простор између Црног и Јадранског мора) значајан је сам по себи, али и као зона са које се може вршити контрола и даље геополитичко уклињавање ка Средњем и Блиском Истоку, Каспијском мору и Кавказу, а одатле према средишту Евроазијског копна. Брзом сменом политичких догађаја, медијском манипулацијом и убрзавањем наведених процеса ствара се својеврсни контекст

геополитике хаоса, у коме је тешко и стручњаку а камоли обичном грађанину да иза маске наводних интеграција и „пријатељске помоћи" препозна и опасности од потпуне *геополитичке блокаде* и изолације Србије и српског народа.

Српски национални корпус препознат је од стране западних сила као **супарнички, реметилачки и баријеран** за остваривање њихових геополитичких планова и циљева, па је као такав изложен снажним мерама *девастације и покоравања*. Ови процеси су некада видљиви, али ипак најчешће прикривени и препознатљиви обично *post festum*, тек по својим злоћудним последицама. Они ће се одвијати по плановима Запада све док се српски национални простор не сведе на величину коју је лако контролисати. Процена је да је то у територијалном смислу површина испод 50.000 километара квадратних. Назовимо такве планове Запада *геополитиком пашализације,* то јест свођења Србије на величину некадашњег београдског пашалука. По процени наших непријатеља, довршетком „пашализације" Србија ће бити доведена у позицију у којој ће бити потпуно неспособна не само за самосталан живот, већ и да озбиљније наштети њиховим интересима, што и јесте финални циљ. Дакле, крајњи производ таквих настојања била би „геополитички јалова Србија".

Фрагментираност, као обележје српског геополитичког положаја, биће и надаље изражена, на њој ће се инсистирати и биће коришћена као фактор нове дестабилизације овог подручја. Питање је само политичке потребе великих сила када ће неко од потенцијалних унутрашњих жаришта у Србији бити активирано,[4] или неко изван ње, као што је позиција Срба у Македонији, Албанији, на Косову и Метохији, у Црној Гори, БиХ или Хрватској. Оно лако може бити претворено у нова национална страдања и стратишта. Управо због свега наведеног, „један од геополитчких циљева Србије јесте да своје присуство на тим просторима сачува и стабилизује, тако да све претензије према њима унапред обесмисли, али и да у 21. веку настоји да оствари свој утицај, па и територијални искорак према оним важним областима у окружењу где јој је приступ константно онемогућаван или из којих је у ранијим историјским (не)приликама потискивана" (Степић, 2004: 29). По њима се питање косовско-метохијске независности више ни не поставља, на реду је сада могућа дестабилизација Војводине, Рашке области, Републике Српске и сл. Баријерна граница на Дрини (даљом исламизацијом) претвара се у *тампон зону* између

[4] По нашем еминетном познаваоцу геополитике, Душану Пророковићу, ту су још, поред Војводине и Косова и Метохије: Рашка област, Бујановачко-прешевска област, Топлички крај и Тимочка крајина.

српског народа са њене две стране, а територијална подељеност Републике Српске (дистрикт Брчко) само је полазна основа да се на дужи рок претвори у потпуну дезинтеграцију и поделу (актуелни притисци и тежње за даљом централизацијом БиХ и ревизијом *Дејтонског споразума*). Стога у наредном периоду „у остваривању српских геополитичких циљева недопустива је досадашња дефанзивност, дезоријентисаност, конфузија, расплинутост и растегљивост, како у просторном тако и у временском смислу... У блиској будућности (почетне године или деценије 21. века) биће тешко остварива интеграција српских земаља у једну јединствену српску државу, али то мора остати геополитички циљ свих Срба" (Степић, 2004: 292).

Капитални услов за преко потребну промењену и квалитативно бољу геополитичку алтернативу српском народу на Балкану налази се у пољу коначног претемељења његове геополитичке оријентације и уласком у гравитациону зону евроазијства и Руске Федерације као његове *државе – језгра*. Тиме би српски народ коначно прекину вишевековно *геополитичко лутање* и потврдио свој историјским искушењима изнуђени *телурократски геополитички идентитет* и православно-хришћански цивилизацијски код. Ово тим пре јер је, по С. Хантингтону, све јасније да ће се у коначној инстанци нове границе цивилизација поново повлачити линијом старих верско-конфесионалних одређености, које су на простору Балкана особито компликоване и конфликтне. Трагична вишевековна подељеност хришћанства по конфесионалним одредницама (на једној страни римокатолицизам и протестантизам, а на другој православље) генерисала је и на плану геополитике готово непремостиве разлике.

Ипак, велика опасност по српски национални интерес крије се у познатој српској *аутодеструкцији и аутодезинтеграцији (тзв. системски аутошовинизам)*, које и данас (као што је то небројено пута било у историји) узимају погубан данак и помажу страном фактору да нас лакше покори и понизи. Синергија и силнице ових негативних фактора узете заједно (насиље силника и аутодеструкција) круне снагу и виталност српског народа, одузимајући му право на миран живот и стабилан економски развој, те појачавају *синдром националне ентропичности*. Као да је сложени *географски положај* српског народа на балканској ветрометини, захваљујући његовим бројним непријатељима кроз историју, постао његова зла ***историјска коб и тегобна геополитичка судбина*** која га вековима мучи и доводи до ивице биолошког и државног опстанка. Ипак, у ретким периодима националне обнове српски национ се дизао и сведочио свету о свом слободарском духу и традицији непокора. Тим универзалним вредностима људског опстајања (пост)модерни свет се и даље подругљиво и умоболно подсмева.

Литература

1. Авијуцки В. (2009) *Континенталне геополитике*, Клио, Београд.
2. Брдар М. (2007) *Српска транзициона илијада*, Стилос, Нови Сад.
3. Вудвор С. (1997) *Балканска трагедија*, Ф. Вишњић, Београд.
4. Вуковић С. (2009) *Етика западних медија*, ИК Зорана Стојановића, Нови Сад.
5. Гаћиновић Р. (2018) *Млада Босна*, Евробук, Београд.
6. Gallois M. P. (2009) *Порука српском народу*, Београдски форум, Београд.
7. Дугин А. (2004) *Основи геополитике 1-2*, Еко прес, Зрењанин.
8. Драшковић С. (1990) *Српски народ и српска политика*, Досије, Београд.
9. Деспотовић Љ.; Јевтовић З. (2010) „Геополитика и медији", *Култура полиса*, Нови Сад.
10. Деспотовић Љ. (2014) „Геоенергетика и геополитика: гасовод јужни ток и положај Србије у процесима геоенергетског прекомпоновања односа моћи ЕУ и Руске Федерације", у: *Политика националне безбедности*, бр.1. ИПС, Београд.
11. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
12. Деспотовић Љ. (2008) *Српска политичка модерна*, Стилос, Нови Сад.
13. Деспотовић Љ. (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци.
14. Ђукић С. (2009) *Време енергије*, Службени гласник, Београд.
15. Хемонд Ф. Херман Е. (2001) *Деградирана моћ*, Плато, Београд.
16. Цвијић Ј. (2010) *Научне синтезе*, Империја књига, Крагујевац.
17. Жутић Н. (2008) *Ватикан, Србија и Југославија*, СРС, Београд.
18. Collon M. (1998) Poker menteur, les grandes puissances la Yougoslavie et les prochaines guerres, Editions EPO, Brisel.
19. Klajn L. (2000) *NATO aggresion on the FR Yugoslavia 1999*., Association for legal theory and practice N. Sad.
20. Канторович Х (2017) *Вештачење о кривици за рат 1914*, Службени гласник, Београд
21. Митровић Р. Љ. (2008) *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд.
22. Нишић С. (1999) *Велике силе и Балкан*, ВИЗ, Београд
23. Рамоне И. (1998) Геополитика хаоса, Институт за геополитичке студије, Београд.
24. Richter W. Spoo E. (2000) *Die Wahrherit uber den NATO – Krieg gegen Jugoslawien*, Schkeuditzer Buchverlag, Schkeuditz.
25. Степић М. (2001) *У вртлогу балканизације*, Службени лист, Београд.
26. Степић М. (2004) *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд.
27. Степић М. (2012) „Српске земље у балканској апликацији обуздавања: југословенска и постјугословенска 'формула'", у зборнику: *Разбијање Југославије*, ИПС, Београд.
28. Симић Ј. (2009) У потрази за новом мисијом: НАТО и југословенска криза 1990–2001. ФПН (докторска дисертација), Београд.
29. Труд А. (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
30. Танасковић Д. (2010) *Неоосманизам,* Службени гласник, Београд.
31. Чанак М. Ј. (1998) *„Greater Albania", concepts and possibile consequences*, Institue of Geopolitical Studies, Belgrade.
32. Перишић С. (2015) *Нова геополитика Русије*, Медија центар одбрана, Београд.
33. Пророковић Д. (2014) *Немачка геополитика и Балкан*,, Catena Mundi, Београд .
34. Пророковић Д. (2012) *Геополитика Србије,* Службени гласник, Београд.
35. Шушић Б. С. (2004) *Геополитички кошмар Балкана,* ВИЗ, Београд.
36. Шијаковић Б. (2009) *Критика балканистичког дискурса*, Службени гласник, Београд.

1.2. ГЕОПОЛИТИЧКА СУДБИНА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније

„Нигде у Европи не постоји таква сегрегација као на Косову. Нигде не постоји толики број 'етнички чистих' градова и села као што је то случај у овој малој покрајини. А сасвим је могуће да нигде не постоји толики ризик од могућег етничког чишћења у блиској будућности или чак опасности од геноцида."

Клајв Болдвин

Увод

У аспекте меке моћи, који често обухватају преко деведесет процената политике у мирнодопским условима, неопходно је убројати и оне њене сегменте који се тичу *дефинисања јавног дискурса*, политичке и друштвене агенде, те тема и стандарда комуникација којима се посредују или маскирају интереси владајућих олигархија као доминантних политичких и економских елита. Назначени аспекти моћи најчешће одређују правила ко, колико и на који начин може да конотира смисао политичких и друштвених дешавања у једној политичкој заједници, како у њој тако и према спољашњем окружењу (када се дешава да локалне елите, као вазална трансмисија, примењују контролисане стандарде комуницирања у међународним односима моћи). У тако дефинисаном контексту *моћ* се често испољава кроз неколико битних функција: као *моћ деловања* (обухвата све видове активности у циљу промене фактичког стања или одржавања постојећих односа и очувања самог поретка), као *моћ одлучивања* у држави и избора између постојећих опција или дефинисања нових циљева, *моћ мобилизовања* помоћи других субјеката (бирачи, тржиште и сл.), *моћ располагања* (коришћење ресурса и ствари у поседу), као и *моћ дефинисања* тематског односно владајућег општења, као стварна моћ вршења утицаја путем јавног дискурса који ствара *дискурзивне конструкте* у социјалној, политичкој, медијској и културној стварности, било да она већ постоји или је виртуелног карактера.[1]

---

[1] Види: Р. Степанов, *Увод у политику и политички систем*, Филозофски факултет Нови Сад, Нови Сад, 2008, стр. 61.

Пример на коме се на јасан начин може илустровати моћ дефинисања јавног дискурса од стране власти јесте отворена и вишеструка агресија[2] САД и НАТО пакта на нашу земљу, која је учињена без мандата Савета безбедности УН[3] и која је отпочела таласом злочиначког бомбардовања 24. марта 1999. године. Политичке власти у Србији већ годинама уназад систематски избегавају да ову силеџијску агресију назову правим именом, а поготово да нагласе њен малигни карактер, као и исход рата – *окупацију наше земље*. Нарочито избегавају да конотирају њене последице[4] са аспекта разарања привредне и саобраћајне инфраструктуре, злочина према цивилном становништву, војним губицима, еколошким загађењем, порастом здравствене патологије и др. Нарочито је трагично одбијање да се јасно оспори политичко-правни статус Косова и Метохије, који је настао нелегалним проглашењем независности фебруара месеца 2008. године од стране терористичких структура Арбанаса,[5] а које су вољом Вашингтона и Брисела легализоване као њихово политичко вођство.[6]

---

[2] Она је, по Р. Радиновићу, имала више различитих аспеката: „културно-историјских, цивилизацијских, економских, политичких и геополитичких, еколошких, војних и геостратешких итд." Р. Радиновић, „Агресија на Југославију", у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр. 57.

[3] Том агресијом погажени су најважнији инструменти међународне безбедности: *Повеља УН*, члан 53, *Финални акт* из Хелсинија, *Бечка конвенција* из 1980, па и сам конститутивни уговор којим је успостављен НАТО, као искључиво одбрамбени савез, и, наравно, многи други документи који регулишу систем међународне безбедности.

[4] Види М. Марковић, „Смисао и последице агресије НАТО на Југославију", у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр. 25. Такође и у зборнику *Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на Косову и Метохији,* Клуб генерала и адмирала Војске Србије, Београд, 2008.

[5] Колега М. Степић с правом сугерише да би у званичној комуникацији, укључујући и ону научног карактера, у употреби требало користити традиционалне и прецизне појмове за тзв. Албанце или Шиптаре, а то су Арбанаси или Арнаути. „Било би исправно и сврсисходно афирмисати термине 'српски Арбанаси', 'грађани Србије арбанашког порекла', 'српски Арбанаси', (аналогно називима које са посебном педатношћу форсирају западне земље – 'босански Срби', 'хрватски Срби'...). М. Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012. стр. 54. Слично становиште имао је и наш недавно преминули историчар Д. Батаковић, који каже: „Овде се користи термин етнички Албанци како би се избегла употреба историјски прецизног, али у пракси слабо употребљаваног израза Арбанаси. Појам Арбанаси користи се углавном када се пише о раздобљу пре стварања албанске државе 1912." Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 203.

[6] О томе експлицитно сведочи и Клајв Болдвин, известилац Међународне групе за права мањина УН, који у свом извештају пише следеће: „Током 1999. године Северноат-

Косово и Метохија као окупирана територија Републике Србије

Вазалне власти у Србији од НАТО агресије на СРЈ упорно одбијају да српској јавности саопште „истину" о Косову и Метохији. Одбијају да у јавном дискурсу употребљавају прецизну одредницу да је српска државна територија на КиМ *политички, економски и војно окупирана, привремено запоседнута,* те да је, као таква, недоступна државним органима Републике Србије за спровођење закона као елементарног доказа суверености једне државе на својој државној територији. „Најтрагичнија последица оружане агресије Запада на нашу земљу је окупација. Агресија је трајала петнаестак година (различитим средствима, траје и данас) и имала је карактер сведимензионалне агресије: у привреди, политици, медијима, у светском јавном мњењу, у култури... Као круна свега, напокон је уследила оружана агресија. Исто онако како је агресија била сведимензионална, тако је окупација као њена последица сведимензионална."[7]

Уместо тог признања државне власти и велики део политичких странака и њихових лидера у Србији већ годинама користе несувисле и маскирајуће изразе о тзв. новој реалности на Косову, покушавајући тако да прикрију своју спремност за прихватање решења која су у интересу промотера косовске независности. Потенцирају удворичку политику и наводну потребу за вођењем политичког дијалога и проналаска „демократског" решења косовског проблема, говоре о подршци међународне заједнице том симулираном процесу, о српској спремности да користи само мирна и дипломатска средства, о незаменљивој улози Брисела и Вашингтона, говоре о институцијама Приштине, административној линији раздвајања и сл. Тако је постепено у јавности Србије креиран *јавни дискурс* зависне, вазалне и „политички коректне" политике српских власти. Настале последице таквог односа су стално државно узмицање са територије своје јужне покрајине, погоршање положаја српског и другог неарбанашког живља на КиМ, правно насиље, прогон и исељавање становништва, наставак праксе терористичких акција,[8] економска девастација природних ресурса, отимање државне и приватне својине, бројни некажњени

лански савез (НАТО) ратовао је за права једне мањине Албанаца на Косову, на територији СР Југославије." К. Болдвин *Права мањина на Косову под међународном управом*, Софи Ричмонд, МРГ Интернационал, Лондон, 2006. стр. 7.

[7] Р. Радиновић, стр. 61.

[8] Види: М. Мијалковски, П. Дамјанов, *Тероризам албанских екстремиста*, НИЦ Војска, Београд, 2002, стр. 58.

злочини према српским грађанима, застрашивање, девастација и покушаји преотимања националне и верске баштине Срба на КиМ – и многа друга непочинства која се врше у присуству снага КФОРА и ЕУЛЕКСА.[9]

Ипак, једина реалност на КиМ, заснована на валидним чињеницама, јесте да је то нелегално окупирана државна територија Републике Србије од стране САД и НАТО пакта, те да то треба што пре јасно обзнанити јавним признањем пред сопственом али и међународном јавношћу. Косово и Метохија је, дакле, војно, политички и економски окупирана државна територија, а српске државне власти ту окупацију треба да сматрају нелегалном и привременом.[10] Таквим ставом отклонила би се конфузија у постојећој државној политици, а код грађана Србије пробудила свест о потреби да се КиМ неизоставно *брани свим легитимним средствима, укључујући и употребу војне силе* уколико то буде неопходно за заштиту наших грађана на КиМ, као и државних и националних интереса. Таквим ставом званичних институција српске државе утврдила би се јасна политика према *актима агресије*, њеним последицама, те димензионирали укупни државни и друштвени капацитети за одбрану територије и наших грађана. На међународном плану водила би се ефикаснија политика, изражена у захтеву да нелегална окупација престане и да се *мирно решавање* статуса Косова и Метохије врати у Савет безбедности УН и под окриље институција међународног права и *Резолуције 1244*, одакле је, уз срамну сагласност тадашњих српских власти, пребачено на ниво тзв. бриселског дијалога.[11]

---

[9] „Све до сада органи привремене управе, мисија Ун (УНМИК) и НАТО снаге на Косову (КФОР) прогласили су себе управом изнад закона, укидајући чак и основне законе о људским правима, као што је закон који захтева да се притвор одређује само на бази судске одлуке. Права која постоје само на папиру су обесмишљена, и сваки крхки осећај безбедности припадника мањина константно се угрожава." К.Болдвин *Права мањина на Косову под међународном управом*, Софи Ричмонд, МРГ Интернатионал, Лондон, 2006. стр. 4. „Пет година од завршетка агресије, Косово је у пламену: место у којем је немогућ живот за неалбанске заједнице, етничка дискриминација се наставља и преко 250.000 становника покрајине (пре свега Срби) не могу да се врате у своје куће, без обзира на присуство НАТО и Уједињених нација, без обзира на обећања међународне заједнице. Преко 200 српских цркава је претворено у пепео пред очима међународних трупа КФОР-а." Лина Века М., *Затвор под отвореним небом*, Хришћанска мисао, Београд, 2009, стр. 110.

[10] „Незаконита примена силе и насилно спровођење неуспелог државног пројекта косовског „Failed / State" остају у својој неминовној међусобној узрочности". Б. Бојовић, *Косово и западни Балкан*, Медија центар Одбрана, Београд, 2014, стр. 7.

[11] „Уместо тога, наши властодршци су ставили судбину Косова и Метохије у руке Европске уније, чија је огромна већина чланица (22 од укупно 27) одмах признала самозвану државу косметских Арбанаса." Чавошки К. *Расрбљивање*, Орфеус, Нови Сад, 2011.

„Српско опредељење о Косову и Метохији, као интегралном делу Србије, требало би да буде недвосмислено уставно-правно реафирмисано, експлицитно исказано и у свакој прилици понављано као легитимна српска колективна воља. Истовремено и снажна јавна промоција става да је простор Косова и Метохије интегрални и кључни део целине српских земаља не би се односила само на унутрашњи (унутарсрпски) план, већ би се оријентисала на велике силе, глобалне центре моћи и средиште њиховог одлучивања."[12]

Косово и Метохија – стратешко геополитичко чвориште Балкана

Косовскометохијска област, по М. Радовановићу, спада у део јужне (Старе) Србије, и то у њеном централном балканском делу, односно средишту.[13] По Р. Гаћиновићу, „Стара Србија је област у коју спада Рашка област (Новопазарски санџак у турско доба), тј. земљиште од јужне босанске границе до Косовске Митровице. Косово поље, Приштина, Метохија са варошима: Пећ, Ђаковица и Призрен, а такође неке области јужно од Шар-планине до Тетова и Велеса."[14] Те области су у распону од неколико векова (прецизније, од 13. до 16. века) биле „етнички најхомогеније области српске државе. То значи да на Космету није било других народности сем Срба."[15] Ове значајне географске и етничке чињенице отклањају било какву сумњу у историјско и политичко право Срба да у географском смислу сакрализују овај простор и да га сматрају својом *ексклузивном националном и државном територијом.*[16] Наш најпознатији географ Јован Цвијић је истицао да „је сасвим природно што су српски, кратовски и други крајеви Косовског вилајета названи после ослобођења Србије 'Старом Србијом'. *Појам Стара Србија није дакле створен ради националистичких*

стр. 99. „Питања државе, нације, идентитета, суверенитета, међународних односа, међународног права, демократије, интернационалног идентитета битно су трансформисана управо новим практично политичким одлукама ЕУ, тј. њених водећих држава чланица. То су одлуке да се иступи против међународног права." Б. Кољевић, *Косово, Европа, демократија,* ИИЦ Нова српска политичка мисао, Београд, 2011. стр. 100.

[12] М. Степић, стр. 121.

[13] Види у: М. Радовановић, *Косово и Метохија*, Службени гласник, Београд, стр. 159.

[14] Р. Гаћиновић, *Отимање Косова и Метохије*, НИЦ Војска, Београд, стр. 9.

[15] Исто, стр. 8.

[16] „Албанци нису имали снажне средњовековне традиције којима би историјски легитимизовали своје територијалне захтеве у епохи национализма." Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 206.

претензија, а јужне границе Старе Србије морају се проширити и преко Шар-планине, углавном на област данашњег Косовског вилајета".[17]

Све накнадне историјске и политичке интерпретације, које су долазиле са стране арбанашких псеудонаучних студија и њихових политичких савезника у послу отимања КиМ, не само да су груби *историјски фалсификати*, већ и насиље над елеметарном логиком која има увид у националну и хришћанску баштину Срба на њему, која је једним својим значајним делом постала део светске културне баштине, заштићена одлукама УНЕСКО-а. Наш историчар Д. Батаковић јасно маркира чињеницу грубих историјских фалсификата који су са становишта арбанашких академских и политичких спонзора били инспирисани искључиво геополитичким разлозима. „Из кабинета немачких и аустријских научника, где су албанолошке студије имале јаку традицију, пуштена је у шири јавни оптицај, као веродостојно историјско тумачење, теорија о наводно илирском пореклу Албанаца. Вешто је коришћена у пропаганди о Албанцима као најстаријој нацији у Европи. 'Илирска теорија' је само једна од многих о пореклу Албанаца, а притом једна од теже научно доказивих..."[18] Разлози оваквог поступања европских научника, поготово германске провенијенције, налазе се у чињеници геополитичке потребе за научним оправдањем њихових државних, *изузетно амбициозних и агресивних планова за пенетрацију у простор Балкана све до Солуна,* и то преко особито важне карике на том путу коју чини територија КиМ.[19]

Простор Косова и Метохије, у геополитичком и стратешком смислу, представља главно геополитичко чвориште Балкана и својеврсну *макротврђаву*. Отуда је његов значај растао током историје, да би данас представљао једну од најважнијих геостратешких тачака око које се сударају и ломе вектори различитих геополитичких интереса на Балкану. Ти интереси су комплексни, вишеструки и вишезначни. За САД, као глобалног хегемона, значај ове територије огледа се у следећем:

– С обзиром на свој централни положај на Балкану, контролом ове територије САД и НАТО пакт потврђују актуелну доминацију и предност

[17] Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, Српска краљевска академија, књ.1. Београд, 1911. стр. 44.

[18] Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 216.

[19] „За дипломатију Двојне монархије у Бечу требало је да Албанци послуже као мост преко којег ће се (насупрот тежњама двеју српских држава да се уједине) не само трајно раздвојити Србија и Црна Гора, него ће се, у повољном тренутку, и то са мандатом Европе, слично као у Босни и Херцеговини, умарширати с великим бројем војних снага и преко Космета продрети у дубину Македоније." Исто, стр. 214.

стечену још деведесетих година постепеном геополитичком регресијом Руске Федерација са овог простора и дефинитивним повлачењем њихових миротвораца са Балкана.[20]

– Контрола свих значајних геостратешких,[21] геоекономских, геоенергетских и саобраћајних коридора, као и путева шверца наркотицима. И заиста, на КиМ се укрштају веома значајни интернационални саобраћајни коридори (IV, VIII и X), као и потенцијални енергетски коридори који би пратили већ успостављену саобраћајну инфрастуктуру (у плану су били, на пример, гасоводи „Набуко" и „Јужни ток", али су због одређених геополитичких спорења или проблема привремено или трајно обустављени). „Мадлен Олбрајт није скривала намеру Сједињених Држава да се и даље уплићу у унутрашње ствари Србије, изјавивши 1. фебруара 1999: 'НАТО ће управљати стварима на Косову управо онако како то чини у Босни'. Истог дана, бивши парламентарац Ли Хамилтон изјавио је: 'Потпуно ћемо контролисати Балкан.' Дакле, за америчку власт бомбардовање је било само једна етапа – план 10.601 Атлантског пакта постојао је од маја 1998, – и остварен је у оквиру те *New Grang Strategy*."[22] О томе кристално јасно сведочи и Ана Игоровна Филимонова: „Албанизација Балкана ће омогућити НАТО пакту да без препрека и даље појачава своје војно присуство (да размешта војне базе и све врсте наоружања), да контролише транзит енергената и да даље дроби словенски простор на Балкану."[23]

– Активно спречавање, ометање и успоравње евентуалних покушаја повратка Русије на Балкан и Медитеран, како копненим тако и морским путем. „У шематизованом фокусирању Запада могућа је само ако се просторно редукују 'балкански Руси' (Срби), тј. ако се Косово и Метохија као потенцијална балканска трансмисија ампутира од Србије и као 'награда за лојалност' уступи одабраном савезнику – Арбанасима."[24]

– Коришћење већ запоседнуте територије као одскочне даске за дубљу територијалну трансгресију ка регионима Кавказа, Блиског Истока, Цр-

---

[20] Види: Ј. Ј. Гускова, *Руски миротворци на Балкану,* Графомаркетинг, Нови Сад, 2007.

[21] „Балкански стратегијски правац спаја Црноморски басен са Моравско-вардарском долином, а одатле са Косовом и Метохијом. На свом крајњем делу тај се стратегијски правац стапа са простором Рашке области у ширем подручју Новог Пазара, улазећи на Пештерску висораван. Он би мога бити својеврсна спојница и за војна дејства према Косову и Метохији и Западној Морави..." С. Шушић, *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, 2004, стр. 294.

[22] А. Труд, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 145.

[23] А. И. Филимонова, „Албанизација Балкана", у: *Геополитка постмодерног света*, Геополитика, Београд, 2011, стр. 39.

[24] М. Степић, стр. 133.

номорског басена и сл. Такво агресивно, брутално и цинично геополитичко понашање у савременим међународним односима Е. Влајки је сликовито назвао *амерички џихад*, тврдећи притом да је управо САД била прва земља која је пре исламског џихада отпочела ову врсту верско-цивилизацијског рата. „Говорити о америчком џихаду значи говорити о макијавелизму, ароганцији, бахатости и насилништву ове велике земље, која умишља да има месијанску, просветитељску улогу, док је, у ствари, 'светски жандар', 'планетарни каубој' који прво пуца па онда разговара, и који нема милости ни емпатије ни према коме ако то није у њеном интересу."[25] О томе сведочи и Фредерик Вилијам Ендгал, познати геополитичар: „Косово је незаконито проглашено независним од стране Америке, а један од главних разлога су криминалне интервенције ЦИА и америчке владе крајем 90-их година, када је Вашингтон био одлучан у својој намери да уништи Србију као суверен и одржив политички ентитет. ЦИА је организовала Тачијев ОВК, који је окупио косовску мафију за међународну трговину наркотицима. То су документовале и немачке обавештајне службе. Мадлен Олбрајт и вашингтонска администрација инсистирали су на независном Косову како би изградили своју огромну војну базу за контролу Балкана и Блиског истока, те да спрече ЕУ да развије мимо НАТО свој независни одбрамбени стуб на основу *Мастрихтског уговора* из 1993. године.[26]

– Подршка даљим територијалним аспирацијама Арбанаса, који се користе као корисно средство за остварење атлантских интереса у региону и преко којих се врши дестабилизација политичких прилика, кажњавају локалне политичке елите за евентуални непослух (недавни пример Н. Груевског у Македонији), те прети даљој територијалној фрагментацији у корист великоалбанских претензија. „Својство балканске централне територије Косово и Метохију чини изузетно значајним за САД и НАТО у њиховој намери да читав Балкан укључе у сферу своје неприкосновене контроле. *De facto* највећа (једина) светска сила запосела је косовскометохијско 'поље планетарне шаховске табле', реактивирајући тако њену средњовековну улогу, статус и положај 'макротврђаве' на Балкану."[27]

– За Турску је ово значајна карика у „балканском сектору ланца тзв. *зелене трансверзале*", али и као простор обнове регионалних аспирација, по сопственој перцепцији као европски део турског идентитета (тзв. османски Балкан) и покушаја повратка на шири простор Балкана, Сред-

[25] Е. Влајки, *Америчко-исламски антисрпски џихад*, Филип Вишњић, Београд, 2016. стр. 28.

[26] *Информер*, интернет издање, 22. 10. 2017.

[27] М. Степић, стр. 68.

њег Истока и Кавказа, као дела укупних стратешких продора у дубину некадашње османске империје. „Панисламске и пантурске амбиције су у демографски експлозивним и просторно експанзивним енклавама раније исламизираног становништва пронашле балканске тачке ослонца за своје европске продоре и глобалне геополитичке амбиције."[28]

– За Ватикан и Италију, као историјски фундиран простор римокатоличког мисионарења, значи дубљу пенетрацију у јадранско копнено залеђе и сигурну политику контролисања и одстрањивања Срба из маритимних простора приобаља.[29] Нарочито је ту занимљива у историјском смислу била позиција Италије, која је у више наврата манипулисала арбанашким питањем желећи да инсталира своје интересе, а они су се у највећем делу сукобљавали са аустроугарским.[30] Индикативно је и данас понашање представника Римокатоличке цркве – иако Ватикан формално није признао самопроглашену независност КиМ, он не престаје да „мисионари" тако што политиком *религијског интервенционизма*, коју вековима примењује према Србима, и сада покушава да тај простор национално декодира као да није био српски. „Морбидно звучи став призренског бискупа Римокатоличке цркве Марка Сопија у књизи *Етнички ратови, фаталност, Један пример – Косово*, коју је 2001. објавио Каритас из Виђенце, где каже да су средњовековне 'цркве које видимо на картама Косова постојале и пре доласка Срба', а 'православне цркве које су скорије грађене уништене су јер су представљале политичку моћ Срба'."[31]

– За Немачку, то је стратешки коридор њене сталне геополитичке амбиције и аспирације продора на југоисток, тзв. багдадска екстензија и блискоисточни сан. „Реинкарнацију су доживеле само привремено архивиране германске 'идеје дијагонале', mitteleurop-ска носталгија постаје све реалнија опција, а 'завеса' немачке интерне сфере муњевито се спустила меридијанским правцем од Балтика до Јадрана."[32] „Дакле, може

---

[28] Исто, стр. 130.

[29] „Осим подршке експанзионистичком наступу према суседима, коју је Албанија добијала од утицајних светских сила, не мање значајно је и ангажовање Ватикана у овоземаљским световним политичким пословима на штету 'шизматичке' (православне) Србије. У прилог томе говорила је и посета папе Јована Павла Другог Алабанији, 25. априла 1993. године (..) Наиме, прави политички смисао папиног 'пастирског похода' откривен је када су косметски шиптарски лидери његову посету поздравили као важан догађај у 'интернационализацији шиптарског питања на простору некадашње Југославије'." Шушић С. *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, 2004. стр. 282.

[30] Види: М. Бојић, *Арбанашка лига*, Хришћанска мисао, Београд, 2010. стр. 86.

[31] А. Раковић, *Улога религијског интервенционизма у распаду СФР Југославије*, Службени гласник, Београд, 2017, стр. 105.

[32] М. Степић, стр. 130.

се рећи да Немачка следи традиционалну политику ширења ка југоистоку, али другачијим средствима: економским оружјем и динамичном културном акцијом. Србија је капиталан елемент ове немачке експанзије; она је постала пион у великој европској стратегијској игри."[33] Уосталом, онако како је то пре једног века настојала да учини и Аустоугарска, вођена својим геополитичким интересима.[34]

– А за „Србију Косово и Метохија су задржали квалитет геополитичке 'макротврђаве' која брани национални и државни опстанак. Ту се заустављa ефекат 'парања џемпера' – сукцесивног губитка српских територија, суверенитета и националног идентитета."[35]

Дакле, по колеги Миломиру Степићу, неупитна је централност КиМ, нарочито као значајног геополитичког простора на Балкану. Он сматра да је балканска историја Косову и Метохији оставила у наслеђе вредан географски, предиспониран и централни геополитички положај. Сва кретања током дуге историје Балкана, цивилизацијска, верска, популациона и др., „осциловала су око косовско-метохијског простора", дуж оса северозапад-југо-исток, (и обрнуто), те североисток-југозапад. Оно је важно као спона која додирује и повезује, по З. Бжежинском, два од три кључна „простора" (западни и јужни простор), а који су кључни за контролу средњег простора (тј. Русије), спречавајући га да се спусти ка „евроазијском приобаљу, тј. басенима Атланског, Индијског и Тихог океана."[36] Запоседањем косовско-метохијског простора и изградњом велике војна базе Бонстил,[37] уз ону која се већ налази на месту некадашње војне базе ЈНА – Криволак код Скопља, Американци у квалитативном смислу контролишу много шири геополитички и војни ареал него што је то на први поглед уочљиво. Стога је, из ове перспективе сагледан, значај КиМ немерљиво важнији у геополитичком и геостратегијском смислу и превазилази своју обичну просторно-географску димензију и одређеност.

---

[33] А. Труд, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 142.

[34] „Полазећи од својих посебних интереса, Аустроугарска је хтела да омете активирање српске спољне политике у Косовском вилајету, сматрајући то подручје за зону свог непосредног интереса, заправо као територију која је везивала босанско-херцеговачко окупационо подручје са Вардарском долином и Солуном." В. Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804–1912*, Прометеј, Нови Сад, 1994. стр. 285.

[35] М Степић, стр. 57.

[36] Исто, стр. 133.

[37] „Ова база, смештена недалеко од коридора VIII и IX, доминира најзанимљивијим делом Косова, са стратегијског становишта, у близини двају главних кланаца који омогућавају пролаз преко планина ка грчкој луци Солун на Егејском мору." А Труд, стр. 146.

Велика Албанија као геополитички пројекат великих сила кроз историју

„На конгресу у Берлину, његов домаћин, гвоздени канцелар Ото фон Бизмарк, све захтеве Албанаца прокоментарисао је једном реченицом: 'Нема албанске нације, Албанија је само географски појам'."[38] Овом суровом историјском истином коју је изрекао немачки канцелар желимо да истакнемо неколико значајних историјски, политичких и геополитичких чињеница.

– Као прво, Арбанаси су типичан пример за модел тзв. *закаснеле нације,*[39] која још крајем 19. века није имала никакве обрисе диференцираног националног корпуса,[40] иако је добро познато да је управо тај век био, како у историографији тако и у политикологији, означен као век нација. „Била је то реакција на непосредне последице сукоба империја, а не претходно обликован национални покрет заснован на неком од легитимних права нације из корпуса либералног европског наслеђа."[41]

– Друго, на арбанашки корпус се може применити и модел *синтетичких нација*, које настају као производ стицаја одређених геополитичких планова и интереса на Балкану и простору бивше Југославије, а не природних историјских токова и кретања. Код модела синтетичких нација главни национални конституенти били су смештени у религијско-конфесионалну и лингвистичку сферу, као и уз стране спољнополитичке факторе-катализаторе. Формирање нових *синтетичких националних идентитета* комбинација је аутономних тежњи национално још увек недовољно издиференцираних етницитета и политичких пројеката великих геополитичких фактора, који су у своје експанзионистичке планове укључивали и стварање нових националних држава играјући на карту регионалних разлика и конфесионалне нетрпељивости.[42] О томе на кон-

---

[38] Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 211.

[39] Види: Х. Плесснер, *Закашњела нација*, Напријед, Загреб, 1997. стр. 209.

[40] „У складу са архивским изворима које смо проучавали, можемо изнети тврдњу да крајем 19. и почетком 20. века албанско становништво још увек на чини нацију... Међу Албанцима не постоји никакво национално осећање... Стога албанска нација почетком 20. века не постоји." Т. Толева, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, Филип Вишњић, Београд, 2016. стр. 441.

[41] Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 184.

[42] Види: Љ. Деспотовић, *Конструкција и деконструкција идентитета,* ФЕППС, Нови Сад, 2014, стр. 178.

кретном историјском плану сведочи бугарска историчарка Теодора Толева, када каже: „Верујем да је Аустроуграска имала веома важну улогу у процесу стварања албанске нације и да је њена интервенција била одлучујућа. (...) Аустроугарско деловање је комплексно, зато што обухвата многе аспекте: друштвене, верске, психолошке, политичке и, веома важне, економске. (...) По свему судећи, Аустроуграска је била склонија појави једне нове, претежно муслиманске националне државе него ширењу познатих малих, слабих, спутаних и манипулисаних словенских хришћанских држава."[43] Цео концепт стварања синтетичких нација заснован је на својеврсном *територијалном национализму,* који је део и компонента тзв. *геополитике идентитета*, а коју дефинишемо као политику (зло)употребе националних и верско-конфесионалних идентитета у сврху остваривања неких од планираних политичких циљева и геополитичких интереса моћи у одређеном просторном захвату.[44]

– Треће, тај пројекат је у самом старту имао *насилнички карактер,* јер се имао остварити голом применом насиља (оружано и неоружано насиље) на просторима који су пројектовани као територијални делови замишљене будуће арбанашке државе, и то према другим националним и верским групама које на њима обитавају вековима, а особито малигно према Србима.[45] „Упоредо с храбрењем Арбанаса да систематским прогонима трајно истисну Србе с Косова, Метохије и суседних крајева, балканска политика Беча се у раздобљу савезништва Немачке и Аустроугарске с Високом Портом складно допуњавала с основним политичким начелима 'крвавог' султана Абдулаха II" (Батаковић, 2018: 211). Репертоар насилних метода који се примењивао заиста је бројан и разноврстан. Арбанаси као да су се утркивали у проналажењу нових још насилнијих активности чија је једина сврха била застрашивање и протеривање неарбанашког живља и стварање етнички чистих простора. „Па како се назива злочин руковођен намером да се повреди, расели, прогна и затре једна национална група на одређеном простору. То може бити само геноцид. И то је управо оно што косметски Арбанаси чине косметским Србима, а што наши

[43] Т. Толева, стр. 442–447.

[44] Види: Љ. Деспотовић, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017, стр. 125.

[45] „Косовска УЧК (Ushtria clirimitare e Kosoves) одредила је тих месеци своје име и циљ прецизно: ослобођење Косова од свега што је српско... Две године после уласка НАТО, средином 2001, на Косову су живели још само Албанци. Према различитим подацима, између 150.000 и 250.000 Срба је протерано, што представља око 8% укупног становништва Косова, односно 60% косовског-српског становништва." Х. Хофбауер, *Експеримент Косово*, Албатрос плус, Београд, 2009, стр. 134.

властодршци никако не смеју да изусте."[46] У томе је особито предњачила терористичка организација ОВК, која је, помогнута од стране Запада (САД и Немачка највише), на терену изводила класичне терористичке акције, како према државним органима Републике Србије тако и према њеним грађанима." У извођењу терористичких активности користили су сву до тада познату тактику и стратегију: атентате, подметање експлозива, ватре, отмице возила, киндаповање припадника органа државне заштите и грађана."[47]

– Четврто, он је *антилиберан и антидемократски*, јер је у свим својим аспектима окренут против цивилизацијских тековина и вредности Европе, па због свог насилног карактера свесно иде на кршење елементарних људских права, како колективних тако и индивидуалних. „Велика Албанија могла је, дакле, да постоји само као државна творевина спољном интервенцијом у крајње недемократским условима..."[48] Колега М. Шутовић сматра то својеврсним српским парадоксом, јер на албанској страни нема ни назнака да се неко у име демократије одриче националних циљева, за разлику од Срба, где се поједини делови интелектуалне и политичке елите, позивајући се на болан 'Софијин' избор између Косова и демократије, отворено опредељују за демократију, као да је губитак Косова јемство српске демократије."[49]

– Пето, он се заснивао на концепту *присилне албанизације и етничког чишћења.* „Читав концепт 'Велике Албаније' заснивао се, у ствари, на моделу присилне албанизације оних крајева који су се, премда етнички шаролики, по гледиштима националног вођства сматрали неприкосновеним албанским територијама."[50] Историјски најпознатији случај такве присилне асимилације јесте настајање *арнауташа*, Срба који су прво прешли у ислам, а онда су у другој фази преко језичке асимилације потпуно потонули у арбанашки етнички корпус. *Дакле, присилна асимилација је најчешће била двофазни процес. Прво исламизација, а онда албанизација.* Етничко чишћење је било примењивано према оним Србима који су одбили да учине верску и етничку конверзију, као и према осталим неалбанцима, па чак и према муслиманима (Горанцима) који су сачували српски језик као јасно сведочанство од ког народа потичу. Ево само јед-

[46] Чавошки К., *Окупација*, Орфеус, Нови Сад, 2005. стр. 164.

[47] Р. Гаћиновић, *Насиље у Југославији*, Евро, Београд, 2002, стр. 306.

[48] Д. Батаковић, стр. 187.

[49] М. Шутовић, *Косово између поретка и аномије,* Чигоја штампа, Београд, 2008, стр. 61.

[50] Д. Батаковић, *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007. стр. 187.

ног од хиљаду примера који сведоче о размерама етничког прогона. „Три велика града на Косову очишћена су од српског живља: 40.000 Срба 1999. године је протерано из Приштине, као и из Пећи и Призрена".[51]

– Шесто, пројект Велике Албаније је у територијалном смислу апсолутно *мегаломански*, неутемељен, како на историјским и географским тако и на етничким и другим чињеницама, које се све време негирају, игноришу и оспоравају. „У историјском смислу, концепт 'Велике Албаније' полазио је од погрешно схваћене могућности да се сопствене националне аспирације решавају на рачун других народа, а уз подршку неке од великих сила. У геополитичком смислу, тај пројекат је захватао не само просторе који у етничком и историјском смислу чине језгро албанског народа, него се простирао далеко изван његових граница, обухватајући читаву етничку популацију расуту по суседним областима Балкана."[52]

– Седмо, он је имао изразито *религијску карактеристику*, у конкретном случају реч је о јако наглашеном *исламском фактору хомогенизације* као основи стварања синтетичког националног идентитета, упркос чињеници да је један знатан број етничких Арбанаса, нарочито у 18. и 19. веку, припадао хришћанским конфесионалним идентитетима, већином римокатоличком али и православном. Нагла и убрзана исламизација извршена је током 19. века, да би свој коначни печат добила деведесетих година 20. века учлањењем Албаније у Конференцију исламских земаља 1992. године. „Промоцијом исламског лика Албаније, рачунало се, и још увек се рачуна у Тирани, на подршку исламских земаља концепту 'Велике Албаније' као штиту ислама у том делу Балкана."[53] „Очигледно је да ОИК, као репрезент исламског света, преко КиМ жели да стекне један снажан мостобран за даљи продор у Европу и да са те тачке гледишта КиМ у Србији представља сметњу."[54]

Ту исламску оријентацију великоалбанског пројекта активно је подржавала и водећа сила света САД, јер се савршено уклапала у њене геополитичке планове, и то вишеструко. Не само што би тако, у овом случају, добили и контролисали стратешки важне територије на Балкану, већ би исламском свету, који САД у највећем проценту доживљава као противника ислама, показали како на терену и у свакој прилици где су у сукобу муслимани и хришћани (изузев Филипина) они стају на страну ислама.

[51] Жил А. Труд, *Разбијање Балкана*, Метелла, Београд, 2013. стр. 145.
[52] Исто, стр. 185.
[53] Исто, стр. 194.
[54] М. Јевтић, *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2011. стр. 117.

На тај начин су у тактичком смислу извлачили за себе вредне геополитичке бенефите. „Због свега тога се у Европи и у САД стално награђују политички и културни пројекти који долазе са КиМ и из БиХ, а на све могуће начине минимизирају фундаменталистичке и све бројније екстремистичке тенденције повезане са Ал Каидом.”[55] Још је на 18. исламској конференцији, одржаној у Пакистану 1998. године, великоалбански сепаратизам и тероризам на Косову и Метохији окарактерисан као џихад, чиме је читав муслимански свет позван да помогне борбу за слободу окупираних муслиманских територија. Веома брзо је успостављена сарадња албанске терористичке 'Ослободилачке војске Косова' (УЧК) са исламским екстремистима, муџахединима и терористима Ал Каиде, као део глобалне исламистичке стратегије у којој су Албанци, заједно са босанским, српским, македонским и црногорским исламским регрутима предвиђени као ударна песница за продор и преношење џихада у западну Европу.[56] Таквим деловањем Албанци су на врло директан начин послали неколико важних порука државним властима у целом региону. Неке од тих порука су:

– да се наставља процес територијалног заокружења тзв. Велике Албаније;
– да се он одвија у форми испољавања нових просторних аспирација према Србији, Црној Гори, Македонији и Грчкој;
– да се цео процес одвија под прећутном подршком САД и Турске;
– да је основни концепт националног уједињења Албанаца увијен у оплан-ду исламског радикализма.[57]

Све те екстремистичке и терористичке активности Арбанаса САД и ЕУ су због својих стратешких интереса прећуткивали, прикривали и, нажалост, активно помагали. О томе сведочи и бивши канадски војник Скот Тејлор када пише: „Мада ће многи НАТО званичници, новинари и међународни посматрачи званично демантовати сазнања о плановима за стварање Велике Албаније, вођство ОВК никада није скривало своје праве намере. Мапе које је 1997. године израдила албанска политичка емиграција носи већина бораца ОВК. Те мапе јасно илуструју историјске захтеве Албанаца за готово 90.000 квадратних километара Балкана, укључујући ту не само Косово, већ и територију која сада представља делове Грчке, Македоније, Босне, Србије и Црне Горе” (Тејлор, 2002: 229).

---

[55] Исто, стр. 117.

[56] Љ. Деспотовић, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 226.

[57] Љ. Деспотовић, *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015, стр. 94.

– Осмо, и најважније, Велика Албанија је од почетка била *геополитички пројекат великих сила*, које су се етапно смењивале у његовој реализацији, свака вођена својим геополитичким интересима, али увек и обавезно на штету српског народа, његових вековних територија и националних права, неизбежно праћених девастацијом његове хришћанске баштине.[58] „На геополитичком плану, албански национални покрет има дуго искуство у ослањању на историјске или периодичне противнике оних суседних земаља на чије територије се претендује. У 19. и почетком 20. века то је била најпре Аустроугарска, у међуратном раздобљу Италија, током Другог светског рата Мусолинијева Италија и Трећи рајх, а после 1945. СССР и Кина, да би се, после окончања хладног рата 1990, подршка потражила у јединој преосталој војној алијанси и преовлађујућем политичком дискурсу који је био позајмљен из вокабулара Европске уније...“[59]

Цео пројекат стварања тзв. Велике или „Природне Албаније”, који траје и данас, одвијао се, по Д. Батаковићу, у шест историјских фаза или етапа, које су, свака за себе одражавале континуитет насилног, мегаломанског и антидемократског пројекта, прилагођавајући своју тактику, методе и циљеве конкретним историјским условима и интересима великих сила, без чијег кључног коауторског доприноса тај малигни геополитички пројекат никада не би дошао у фазу свог коначног уобличења и конкретизације.[60] О томе на најдиректнији начин сведочи и последња у низу таквих изјава албанског премијера Еди Раме, који каже: „Албанци који живе на Косову и Албанци који живе у Албанији живе на једној јединственој територији”.[61] Ова порука је позив и другим Арбанасима у региону да наставе са реализацијом пројекта Велике Албаније.

Закључак

Косово и Метохија представља *српску заветну земљу* на чијој вишевековној и страдалничкој епопеји је изграђен *српски национални идентитет и архетипски кодиран дух српског народа*. Његова хришћанско-православна основа чинила је духовну вертикалу српства која га је чувала

[58] „На неких 500 километара од Рима, 700 од Беча и 300 од Београда, на домаку централне Европе, једна аутохтона хиљадугодишња хришћанска цивилизација ишчезава пред очима високоразвијене, пребогате, славодобитне, постхришћанске Европе.” Б. Бојовић, *Косово и западни Балкан*, Медија центар Одбрана, Београд, 2014, стр. 25.

[59] Д. Батаковић, стр. 199.

[60] Види: Д Батаковић, стр. 186.

[61] Извор: интернет издање *Спутњик Србија*, 11. 10. 2017.

и очувала упркос континуираном страдању. Она је помагала опстајању на том судбинском простору и потврђивала својом баштином и традицијом право његовог историјског бивствовања на њему.[62] Стога Срби немају важнијег националног задатка него да Косово и Метохију сачувају за будућа поколења, као своју *сакралну геополитичку светињу*. Уосталом, тај тежак историјски испит полажемо у ништа мање драматичном и трагичном времену него што је то било кроз минуле векове уназад. Он је утолико тежи данас јер су се против српског народа и његове државе удружили највећи светски моћници западног света, потпомогнути радикалним исламским савезницима, а све у настојању да му отму ту заветну земљу и тако избришу траг његовог историјског трајања на њој.[63]

Како тај тежак историјски испит положити данас, у тако сложеним, тегобним и опасним међународним и геополитичким околностима? За почетак, поштујући властити *Устав*, који јасно и експлицитно јужну српску покрајину третира као део свог недељивог и сувереног државног територија. То је угаони камен српског опстанка и основа државнополитичке платформе која би послужила као део минималног националног консензуса око кога нема и неће бити преговарања и погађања. Наравно, и као јасна црвена линија националних интереса Срба на Косову и Метохији преко које се не сме ићи ни по коју цену. Сва остала питања његове *мирне и демократске постокупационе реинтеграције* у политички поредак Србије део су будућих преговора са релевантним међународним субјектима и разумним и реалним представницима *српских Арбанаса*.

---

[62] „У хиљадугодишњој историји српског народа Косово и Метохија су вековима били државно и верско средиште, жариште културе и исходиште његових историјских традиција. За народ који је више времена провео под туђинском влашћу него у сопственој држави Косово и Метохија симболизују темеље на којима је у вековима ропства очуван, а у доба постепеног ослобођења од стране доминације заснован модерни национални и државни идентитет.” Д. Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима*, Чигоја штампа, Београд, 2006, стр. 5.

[63] „Светски моћници наставиће политички притисак на Србију и друге мале земље, али на њих не треба гледати са страхопоштовањем. Свака нација, макар бројчано и најмања, треба да се бори за свој опстанак и очување идентитета. Србија ће опстати, ви сте морално поштена, издржљива и упорна нација. Треба да будете искрени у односима са корумпираном ЕУ и да продубљујете везе са Русијом и евроазијским земљама Шангајске организације за сарадњу, укључујући и Кину. Ту лежи позитивна будућност и Србије и Европе”, сматра Ф. В. Ендгал, *Информер,* 22. 10. 2017, (интернет издање)

Литература

1. Батаковић Д. (2006) Косово и Метохија, у српско-арбанашким односима, Чигоја штампа, Београд.
2. Батаковић Д. (2007) *Косово и Метохија, историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд.
3. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Катена Мунди, Београд.
4. Болдвин К. (2006) *Права мањина на Косову под међународном управом*, Софи Ричмонд, МРГ Интернатионал, Лондон.
5. Бојовић Б. (2014) *Косово и западни Балкан*, Медија центар Одбрана, Београд.
6. Бојић М. (2010) *Арбанашка лига*, Хришћанска мисао, Београд.
7. Влајки Е. (2016) *Америчко-исламски антисрпски џихад*, Филип Вишњић, Београд.
8. Гаћиновић Р. *Отимање Косова и Метохије*, НИЦ Војска, Београд.
9. Гаћиновић Р. (2002) *Насиље у Југославији*, Евро, Београд.
10. Гускова Ј. Ј. (приређивач) (2007) *Руски миротворци на Балкану*, Графомаркетинг, Нови Сад.
11. Деспотовић Љ. (2014) *Конструкција и деконструкција идентитета*, ФЕППС, Нови Сад.
12. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
13. Деспотовић Љ. (2017) *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци.
14. Јевтић М. (2011) *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд.
15. Кољевић Б. (2011) *Косово, Европа, демократија*, ИИЦ Нова српска политичка мисао, Београд.
16. Лина В. М. (2009) *Косово и Метохија, затвор под отвореним небом*, Хришћанска мисао, Београд.
17. Марковић М. (2006) *„*Смисао и последице агресије НАТО на Југославију*”*, у зборнику: *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд.
18. Мијалковски М, Дамјанов П. (2002) *Тероризам албанских екстремиста,* НИЦ Војска, Београд.
19. Радиновић Р. (2006) *„*Агресија на Југославију*”*, у зборнику: *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд.
20. Радовановић М. *Косово и Метохија*, Службени гласник, Београд.
21. Plessner H. (1997) *Zakašnjela nacija*, Naprijed, Zagreb.
22. Раковић А. (2017) „Улога религијског интервенционизма у распаду СФР Југославије”, у зборнику: *Срби и пропаст Југославије*, Службени гласник, Београд.
23. Степанов Радивој, (2008) *Увод у политику и политички систем*, Филозофски факултет Нови Сад, Нови Сад.
24. Степић Миломир, (2012) *Косово и Метохија, постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд.
25. Стојанчевић В. (1994) *Срби и Арбанаси 1804–1912.*, Прометеј, Нови Сад.
26. Труд А. (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
27. Толева Т. (2016) Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908, Филип Вишњић, Београд.
28. Цвијић Ј. (1911) *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, Српска краљевска академија, књ.1. Београд.

29. Филимонова И. А. (2011) „Албанизација Балкана”, у: *Геополитика постмодерног света*, Геополитика, Београд.
30. Зборник радова (2008): *Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на Косову и Метохији*, Клуб генерала и адмирала Војске Србије, Београд,.
31. Хофбауер Х. (2009) *Експеримент Косово, повратак колонијализма*, Албатрос плус, Београд.
32. Чавошки К. (2005) *Окупација*, Орфеус, Нови Сад.
33. Чавошки К. (2011) *Расрбљавање*, Орфеус, Нови Сад.
34. Тејлор С. (2002) *Неграђански рат*, Књига-комерц, Београд.
35. Шушић С. Геополитички кошмар Балкана, ВИЗ, Београд.
36. Шутовић М. (2008) *Косово између поретка и аномије*, Чигоја штампа, Београд.

1.3. ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ СРПСКЕ ВОЈВОДИНЕ

Увод

Већина официјелних извора српске историографије не спори чињеницу да се најраније датирање српског присуства на просторима Панонске низије може ситуирати у периоду од 4. до 6. века нове ере,[1] особито компактно у зонама панонских равничарских река, у тзв. Потисју и Поморишју, а нарочито главној европској реци Дунаву, која је управо на овом делу свога средњег тока исијавала снажну гравитациону снагу и у своја приобаља још од првих почетака људске цивилизације привлачила народе панонског базена да је настане.[2] Следећи значајан догађај за Србе на подручју Панонији било је примање хришћанства у 9. веку под утицајем Цариграда.[3]

Словенску територијалну компактност, која се протезала од данашњих граница Пољске и територија које су насељавали Лужичшки Срби, па преко средњоевропских Словена Чеха и Словака, све до панонских Срба, нарушиће досељавање Мађара,[4] који су се уклинили у тај простор, а стварањем свог првог краљевства и стабилне државе под круном Светог

---

[1] „Срби, словенски народ, почињу да се насељавају на панонске просторе у 4. веку, у време Велике сеобе народа. На тло данашње Војводине масовно се досељавају 567. године и представљају **најстарије становништво које у континуитету на њему живи миленијум и по**, и као такво представља најбројније становништво које живи на војвођанском тлу.” Церовић Љ. (2015) *Народи на тлу Војводине*, Прометеј, Н. Сад, стр. 48.

[2] „Цивилизацију Лепенског вира наследила је Старчевачка цивилизација, (...) Најразвијенија праисторијска цивилизација, не само у размерама југоисточне Европе, већ и шире, „у светским размерама, свакако је била Винчанска цивилизација.” Д. Пророковић, (2014) *Немачка геополитика и Балкан*, Катена мунди, Београд, стр. 115.

[3] „Међу историчарима нема дилеме око чињенице да су Срби у Војводини староседеоци, једини аутохтони народ на простору данашње Војводине. Сви остали су на ове просторе стигли касије, у разним периодима и услед различитих узрока.” М. Суботић, (2011) *Српска Војводина и њене мањине*, ИПС, Београд, стр. 11.

[4] „Досељавање Мађара спада у тзв. позне сеобе на европском континенту. У IX и X веку у току су периферна кретања народа (...) На европској политичкој сцени два царства, оба хришћанска, омеђили су простор у који ће се Мађари најпре залетати као брзи коњаници, а затим га трајно настанити.” Ј. Калић (1997) „Европа у време досељавања Мађара”, у зборнику радова: *1100 година досељења Мађара и Војводина*, Завод за уџбенике, Београд, стр. 21–22.

Иштвана 1000. године трајно ће раскинути везу међу њима. (Тај ефекат појачао је и упад Монгола у Русију, што је у крајњој инстанци изнудило повлачење руског државног центра из Кијева у Москву, па је тако она остала без озбиљног утицаја на средњоевропски простор и Словене у њему.) Све ће ово касније међу Словенима појачати ефекте конфесионалних разлика, који су нарочито јачали након хришћанског раскола 1054. године, производећи међу њима често непомирљиве идентитетске особености и интересе.[5]

У окружењу других народа, а особито аустроугарских државних стега, Срби вековима покушавају да примерено својим тренутним снагама осмисле некакав облик политичке, верске и културне аутономије која би имала јасну просторну димензију на којој се конзумира.[6] Историчар Д. Микавица сматра да је сам крај 17. века био тај преломни историјски догађај који је у околностима Великог бечког рата (1683–1699), а на иницијативу цара Леополда, по први пут створио озбиљну прилику за остваривање верских права и политичких привилегија Срба на овом простору,[7] ограничавајући их на њихов слободан избор војводе, слободу вероисповести и изузећа од „сваког јавног терета и данка", изузев онога који је сматран „за права краљева и господе".[8] Сви каснији догађаји биће вођени идејом проширења права и привилегија Срба на територији на којој се упражњавају, са јасним захтевом о „одрживости српске идеје државе у Хабзбуршкој монархији", а иза које стоји убедљива већина српске политичке, културне и верске елите која се убрзано конституисала у њеним оквирима. У тим политичким околностима посматрано *српска аутономија* је поред садржаја и територијалности често варирала и назив своје национално-идентитетске компоненте, оптирајући за разне називе: *Краљевина Србија, Српска деспотовина, Војводина Србија или Српска Војводина.* **Но, суштина свих тих напора и националних прегнућа темељила**

[5] „Јачање средњовековне Краљевине Угарске географски је оделило средњоевропске Словене од византијског православља и јужнословенских народа, пре свега географски најближих Срба, који су до XIV века изградили респектабилну државу. Везе словенских народа који су започели свој народотворни процес у средњој Европи и оних на Балкану тако су биле пресечене." Д. Пророковић (2014) *Немачка геополитика и Балкан*, Катена мунди, Београд, стр. 58.

[6] Види: Швикер Х. Ј. (1998) *Политичка историја Срба у Угарској*, Матица српска, Нови Сад, стр. 181.

[7] „Великодушност хабзбуршког владара која је Србима осигурала све веће повластице може се протумачити ратним догађајима." Л. Хадрович, (2000) *Српски народ и његова црква под турском влашћу*, Накладни завод Глобус, Загреб, стр. 115.

[8] Види: Д. Микавица, (2005) *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији* 1690–1920, Стилос, Нови Сад, стр. 11.

се на два битна постигнућа: прво, достићи највиши степен државно-правне аутономије у односу на Будимпешту и Беч, а у другом кораку и када то историјске околности дозволе припојити се својој матичној српској држави,[9] што се и догодило на Новембарској скупштини 1918. године у Новом Саду, када је изгласано присаједињење Војводине Србији.[10]

Историчар Јелена Попов с правом истиче код нас често заборављену истину да се Војводина преко својих народних представника, историјски гледано, *два пута* изјаснила о приступању Србији. Први пут на већ поменутој Новембарској скупштини 1918. године (24. новембра одлуку доносе народни представници Срема, а 25. новембра народни представници Бачке, Баната и Барање; други пут, поново у Новом Саду, 30. и 31. јула 1945. године на Скупштини изасланика народа Војводине.[11] Иако су се ова два изјашњавања народних представника са простора Војводине десила у потпуно различитим историјским и државно-правним оквирима (у фази непосредног формирања Краљевина СХС и Титове ФНРЈ), она ипак на непоречив начин у модерној историји Срба сведоче о *њиховом јасном и трајном националном опредељењу да живе у државном саставу своје матице Србије.* Сви накнадни политички и идеолошки покушаји за релативизацијом ових одлука и темељног опредељења Срба, а било их је прилично у двадесетом веку, разбила су се о већинско и демократски исказано расположење српског народа да се у та трајна опредељења и одлуке не може и не сме дирати.[12]

Значајно је поменути запажање нашег историчара Душана Батаковића, који указује на то да у периоду трајања комунистичке власти „парадоксално, у Војводини најбезусловнији сепаратисти нису били Мађари, већ српски покрајински руководиоци, жељни да себи обезбеде посед где би задржали апсолутну власт" (Труд, 2007: 102). То, наравно, не значи да су

[9] „Струја предвођена Милетићем и Уједињена омладина српска окретали су се према спољнополитичким проблемима; може се навести да им је у програму стајало да се борба води до ослобођења оних делова српског народа који су били под турском влашћу, те да се ослобођени крајеви у будућности уједине са браћом која су живела под другом влашћу, стварајући заједничку државу. Овај циљ су желели постићи пре свега распадом Турског царства, али и Хабазбуршке монархије." Т. Пал, (2007) „Српско-мађарски односи током 70-их година 19. века, с посебним освртом на територију данашње Војводине", у зборнику: *Српско-мађарски односи кроз историју*, Филозофски факултет Нови Сад, стр. 226.

[10] Види: Д. Његован, (2004) *Присаједињење Војводине Србији*, Музеј Војводине, Нови Сад, стр. 249.

[11] Види: Ј. Попов, (2001) *Војводина и Србија*, ЛДИЈ, Ветерник, стр. 115.

[12] Види: Ч. Попов, Ј. Попов, (2000) *Аутономија Војводине, српско питање,* Кровови, Сремски Карловци, стр. 94.

спољнополитички изазови били мање опасни по српски национални интерес у Војводини, већ указује на чињеницу да је унутар српских политичко-идеолошких спорова у оквирима обе Југославије, а нарочито оне Титове комунистичке, било заговорника екстремних сепаратистичких решења која су се кретала од појачане политичке аутономије до отворене сецесије. На сву срећу, њени заговорници *никада нису имали дубље политичко утемељење у српском народу у Војводини,* и једина озбиљна опасност која произилази из њиховог деловања крије се у *повезивању са спољним геополитичким центрима моћи, који ће их лако инструментализовати за своје циљеве* у контексту евентуалних већих геополитичких превирања и покушаја територијалних прекомпозиција овог простора.[13] Да такви геополитички сценарији постоје и да су последица дугорочних и стратешких планирања великих сила, (већ смо имали прилику да њихов малигнитет осетимо на својој кожи), јасно потврђују речи америчког генерала Веслија Кларка, главнокомандујућег снагама НАТО у Европи деведесетих година прошлог века. У време оружане агресије на СРЈ он је истакао да је Балкан „...у средишту пажње НАТО, јер се налази у стратешком центру Европе", те да је међународна заједница „*тек започела посао који јој предстоји*", помињући уз то „**потенцијалне проблеме" статуса** Црне Горе, Санџака и **Војводине**" (Шушић, 2004: 177).

Дакле, **Српска Војводина,** као национална и политичка одредница територије северне српске покрајине, нема само историјски значај – она је то и данас, упркос свом мултиетничком и мултирелигијском саставу становништва. Дакле, није реч само о пукој бројчаној предности Срба (преко 65%, по последњем попису становништва Србије), већ и по својој територијалној компактности „која је уочљива на целом простору Војводине". Овде се заправо ради о *изразу њене пуне територијалне везаности за интегрални српски државни простор и национални корпус, као и укупну политичку обједињеност територија – српске земље,* а који српски народ већ вековима насељава и на којем све теже опстаје.

Геополитичка сложеност и комплексност овог простора израз је деловања више историјских, географских, културних, политичких, економски и религијских фактора који су од Војводине направили *својеврсни геополитички спецификум,* што се може посматрати и као *предност* уко-

[13] „Турбулентне процесе, општу нестабилност и политичко-дипломатски *timing* имала би прилику да искористи Војводина, где би се сепаратизам тобоже оправдао паролом да 'Војводина више не жели да буде успоравана у свом путу ка ЕЗ' и да одбија да и даље буде 'жртва агресивне, самоубилачке, великосрпске политике крви и тла'". М. Степић, 2012, *Косово и Метохија, постмодерни геополитички експеримент,* ИПС, Београд, стр. 97.

лико се има у виду све *њено етничко и културолошко богатство*. Због ових важних чињеница „Војводина је спона којом се читава Србија укључује у централну Европу. Она јој омогућује партиципацију у економски и геополитички изузетно важној Панонској низији". Она такође указује и да је „територија данашње Војводине вековима била контактна и пограничка српско-угарска, угарско-турска, аустријско-турска и српско-аустроугарска област" (Степић, 2004: 40). Са друге стране, управо ће назначена карактеристика *контактности на периферији* тако замишљених пројекција централне или средње Европе бити *стални извор претњи по њену стабилност, као и територијалне претензије других држава* из шире схваћеног региона. „Историјски посматрано, Војводина је дуго била тампон-зона смештена на источном крају аустроугарског простора: војна граница ишарана утврђењима дуж Дунава..." (Труд, 101). *Та доминантна геополитичка особеност Војводине одређивала је до сада, а чиниће то и надаље, њену „геополитичку судбину" као кључне карике које, просторно и културолошки, повезују флуидне границе средње Европе и Балкана.* То су добро знали Аустроугари, па су чинили све да блокирају процесе српског уједињења. По мишљењу Јована Цвијића, они су панонски басен, као простор, учинили баријерним за српске утицаје у средњој Европи. „Аустроугарска је, да би спречила приближавање између Србије и Јужних Словена у својој краљевини, свела односе са Балканским полуострвом на две железнице, београдско-ријечку и београдско-бечку. И тако, један басен одређен природом да служи као веза између народа и да олакшава ширење културе, постао је виша препрека за додире и размене утицаја" (Цвијић, 2010: 21).

Да се те границе данас могу лако прескакати у мирнодопским условима вођења спољнополитичких интереса показује пример тзв. европског регионалног повезивања под називом *Пројекат ДКМТ* (Дунав–Криш–Мориш–Тиса). Трансцендирање граница постојећих држава и регионално повезивање у овом случају нема за циљ само економско укрупњавање и бољу циркулацију робе, људи и капитала, већ је праћено и снажним процесима фрагментације националних држава, чинећи постојеће границе порозним, док једног дана не буду замењене новим, а њих треба да одсликају неке нове геополитичке творевине (Деспотовић, 2012: 100).

Немачке геополитичке аспирације

Немачки народ је релативно дуго покушавао да пронађе геополитичку формулу којом ће заокружи своју државну и територијалну целину, да би се тек под пруском хегемонијом ујединио и створио респектабилну

националну државу на простору средње Европе. Од момента свог уздизања у значајну економску и војну силу, крајем 19. века, Немачка је, како онда тако и данас, у промењеним међународним околностима трагала за својим геополитичким идентитетом (између изразито телурократске позиције и повремених таласократских амбиција) и својим положајем у међународном поретку моћи, а особито за позицијом „силе у средишту", како би то рекао Херфрид Минклер у покушају да опише тегобе немачке спољне политике приликом проналажења свога места у окриљу Европе. Ова „трагалачка" оријентација Немачке поклапа се у једном делу и са геополитичком судбином саме Европе, која је такође, али у неупоредиво дужем временском интервалу, покушавала да утврди свој идентитет и културно-цивилизацијски код. Тиме је изнова актуелизована тзв. *идентитетска ексцентричност Европе*, о којој пише Х. Минклер, а која је већ неколико пута од периода Антике па до данас померала *географске представе* о свом средишту и идентитету – од Аристотела који је Грчку означио као „аутентичну културу између Европе и Азије", па преко Рима, Атине и Јерусалима, као „три велика идентитетска места Европљана, Рима као извора политичког и правног обликовања, Атине као симбола књижевности и филозофије и Јерусалима као фокуса верског идентитета Европе" (Минклер, 2016: 54). Претходни наводи су јасна потврда о идентитетском лутању унутар саме Европе, чији се цивилизацијски и културолошки садржаји могу посматрати из више културолошких димензија.

Актуелне геополитичке прекомпозиције простора Европе у великом делу трпе утицаје Немачке, која се последњих деценија наметнула као економски и политички доминантна сила у ЕУ, задобивши опет централну позицију, али и одговорност за судбину Старог континента. „Новим формирањем 'Запада' и растом значаја привредне моћи, настала је у Европи нова политичка констелација, која се обухватно може означити као 'повратак средишту' у смислу 'центра политичког поретка Европе'. Тиме су се повратиле геополитичке констелације каквих је у више наврата било у европској историји, али које су ретко биле окарактерисане миром и благостањем. Поглед у последњи век и по историје представља један велики штит упозорења на геополитичку констелацију јаког средишта" (Минклер, 40). Немачке амбиције нису остале везане само за домен ЕУ утицаја, већ и за зону њеног проширења ка тзв. европској периферији, као што је то, уосталом, већ било историјски виђено, а смер ка југоистоку нужно је водио преко Панонске низије као средишту Балкана. „Своје геополитичке интересе и спољнополитичке циљеве Немачка је вешто артикулисала кроз планове ЕУ, ширећи свој утицај унутар ЕУ, на њеној периферији, али и освајајући простор за све чешћи и снажнији наступ у другим деловима света" (Пророковић, 2014: 136).

Проблем овакве геополитичке оријентације Немачке најчешће је био везан за примену принципа да су „географска разграничења постала порозна зато што нису могла бити у складу с политичко-културним границама: оно што је географски било искључено, било је политички и културно укључено" (Минклер, 60) Шта се крије иза наведеног принципа? – крије се тзв. културна и економска оријентација Немачке да деловањем преко концепта средње Европе, као културолошке и економске трансмисије, изврши својеврсну инфилтрацију у оне просторе који јој географски делимично не припадају, али су стицајем историјских околности (у време Аустроугарске царевине)[14] били изложени дужем културном и политичком утицају. Такав простор на који се зрачи средњоевропским утицајем свакако је и територија северне српске покрајине. „Појачано немачко интересовање за контролу над Дунавом, због планираног 'повезивања с Црним морем кроз средиште Европе каналом Рајна–Мајна–Дунав', које се одвија углавном преко програма ЕУ, као и велики број активности усмерених ка северној српској покрајини Војводини, која је до 1918. године била део Аустроугарске и која географски представља јужни део средњоевропског геополитичког простора, буди сумње у Србији о немачком реваншизму (...) Широка политичка, економска и пропагандна акција у циљу јачања сепаратизма у Војводини зато се намеће као логично средство којим ће се послужити континенталистичам како би остварио доминацију у Подунављу" (Пророковић, 2012: 455–446).

Колега Д. Пророковић је веома систематично и садржајно обрадио тему средњоевропског културолошког круга (концепт *Mitteleuropa*), варирајући разнородне концепције које су настајале током модерне политичке историје Европе, а које су имале претензију да оцртају границе овог својеврсног културолошко-географског ентитета, али и као *par excellence* геополитичког пројекта.[15] Стога не треба да нас у овом геополитичком контексту зачуђују геополитичка кодирања територије АП Војводине као „јужне капије Немачке" или „стратешких врата средње Евро-

[14] „Незаобилазан фактор у свим тим борбама је 'средњоевропска' Хабзбуршка монархија. Временом, геополитички значај Балкана или његових појединих делова за Беч је постајао све већи. Стављање Балканског полуострва под геополитичку контролу и његово укључивање у средњоевропски политичко-културни простор за Хабзбуршку монархију је у дугом временском периоду био приоритет." Д. Пророковић, (2014) *Немачка геополитика и Балкан*, Катена мунди, Београд, стр. 78.

[15] „Капитално дело немачког политичара Фридриха Наумана (1860–1919), под називом *Средња Европа* (Mitteleuropa). Науман је понудио јединствену визију средње Европе, као геополитичке целине окупљене око Немачке, која би представљала четврту светску силу по својој јачини." Д. Пророковић, (2014) *Немачка геополитика и Балкан*, Катена мунди, Београд, стр. 36.

пе".[16] „А приликом оцртавања граница средње Европе редовно се у њен састав увршатава и Војводина, као део Србије, те Трансилванија као део Румуније..." (Пророковић, 247). Главне немачке *геополитичке векторе наступања* у за њих повољнијим међународним околностима врло прецизно и географски тачно назначио је колега М. Степић када пише: „Отуда се овладавањем Подунављем (посебно његовим панонским сектором) сматра 'формулом' централноевропске или укупне континенталне моћи, те 'одскочном даском' за даље империјалне продоре, и то у влашкопонтијски басен, у кавкаски, прекаспијски и централноазијски простор; на југоисток, балканском трансмисијом до полуга светске моћи – Босфора, Дарданела, Суеца, блискоистичних културних жаришта и резерви нафте." Степић М., 2004: 165)

У нешто тежој и бруталнијој варијанти геополитичког наступања Немачке (какву смо имали прилике да видимо током Првог и Другог светског рата) не сме се испустити из вида следећа важна геополитичка чињеница: „Та је земља колевка *расистичке варијанте геополитике* која је коришћена као покриће за 'природно право' на експанзију према другим сувереним државама и покоравање њихових народа" (Шушић, 245). Стога је Србија, а нарочито Војводина,[17] „била и остала на нишану оних центара моћи који су њено већинско српско становништво сматрали 'уљезима' у Панонској низији, као делу тобоже ексклузивно католичке и 'културне' централне Европе, док је за православне великодушно остављан 'животни простор' (*Lebensraum*) само источно од Дрине и јужно од Саве и Дунава" (Степић, 2004: 41). Очигледно да је, поред много заинтересованих кандидата, највећа страст за новим територијалним проширењем била на страни великих германских царевина. У немачкој верзији то је био територијални план експанзије и географске екстензије, исказан у геополитичкој крилатици *Drang nach dem Osten* (продор на Исток), а у аустроугарској верзији *Drang nach dem Sudosten* (тежња ка Југоистоку) (Деспотовић, 2015: 16). Дубоко разумевајућу ову *просторно агресивну геополитичку константу германског света према српским земљама,* академик Милорад Екмечић са пуно историјски оправданих али и геополитички упозоравајућих разлога изриче опомену српској јавности да је **Немачка била и остала „географски непријатељ Србије."** На том путу повратка немачке империјалне геополитике у будућности прва на мети

[16] А. Труд, (2007) *Геополитика Србије*, Службени Гласник, Београд, стр. 100.

[17] „...услед чега су Беч и Будимпешта прибегавали различитим формама етничког инжењеринга (насељавање немачког становништва, покатоличење православаца, мађаризација, измишљање босанске нације итд.)" Пророковић Д. 2014, стр. 89.

нашла би се Војводина, чијом би евентуалном анексијом Немачка и у територијалном смислу наплатила део својих историјских апетита, а Србе по ко зна који пут, као и у XX веку, жртвовала – оправдавајући све то борбом за свој животни простор.[18]

Такав врло реалистичан и не тешко разумљив могући расплет догађаја у будућности узроковао би да „Дунав поново постане својеврсни *limes*[19], што би значило и смањивање територије данашње Србије за њен средњоевропски део (територија АП Војводине).” (Пророковић, 2014: 298). Сурову потврду о реалистичности изнетих процена даје и давно изречен став Семјуела Хантингтона, који је идући за трагом својих атлантистичких претходника, сасвим јасно при повлачењу *граница западне цивилизације* такође **отргао Војводину** од остатка државне територије Србије и ставио је у састав Запада. „Граница између источне и западне цивилизације у Европи, према Хантингтоновој подели, разара све оно што је српски народ постигао у својој историји у последња два столећа. Цела Војводина и српске области у некадашњој Војној крајини остављене су западној цивилизацији” (Шушић, 2004: 267). Стога је потпуно јасно да држава Србија и српски народ у целини мора градити капацитете своје националне моћи како би била спремна и кадра да се одбрани у евентуалном агресивном атаку ка простору северне српске покрајине.

Мађарске геополитичке и територијалне претензије

Велики део мађарске политичке и културне елите никада се није помирио са одлукама *Тријанонског уговора*[20] и његовим геополитичким последицама, трајно и релативно тајно подгревајући амбиције да се Мађарска у територијалном смислу једном врати барем на део „изгубљених” територија након ратног пораза и државне дезинтеграције Аустроугарске 1918. године.[21] Један мањи део мађарских интелектуалаца у после-

[18] Види: Р. Гаћиновић, (2017) *Насиље над Србима у XX веку*, Евро Бук, Београд, књига прва, стр. 173.

[19] „Римски *limes*; 1600 година стара граница коју је 395. године успоставио Теодосије делећи царство на источно и западно... верско-црквена подела из 1054. године и трагично раздвајање хришћанства; појас војних крајина (*terra millitaris*).” Пророковић Д., 2014. стр. 258.

[20] Мађарски парламент је уговор ратификовао 13. новембра 1920, а на снагу је ступио 26. јула 1921.

[21] „Одлуке које су донете на Великој народној скупштини у Новом Саду 25. новембра потврђене су 1. децембра 1918. прогласом престолонаследника Александра Карађорђевића о стварању нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а коначно су одобрене и правно санкционисане на Париској мировној конференцији (јануар 1919 –

ратним годинама *реалистички* је сагледавао насталу ситуацију и на помирљив начин прихватао нову реалност. „Екхарт Ференц је сматрао (*Magyaror tortenete, Bp 1935*) да *Тријанонским уговором* није учињена никаква неправда Мађарима и да је њиме само потиснут мађарски елемент у Угарској на његове природне границе. Мађара никада није било толико, указивао је он, да могу да испуне простор од 325.000 квадратних километара, па је зато 1920. само одстањена једна хиљадугодишња опсена. Слично Екхарту писао је и Макаи Јанош (*A haboru utani Magyarorsazag, Bp* 1934). Он је истицао да је *Трианонски уговор* оставио новој Мађарској онај део Угарске где су Мађари били национално хомогени. Исто је мислио и писао Сефки Ђула (*A magyar allam eletrajza, Bp.1923*) „Трианонске границе упадљиво личе на насељене границе сентиштванске државе" (Микавица, 198). Ипак, ово су били и остали мањински заступљени ставови мађарске елите. „Од закључења *Тријанонског уговора* о миру Мађари стално воде акцију за његову ревизију. Томе циљу служе, са једнаком истрајношћу, поред званичне Мађарске, још и разне специјалне приватне институције, штампа и многи угледни појединци."[22] Тако, нажалост, „питање Војводине постаје све више осетљиво због честих порука из Мађарске о неопходности ревизије *Тријанонског споразума*" (Пророковић, 2012: 456).

Незванични мађарски територијални захтеви према Војводини наставак су старе политике асимилације и мађаризације немађарског живља на просторима Угарске, особито интензивни у 19. веку, али сада саображени новим међународним околностима. Сурова, репресивна и безусловна мађаризација (хунгаризација) правдала се наводном потребом за упражњавањем мађарског језика као службеног језика у Угарској, који су морали да познају сви њени грађани, без обзира на етничку припадност.[23] И савремена мађарска историографија наставља покушаје апологије ове историјске праксе етничког инжењерига, правдајући је разлозима службене употребе језика и писма. „Мађаризацијом су, обично, мађарски политичари подразумевали потребу увођења мађарског језика у јавну употребу и тиме паралелно ширење круга познавалаца мађарског језика код

јануар 1920) и споразумом између Мађарске и сила Антанте у версајском дворцу Трианон (4. јуна 1920)." Д. Микавица, стр. 195.

[22] Д. Кириловић, (2006) *Помађаривање народа у бившој Угарској*, Добрица књига, Нови Сад, стр. 3.

[23] „У наставку спровођења политике хунгаризма и стварања мађарске националне државе од Угарске, у којој Мађари нису представљали натполовичну већину, власти су покушале и да 'мађаризују' имена места и градова, али и имена и презимена становника ове земље." Пророковић Д., 2012, стр. 641.

немађара. При томе, мађаризација није требало да значи забрану или ограничење коришћења немађарских језика у приватном животу, у црквеним и школским пословима немађара" (Ђере, 2009: 314). Процеси интензивне асимилације били су само логичан наставак раније политике угарског племства, с краја 18. и почетком 19. века, а која је Србима оспоравала право на политичку, црквену и културну аутономију, не признајући у политичком смислу чак ни њихово етнонационално постојање. „Угарско племство је, на основу привилегија, признавало само Хрвате и Сасе за народност, јер су само они располагали одређеним степеном самоуправе. По њиховом мишљењу, само оне заједнице које располажу уставом могу полагати право на назив нације. А то ће бити полазна идејна основа за развијање тезе о појму једне нације, појму мађарске политичке нације" (Озер, 2009: 28).

Реч је, у ствари, о покушајима консолидације, заокруживања и насилног увећања мађарског националног корпуса,[24] који је (гле историјског парадокса!) у дугом временском трајању у сопственој националној држави био мањина, не могавши да пређе процентуално учешће у укупној популацији грађана више од 40%.[25] У процесима присилне мађаризације[26] највише су процентуално страдали Словаци и Срби, мада су и друге мањинске заједнице, попут Рома, Русина, Румуна, Хрвата, Буњеваца и Јевреја такође биле изложене својој жестини ових мера. Занимљиво је напоменути да је мађаризација била особито интензивна на рубним подручјима тадашње државе, а посебно у Војводини. Могло би се сасвим слободно рећи да велики проценат садашњег мађарског мањинског становништва у Војводини води порекло од хунгаризираних Словака.[27]

---

[24] „У ствари, овај прираст, уколико није фалсификован у корист Мађара, а било је у знатној мери и тога, јесте углавном последица насилне асимилације која је потекла из тежње за стварањем јединственог народа, а што је отпочело већ годину дана после нагодбе са Аустријом, 44-тим законским чланком од 1868." Кириловић Д., 2006. стр. 12.

[25] „Број Мађара у Угарској био је знатно мањи од броја народности. Овај је однос трајао све до времена када су се при крају прошлога века последице мађаризације јасно већ опажале." Кириловић Д., 2006. стр.11. „У Мађарској је до 1867. године, поред 40 посто Мађара, живело 60 посто немађара." Пејин Ј., 2007. стр. 28.

[26] Она је настављена особито брутално у оквирима Хортијеве Мађарске. „По доласку на власт Хорти је затекао у Мађарској 17.132 особе којима је српски био матерњи језик. Године 1930. та популација је умањена за десет пута (7.031), а године 1941. остало је 5.442 Срба." Вељић А., 2009, стр. 8.

[27] „Највише су мађаризовани Словаци који су се спуштали са Карпата ради зараде у градовима и словенске католичке масе у панонској равници." Пејин Ј., 2007. стр. 27. „Поред Словака из Темерина, Будисаву насељавају хунгаризовани Словаци 1750. године..." Пејин Ј., 2007. стр. 166.

Стога треба да буде јасно да садашње геополитичке аспирације Мађара према Војводини имају превасходно *територијални карактер*, јер би то била извесна компезација за просторне губитке који су били последица капитулације и потписивања *Тријанонског уговора*. „У случају Војводине, мађарске тежње су сличне хрватским и тичу се формирања 'геополитичке тампон зоне' према Србији, у којој би Мађарска имала велики утицај. У Војводини се мађарски геополитички утицаји у потпуности поклапају са континенталистичком визијом остваривања зоне контроле над целокупним панонским простором, што је за Србију посебно неповољно. Као и према Румунији, и према Србији се државна граница у огромном делу политичке јавности антиципира као 'цивилизацијска', па би се формирање независне државе Војводине и померање српске зоне контроле за око 200 км јужно у односу на постојећу линију разграничења вероватно схватило и као 'цивилизацијска нужност'" (Пророковић, 2012: 648).

Но, прилично „реално" у односу на претходни максималистички став и сагледавајући своје територијалне аспирације, Мађари траже тзв. *мало решење*, којим би стицајем за њих повољних међународних околности својој држави покушали припојити оне територије Војводине где су у већини и где је могуће извршити њихово компактно повезивање и директно територијално припајање Мађарској. Реч је, дакле, углавном о северним општинама у Бачкој и Банату, као што су: Суботиица, Сента, Кањижа, Ада, Мол и Чока. Прецизније речено, „Мађари у Србији представљају око четири одсто становништва, док у Војводини сачињавају 14,3 одсто од укупног броја становника, а апсолутну већину чине у општинама Кањижа, Сента, Ада, Бачка Топла, Мали Иђош и Чока. Релативну већину Мађари чине у општини Бечеј (чак 48 одсто) и у Суботици" (Пророковић, 2012: 648). Захтеви мађарске националне мањине за територијалном и персоналном аутономијом у Војводини у последње две деценије јасна су политичка експликација у том смеру. „Проблем тристепене аутономије мађарске националне мањине у Србији, али и код других суседа Мађарске, проблем је решење великомађарске идеје (...) Предлогом о парадржавним аутономијама за своје мањине у суседним државама Мађарска само подгрева реваншизам и ревизионизам, распирује националну мржњу и великомађарство" (Пејин, 2007: 173).

У покушајима да оправда своје претезензије према територији северне српске покрајине мађарска дипломатија се деведесетих година прошлог века служила очигледним историјским фалсификатима, тврдећи да се Војводина није ујединила најпре са Србијом, те да као њен саставни део, као и територија тадашње Црне Горе, није ушла у државни корпус Кра-

љевине Србије, а онда као њен интегрални део у Краљевину СХС.[28] „У налажењу 'покрића' за своје територијалне претензије према простору Србије мађарска дипломатија је лансирала историјски нетачну конструкцију како Војводина, наводно, 1918. године није уједињена најпре са Србијом, већ да је непосредно ушла у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Из тога произилази да та покрајина после разбијања Југославије не може остати у саставу Србије" (Шушић, 2004: 271). Али погледајмо одмах како је гласила *Одлука* Велике народне скупштине Војводине, одржане 25. новембра 1918. године, која не оставља никаву могућност за фалсификовање народне воље: „**Прикључујемо се Краљевини Србији,** која својим досадашњим радом и развитком ујемчава слободу, равноправност, напредак у сваком правцу, не само нама, него и свима словенским, па и несловенским народима који са нама заједно живе" (Радојевић, Димић, 2014: 279). Зато је Јаша Томић после полемике са другим струјама које су желеле уједињење преко Загреба узвикнуо чувену реченицу: *Прво да ми обучемо српску кошуљу, а тек онда можемо да огрнемо и југословенски капут!* и тиме сублимисао политички став Велике скупштине и народну вољу њених делегата.

Мађарско понашање у време агресије НАТО снага на СРЈ (у коме је активно помагала злочиначко бомбардовање Срба тако што је отворила свој ваздушни простор за налете агресорских авиона, своје аеродроме за њихово полетање и слетање, али и целокупну своју територију као платформу за агресију са севера) јасно индицира као би се понашали у некој новој и сличној регионалној кризи. „Главна мађарска странка није оклевала 1999. да игра на карту етничког фактора и захтева политику засновану на етничким принципима. Иштван Цурка, из мале екстремистичке странке 'Живот и правда', предлаже сасвим једноставно 'прикључење једног дела Војводине Мађарској' и подсећа на границу 'Велике Мађарске' дуж линије Сомбор–Врбас–Србобран–Нови Бечеј–Кикинда" (Труд, 2007: 103). Може се очекивати да би Мађарска поново покушала да једну такву дестабилизацију искористи за остваривање својих политичких и територијалних претензија према Србији. Тренутни добри одно-

[28] Да би отклонили било какву сумњу у то шта су биле одлуке Велике новосадске скупштине од 25. новембра 1918. године, наводимо на овом месту следеће: „Скупштина је једногласно усвојила одлуке којима се Банат, Бачка и Барања отцепљују од Угарске у државноправном, политичком и привредном погледу, у границама које је утврдила Антантина балканска војска, а на основу начела народног самоодређења. **Банат, Бачка и Барања прикључују се Краљевини Србији,** са жељом да дође до остварења јединствене државе Срба, Хрвата и Словенаца, под вођством Краља Петра и њихове династије." Кркљуш Љ. 1993. Војска, бр. 78.

си са овим северним суседом Србије мала су гаранција да би се од таквих амбиција и планова одустало у будућности. О томе на врло јасан и експлицитан начин сведоче Алексис и Жил Труд, када пишу: „Мађарска би тако могла да призна Војводину као државу, творећи од Србије српско-мађарску федерацију. Наредне етапе би подразумевале отцепљење Војводине од те федерације, кампању истеривања Срба од стране локалних екстремиста (попут кампање коју су успешно спровели косовски Алабанци), уз подршку 'браће' из Будимпеште, и, најзад, анексију покрајине од стране 'матице Мађарске', чиме би се повратиле средњовековне границе Круне Светог Стефана" (Труд, 2013: 112).

Велика хрватска геоманија

Ако не толико на другим, онда на хрватским и арбанашким примерима набоље се може видети сва притворност, лукавост и упорност да се српски народ прикаже као хегемон који, наводно, у својим великосрпским претензијама вековима кињи, тлачи и отима „њихове" етничке територије.[29] Они су у последња два века показали и другу важну „способност" да своје интересе укомпонују са интересима великих и регионалних сила, спроводећи *континуирану територијалну експанзију на штету српског националног корпуса*, јер за самостални агресивни поход нису имали довољно снаге и ресурса. Последице такве политике су катастрофалне по српски национ. Срби су константно губили своје вековне територије, пре тога су убијани, протеривани, покрштавани, понижавани, и сатанизовани. Уз оркестирану пропаганду, повике и оптужбе међународног и регионалног јавног мњења да стварају тзв. Велику Србију, Срби су били у политичкој дефанзиви, територијално и демографски сакаћени, те остављени на милост и немилост страних сила, које су својим *трабантима на терену* као награду за верно служење њиховим империјалним интересима *поклањали српске земље и градили концепте Велике Албаније и Велике Хрватске.*

У геополитици, поготово овој нашој, регионалној и балканској, већ одавно је познат атрибут „велика", али је у јавности у региону за њега стално била оптуживана само Србија и српски народ у целини. Чак је и данашња „хашка правда" своје пресуде заснивала на пропагандним сте-

[29] „Истина је да Хрвати већ стотинама година не престају да своју будућност граде на темељу некаквог измишљеног, 'државног и историјског права'. При том њихови политичари, а и не мали број историчара, виде Хрватску и тамо где она никада није постојала, тамо где Хрвата ни као националних група, па ни појединаца никада није било. У тој својој геоманији они нису имали мере." Ђорђевић Ж., 2012. стр. 371.

реотипима о Србима и миту о Великој Србији[30], што је био и остао *ефикасан инструмент за сатанизацију и уђуткивање Срба*. И док је српски народ у последња два века због такве политике био готово стално у геополитичкој регресији и повлачењу са својих етничких територија, полако је пред нашим очима настајала Велика Хрватска. *Велика* зато што је до пре једног века била територијално лоцирана на *само три мале жупаније*. „Без српског језика у јавној употреби, Хрватска би остала у својим историјским границама, које су чиниле три жупаније: загребачка, вараждинска и крижевачка" (Суботић, 2007: 154). *Хрватску у садашњим границама, дакле, можемо третирати као велику, јер она уистину никада у својој „тисућљетној повијести" није била већа, осим ако изузмемо НДХ-азију као привремену фашистичку, нацистичку и усташку творевину.*

„Хрватски политичари нису само сневали о Великој Хрватској, већ су на њеном изграђивању радили упорно и доследно држећи се принципа да су за остваривање тог циља дозвољена сва средства, чак и геноцидно уништавање Срба" (Крестић, 2017: 13). Геноцидна идеја сазревала је код Хрвата још у окриљу Аустроугарске монархије, припремала се деценијама пре него што је усташка кама посегла за српским вратовима. Академик Крестић то изванредно добро аргументује, када каже: „Из свега реченог јасно се види да је идеја о геноциду над Србима у Хрватској потпуно била сазрела у оквирима Аустроугарске још пре избијања Првог светског рата. Др Иван Рибар, познати политичар, припадник напредне југословенски опредељене омладине и присталица политике хрватско-српске коалиције, као активни учесник предратних збивања у Хрватској забележио је да су бан Павао Раух и Јосип Франк, уз одобрење највиших војних кругова у Бечу, у случају рата са Србијом, а поводом анексије Босне и Херцеговине, склопили споразум који је гласио да се изврши покољ и исељење свих Срба из Хрватске" (Крестић, 2002: 125). Злочини и зверства у Првом светском рату настављени су у НДХ-азији и на крају у Туђмановој Хрватској, која је постала готово етнички 'чиста' држава. „Оба пута када су Хрвати стекли *своје независне државице* дошло је, како је Гавранић и предвидео, до крвавог пира у којем су жртве били Срби. Мржња против њих испољена је тада на најбруталнији начин, али са јасним циљем: да се створи етнички чиста и што већа хрватска држава" (Керстић, 2002: 58). *Хрватски архинепријатељ тако су постали сви Срби, а не само српски народ на њиховој замишљеној територији Хрватске.* „Проглашавањем Срба – не само у Хрватској, већ и оних у Србији

[30] „Нити је „Велика Србија" икада постојала, нити је била званични национални програм српске државе од њене обнове 1804–1813. до данас." Попов Ч., 2007. стр. 316.

('Србијанаца') – за 'вјековне непријатеље' надовезало се на већ створене слојеве религиозних предрасуда толико дуго слаганих проповедима клера Римокатоличке цркве да 'византинце' треба истребити" (Станишић, 1999: 166).

Геополитички пројекат Велике Хрватске био је део концепта стварања *синтетичких нација, који су превасходно осмислили и промовисали германски фактор и Ватикан,*[31] а за чију ће лингвистичку основу послужити *српски језик,* прекомпонован и преименован у неке друге језичке називе (хрватски језик, бошњачки језик, црногорски језик). Главно везивно ткиво у почетној фази формирања идентитета синтетичких нација у великој мери чиниће верско-конфесионална компонента. „Република Хрватска, у границама добијеним захваљујући етнопросторној и геополитичкој комбинаторици из комунистичко-титоистичког периода, *де факто* је вештачка творевина састављена од више историјско-географских покрајина (интегрисаних углавном на католичкој верској основи). Због тога је Хрватска принуђена на две ствари: прво, да води агресивну спољну политику према суседним земљама; и друго, да се чврсто везује за спољне савезнике који јој могу помоћи у вођењу агресивне спољне политике" (Пророковић, 2012: 623).

У следећој историјској фази настајања Велике Хрватске тај пројекат је помагала и антисрпска политика комунистичког руководства СФРЈ, замаскирана формирањем тзв. социјалистичких република по националном кључу, да би у финалној фази она била територијално заокружена у међународно признатим државним границама (признатих прво од стране својих спољних ментора), насталим на развалинама бивше југословенске државе. **Та подмукла историјска отимачина реализована је по следећој формули: постепеном крађом језика отима се и народ који тим језиком говори, преверавањем тог народа (преко верско-конфесионалне конверзије) као награда уз њега долазе и територије на којима вековима обитава.** Најмалигнији резултати маркираних процеса за српски народ су: стална геополитичка регресија, губитак територија, национално узмицање, демографска депопулација, губитак суверености,

[31] „Стварала се расистичко-усташка НДХ, а истодобно и један овчињак с једним пастиром, клерофашистичка *Civitas Dei* – па ма и помоћу Јасеновца и осталих концлогора. Томе су клерофашистима имали да послуже једнако усташе као и окупатор, сва апаратура модерне инквизиције какву није сањао ни садист и велики инквизитор Торквемада. Сва та средства имала су да оправдају и остваре давно већ постављен циљ. А његово достигнуће чинило се већ тако близу. Одатле тако интимна симбиоза усташа и клерофашиста. Одатле су је помагала оба Рима. Оба њихова *Drang/a nach Osten*, фашистички и *Propagnda-e fidei*..." Новак В. 2015, стр. 22

растакање националног идентитета, уз дуже периоде суштинског губитка државности Србије, као матичне националне државе (Деспотовић, 2017: 128). Неки историчари почетке формирања синтетичких нација померају још раније, чак у период заседања Триденског сабора (1545–1563) и његових јасних одлука, а чија је намера ишла за формирањем посебног тела, *Collegium Illiricum*, које је требало да организује и убрза покрштавање не само српског него и руског православног народа. Делатност верске конверзије ће „касније резултирати стварањем вештачких (синтетичких) нација: Буњевци, Власи, Црногорци, Муслимани-Бошњаци, Русњаци-Русини, Украјинци, Белоруси и Молдавци. Резултат њиховог дугогодишњег планског рада је, на пример, и нестанак целе заједнице Срба католика, који су у периоду од 17. до 20. века претворени у Хрвате."[32]

„Тежње за територијалним проширењем Хрватске старијег су датума. Невелик по броју, мали по пространству који заузима, хрватски народ је испољавао велике империјалне амбиције. О томе довољно говоре називи као што су: 'алпски или планински Хрвати' (Словенци), 'православни Хрвати' (Срби), 'непријепорни Хрвати' или 'цвијет хрватског народа' (Муслимани), затим 'Турска Хрватска', 'Црвена Хрватска', 'Бијела Хрватска' и 'Карантанска Хрватска', а који се односе на делове Босне, Црну Гору, Далмацију и Словенију. Ти називи пажљиво су неговани и током више стотина година усађивани у свест хрватског човека с циљем да му развију уверење о величини Хрватске и бројној снази Хрвата" (Крестић, 2017: 13). Ту хрватску **територијалну геоманију** потврђује и писмо које је још давне 1869. године Еуген Кватерник уз Анту Старчевића послао дон Миховилу Павлиновићу, а у коме са наглашава да „не од Драве до мора, него од салцбургтиролских алпах до Косова и Албаније вијати ће се доскора застава чисте неоскверњене Херватске" (Крестић, 69).

Хрватски мегаломански територијални захтеви посебно су током новије историје били агресивни према северној српској покрајини, а то су и данас са несмањеном жестином. Они су агресивни и активни већ дуже време, али успевају да ту своју активност вешто камуфлирају бригом за Хрвате у Војводини. „Ове активности у Војводини се одвијају у неколико смерова: преко коришћења хрватског становништва у Војводини као средства остваривања политичког утицаја; институционализовањем сарадње са сепаратистичким политичким странкама у Војводини; учешћем у приватизацијама и економској пенетрацији, јачањем културног утицаја. Све ове активности се спроводе са једним циљем: јачање сепаратис-

[32] Петар Богуновић, „Историја витезова Светог Јована Јерусалимског", *Витешка култура*, бр. 5. ВТС, Београд, 2016. стр. 122.

тичких тенденција, што би у крајњој линији водило отцепљењу Војводине од Србије" (Пророковић, 2012: 626). Сву малигност маркиране политике тек ћемо да осетимо када Хрватска почне да злоупотребљава свој положај чланице ЕУ у непотребном и штетном процесу преговарања Србије о чланству у Европској Унији, посебно у делу који се тиче међусобног разграничења и положаја Хрвата и Буњеваца, које они својатају и покушавају да асимилују.[33]

Стална тежња ка територијалном девастацијом и демографским сакаћењем Срба од стране хрватске политике посебно је изражена према Срему.[34] Њену трагичну историјску експликацију српски народ имао је прилику да доживи у Другом светском рату, када је НДХ прогутала Срем и на њему *спроводила злочине и терор, рушила богомоље, отимала националну баштину Срба* и вршила друга непочинства. Ове претензије хрватске политике према Срему дугог су века, а колико су биле неумерене и малигне сведочи чак и аустријски министар, председник и кнез Феликс Шаварценбергер „који је полазећи од чињенице да је становништво Срема огромном већином српско, посебно нагласио да предео који у свом саставу не би имао Срем не би се могао назвати Српском Војводином" (Крестић, 19). Упркос томе, хрватски политичар Стјепан Радић је још 1900. изјавио „да је Војводина 'посебна историјска земља', а да се Хрватска простире до Земуна." Поменути С. Радић двадесет година касније наставља да на *фалсификатима и измишљотинама, што је била омиљена манипулативна техника хрватских политичара*, исказује злоћудне претензије према Војводини. „Служећи се неистинама, он је 22. јула за лондонски лист *Daily News* изјавио да су у областима Бачке, Барање и Баната, за које је рекао да их 'неразумно и нелогично називају Војводином', 'Срби према Хрватима у посве незнатној мањини и да се тим областима

---

[33] Акт чије поништавање траже донео је Главни народноослободилачки одбор Војводине (Одељење за унутрашње послове, бр. 104071945), 14. маја 1945. у Новом Саду, и гласио је овако: „Догађа се да се многи Хрвати уводе као Буњевци и Шокци у рубрике где се означава народност, а не као Хрвати, и то бива често по њиховом изричитом захтеву или по вољи и нахођењу дотичног чиновника. Како буњевачка и шокачка народност не постоје, то вам се наређује да све Буњевце и Шокце имадете третирати искључиво као Хрвате, без обзира на њихову изјаву." *Вечерње новости*, интернет издање, 25. 10. 2017.

[34] Као одговор на такве хрватске захтеве, велики жупан Сремске жупаније Светозар Кушевић 1863. пише: „...да је у Срему била деспотовина сербска, да су овдие сребског народа и народне и церковне светиње, које никаква сила овог свиета не може учинити да их нема, нити ће итко икада доказати да је у Сријему живећи народ порекла хорватскога и да је језик ког овај говори хорватски, и да ће се по томе и само на тому темељу са запостављањем сребског живља и имена овде основати држава хорватска." Крестић В., 2017. стр. 31.

не сме управљати као чисто српским земљама', већ се у њима мора спровести плебисцит под надзором Лиге народа с једним питањем: Србија – Београд или Хрватска – Загреб" (Крестић, 37).

Радићеву прљаву работу упорно и безочно наставља Влатко Мачек, који у оквирима Краљевине Југославије континуирано подрива уставни поредак испостављајући нове политичке и територијалне захтеве. Један од њих тицао се и статуса Војводине. „У једном разговору који је водио с изаслаником Анте Павелића, Мачек је изјавио да ће Србија, ако Београд не усвоји хрватске захтеве, бити 'опкољена', па је као пример навео потпуно 'освајање' Војводине. 'Сад радимо на томе', изјавио је Мачек, 'да и остале крајеве идејно и политички путем *Слоге* освојимо'" (Крестић, 43).

У својим мегаломанским поривима користили су се разним триковима, па и оним из арсенала једног Бењамина Калаја.[35] Играли су на карту *регионалних идентитетских разлика* у српском националном корпусу, што је била објективна последица вековне државно-територијалне разједињености Срба, који су дуго времена живели одвојено и у различитим империјалним целинама (Турска, Аустроуграска и сл.), не би ли на такав начин подстакли унутрашњу неслогу и раздор, те градећи на том темељу своје политичке и територијалне захтеве. „Хрватски политичари тврдили су да је Војводина 'по менталитету свога славенског пучанства различита од Србијанаца' и да је и историјски и по традицији увек била 'пречански крај са којим се више саживјела него са Србијом'" (Крестић, 43).

Хрватску експанзионистичку политику према Србима између два рата, а и у време Брозове Југославије, нимало случајно подржавала је КПЈ. Вођена погрешном и тендециозном политиком Коминтерне према Србима, као великосрпском и хегемонистичком фактору, она је све време што отворено што притајено *сакатила српске националне интересе у корист Хрвата, али и других аспираната на српске територије,* којих је у окрињу Југославије било доста, а и у њеном непосредном суседству. „Карактеристична је идентичност гледишта ХСС и врха КПЈ о смештању Војводине ван српске сфере утицаја. У ствари, било је по среди прихватање старог аустријског (и аустро-марксистичког) става о држању Војводине као антисрпског и антимађарског тега преваге на теразијама доминације у средњодунавском подручју. То становиште оживеће у вођству комуниста после Другог заседања АВНОЈ-а (где о аутономији није било ни речи)" (Станишић, 1999: 93).

---

[35] „Бењамин Калај (1839–1903), управитељ Босне и Херцеговине и повереник грофа Андрашија, инсистирао је на томе да треба продубљивати верске противречности између Срба и Хрвата; активно је радио на повлашћивању хрватске мањине..." Гаћиновић Р. 2017. стр. 178.

Континуитет хрватских претензија према српским територијама, а особито према онима у Војводини и Босни и Херцеговини, лако је пратити. Још од Павла Ритера Витезовића и његове *Croatia rediviva*, која је постала обавезујућа литература и упутство за рад Гаја, Старчевића, Штросмајера, Јагића, Кватерника, Франка, Супила, Пилара, Трумбића, Радића, Мачека, Павелићевих усташа и њихове *Croatia sacra*, до Туђмана и његове готово етнички чисте Хрватске. Сви они одреда позивали су се на „хрватско државно и историјско право" и тезу о хрватском „политичком народу" у стварању **хрватског геополитичког оптимума** (Деспотовић, 2012: 178). Том низу придружила се и актуелна хрватска председница Колинда Грабар Китаровић изјавом да ће тражити строго поштовање права хрватске мањине „у Србији, Војводини и другим суседним земљама", јасно издвајући Војводину из уставног поретка Србије и третирајући је као Хрватској суседну земљу.

Хрвати су се у својој агресивној политици према Србима стално позивали на тзв. хрватско државно и историјско право, *а хиљаду година нису имали ни државу ни историју* која би била утемељена на властитом прегнућу. **Нису је ни могли имати јер је аутентични хрватски етнички корпус био скромних демографских, територијалних, језичких и културних обележја, и сведен на три жупаније**.[36] О томе је писао и Јован Дучић када је констатовао да Хрвати никако нису могли да се навикну на чињеницу „*да су они у Европи један мали народић, једва историјски. Они прикривају и изобличују и оно што о том зна цео други свет*" (Крестић, 1999: 206). *Хрватски „препород" почео је тек онда када се окомио и растао, искључиво на штету српских националних интереса*. **Крали су нам језик, народ који тим језиком говори, веру – верском конверзијом, културу – отимајући вековну културну баштину Срба и буквално али и симболично, прекодирајући је бескрупулозно као своју, да би на крају откидали и територије, комад по комад, празнећи их злочинима и геноцидом, те протеривањем остатка измученог народа са његових вековних огњишта разним геноцидним операцијама попут „бљеска" и „олује", а све уз свесрдну помоћ и покриће својих страних ментора и заштитника**.[37] „Кад год је затребало – Бечу, Берлину, Ватикану, Лондону или Вашингтону – да се помогне у сабијању Србије и ограничи њен утицај, Хрвати су спремно прискакали" (Пророковић, 2012: 627).

---

[36] Види: Хорват Јосип, (1936) *Политичка повијест Хрватске*, Загреб

[37] „Никако не треба заобићи чињеницу да се 4. август 1995. године – дан када је почела војно-полицијска операција „Олуја" и етничко чишћење Републике Српске Крајине од српског становништва – у Хрватској слави као национални празник, Дан домовинске захвалности." Шушић С., 2004. стр. 287.

Резултат описане политике стварања Велике Хрватске јесте **незабележен историјски, политички, национални и геополитички прадокс.** У чему се он огледа? У неколико веома индикативних и невероватних чињеница:

– 'Велика Хрватска' створена је на *српском етничком простору* геноцидом, преверавањем и протеривањем Срба;
– Данашњи хрватски национални корпус у огромном проценту је пре тога био *српски,* а настао је отимањем народа преко верско-конфесионалне конверзије;[38]
– Језик којим говоре данашњи Хрвати је разним манипулацијама искварен, лексичким интервенцијама маскиран и преименовани *српски језик;*[39]
– Базични темељ наводне савремене културе у Хрвата чини отета и прекодирана *српска народна културна баштина*;
– Прву модерну државу Хрватима после једног миленијума створили су *Срби антифашисти,* који су у окриљу партизанског покрета ратовали на том простору од 1941. до 1945. године. Све остало и у највећем проценту са стране Хрвата било је на страни злочиначке творевине НДХзије;
– На крају, деведесетих година, *народ творац државе и уставни конститутент* СР Хрватске туђмановим манипулацијама прво је противправно постао национална мањина, а на крају злочиначким акцијама „Бљесак" и „Олуја" протеран са својих вековних огњишта.[40]

Овакав епилог остао је незабележен у модерној политичкој историји Европе: један (српски) народ створио је државу другом (хрватском), који ће га потом истребити, а остатке протерати. О успешности овог геополитичког пројекта Велике Хрватске, која је постала етнички и конфесио-

[38] „Нажалост, то је само окончање вишевековног процеса похрваћивања Срба, па због тога има мишљења да чак око 75% данашњих Хрвата има српске корене." А Раковић, стр. 100.

[39] За илустрацију послужићемо се следећим примером – у *Календару за просту годину 1898*, у издању и наклади Српске дубровачке штампарије А Пасирића, на страни 67. стоји следећа статистика која врши табеларни попис језика који се говоре у Дубровнику и у његовом ширем окружењу: српским језиком говори 9.713 грађана, талијански 716, словенским 19, чешким 52, пољским 6, немачким 285, мађарским 384 и руским 2 грађанина. Дакле, **нема ни трага о хрватском језику,** упркос чињеници да по истом попису у то време у Дубровнику и широј околини живи римокатолика 10.327 и само 546 православних хришћана. Реч је о јасној потврди о томе којим језиком су говорили римокатолици тог дела приморја, али и осталих подручја која се данас сматрају хрватским државним територијама.

[40] Види књиге: Светозар Ливада (2007) *Етничко чишћење, озакоњени злочин столећа*, Прометеј, Нови Сад; Ђакомо Скоти (2010) *Хрватска операција Олуја, „ослобођење" Крајине и етничко чишћење Срба,* Српско народно вијеће, Загреб; Станко Нишић (2006) *Хрватска олуја и српске сеобе*, Књига комерц, Београд.

нално готово потпуно „чиста", са српским живљем који је у болној дефанзиви и нестајању на тој територији, искрено и непристрасно сведочио је Стипе Шувар, који је у тим тешким годинама страдања Срба у туђмановом режиму имао довољно интелектуалне куражи и људског достојанства да посведочи о потпуном националном растројству Срба на просторима свог вековног националног обитавања, на коме су касније изникле злочиначке и на геноциду засноване националне државе Хрвата, павелићева НДХ и туђманова Хрватска. „**Нема земље у Европи у којој се у 20. стољећу, ето, тако темељито успјело у стварању 'чисте' државе-нације као што је Хрватска. (...) Утолико се Хрватска у последњих пет-шест година посве приближила остварењу сна најзагриженијих и најбескрупулознијих хрватских националиста – 'чисте' нације-државе, у којој ускоро готово неће бити Срба"** (Шувар, 2004: 335).

Закључак

Геополитичке претензије и територијалне аспирације према Војводини, као *северном српском крилу,* нису биле ретке деценијама уназад, а то неће престати да буду ни убудуће. Свака евентуална *дестабилизација геополитичког поретка моћи у свету, а нарочито у нашем региону,* послужиће као основа да се посегне за новим *територијалним сажимањем Срба* и ка даљој *фрагментацији њиховог националног и државног корпуса.* Поред других потенцијаних геополитичких жаришта у Србији,[41] Војводина представља посебно атрактиван територијални и економски залогај за многе регионалне и глобалне снаге које ће све учинити да је отргну из њеног матичног националног и територијалног корпуса Српства. „*Панонска низија* у којој садашња Србија партиципира кроз АП Војводину, а према којој су усмерена како присезања суседа (великодржавни пројекти Мађарске, Хрватске и Румуније) и германоцентричне средњоевропске (подунавске) експанзионистичке намере, тако и аутономаштвом прикривене сепаратистичке тенденције дела тамошњег српског естаблишмента и становништва. Суочена са овим изазовима, Србија би морала свим силама да настоји да сачува северни део своје територије, а да иностране деструктивне интересе преобликује у своје, као реинтеграционе и кохезионе. Ти интереси су међусобно проткани и имају економску и геополитичку димензију – панонски басен чини *панонску лепезу* из које се рачвају геос-

[41] По нашем еминентном познаваоцу геополитике, Душану Пророковићу, ту су још, поред Војводине, Косово и Метохија, Рашка област, Бујановачко-прешевска област, Топлички крај и Тимочка крајина.

тратегијски правци од континенталног значаја" (Степић, 2004: 297). Стога Срби морају да јачају свест о *геополитичком значају и националној важности* **Српске Војводине,** као и да развијају укупне државне и националне капацитете да је могу бранити и одбранити у временима која долазе.

Литература

1. Вељић А. (2009) *Миклош Хорти, некажњени злочинац*, Метафизика, Београд.
2. Гаћиновић Р. (2017) *Насиље над Србима у XX веку*, Евро бук, књига 1, Београд.
3. Голубовић З. (1992) *Рација у јужној Бачкој 1942,* Историјски музеј Војводине, Нови Сад.
4. Ђорђевић Ж. (2012) *Сатирање српства у 19. и 20. веку*, Драслер партнер, том 1, Београд.
5. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
6. Деспотовић Љ. (2015) *Геополитка деструкције*, Каирос, Сремски Карловци.
7. Деспотовић Љ. (2017) *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци.
8. Ђере З. (2009) Мађарски и српски национални препород, Ванук, Нови Сад.
9. Крестић В. (2002) *Геноцидом до Велике Хрватске*, Гамбит, Јагодина.
10. Крестић В. (2017) Великохрватске претензије на Војводину и Босну и Херцеговину, САНУ, Београд.
11. Крестић В. (1999) *Знаменити Срби о Хрватима*, Прометеј, Нови Сад.
12. Кириловић Д. (2006) *Помађаривање у бившој Угарској*, Добрица књига, Нови Сад – Србиње.
13. Калић Јованка (1997) „Европа у време досељавања Мађара", у зборнику радова: *1100 година досељења Мађара и Војводина*, Завод за уџбенике, Београд.
14. Кркљуш Љ. (1993) Историјска одлука Велике народне скупштине, Војска бр. 78. Београд
15. Ливада С. (2007) Етничко чишћење, озакоњени злочин столећа, Прометеј, Нови Сад.
16. Микавица Д. (2005) Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији 1690–1920, Стилос, Нови Сад.
17. Минклер Х. (2016) Сила у средишту, нови задаци Немачке у Европи, Албатрос, Београд.
18. Новак В. (2015) *Magnum crimen*, књ.1. Catena Mundi, Београд.
19. Нишић С. (2006) Х*рватска олуја и српске сеобе*, Књига комерц, Београд.
20. Његован Д. (2004) *Присаједињење Војводине Србији*, Музеј Војводине, Нови Сад.
21. Озер А. (2009) Срби и Србија у мађарској историографији 19. века, Форум, Нови Сад.
22. Пророковић Д. (2012) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
23. Пророковић Д. (2014) *Немачка геополитика и Балкан,* Catena Mundi Београд.
24. Попов Ч. (2007) *Велика Србија, стварност и мит*, ИК З. Стојановића, Нови Сад.
25. Попов Ч., Попов Ј. (2000) *Аутономија Војводине, српско питање*, Кровови, Сремски Карловци.
26. Попов Ј. (2001) *Војводина и Србија*, ЛДИЈ, Ветерник.

27. Пал Т. (2007) „Српско-мађарски односи током 70-их година 19. века, с посебним осврtом на територију данашње Војводине", у зборнику радова: *Српско-мађарски односи кроз историју*, Филозофски факултет, Нови Сад.
28. Пејин Ј. (2007) В*еликомађарски каприц*, Екопрес, Зрењанин.
29. Раковић А. (2017) „Улога религијског интервенционизма у распаду СФР Југославије", у зборнику: *Срби и пропаст Југославије*, Службени гласник, Београд.
30. Хорват Ј. (1936) *Политичка повијест Хрватске*, Накладни завод „Биноза", Загреб.
31. Скоти Ђ. (2010) *Хрватска операција Олуја*, Српско народно вијеће, Загреб.
32. Суботић М. (2011) *Српска Војводина и њене мањине*, Институт за политичке студије, Београд.
33. Суботић М. (2007) „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства", у зборнику: *Српско питање и србистика*, Логос, Ваљево.
34. Степић М. (2004) С*рпско питање, геополитичко питање,* Јантар група, Београд.
35. Степић М (2012) *Косово и Метохија: постмодерни геополитички експеримент,* Институт за политичке студије, Београд.
36. Станишић М. (1999) *Експанзионизам Хрвата и растројство Срба*, Службени лист СРЈ, Београд.
37. Станишић М. (1999) *Слом, геноцид, одмазда*, Службени лист СРЈ, Београд.
38. Труд А. (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
39. Труд А. Жил. (2013) *Разарање Балкана*, Метелла, Београд.
40. Хадрович Л. (2000) *Српски народ и његова црква под турском влашћу*, Накладни завод Глобус, Загреб.
41. Радојевић М., Димић Љ. (2014) *Србија у Великом рату 1914–1918*, СКЗ, Београд.
42. Цвијић Ј. (2010) *Научне синтезе*, Империја књига, Крагујевац.
43. Шушић С. (2004) *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд.
44. Швикер Х. Јохан, (1998) *Политичка историја Срба у Угарској*, Матица српска, Нови Сад.
45. Шувар С. (2004) *Хрватски карусел*, Разлог, Загреб.

1.4. ГЕОПОЛИТИЧКА ВАЖНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Прецизније геополитичко одређење Републике Српске није могуће извршити без озбиљније анализе ширег регионалног геополитчког поретка моћи, те вектора међусобних сукобљавања, инфилтрације утицаја и политичких интереса ванрегионалних фактора. Такође, и међународни аспекти морају бити узети у анализу, особито актуелна дешавања у којима се преплићу политички, религијско-конфесионални, обавештајно-безбедносни али и значајни економски утицаји. Стога ћемо нашу анализу започети управо извесном рекапитулацијом и инвентарисањем важнијих геополитичких константи које су последњих неколико деценија, а у појединим случајевима и неколико векова уназад, у великом проценту обликовале просторно-географски, политичко-културни, државно-економски и верски поредак региона.[1] Нарочито оних које су оставиле видљиве последице на укупну политичко-територијалну организацију простора који се деценијама уназад у државном смислу кодирао као Босна и Херцеговина. Због потребе ефикасности нашег рада, прескочићемо шира и дубља историјска истраживања, делимично и због њихове општепознатости,[2] а делимично због намере да се фокусирамо на садашњи геополитички контекст који је у директној функцији експликације актуелног стања. Стога је основни геополитички контекст анализе превасходно ситуиран у тзв. *балканско геополитичко чвориште*, а оно се током последњих неколико деценија битно мењало. По мишљењу С. Хантингтона, оно је поново постало доминантно преоптерећено религијско-конфесионалним индикаторима националних идентитета. „Све у свему, Балкан је опет балканизован дуж религијских граница.”[3] Овим ставом С. Хантигтон је желео да нагласи континутет *религијско-цивилизацијских сукоба* на Балкану, које је лако

[1] „Велики муфтија Мустафа Церић објашњавао је 2005. године једном британском новинару: ’Мали џихад је завршен пре више година, а сада треба да поведемо већи, други џихад, интелектуални и образовни’.” А. Ж. Труд, (2012) *Разбијање Балкана*, Метелла, Београд, стр. 136.

[2] „Босна и Херцеговина је у европској науци све до Берлинског конгреса сматрана српским етнографским и историјским простором. Тада је једног окупатора Турску заменио други окупатор Аустроугарска, која је сматрала да поседује природно право на Балкан.” М. Сакан, (2012) *Геополитика у савременом свету*, НУБЛ, Бања Лука, стр. 189.

[3] С. Хантингтон, (1998) *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, стр. 141.

реактуелизовати управо због неадекватних државних граница, чијим би се решавањем успоставили релативно трајни периоди мира. То никада није била жеља ни намера ванрегионалних фактора, јер су преко назначених процеса балканизације намиривали своје геополитичке апетите. Стога је, по Хантингтону, „босански рат још једна крвава епизода у сталном рату цивилизација". Поред тога, када конкретно говоримо о БиХ, морамо констатовати да је то простор где се вековима сукобљавају три цивилизацијска утицаја моћи, вечно намерна да остваре коначну цивилизацијску победу. Не чуди стога што су повремени ратни сукоби на том простору тако трагично крвави, затирући и оптерећени циљевима етничког чишћења терена у корист властите религијске заједнице.

Први битан чинилац који треба маркирати јесте чињеница да су **Босна и Херцеговина** *два одвојена географска ентитета* (целине), који су деловањем различитих интереса током историје политички уједињени. Та географска издвојеност и специфичност створила је током историје извесне регионалне идентитетске особености и у српском националном корпусу, између тзв. *Срба херцеговаца и Срба са простора централне и западне Босне.* Ову чињеницу истичемо не због важности тих регионалних нијанси, већ због битне чињенице *да је БиХ формирана дејством присилних политичких фактора* (политичка самовоља Брозове партијске врхушке, на пример), а не неком историјском нужношћу.[4] Уосталом, и садашња тзв. босанскохерцеговачка државност *последица је наметања политичке воље америчког хегемона,* а не природних тежњи и договора нација и етноса на том простору.[5] „Историја сведочи: када год су у БиХ ове двије лојалности, завичајност и националност, долазиле у сукоб, побеђивала је ова друга и претила поделом, а целина је опстајала само захваљујући ауторитарној интервенцији ванјског фактора (анексија, окупација, диктатура, протекторат или слично)."[6] „Босна и Херцеговина није држава континуитета, мада данас нарочито босански Муслимани, ради истицања своје народности и посебности, истичу и континуирану тзв. посебност и суверености Босне и Херцеговине" (Нухић, 2012: 203). Ова геополитичка и

[4] „Почело је крајим али врло индикативним недоумицама у политичком врху партизанског покрета да ли БиХ, с тадашњом српском већинском популацијом, уопште треба да буде засебна република или само аутономна покрајина унутар Србије." Н. Кецмановић, (2011) *Дејтонска будућност и социјалистичка прошлост*, НСПМ (посебно издање), Београд, стр. 42.

[5] „Дејтонска Босна. Она има нејасан унутрашњи смисао зато што је наметнута споља; она је прихваћена од сва три ентитета, али није израз добре воље него притисака међународне заједнице." М Сакан, стр. 194.

[6] Н. Кецмановић, стр. 44.

историјска чињеница важна је због каснијих процена могућности опстанка једног таквог државног провизоријума, те будућности **Републике Српске** и српског народа у целини.

Као што је Краљевина СХС, касније Југославија, настала првенствено из геополитичких потреба Запада за баражирањем евентуалног новог продора германског фактора на исток, али и *руске трансбалканске инфилтрације* на топла мора медитеранског басена, као и због тзв. санитарног кордона од совјетске опасности и ефикасне контроле средишног балканског појаса Римланда[7], тако је у географском смислу и територија БиХ чинила средишњи део државног простора двеју Југославија, као копнена веза њеног западног и југоисточног дела. „Управо се ту налази контакт три светска цивилизацијска круга (православног, римо-католичког и исламског), ту су њихове глобалне периферије, најистуренije тачке и трусне зоне експанзионистичких покушаја и конфликата.”[8] Као својеврсна земља мисионарења великих монотеистичких религија, БиХ је била и остала простор снажне етно-конфесионалне и религијске фрагментације и територијалне поделе. Тај простор је био предмет мисионарења зато што је превасходно у историјском смислу био *српски* и као такав предмет насртаја прво римокатолицизма, а касније и ислама. „За време Часлављеве владавине (931–960) и Бодинове (1081–1101) Босна је готово у целости била под влашћу Срба, због чега је у то време била позната и као **Крштена Србија**”.[9] О томе сведочи и Ерве Лоријер у својој књизи *Убице у име Божије*, када цитира Бењамина фон Калаја, који у својој *Историји српског народа* пише: „**У Босни и Херцеговини, под трима религијама, има само један народ српски.”**[10] „У питању је, дакле, један својеврсни ’босански геополитички троугао’ настао на темељу верских разлика једног истог, тј. српског народа, под вековним утицајем окупаторских колонијалних сила (Турске, Аустрије, Ватикана, Млетачке републике), који ће у наредном периоду, нарочито у Титовој комунистичкој ери, постати нови, *несрпски ентитети* – Хрвати и Муслимани (данас Бошњаци).”[11]

---

[7] „Она је током биполарне епохе била земља Rimlanda, и то са веома важном улогом ’обуздавања’ Совјетског Савеза и његовим спречавањем да посредством сателита из ВУ (Мађарска, Румунија, Бугарска)

приступи Јадранском и Средоземном мору.” М. Степић, (2016) *Геополитика*, ИПС, Београд, стр. 410.

[8] М. Степић, (2004) *Српско питање, геополитичко питање*, Јантар-група, Београд, стр. 46.

[9] С. Шушић (2004) *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, стр. 333.

[10] Kallay (Benjamin von) *Geschichte der Sreben von den altesten Zeiten bis 1815*, (стр. 170–173) издање из 1878.

[11] М. Суботић (2017) *Србија и Република Српска*, ИПС, Београд, стр. 198.

У таквим историјским околностима привидног и повременог реда наводни мирни периоди били су лажна маска и прекривка испод које је радило врело језгро политичког вулкана које је претило да еруптира када год га на то подстакну ситнија или крупнија геополитичка подрхтавања тла на површини. „Простор таквих балканских квалитета несумњиво је велики изазов и за најновија америчка планетарна војна и економска позиционирања, руске трансбалканске визуре, немачку средњоевропску 'завесу' од Балтика до Јадрана, традиционалну италијанско-католичку експанзионистичку оријентацију према обали (и залеђу) Јадрана, Турску државу, замишљену 'од Јадрана до Кинеског зида' итд." [12]

Хрватске историјске и територијалне претензије на Босну и Херцеговину

Од свих регионалних фактора, хрватске геополитичке претензије према територији БиХ, па самим тим и према Републици Српској, су најопасније и са дугорочно дестабилизујућим потенцијалом.[13] Оне су само логичан наставак вековних територијалних претензија германског фактора, особито изражених од стране Аустроугара.[14] Као што је то чинила и у Другом светском рату, као Независна држава Хрватска, директним анектирањем БиХ у свој састав уз претходни благослов нацистичке Немачке, тако и данас Хрватска настоји да свој геополитички хендикеп, тј. „меки трбух" превлада претензијама за присвајањем те територије. Хрватски геополитичар Иво Пилар веома јасно дефинише овај хрватски просторни хендикеп: „Са својим дугачким и уским територијем врло мале дубине, која се протеже у два смјера, саме за себе уопште нису способне да буду поприште икакве државне и политичке творбе, те у том облику као народно-политичко тијело уопће немају никакву будућност... Хрватски народ на самом територију Тројединe Краљевине има врло мало наде да се одржи, а Босна и Херцеговина приказују се као један битан увјет за народно одржавање и политички развој хрватскога народа" (Пилар, 1918: 26).

---

[12] М. Степић, стр. 46.

[13] „Хрватске намере циљају на целу Босну како би исправили неправилан облик своје територије, а то се показало током историје." М. Сакан, стр. 197.

[14] „Док се у првој књизи само назире да се ради о историчару једне суседне земље који има 'неких политичких претензија' према територијама и народу о којем пише, дотле се у другој јасно јавља идеја, свесна или несвесна, да се историјски образложи поступак Монархије: наиме окупација Босне и Херцеговине, као и положај самог аутора у том контексту." Реч је о Бењамину Калају и његовој књизи *Историја нове Србије*. А. Озер, (2009) *Срби и Србија у мађарској историографији 19 века,* Форум, Нови Сад, стр. 75.

„Они Босну и Херцеговину сматрају својом интересном сфером, 'повјесним територијем', па чак и политичким простором, те материјализацијом прозелитског *terra missionis,* са актуелизацијом давно пројектоване наводне цивилизацијске међе на реци Дрини."[15] Ту хрватску **територијалну геоманију** потврђује и писмо које је још давне 1869. године Еуген Кватерник послао дон Миховилу Павлиновићу, а у коме се наглашава да „не од Драве до мора, него од салцбургтиролских алпах до Косова и Албаније вијати ће се доскора застава чисте неоскверњене Херватске."[16] А колико је тај захтев хрватске геополитике био неутемељен сведоче и наредна сведочења хрватског политичара Антуна Радића, који је обилазећи Босну 1899. године забележио следеће: „Уверио сам се да је име хрватско у БиХ сеоском свету посве непознато" (Батаковић, 2018: 146). Ипак, хрватска геополитичка и територијална мегаломанија није одступала од намере да БиХ прогута у великом залогају чим јој се за то укаже прилика. „Хрватска политичка идеологија сматрала је Босну и Херцеговину аутентично хрватским земљама. Анте Старчевић је босанске Муслимане прозвао 'цвијетом хрватства', док су слична уверења, у нешто блажој варијанти, делили и Фрањо Рачки и читав низ других политичара. А хрватска настојања да се апсорбује читава Босна и Херцеговина нису промакла ни упућеним страним дипломатама, нпр. Л. Мороу, француском конзулу у лето 1883. године" (исто, 146).

Означена хрватска геоманија према српским територијама, особито према БиХ, неутемељено је присутна и у делу једног од њихових најзначајних геополитичара Иве Пилара. У својој књизи под називом *Јужнословенско питање* Пилар је разрадио комплетну лепезу умноболних тврдњи, фалсификата и превара, инспирисаних расизмом и мржњом према Србима и православљу. Већина његових тврдњи биле би достојне подсмеха и презира да нису имале такав одјек код Хрвата и постале база за хрватске геополитичке претензије према српским земљама. Колега Душан Достанић ипак скреће пажњу да је и сам Пилар био свестан да већина његових исфабрикованих ставова противречи елементарним историјским чињеницама и европској филолошкој науци. „Он је, као добро образован човек, био свестан да својим тврдњама о Босни као хрватској земљи стоји у супротности са историјском и етнографском науком, те да против себе има не само Србе: Јована Рајића, Јована Цвијића или Владана Ђорђевића, него и Леополда Ранкеа, Јохана Кристиана Енгела, па на крају крајева и Калајеву *Историју Срба*" (Достанић, 2013: 178).

[15] М. Степић, (2004) стр. 47.

[16] В. Крестић, (2017) Великохрвтске претензије на Војводину и Босну и Херцеговину, САНУ, Београд, стр. 69.

Како с правом истиче наш познати геополитичар М. Степић, разјапљене хрватске „чељусти" само су груба историјска протеза „мозга" који се често налазио у Ватикану, Берлину, Бечу, Будимпешти, а сада све чешће у Вашингтону. Главни „залогај" увек су, нажалост, биле српске земље, како оне на простору данашње Хрватске, тако и на територији БиХ. Хрватске аспирације према БиХ могу се пратити кроз цео 19. век, али су своју најмалигнију експликацију имале између два рата, када су у једном новинском чланку А. Павелића, будућег усташког поглавника, јасно исказане намере за отимање Босне и Херцеговине. У чланку „Босна је наша" из 1932. године Павелић пише и прети: „Што се Босне и Херцеговине тиче, нека Београд знаде... да су сто старе хрватске земље, (...) да ће целокупно хрватство повести бој до задње капље крви за те своје земље. (...) Босна је хрватска и никада је нећемо дати."[17] Усташку и ХСС-овску територијалну геоманију политички је подржавала Титова КПЈ, као између два рата тако и након формирања Брозове ФНРЈ. Академик Крестић истиче да је под руководством Мирослава Крлеже у књизи *Енциклопедија Југославије*, која се појавила 1960. године, под одредницом 'Хрватска' „израђена географска карта те републике и при томе јој је придружена читава Босну и Херцеговину, све до Дрине, не изостављајући ниједан делић земље на левој обали те реке."[18] Континуитет исте политке наставља Фрањо Туђман, који је био одлучан противник да Муслимани буду Бошњаци. „Захтевао је да они буду Хрвати муслиманске вероисповести и да се током времена хрватизују, као што је и од Срба у Хрватској из истих разлога непрестано тражио да буду Хрвати православне вере. Сматрао је да је послератно успостављање БиХ као посебне социјалистичке републике 'повјесни апсурд'."[19] Круну хрватске геоманије, „стручно и научно" је уобличио Петар Вучић у својој књизи *Политичка судбина Хрватске*; *геополитичке и геостратешке карактеристике Хрватске*, која је објављена у Загребу 1995. године, а где је „без устезања, јавно и отворено написао да је НДХ после капитулације Италије септембра 1943. године и поништавања римских уговора територијално била сасвим уобличена, да је Хрватска по величини, облику и смештају, по свим геополитичким и геостратешким ознакама остварила свој геополитички и геостратешки идеал."[20] Управо онако како је још Стјепан Радић пропагирао „да слободне и уједињене Хрватске нема без Босне и Херцеговине".

---

[17] Исто, стр. 87.
[18] Исто. стр. 99.
[19] Исто. стр. 107.
[20] Исто, стр. 110.

Ово се, по М. Степићу, генерално могло дешавати због сложених геополитичких разлога који се манифестују „у катастрофалним последицама просторне фрагментираности и вишезначне неитегрисаности српских земаља, због чега су оне постајале лак плен ближег и даљег окружења." Овај сложени „геополитички синдром" српских земаља идукован је другим историјским процесима насилног преверавања, протеривања или етногеноцида који се вршио систематски и у више наврата над српским народом, а као крајња и планирана последица свега наведеног било је отимање његових територија стварањем на њима антагонизованих синтетичких нација, као вештачких идентитетских творевина које су настајале крађом српског језика, културе и историје.[21]

Геополитичке претње према Републици Српској

Геополитичке претње према Републици Српској могуће је систематизовати и груписати у три дела. Једне долазе изван региона и могуће их је дефинисати као *глобалне* (мисли се на интересе великих геополитичких сила и савеза: САД, Немачка, НАТО и сл.). Затим следе оне *регионалне* претње (Турска, Ватикан) и *локалне*, које долазе од суседа БиХ, пре свега Хрватске. Као пример геополитичких претњи које долазе од стране ЕУ и Вашингтона можемо навести упорно инсистирање на даљим ЕУ и атлантским интеграцијама БиХ, које би, уколико се остваре, српски народ одвукле у геостратешку сферу атлантиста, те направиле расцеп у српском националном корпусу и за дужи период га усмерили против евроазијске геополитичке групације, на челу са Руском Федерацијом. (Ово је утолико погубније јер се Србија из тактичких разлога определила за војну неутралност.). То би било, са аспекта њихових интереса, само логичан наставак већ постигнуте стабилне позиције коју су САД и НАТО на Балкану већ задобили неколико деценија раније, тачније у првој фази постхладноратовске трансгресије и територијалних добитака остварених у западном делу Римланда. „САД и НАТО су се стабилно позиционирали на Балкану, готово без људских и матријалних губитака, чиме су попунили празнину између европског 'тела' и источномедитеранских удова (Грчка и Турска)."[22]

Наведени геополитички трендови остварују се преко покушаја дефинисања приоритета заједничке спољне политике БиХ, коју води Председ-

[21] Види: Љ. Деспотовић (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 180.

[22] М. Степић, (2016) *Геополитика*, ИПС, Београд, стр. 410.

ништво као колективни орган, али и у складу са тзв. „Општим правцима и приоритетима за спровођење спољне политике". Колега Д. Ђукановић са жаљењем констатује да „иако је сада већ далеке 2003. године и званично било речи о томе да су европске интеграције, дакле и чланство у НАТО, водећи задаци спољне политике земље, евидентно је да руководство и грађани Републике Српске нису у већем броју позитивно опредељени по питању приступања савезу. Напротив, евидентно је да се ентитетске власти Републике Српске више окрећу ка Руској Федерацији, а истовремено и удаљавају од Сједињених Америчких Држава и Европске уније."[23] Да није реч само о ауторовом утиску, показују и следећи наводи, у којима уважени колега Д. Ђукановић сасвим јасно изражава жаљење „јер Босна и Херцеговина драстично заостаје у региону када је реч о степену усаглашености њене спољне политике са заједничком спољном политиком Европске уније."[24] Истовремено (исказаном жаљењу које долази од дела колега из Србије који су пронатовски оријентисани) и из саме БиХ, тачније из простора тзв. бошњачке геополитичке визуре, јасно се осуђује било какав спољно-политички искорак Руске Федерације у Босни, а особито начелна подршка која се повремено пружа органима РС да сачува свој политички субјективитет и целовитост. „Нема несугласја између Тијела (конкретна дипломатска пракса Русије у БиХ) и Духа (приказане империјалне геополитичке доктрине), јер руска афирмација постдејтонске БиХ кроз рад Тијела потхрањује легитимно антибосански рад Духа, што је за БиХ изнимно лоша геополитичка комбинација."[25]

Као и цела територија БиХ, тако је и државни простор Републике Српске географски подељен, па самим тим и геополитички изузетно рањив.[26] Особито слаба тачка РС је дистрикт Брчко, чијим би евентуалним освајањем непријатељска структура не само довела до прекида територијалне целовитости РС, већ би се у битном делу угрозила и могућност територијалног повезивања Београда и Бања Луке.

---

[23] Д. Ђукановић (2016) *Балкан на постхладноратовском раскршћу* (1989–2016), Службени гласник, Београд, стр. 114.

[24] Д. Ђукановић. стр. 114.

[25] Н. Ђурак (2002) *Геополитика као судбина*, *случај Босна*, ФПН, Сарајево, стр. 145.

[26] „Република Српска је практично подељена на источни и западни део. Источни део се ослања на границу са Србијом и Црном Гором, а простире по дубини ка западу у унутрашњост Босне и Херцеговине. Западни део се простире уз посавину и обухвата Босанску крајину, чије је средиште Бања Лука. Ова два дела су формално одвојена територијом Дистрикта Брчко. Територија Дистрикта се рачуна у укупну територију Републике Српске, али је административно ова творевина самосталан субјект унутар БиХ, а политички је значајно везана за централне органе власти у Сарајеву." Д. Пророковић, (2012) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, стр. 607

И територија општине Горажде може представљати својеврсну геополитичку претњу, једним делом због потенционалног угрожавања саобраћајних веза између Подриња и Херцеговине, а другим делом јер може да послужи као основа територијалног повезивања муслиманског фактор у БиХ са муслиманима из Рашке и полимске области, као дела ширег стратегијског повезивања, познатог као 'зелена трансверзала'.[27] „Због тога Горажде игра важну улогу у неоосманистичким пројекцијама стварања 'муслиманског коридора' од Приштине, преко Новог Пазара до Сарајева."[28]

Турска је особито активна у овом правцу деловања, тражећи могућности да у оквиру међународних односа створи какав такав „правни" основ који би јој послужио чак и за војну интервецију, а под изговором да штити угрожена права муслимана, као мањине на овим просторима.[29] О озбиљности која прати планове и намере обнове османског империјалног обола на Балкану сасвим недвосмислено сведочи и говор или предавање које је у својству министра спољних послова Турске одржао Ахмет Давутоглу 16. октобра 2009. године у Сарајеву. Он нескривено поручује региону да следи намера Турске да се стави у функцију обнове Османског царства, јер је, по њему, то историјски био *османски Балкан*. „Ми ћемо обновити овај Балкан. (...) Ми ћемо реинтегрисати балкански регион, ми ћемо реинтегрирати средњи Исток, ми ћемо реинтегрирати Кавказ..." Још актуелнији доказ за овакве намере исказан је на председничкој инаугурацији Тајипа Ердогана, када је новоизабрани председник Турске, у присуству Бакира Изетбеговића, изјавио да му је Алија Изетбеговић „оставио Босну у аманет" и да је „Босна оставштина османлија".[30] То Ердоган потврђује и данас, сасвим отворено и директно. „Како ми сада да оставимо Мостар? Како да оставимо Дрину? Како ми сада да оставимо тамошњу султан Фатихову џамију. Наравно да ми то никада нећемо оставити. Ово

[27] „Ослобођена православна Сребреница нашла им се као крст пред ђаволом на путу остварења те погибељне 'зелене трансверзале'. Неонацисти су знали нешто што ни данас не знају многи Срби из Сребренице. О Србији да и не говорим. Да је Сребреница била седиште прве српске епархије у Босни. Да је 1232. године у Сребреници основана прва православна митрополија. **Зато је Дрина кичма српском народу**." Љ. Булатовић Медић (2016) *Сребреница, лаж и подвала српском народу*, Ривел Ко, Београд, стр. 58.

[28] Исто, стр. 610.

[29] „Два краткорочна и средњорочна циља турске спољне политике на Балкану јесу јачање Босне и Албаније унутар стабилне структуре и формирање међународног правног темеља којим ће се заштитити националне мањине у овој области. У оквиру тог правног темеља Турска константно треба да прати свој циљ, који би јој гарантовао право интервенције у питањима везаним за муслиманске мањине." А. Давутоглу (2014) *Стратегијска дубина*, Службени гласник, Београд, стр. 134.

[30] Деспотовић Љ. (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Нови Сад, стр. 88.

су све споменици који су круна наше цивилизације. Та цивилизација их је тамо подигла као разлог постојања. Од 15. века на овамо", поручио је Ердоган. Чињеница да је Алија Босну дао у аманет Турској „јесте манифест његовог цивилизацијског хоризонта", сматра Ердоган.[31] Геополитички пројекат повратка Турске на ове просторе део је свеукупне муслиманске стратегије за уклињавање на Балкан, па преко КиМ и БиХ даље према средњој Европи, ревитализујући старе векторе геополитичког уклињавања на европски континент. „Муслимански геополитички интереси настоје да према простору централне и западне Европе успоставе тзв. 'зелену трансверзалу', која би преко турских енклава у Бугарској и преко муслиманских на Косову и Санџаку настављала даље ка Босни и Херцеговини" (Радаковић, 2002: 20).

Ипак, главна геополитичка претња по опстанак Републике Српске долази изнутра и лежи у жељи, намерама и политици муслиманског руководства да по сваку цену од БиХ створи унитарну државу под њиховом доминацијом, те да војно контролише целу територију овог државног провизоријума насталог вољом страних сила. „Под видом доприноса изградњи мултиетничке и мултикултуралне БиХ крије се очигледно опредељење муслиманског руководства да овлада целом територијом бивше авнојевске Босне и Херцеговине, па да на том простору створе унитарну државу под својом доминацијом. Та се дугорочна намера може препознати и увидом у изразито организовану војну стратегију и доктрину Федерације БиХ, према којој су пред оружане снаге постављена три задатка:

– спречавање сецесије Републике Српске и хрватске заједнице Херцег-Босне и њиховог припајања матичним државама;
– стављање под контролу целе територије БиХ уколико се тај циљ не оствари политичким средствима;
– заштита муслиманских националних интереса у претходној Југославији."[32]

Како онда, тако и данас, ово представља најопаснији план по опстанак Републике Српске, особито ако се узме у обзир којим је све ванбалканским факторима ово такође отворен или прикривен геополитички и војни интерес.[33] „Штавише, Запад је признао, промовисао и вишезначно помагао управо нелегитимну муслиманску власт у Сарајеву и њен кон-

[31] *Вечерње новости*, 22. 10. 2017. (интернет издање)

[32] С. Нишић (2004) *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, стр. 290.

[33] „Посредством *Military Professional Ressourse Inc.* САД су подржале долазак џихадиста на босанско тло у борби против 'српских варвара'. Циљ није био борба против српског варварства, него дуготрајна имплементација у срцу Балкана." А. Ж. Труд, (2012) *Разарање Балкана*, Метелла, Београд, стр. 161.

цепт унитарне Босне и Херцеговине под муслиманском доминацијом, као ’компезацију’ петрол-државама исламске цивилизације на Блиском истоку.”[34]

Безбедносни ризици по Републику Српску

Безбедносни ризици по Републику Српску долазе из више сегмента њеног битисања у оквирима правно асиметричне организације институција власти у БиХ, подељених на пет нивоа: државни, ентитетски, кантонални, локални и дистрикт Брчко. *Дејтонским споразум*ом било је омогућено да се безбедносни сектор организује преко ентитетских система, укључујући и сектор одбране. У почетку је и било тако,[35] јер су постојале три засебне оружане формације. Једна у РС, као Војска РС, и две у оквирима федерације, формално назване армија БиХ.

И обавештајно-безбедносне структуре биле су слично организоване, тако да је РС имала своју обавештајно-безбедносну службу у саставу МУП-а, а на нивоу федерације постојала је тзв. ФОСС, настала спајењем бошњачке (АИДА) и хрватске службе (СНС), такође у оквирима МУП-а. У сектору делатности полицијских система организација је била још сложенија. Поред МУП-а РС, постојали су и системи који су формирани у оквирима Федерације, са кантоналним центрима и високим степеном аутономије, као и полиција дистрикта Брчко, „која делује и одговара искључиво њеним институцијама.”[36]

Каснији развој догађаја великим делом је укинуо дејстонску структуру безбедности РС, јер је настојањем међународне заједнице да изврши централизацију институционалног поретка БиХ (што је рађено у корист муслиманског фактора) у великој мери довео у питање могућности ефикасног планирања, организовања и заштите безбедносних интереса српског народа у БиХ. То се одвијало кроз процесе насилног наметања правно обавезујућих одлука ОХР-а и високог представника, по крајње волунтаристичком и противуставном принципу „доносим одлуку о проглаше-

[34] М. Степић, (2016) стр. 428.

[35] „Уз све недостатке *Дејтонског споразума*, главни задатак босанских Срба, након потписивања, било је да онемогуће покушаје његовог кршења – замене ’слова *Дејтона*’ ’духом *Дејтона*’, измишљањем фиктивне дораде *Дејтона* и сл. Такви покушаји почели су тек што се на мировном споразуму осушило мастило. Одмах је почела борба о начину тумачења и интерпретације појединих његових сегмената.” К. Никифоров, (2000) *Између Кремља и Републике Српске*, ИГАМ, Београд, стр. 262.

[36] А. Гајић, (2015) *У вртлогу транзиције*, ИЕС, Београд, стр. 202.

њу закона".[37] Зато с правом Милорад Додик констатује битну чињеницу да су тзв. *Бутмирским споразумом*, као и низом претходних ревизија и одлука високог представника (у којима је РС одузето више десетина изворних надлежности) безбедносни капацитети РС у великој мери угрожени и ослабљени. „Тако су веома важном реформом одбране укинуте војске ентитета и створене оружане снаге БиХ, које су више под утицајем мултинационалних војних структура него саме БиХ."[38] „Мимо своје воље, РС је остала без обавештајне службе, војске, царине, пореске управе... Из Федерације БиХ непрестано позивају на укидање њених симбола, грба, химне, заставе, траже промену назива градова, општина, на крају и саме РС".[39]

А. Гајић констатује де се најдаље у правцу тзв. реформи безбедносног сектора отишло фомирањем јединствене војске и обавештајних агенција БиХ, чиме је нарушен не само дејтонски поредак, већ и изворне надлежности ентитета на заштити својих виталних интереса. Одлучним отпором структура власти РС спречен је покушај да се исто уради са организацијом полицијских структура. „И стварни и фиктивни резултати реформе безбедносног сектора на простору целе БиХ показују бројне недостатке, пошто њихова системска решења представљају неприлагођену, потпуну имитацију и примену решења из других земаља, а у којима су готово сви услови различити."[40] Такве неуспешне реформе довеле су до тзв. институционалне унитаризације, која је, у ствари, поново стварала услове да се изврши мајоризација, а чиме се појачавало неповерење међу конститутивним народима и из чега се нужно клизило у нове политичке сукобе. На делу је један својеврсни „постконфликтни експеримент" који је, нажалост, породио један још потенцијално конфликтинији поредак односа, па тиме ствари полако али сигурно вратио у тачку из које су конфликти и кренули. „При томе је све доминантнија улога ЕУ са порукама о преласку БиХ из 'дејтонске' у 'бриселску' фазу." А све са јасном намером да се кроз процесе приближавања БиХ ЕУ интеграцијама оне искористе за наметање интереса евроатланског савеза и остваривања његових геополи-

[37] „Педи Ешдаун, један од високих представника, у својој књизи је рекао: 'Идем у Босну са задатком да разградим *Дејтонски споразум* и успоставим нови систем'." М. Додик, (2011) *Изворни принципи Дејтонског споразума и њихова ревизија*, НСПМ, посебно издање, Београд, стр. 138.

[38] М. Додик, стр. 142.

[39] М. Суботић (2012) *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, ИПС, Београд, стр. 267.

[40] А. Гајић, стр. 207.

тичких планова у региону.[41] У тим настојањима, поред бриселске администрације, особито је активна немачка дипломатија, па се у „Берлину воде разговори о ревизији *Вашингтонског споразума*, и то само са бошњачким и хрватским лидерима."[42]

Настојања Турске да се уз подршку Вашингтона озбиљније инфилтрира и утиче на темпо промена у БиХ нису, на сву срећу, уродила озбиљнијим плодовима. Показало се да евентуална турска компезациона политика, која би се етаблирала и значајније инволвирала на Балкану, а особито у Босни, није донела резултата, између осталог јер ни сама ЕУ преко својих представника није желела да дозволи њено снажније позиционирање у региону. Особито је то било неприхватљиво јер су и у Турској процеси дескуларизације и реисламизације дубоко засекли како политички систем тако и само турско друштво. Процеси реисламизације у Турској поклапали су се са процесима исламског буђења на Балкану и у контексту ратова деведесетих година на простору бивше СФРЈ, исказивали све већи радикализам.[43] БиХ је и данас једна од најплодоноснијих база за регрутацију, али и репатријацију, бораца радикалног ислама, повратника са ратишта у Ираку и Сирији.[44] На Западу је данас, као и у доба рата,

---

[41] „EU role is getting more and more dominant, with its messages of Bosnia's transition from „Dayton" to „Brussels" phase. But, with the beginning of world economic crisis and gradual transformation of contemporary international relations from Uno-polar into Multi-polar, there are two noticeable tendencies in EU policy towards Bosnia's future. First tendency is mere continuation of previous „redesigning" of post-Dayton Bosnia in accordance with Atlantistic geostrategic plans that insists on keeping of OHR and its High Representative for indefinite period of time, with clarification that only this will provide Bosnia's EU association. That clearly identifies strategic position of Washington." A. Gajić, Lj Despotovic, (2016) ***BOSNIA'S SECURITY SECTOR –20 YEARS AFTER DAYTON ACCORD41 Studia Securitatis, br.1 L. Blaga University, Sibiu, str.65.***

[42] А. Гајић, стр. 210.

[43] „За долазак муџахедина у религијску мисију на Балкан, деведесетих година прошлог века, била су обезбеђена два нужна предуслова. Први је био постојање оружаног конфликта у коме муслимани учествују, и други – постојање локалног покрета 'исламског буђења'. Оба ова услова била су испуњена још током ратова који су потресали простор бивше СФРЈ, у процесима њеног разбијања уз значајан коауторски допринос страног фактора, од којих је поред главног евроатланског, затим континеталног (Немачка) и верско-конфесионалног интереса Ватикана, и исламски био особито снажан и радикалан. Једном започет процес *реисламизације* није значио само вишедимензионалну (верска, културна и политичка димензија) обнову идентитета муслимана на Балкану – као што је то уосталом требало бити и на ширем исламском простору – већ је недвосмислено послужило као основа за радикализацију *политичког ислама,* који се као идеологија и програм исламизације имао остваривати у свим зонама које је перцепција исламских вођа препознала као потенцијално исламске." Љ. Деспотовић, (2015), стр. 90.

[44] „У име одвојености државе од верског живота Изетбеговић је проблем делегирао реису Хусниј еф. Кавазовићу. А овај је вехабијске комуне, кампове за терористичку

намерно „занемарена истина о томе да је деведесетих година прошлог века Босна играла идентичну улогу у глобалном џихаду као Авганистан током осамдесетих, послуживши као погодно место за вођење рата против наверника и истовремено пружајући уточиште и полигон за обуку будућих генерација милитаната.”[45] О ком степену исламског радикализма је реч, довољно је поменуту само Ал Каиду и Осаму бин Ладена лично.[46] Тада успостављена пракса „неговања” глобалног џихада у БиХ настављена је и после прекида ратних дејстава, чак се у појединим сегментима и интезивирала. О томе недвосмилено сведочи и стручњак за питања безбедности и борбу против исламског тероризма, колега Џевад Галијашевић.[47]

„Штитећи терористе и њихове организације, прикривајући почињене терористичке акције и паралишући безбедносни систем БиХ, (високи функционери СДС-а) Младен Босић и Мирко Шаровић преко Мектића одузимају право Републици Српској на истину и одбрану – истину да СДА и Бакир Изетбеговић штите и подржавају терористе у БиХ, да им пружају контраобавјештајну заштиту, да због њих паралишу целокупни правосудни систем, да спречавају локалне медије у бављењу том темом”, наводи Галијашевић. Он је оценио да је „скривање и заташкавање терористичке пријетње, те пружање помоћи терористима цивилизацијска издаја и издаја свих људи који желе мир и стабилност, а посебно је издаја Републике Српске, која је највише угрожена од исламског радикализма и сарајевских фанатика одгајаних у Изетбеговићевој доктрини свеопштег рата – свако против сваког.”[48]

Добар пример за илустрацију наведене „помоћи” страног фактора у подривању одбрамбене способности земаља у окружењу, а особито неповољан за Србе и Србију, био је и процес имплементације *Споразума о регионалној стабилизацији* (потписан у Паризу 1995. год.), као документа

обуку, центре за регрутацију бораца ИД-а и сл. подвео под заједничко име – параџемати, тј. џемати који делају изван оквира ИЗ.” Ч. Антић, Н. Кецмановић (2016) *Историја Републике Српске,* СГРС, Бања Лука, стр. 380.

[45] Џ. Шиндлер, (2009) *Несвети терор*, Службени гласник, Београд, стр. 8.

[46] „Препознао је и Бин Ладен Алију Изетбеговића кроз његову ’исламску декларацију’ и није случајно што је већ почетком грађанске кланице у БиХ Осама долазио у посете ’вођи исламске револуције на Балкану’.” З. Петровић Пироћанац, (2002) *Ал Каида*, Евро, Београд, стр. 160.

[47] Колега Џ. Галијашевић истиче податак да је број џихад ратника који се регрутују у БиХ и одлазе на сиријско ратиште неколико пута већи него ли из арапских земаља, ако се упореде статистички подаци (273 џихад ратника на милион становника), што недвосмислено показује да је БиХ велика база за деловање радикалног ислама, не само у Европи него и у свету.

[48] Преузето из: *Вечерње новости*, интернет издање, 7.3.2017.

који је требало да помогне контролисању разоружања као дела обавеза преузетих потписивањем *Дејтонског споразума*. Иако га Ф. Ејдус наводи као позитиван процес, јер је наводно допринео разоружању у региону, конотирајући само једну његову страну, он „заборавља" да напомене да је примарни интерес био лоциран у смањењу војне моћи новонасталих државица, као облика контроле од стране НАТО пакта, а не као прокламована гаранција мира, како се то често некритички сугерише. Јер безбедност и стабилност у региону је пре свега била и остала у домену политичке воље страног фактора и његових геополитичких интереса, а не политика самих држава насталих на ексјугословенском простору. Ипак, и Ф. Ејдус није пропустио прилику да констатује како је поменути процес, након 1999. године, државама у региону „де факто одузео монопол над легитимном употребом силе у међудржавним односима. У таквом контексту, подрегионални режим контроле наоружања на западном Балкану био је „наставак војне интервенције другим средствима."[49] Ипак, процес разоружања није довео само до слабљења одбрамбених способности новонасталих државица, већ је наводно „осиромашио" базу за будуће конфронтације, па ће се разлика у војној снази правити накнадним наоружавањем својих фаворита на терену. Као што је то и био случај са муслиманском страном у БиХ, јер је накнадном војном помоћи у наоружању (која је стизала посебно из исламских земаља) битно јачао њихов оружани потенцијал. Све то Бошњацима, комбиновано са верским фанатизмом и стварном контролом оружане силе БиХ, доноси осетну предност у евентуалном новом оружаном сукобу, поготово са српском страном, која се константно перципира као главни реметилачки фактор наводног државног јединства и територијалне целовитости БиХ.

Закључак

Укупан геополитички положај српског народа на Балкану може се окарактерисати као сложен, тежак, окружујући и безбедносно изузетно ризичан. Хантингтоновским речником речено, српски народ се налази у више држава (Србија, БиХ, Црна Гора, Македонија), које представљају болну комбинацију модела тзв. *поцепане и растрзане земље* (држава је састављена од бројних националних мањина и религијско-конфесионалних припадности, политичка елита већ дужи период настоји да земљу прекодира у западну цивилизацијску сферу, а већина народа пружа рес-

[49] Ф. Ејдус (2012) „Контрола конвенционалног наоружања на западном Балкану", у зборнику: *Србија у европском и глобалном контексту*, ФПН, Београд, стр. 247.

пектибилан отпор покушајима тог неприродног и насилног прекодирања идентитета). Таква позиција геополитичке располућености и конфузије српског народа нарочито је карактеристична за Србију (званична политика инсистира на евроинтеграцијама, а земља традиционално припада православној цивилизацији), а све то дугорочно производи трагичне последице: фрагментација и губитак територија, десуверенизација, разградња идентитетске основе, економско заостајање, религијска конверзија и сл.

Овај положај је геополитички компликованији и безбедносно још ризичнији када се сепаратно посматра његов део у БиХ, односно Републици Српској. Босна и Херцеговина је дугорочно гледано неодржива политичка творевина зато што је саздана од самих цивилизацијских противречности и религијских разлика које су вековима већ сучељене и у фазама жешћег или блажег сукобљавања. (БиХ се може узети као типичан пример модела *поцепане земље.*) Као прво, главни извори дестабилизације и безбедносни ризици долазе из саме БиХ, у којој не престају политички сукоби по етничко-религијској а уједно и административној линији поделa. Наиме, од првог дана након потписивања *Дејтонског споразума* па до данас нису престајали покушаји његове ревизије, па чак и потпуне суспензије, све са намером да се успостави *бошњачка доминација* кроз даљу централизацију и концентрацију власти на федералном нивоу. Сви ти процеси нарушавају ионако скромно поверење које постоји међу политичарима и угрожавају како-тако успостављени миран живот који и даље прижељкује већина грађана у БиХ. Са друге стране, ништа мање опасне претње и ризици по мир долазе од ванрегионалних геополитичких сила које, вођене својим интересима, лако могу да посегну ка генерисању нових сукоба са несагледивим ратним последицама. И претње из региона нису мање ризичне, особито оне које долазе из Хрватске, која је у својим стратешким геополитичким плановима јасно исказала територијалне претензије према БиХ. Ове претензије су особито малигне по територијалну целовитост и компактност Републике Српске.

У назначеним и турбулентним геополитичким процесима једну од важнијих улога има Република Србија. У првом кораку она мора још одлучније него до сада да инсистира на јачању веза са Републиком Српском, на које уосталом има право и по *Дејтонском споразуму*. У другом, не мање важном кораку мора да предузме ефикасније дипломатске мере којима би јасно ставила до знања другим странама да ће по сваку цену бранити свој народ преко Дрине и његов државно-политички ентитет. И у трећем кораку, да јача властите одбрамбене и безбедносне потенцијале како би била способна да их ефикасно користи. Србија то мора чинити због заштите сопствених геополитичких и државних интереса, јер би

евентуални губитак Републике Српске био трагичан увод у потпуно државно растројство и територијалну фрагментацију матице српског народа (што и јесте у крајњој инстанци циљ атлантистичких војно-политичких структура и њихових трабаната на локалу), ма колико се то, мање или више успешно, маскирало наводним партнерским односима и привидима евроинтеграција.

Литература

1. Антић Ч., Кецмановић Н. (2016) *Историја Републике Српске*, СГРС, Бања Лука.
2. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Катена Мунди, Београд.
3. Гајић А. (2016) *У вртлогу транзиције,* ИЕС, Београд.
4. Gajić A., Despotovic Lj, (2016) *BOSNIA'S SECURITY SECTOR –20 YEARS AFTER DAYTON ACCORD* Studia Securitatis, br.1 L. Blaga University, Sibiu.
5. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
6. Деспотовић Љ. (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци.
7. Давутоглу А. (2014) *Стратегијска дубина*, Службени гласник, Београд.
8. Додик М. (2011) Изворни принципи Дејтонског споразума и њихова ревизија, НСПМ, посебно издање, Београд.
9. Ђукановић Д. (2016) Балкан на постхладноратовском раскршћу (1989–2016), Службени гласник, Београд.
10. Достанић Д. (2013) „Схватање српског питања у Пиларовом Јужнословенском питању", у зборнику: *Српско питање на Балкану,* ИПС, приредио М. Суботић, Београд.
11. Ејдус Ф. (2012) „Контрола конвенционалног наоружања на западном Балкану", у зборнику: *Србија у европском и глобалном контексту*, ФПН, Београд.
12. Кецмановић Н. (2011) *Дејтонска будућност и социјалистичка прошлост*, НСПМ, посебно издање, Београд.
13. В. Крестић, (2017) Великохрватске претензије на Војводину и Босну и Херцеговину, САНУ, Београд.
14. Озер А. (2009) Срби и Србија у мађарској историографији 19. века, Форум, Нови Сад.
15. Пророковић Д. (2012) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
16. Степић М. (2004) *Српско питање геополитичко питање*, Јантар-група, Београд.
17. Степић М. (2016) Геополитика: идеје, теорије, концепције, ИПС, Београд.
18. Сакан М.(2012) *Геополитика у савременом свету*, НУБЛ, Бања Лука.
19. Суботић М. (2012) Идентитет и геополитичка стварност Срба, ИПС, Београд.
20. Суботић М. (2017) *Србија и Република Српска*, ИПС, Београд.
21. Труд А. Ж. (2012) *Разарање Балкана*, Метелла, Београд.
22. Ћурак Н. (2002) Геополитика као судбина, случај Босне, ФПН, Сарајево.
23. Никифоров К. (2000) *Између Кремља и Републике Српске*, ИГАМ, Београд.
24. Хантингтон С (1998) *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгороца.
25. Петровић З. Пироћанац, (2002) *Ал Каида*, Евро, Београд.
26. Нухић М. (2012) „Ислам као детерминирајући фактор живота муслимана у Босни и Херцеговини", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, приредио М.Суботић, Београд.
27. Радаковић М. (2002) *Настанак државе, мисија на Балкану*, Компутер бук, Београд.

28. Пилар И. (1918) *Политички земљопис хрватских земаља; геополитичка студија*, Комисионална наклада „Хрватске књижаре", Сарајево.
29. Медић Булатовић Љ. (2016) *Сребреница, лаж и подвала српском народу*, Ривел Ко, Београд.
30. Шушић С. (2004) *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд.
31. Шиндлер Ц. (2009) Несвети терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада, Службени гласник, Београд.

1.5. СИСТЕМСКИ АУТОШОВИНИЗАМ КОД СРБА КАО СИНДРОМ НАЦИОНАЛНЕ ЕНТРОПИЈЕ

Наша велика осећајност, подгревана дугим страдањем,
била је веома неподесна за једну реалну политику.

Николај Велимировић

Увод

Системски аутошовинизам одредићемо као патолошку, политички индуковану социјалну појаву иза које је у различитим фазама модерне политичке историје Срба стајала званична државна политика тадашњих властодржаца, а која је имала значајну подршку доброг дела национално одређене интелигенције. Свака од поменутих елита вођена је својим парцијалним интересима, али је у коначном збиру произвела **синдром националне ентропије** као веома погубне последице погрешне политике по друштвени, економски, политички и културни развој српске државе, друштва и нације.

Системски аутошовинизам, иако инспирисан и индукован различитим политичким интересима и идеологијама (интегрално југословенство, титоизам и глобализам), имао је неколико важних и карактеристичних обележја – одустајања:

– прво, значио је *потпуно одустајање од српског становишта,* од политике у којој би *примарни били српски национални интереси* и давање апсолутног преимућства интересима регионалних и глобалних сила, односно њихових сателита на терену, потпуно супротно етосу **геополитике светосавља**;
– друго, системски аутошовинизам се испољавао кроз политику *одустајања од очувања српске државности* и територијалног окупљања Срба у један српски државно-правни оквир, који би се у филолошким координатама могао кодирати као **Природна Србија**;
– треће, *одустајање од идеје економске суверености и стабилног привредног развоја*.
– четврто, *одустајање од српске демографске обнове;*
– пето, *одустајање од консолидације српског националног идентитета и интегралне српске културне политике*, засноване на секуларним основама и европској идеји нације као заједнице једног језика;

– шесто, *одустајање од насушне политике одбране Српства, како на просторима матице Србије тако и у остатку српских земаља* које су остале изван њених државних граница.

У дефинисаном контексту *системског аутошовинизма* идентификовали смо неколико фаза његовог континуираног наметања. Реч је о деловању различитих интереса, иза којих су стајали другачији идеолошко-политички пројекти, али свакако једнако малигни према српској националној идеји. У свакој од ових фаза јасно се може препознати *неколико битних услова* за такву политику:

– први услов, извршити државно-правну девастацију српске државности или њено свођење на ниво сурогат државности, а самим тим и на територијално сажимање Српства;
– други услов, *срамно ћутати о геноциду над Србима у ратовима који су вођени, нарочито у 20. веку, али и мирнодопским злочинима* тзв. браће и њихових иностраних господара;
– трећи услов, пристајање на *економски геноцид* и успорени привредни развој, као сигуран пут у сиромаштво и егзистенцијалну оскудицу;
– четврти услов, тихо *демографско сатирање Српства,* наметање западног стила живота и бројних облика социјалне патологије који са њим долазе у пакет аранжману;
– пети услов, *демонтажа безбедносних институција и система одбране*, као битних компоненти приликом успостављања ефикасне иностране контроле над нашом земљом и грађанима, уз срамно саслуживање српских олош елита;
– шести услов, *пристајање на културни геноцид*[1], декомпозицију националног идентитета, традиције, и отимање језика.

Системски аутошовинизам у државним оквирима Краљевине Југославије

Прва фаза јасно дефинисаног системског аутошовинизма код Срба почиње интензивним процесима наметања *политичке идеологије југословенства*, која је у разним државноправним оквирима егзистирала најпре у Краљевини Југославији, а касније редефинисана и зачињена „комунистичким аромама" и у Титовој Југославији. У обе ове варијанте југословенски идентитет грађен је средствима снажног идеолошког инжењерин-

[1] „На делу је културни геноцид, а ‚самомрзећи Срби' спроводе превредновање културних вредности, стварање новог народа и новог менталитета који нема ништа заједничко са српским." Милан Дамјанац, *Самомрзећи Срби*, Центар академске речи, Шабац, 2015. стр. 110.

га иза којег је стајала држава, све у покушају стварања синтетичког идентитета тзв. југословенске нације. И поред много заједничких културних и језичких карактеристика, разлике нису биле мале. У Краљевини је пројекат тзв. *интегралног југословенства* подразумевао културно-политички концепт заснован на извесним језичко-културним и органицистички схваћеним сродним особеностима тзв. троименог народа, које ће након фазе заједничког фузионисања постати једна југословенска, синтетичка нација.[2] У Брозовом случају, то је био сурови идеолошки диктат, преточен у паролу о *братству и јединству,* који је требало да снагом свог политичког ауторитета и личне власти прикрије и покрије све злочине наводне „браће“ према српском народу током Другог светског рата, те да обезбеди контролисану фазу консолидације комунистичког режима, без већих националних трзавица и трвења.

У државно-правним оквирима Краљевине СХС, односно касније Краљевине Југославије и Брозове Југославије, отпочели су процеси наметања идеологије југословенства.[3] „Управо је употреба ових идеологија одиграла улогу оног чиниоца који је требало да неутралише и постепено поништи сваку замисао о српском становишту. Тако је било од самог настанка југословенске државе.”[4] Стварање нове југословенске нације гурала је српска политичка елита, штедро помагана од стране српске интелектуалне елите. Колико су били упорни у својим погрешним наканама, указује наш угледни историчар Василије Крестић, када примећује да, када је југословенство већ било одбачено као национална идеја, онда су се интегрални Југословени трудили да је наметну као државну идеју. Концепт нове синтетичке нације, који је био државни пројекат и покушај народног уједињења, одбијали су да прихвате хрватски и словеначки политичари и интелектуалци. Сматрали су југословенску државу привременом политичком творевином, у чијем је окриљу олакшана фаза стварања и консо-

[2] „*Крфска декларација* је недвосмислено истакла да је овај наш троимени народ један исти по крви, по језику говорном и писаном, по осећањима свога јединства, по континуитету и целини територије, на којој неподвојено живи, и по заједничким животним интересима свога националног опстанка и свестраног развитка свога моралног и материјалног живота.” (М. Радојевић; Љ. Димић, 2014: 252.) *Србија у великом рату 1914–1918*, СКЗ, Београд

[3] „...па ће тада југословенство бити конципирано и у једном екстремном облику, као тзв. интегрално југословенство. То је пак значило потпуно негирање постојања посебних јужнословенских народа и њихово третирање као пуких интегралних делова јединствене југословенске нације.” А. Мировић, З. Милошевић (2013) „Склоност Срба ка прихватању супра и транснационалних идентитетских категорија: југословенство и „евроунијство”, у зборнику *Српско питање на Балкану*, ИПС, Београд, стр. 397.

[4] Мило Ломпар, „Мисао о српском становишту“, у зборнику *Ка српском становишту*, Еврођунти, Београд, 2014. стр. 171.

лидације властитих националних идентитета, а не југословенског, који им се нудио, уз јасно дефинисан политички став да Југославију треба по сваку цену разбити већ у првој историјској прилици. Академик Крестић констатује да су Хрвати и Словенци у Југославију ушли зато што, као поражена страна у том историјском контексту, нису имали бољу опцију и зато што нису могли да је избегну.[5] Услови за њено рушење стекли су се убрзо, већ на самом почетку Другог светског рата, нападом на нашу земљу и после суровог шестоаприлског бомбардовања Београда.

Већина виђенијих српских интелектуалаца отворено је и готово ентузијастички подржала дефинисани концепт интегралног југословенства,[6] наивно верујући да је он остварив и да зарад новог државног и политичког јединства мора бити жртвован српски државни оквир и национални идентитет.[7] Како истиче колега З. Аврамовић, као да су Срби били слепи за уочавање разлика између политичких идеала и стварног политичког живота. Листом су подржавали краљев концепт интегралног југословенства: Владимир Ћоровић, Александар Белић, Станислав Винавер, Драгиша Васић, Бранислав Нушић, Иво Андрић, Исидора Секулић, Милан Грол, Сима Пандуровић, Петар Кочовић, Јован Цвијић, Јован Дучић, Николај Велимировић, Слободан Јовановић, Јован Скерлић[8] и многи други виђени српски интелектуалци тога времена. Наравно, они нису били тзв. самомрзећи Срби, далеко од тога, али су интелектуално наивно и политички кратковидо подржавали политику која је имала погубне последице по српски народ и државу.[9] „Између два светска рата међу срп-

[5] „Многи су Југославију схватили као принудну творевину чији је једини задатак да осигура национално конституисање. Идеја о заједничкој држави била је од другоразредног значаја." М. Ст. Протић (1994) *Успон и пад српске идеје*, Балканолошки институт, Београд, стр. 156.

[6] „Победу је, на крају, однела идеја интегралног југословенства. *Видовдански устав* је доследно утемељио организацију засновану на претпоставци о једном народу, јединственом језику и јединственој држави." (исто, стр. 173)

[7] „У периоду између два светска рата, услед најасног и попустљивог ‚тројединог', ‚племенског' и ‚интегралистичкога' става српске политичке класе, скоро су нестали *Србокатолици и Србомуслимани*. Они су, наиме, у разним политичким аранжманима, лакомисленим попуштањем и одрицањем преображени у Хрвате и муслимане." М. Кнежевић (2013) „Геополитичност националног и религијског идентитета", у зборнику *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд, стр. 44.

[8] „Ту је најпре покушај Јована Скерлића, слијепог присталице идеје југословенства, коме за остварење те идеје ниједна жртва није била превелика, па ни ‚српско-српска' филолошка жртва у тобожњем хрватско-српском језичком уједињењу на основи латиничне екавице." Милош Ковачевић, „Ватиканска исходишта хрватског својатања српског језика", у зборнику *Унија – политика Римокатоличке цркве према православним Словенима*, Центар академске речи, Шабац, стр. 71.

[9] О томе накнадно сведочи и Слободан Јовановић када пише: „Са стварањем Југославије српско име је избачено из државног назива; српска народност није службено приз-

ским интелектуалцима тешко је било пронаћи иједно име са јасним просрпским становиштем. Југословенство је било врховна политичка и културна вредност. Са једне стране, уздизали су југословенство, а са друге, критиковали истицање српства, односно истискивали српско име."[10] З. Аврамовић овакав политички и системски аутошовинизам оцењује као „необјашњиви српски политички мазохизам". Милош Црњански га пророчки најављује као нови српски национални и демографски слом, настао као последица националног слепила и наивности српске елите у периоду између два рата. Црњански о томе пише: „Словенци хоће да буду засебан свет који нас (Србе) критикују; Хрвати оперишу захтевима за сепаратизмом... Време је да се Срби окрену властитим интересима, са реалним гледиштима, а не осећајним и надземаљским. Иначе, трајаће и даље ова досадна комедија и завршиће се још једном као српска трагедија". Милош Црњански ово пише 1934, а само седам година касније дошло је до те српске трагедије, како у Независној држави Хрватској[11] тако и на развалинама целог простора бивше југословенске државе.

Нимало случајно, системски аутошовинизам у форми интегралног југословенства био је злокобна комбинација политичких интереса династије Карађорђевића, али и геополитичких интереса сила Антанте и Ватикана, којима је Краљевина СХС требало да послужи као санитарни кордон према „совјетској опасности", а уједно и да баражира евентуални повратак Немачке ка њеним сталним геополитичким тежњама за искорак на Балкан, а затим према Средоземљу и Блиском истоку.

Није се згорег на овом месту присетити се и упозоравајућих речи прослављеног српског војводе Живојина Мишића, који је војнички прецизно, политички реално и очински саветодавно упозорио регента Александра Карађорђевића, а преко њега и цео политички врх Србије, да не улазе у авантуру привидног уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, пошто је за то уједињење услов био државни нестанак Краљевине Србије, али и поништавање достигнутог степена националне хомогенизације Срба. „Уједињење" му је већ у старту „мирисало" на државну издају и националну погибељ. Мишић је тај свој став изнео након повратка са политичке мисије на коју га је лично послао регент, са задатком да извести какво је стање и расположење на терену тадашње Хрватске. „Из свега

навана приликом пописа становништва и процес посрбљавања у национално неопредељеним крајевима је заустављен. Таква политика дала се правдати са сваког другог гледишта, само не са српског." С. Јовановић (1991) *Сабрана дела*, том, 12. Бигз, Београд, стр. 563.

[10] Зоран Аврамовић, „Родољупци и родомрсци", *Службени гласник*, Београд, 2013, стр. 188.

[11] исто.стр.189.

што сам чуо и видео, ја сам дубоко зажалио што смо се ми на силу Бога обмањивали некаквом идејом братства и заједнице. Готово сви они једно мисле, то је свет за себе; ма са каквим предлогом да се појавиш, ствар је пропала. Ништа се неће моћи учинити. То нису људи на чију се реч можеш ослонити. (...) Ја сам са тим начисто. (...) Дати им државу, независну и самоуправну, па нека ломе главу како знају. (...) Границе ће бити тамо где их ми повучемо. А ми ћемо их повући не онде где наше амбиције избијају на површину, него онде где историја и етнографија кажу, где кажу језик и обичаји, традиција, и где се сам народ по слободној вољи определи, па ће то право бити и Богу драго." На опаску регента да би то Италијани једва прихватили, Мишић је одговорио: „Нека им је са срећом! Нека се они Хрватима усреће. Ја сам дубоко уверен да се ми њима нећемо усрећити. То су људи одреда прозирни као чаша, незајажљиви, и у толикој мери лажни и дволични да сумњам да на кугли земаљској има већих подлаца, превараната и саможивих људи. Не заборавите, Велико Височанство, моје речи. Ако овако не поступите, сигурно ћете се љуто кајати."[12] Како с правом истиче колега Радослав Гаћиновић, краљ Александар није доживео прилику за своје кајање, јер је био брутално ликвидиран управо од злочиначке руке експонената оних политичких снага на чије национално јединство је некритички рачунао и у њихову елементарну лојалност новој држави наивно веровао. „Уз то, српска елита, која је стварала државу, очигледно је занемарила чињеницу да је знатан део хрватског друштва био захваћен непремостивом мржњом према Србима, 'према том накоту вере православне', да је у тој средини идеологија о геноцидном решењу српског питања у Хрватској већ била изграђена и да се због тога, с пуно разлога, 1918. године могло поставити питање да ли је уопште могуће да Срби и Хрвати живе заједно у једној држави."[13] Поред војводе Живојина Мишића, јасно упозорење о судбини Српства у Краљевини дао је и Стојан Протић, као бивши председник Министарског савета Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1921. године у разговору са Петром Куновчићем.[14]

---

[12] Радослав Гаћиновић, *Насиље над Србима у 20. веку*, Евробук, Београд, 2017. стр. 593.

[13] Василије Крестић (2015) „Југословенство", у зборнику *Срби 1903–1914*, *историја идеја*, Клио, Београд, стр. 146.

[14] „Оног момента када Александар Карађорђевић потпише *Видовдански устав* и на њега се закуне, од тог момента одрубио је Србији и Српству главу, једном за свагда, сем деобе. Јер уместо да они нама плаћају контрибуцију, ви ћете њима, тј. даваћете 8 делова ратне штете, а себи задржати један део, као слепцу, и то штете коју сте ви вашом крвљу стекли, чија је отаџбина опустошена и разорена за три године окупације непријатеља." М. Ст. Протић (1994) *Успон и пад српске идеје*, Балканолошки институт, Београд, стр. 199.

Системски аутошовинизам у контексту Брозове Југославије

Ако је у Краљевини Југославији на делу био идеолошки пројекат стварања интегралне југословенске нације, у Брозовој Југославији се инсистирало да се под идеолошком формулом *братства и јединства* доврши другачији пројекат стварања више парцијалних синтетичких нација као договорних нација, пре свега Хрвата, Словенаца, Црногораца, Македонаца и Муслимана. Радило се о добро осмишљеном наставку програма **геополитике идентитета,** који је смерао да се од закаснелих етничких пројеката, као делова регионалних идентитета у историјском контексту двеју југословенских држава, коначно у другој половини двадесетог века формирају синтетички идентитети етнија и изграде њихове националне државе, које као десуверенизовани етнос нису имале скоро хиљаду година уназад. Тај наум би се извршио бруталним отимањем што више српских националних територија, у контексту комунистичке државе, јер су нове границе социјалистичких република повлачене волунтаристички и свакако на штету вековног српског простора на Балкану.[15] На руку овако конципираном пројекту *титоизма* ишла је већ претходно дефинисана малигна политика коју је Коминтерна водила још од времена Дрезденског конгреса, а која је подразумевала борбу против наводног великосрпског хегемонизма. Доласком на власт титових комуниста таква, по српске националне интересе деструктивна и погубна политика, тражила је активну и бескомпромисну сарадњу српских аутошовиниста – чланова КПЈ, који су интересима Титовог режима и комунистичке партије претпостављали сваки интерес српске државе и народа. Просто су се утркивали у затомљавању и најмањег покушаја испољавања српског идентитета или тражења права за српски народ у окриљу Брозове Југославије.[16]

Политика титоизма, систематски спровођена и широко прихваћена од српских аутошовиниста-комуниста, оставила је катастрофалне последице

---

[15] Више видети у: Љубиша Деспотовић, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017. стр. 124.

[16] „Таква, територијано обогаљена, привредно разорена, покрајинама спутана, уставно-прравно релативизована, политички безутицајна и геополитички јалова Србија требало је да служи као „терапија" намењена српском народу, идеолошки осумњиченом за великодржавље и монархизам, те да превентивно и (ауто)инхибирајуће делује против било каквих покушаја да се однос моћи у „другој" Југославији успостави на реалним предиспозицијама." М. Степић (2012) „Српске земље у балканској апликацији стратегије обуздавања; југословенска и постјугословенска „формула", у зборнику *Разбијање Југославије*, ИПС, Београд, стр. 271.

по српски народ и државу у минулом периоду, а сва је прилика да ћемо њене погубне последице осећати и у деценијама које су пред нама. Описану политику комунистичке номенклатуре спроводили су, а и данас спроводе, нове генерације њихових наследника.[17] Колега Мило Ломпар је *титоизам* одредио као спој три битна антидемократска и антисрпска чиниоца: недемократско стање, противсрпско кретање и привид слободе. „Титоизам је наметнуо концепт федерализовања српског народа кроз диктатуру, а то је водило дезинтеграцији српске нације. Чињеница је да су под титоизмом створена три нова народа, четири нове државе и две квазидржаве у републици Србији. То је оно **ново** што није постојало у Краљевини СХС."[18]

Већ на самом почетку стварања ФНРЈ српски комунисти су исказали сав малигни потенцијал свог системског аутошовинизма. Пристали су да се СР Србија конституише као последња у низу тадашњих социјалистичких република, наказно федерализована и државно дисфункционална.[19] Избеглим Србима од злочина арбанашких балиста и фашиста са Косова и Метохије и из Албаније забрањен је повратак на њихова огњишта, а у Србији је завладао процес интензивне титоистичке пропаганде и прогона. Одмах након уласка у Београд Брозов режим организује хапшења неистомишљеника и врши многа злодела. А настављено је са систематским затирањем српске грађанске класе и сваког облика српске националне свести. Тек ће новија историографска истраживања, заснована на релевантним и често добро скриваним документима, показати прави карактер и степен наводне укорењености комунистичког покрета у Србији. Насупрот широко распрострањеном уверењу – које је било последица снажне партијске пропаганде и потребе накнадног политичког утемељења Брозовог режима у српском друштву – показало се да је број партизанских јединица током целог рата у Србији био више него скроман, готово симболичан, као и број комуниста, припадника партије. То се особито јасно видело у време Брозове подршке за улазак совјетских трупа у Србију и након ослобођења Београда, када је Тито покушавао да укорени свој режим власти у Србији.[20]

---

[17] Видети: Зоран Петровић Пироћанац, *Nomenclatura Serbica 1982–2013*, Институт за политичке студије, Београд.

[18] З. Аврамовић, нав. дело, стр. 207.

[19] „Титокомунизам је Србе поразио, сузбио и пригушио њихову историјску свест, лишио Србе државе у тренутку кад Срби нису схватали значај легалитета и државе..." Жарко Видовић (2018) *Срби у Југославији и Европи*, Катена Мунди, Београд, стр. 118.

[20] „За илустрацију, ево неколико важних података о стању комунистичког покрета у Србији. У извештају од 15. августа 1944. године, упућеном Титовом Централном комите-

Колега З. Аврамовић је у праву када идући трагом Добрице Ћосића тврди и доказује да је комунизам у једном делу српског друштва, а нарочито интелигенције, уведен корупцијом и каријеризмом великог броја њених припадника. „Добар део домаће интелигенције, корумпиран лаким каријерама и бирократским привилегијама, лагодно је живео, огрезао у подаништву и конформизму. (...) Од Ђиласа до Латинке Перовић одвијало се такмичење у вербалном и кривичном кажњавању подигнутих српских глава, све у име одбране југословенства и комунизма."[21]

Системски аутошовинизам у постпетоокобарској Србији

У Србију је након рушења ауторитарног режима власти Слободана Милошевића нахрупила идеологија *глобализма,* доносећи са собом сва зла неолибералног модела владања светом. Постпетооктобарска *вазална олош елита* просто се утркивала у намери да у земљи, под маском наводних демократских промена и обновљене модернизације, инсталише по српски национ и државу малигне интересе својих западних господара. Од овог морбидног наума самомрзећи Срби нису одустајали чак ни у екстремним ситуацијама отворене оружане агресије на српски народ, коме су бар по својим изјавама наводно припадали.[22] Системски аутошовинизам је од тада па до данас под маском тзв. *политичке коректности* пос-

---

ту на Вису, стоји: „Стање у нашим партијским и народноослободилачким организацијама је врло слабо. Горе је него што је било прошле године. Садашња руководства су млада, неискусна и често састављена од неспособних људи. Она често нису у стању да пренесу и обичну нашу директиву, а још мање да је остваре. (...) Тада је у централној Србији укупно било 890 партизана: 75 у околини Пожаревца, 25 у чачанском крају, 70 у Тимочкој крајини, 40 у Нишком округу, 430 на југу Србије, у ваљевском одреду 40, Шумадији 70, на Космају 60 и у крушевачкој области 80. И углавном су били „слабо војнички обучени". Ови подаци на прилично јасан начин показују да је утицај Титових комуниста и његов лично у Србији био више него симболичан. Он ће накнадним партијским фалсификатима бити приказан као велики и, наводно, општеприхваћен од српског народа." Перо Симић, *Тито, тајна века,* Службени гласник, Београд, 2009, стр.170.

[21] Зоран Аврамовић, нав. дело, стр. 206–208.

[22] Београдски адвокат и по сопственом избору самомрзећи Србин, Срђа Поповић, као чувени „вашингтерновски борац за људска права" свих, осим Срба, наравно, у време најжешће оружане агресије НАТО пакта и САД захтевао је радикализацију војне интервеције против свога народа и Србије, уз следеће образложење: „Сматрам да је важно то што ја, као Србин, подржавам (међународну) војну интервенцију против Србије... Мислим да могу да заступам дугорочне српске интересе тражећи војну интервенцију, зато што сматрам да би рани војни пораз српске агресије био нешто што би дугорочно било у интересу српског народа... " З. Петровић Пироћанац (2014) *Хоћеш ли и даље да будеш Србин?*, ИПЦ, Београд, стр. 37.

тао владајући образац понашања и деловања. Злоћудни учинци досадашњег спровођења политике глобализма у Србији могли би се сажети у неколико битних одреница (симптома или индикатора), које смо означили као јединствени *синдром националне ентропије*:

– геополитика деструкције:

Глобалистички концепт **геополитике деструкције** могао би се одредити као добро планиран идеолошко-политички концепт (кондезован у тријади појмова: *глобализам, глобализација, нови светски поредак*) потчињавања света интересима САД и атлантистичке геополитичке парадигме. У свету, али и у Србији нарочито, он је реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, религијско-конфесионалних и територијалних капацитета нације која је означена као мета разорног деловања. Понекад су читави региони или панпростори били изложени свирепом дејству концепта геополитике деструкције. Овакав доктринарно-идеолошки концепт наметао се прво у прикривеној форми „пријатељске глобализације" и утеривања у стандарде неолибералне економске размене – тј. пљачке, а затим, у случају његовог одбијања или пружања превеликог отпора, као што је то био случај од стране српског народа, државе-субјекти оспоравања таквих „правила игре" егземпларно су кажњаване агресивним облицима политичких и економских санкција, а на крају и мерама бруталне војне одмазде.[23]

– геополитика сиромаштва:

Економске политике својеврсног навођења читавих региона и присиљавања земаља да се „специјализују" за сиромаштво у процесима планске пауперизације, деиндустријализације и успорене модернизације, део су пројектованог исхода *елита које глобализују* у настојању да за себе сачувају привилегован економски положај. Оне теже да обезбеде несметано и неправедно присвајање туђег рада и ресурса, једном речју да очувају и ојачају властити монополски положај у глобализованој структури финансијске, економске, медијске, војне и геополитичке моћи. У Србији је, дакле, још увек на делу једна својеврсна *геополитика сиромаштва* – плански концепт контроле економских токова пропадања оних региона и нација које су *геополитички опоненти моћних геополитичких сила* и њихових савезника, и обрнуто, значајно економско уздизање и убрзани економски развој региона и држава означених као *пивот државе*

[23] Деспотовић Љубиша, *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015, стр. 65.

или *државе стожери,* чији је задатак регионално очување и унапређење постојећег геополитичког поретка моћи у свету. Државе се упућују на специјализацију за производњу сировина и полупроизвода, а онда да тако рањиве отварају своја тржишта за свирепу трговинску размену са богатима. *Јефтине сировине и радна снага за скупе високотехнолошке производе и услуге*. Овакав вид наводне економске размене – тј. пљачке – још више појачава ефекат социјалне неравноправности и свесно гура државе и нације у специјализацију за сиромаштво. Такву политику на глобалном плану, уз саслуживање домаће олош елите у Србији, намећу ММФ, Светска банка, СТО и сличне глобалистичке организације, као инструменти моћи „елита" које глобализују.

Уместо *економског развоја*, сиромашнима се нуде решења из корпуса тзв. *палијативне економије*, која чувају привилеговану позицију богатих и продубљују сиромаштво оних који већ јесу или треба то да постану. Уместо мера које сигурно подстичу економски развој (*реиндустријализација, разноврсност поделе рада, повећање запослености, подстицање стварања властите економске класе индустријалаца, снажење предузетничког духа, пореске олакшице за развој важних привредних грана, јефтини кредити за подстицање домаћег предузетништва, подршка извозно оријентисаној привреди, велика улагања у образовање и науку, подстицање домаће тражње, улагање у модернизацију пољопривредне производње, царинска заштита властите производње* и сл.), слепо се слушају и примењују рецепти палијативне економије које диктирају међународне финансијске организације.[24]

– деструкција националне државе:

Концепт модерне националне државе (конституционална и демократска држава) настао је у Европи још у деветнаестом веку, а свој врхунац доживео је у моделу тзв. државе благостања у другој половини двадесетог века. У Србији је пак демократска држава као модел заживела још крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, и то као резултат убрзаних процеса политичке модернизације. У битном сегменту институционалних и функционалних капацитета она је данас оспорена и у фази интензивне демонтаже. Овај модел модерне државе биће отворено нападнут и оспораван у процесима радикалног наметања концепта неолиберале организације економије и политичког система. Актуелни трендови глобализације спровођени у Србији доказивали су своју снагу највише у процесима денационализације државе и деструкције њеног економско-финансијског поретка. Једнако снажно држава је нападнута и у сегмен-

[24] Исто, стр. 39.

тима детериторијализације, десуверенизације и блокаде њеног безбедносног сектора. [25]

– деконструкција националног идентитета:

Интегративна функција националног идентитета данас је у Србији – у великој мери захваљујући бруталним мерама наметања глобализма као идеологије – претворена у потпуну политичку и културну супротност. Тако је, на пример, за Србију, на парадоксалан начин, главни услов евроинтеграција управо *дезинтеграција националног идентитета*. Видљива последица тог услова јесте да је српски национални идентитет у великој мери пољуљан и да постоје реалне претње да у неколико наредних деценија он произведе државни нестанак, демографски слом и идентитетску декомпозицију српске нације.[26]

Као што је током двадесетог века поднео значајна демографска и територијална сакаћења, тако и данас српски национ трпи додатну девастацију и деконструкцију идентитета. Отима му се језик, затире култура, круни традиција, брише памћење, репрограмира свест, руше богомоље, фалсификује историја, потире државност, откида територија, негира суверености и мења колективни идентитетски код изграђен на косовском завету.

– економска пауперизација становништва:

Олош елите друштава у транзицији, а у Србији је то био најдрастичнији случај, труде се да, слепо слушајући глобализацијске елите, одгурају своје земље на периферију богатог света. Оне чине све што им стоји на располагању не би ли задовољили стране господаре и убрзали трагичну специјализацију својих нација за сиромаштво. За ово служење бивају награђени могућношћу да брутално пљачкају властити народ и државу, што највећи проценат њих прихвата оберучке. Мета и жртве пљачкашке *олош економије* нису дакле само грађани и привреда транзиционих држава, него и сопствени средњи слојеви, који су изложени до сада најбруталнијој и најдужој операцији *алоцирања* финансијских и материјалних ресурса које модерна економска историја памти.

– депопулација и економски геноцид:

Универзум глобалне финансијске моћи данас, као и небројено пута до сада у прошлости, показао је изузетан степен „способности и умешности" да пронађе нове форме експлоатације и богаћења. Поред већ класичних

[25] Исто, стр. 53.

[26] Деспотовић Љубиша, *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015, стр. 126.

облика претакања материјалних ресурса (грађани, особито средњи слојеви становништва), интензивно се врши алокација вредности из простора базичне структуре националне државе и њене привреде. Додатно је убрзана кроз процесе деиндустријализације, предаторске приватизације и контроле буџетске потрошње. Домаћој олош елити је наметнута обавеза да суспензијом законом обавезног деловања институција српске државе преко леђа осиромашених пореских обвезника омогући богаћење иностраног банкарског сектора у њој. Пљачка у Србији и даље траје, од власти дозвољеним кршењем *Устава* и закона, а у форми стамбених кредита индексираним у страној валути, преко наплате скупих банкарских трошкова, пласмана фиктивног капитала кроз кредитне линије пословања банака, као и других финансијских трикова. Све побројано на разоран начин круни и разједа финансијски и економски поредак националне заједнице, егзистенцијалу основу грађана и у крањем исходује економско-финансијски индуковану депопулацију становништва, што кроз исељавање у иностранство, што кроз негативне демографске трендове.

– образовање као пропаганда:

Пре готово три деценије Ален Блум је констатовао да је образовање у Америци „мало шта више од пропаганде",[27] таргетирајући још тада суморне билансе разних реформи образовања, које су резултирале урушавањем образовних система, особито оних намењених обичном демосу. Елита (шта год то данас значило) је, насупрот томе, себи обезбедила привилегије врсног образовања и науке, избегавајући замке „болоњског просвећивања" на својим добро заштићеним центрима едукације.

Образовање и наука, посебно у Србији, срозани су на најнижи провинцијални ниво, уз пораст стопе тзв. *функционалне неписмености*. На делу су до сада биле само симулације реформе високог образовања, смештене у скучене оквире „болоњске декларације", чија је основна намена да упросечи и обори квалитет образовања. А цео тај тугаљиви процес аматерски је маскиран неутемељеним обећањима лаког, покретљивог и ефикасног студирања. Иако као модел намењен пре свега полупериферним друштвима, ни сама Европа није остала поштеђена његових погубних последица. Отуда ваљда и све гласнији протести и захтеви европских интелектуалаца да се накарадна реформа заустави и образовање врати на проверене и класичне обрасце (који су остали у примени на свим елитним универзитетима Запада).

Нажалост, и српско образовање је претрпело огромне штете. Дофакултетски образовни систем преоптерећен је скандалима и насиљем, а

[27] Блум Ален, *Сумрак америчког ума*, Просвета, Београд, 1990, стр. 64.

академски пак плагијатима и разноврсним коруптивним радњама. Константан је и тренд сталног одлива најквалитетнијег образовног и научног кадра, што потпуно извесно Србију доводи на крајњу периферију научно-технолошког развоја, гурајући је додатно у технолошку зависност и социјално сиромаштво.

Закључак

Системски аутошовинизам код Срба постао је владајућа политичка матрица деловања национално одређених елита, која је временом мењала идеолошке системе моћи прилагођавајући се конкретној историјској стварности и постојећим државно-правним оквирима. Системски аутошовинизам форсиран је упорно од стране српске политичке елите и њених интелектуалних трабаната. Вођени свако својим интересима и разлозима, систематски су деструисали српске националне интересе, ево већ више од једног века, и тако код Срба произвели *синдром националне ентропије*. Нажалост, како некада тако и данас. Дакле, овде није било речи о случајевима аутошовинистичких испада појединаца који су, незадовољни својим положајем у систему власти или владајућим научним и културним миљеима, отпочели са ружењем властитог народа, а било је и таквих примера. *Реч је о системском, политичком пројекту српских елита* који је служио као потпора владајућим идеолошким обрасцима – прво **интегралном југословенству, онда титоизму, а данас глобализму,** наносећи несагледиву штету свеукупним интересима свога народа, његовој држави и култури.

Надамо се да ће у времену које долази одговорним деловањем патриотских интелектуалаца, у заједници са *очуваним духом Српства,* код већег дела српског народа коначно сазрети свест о потреби ревитализације **српске идеје као српског становишта** и њене свеукупне државно-идентитетске обнове на демократском концепту **Природне Србије** као националне заједнице једног језика.

2. БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ

2.1. АНТИНОМИЈЕ НАЦИОНАЛНЕ (НЕ)МОЋИ

Глобализацијски и геополитички контекст националне безбедности Србије

Увод

Проблем дефинисања и процене корпуса националне моћи неке државе је сложен, вишеслојан и вишезначан процес. Он захтева комплексну анализу више чинилаца који га одређују (спољна политика земље, геополитички положај, економска развијеност, достигнути научно-технолошки развој, демократски степен односа у политичкој заједници, број припадника и квалитет оружане силе, културни и религијски комплекс односа, образовно-културна развијеност и сл.). Анализа и процена овако сложеног корпуса националне моћи једне земље утолико је компликованија јер се врши у контексту глобализацијског оспоравања националне државе, деинституционализације њених капацитета, економске десуверенизације, детериторизације, разградње националног идентитета, смањења војних ефектива, хибридног рата усмереног против одбрамбене моћи државе, специјалног информационог и информатичког рата и томе слично.[1]

Део суровог глобализацијског контекста у који је гурнута национална држава представља и чињеница опште пауперизације широких слојева грађана, као последице економске и политичке десуверенизације држава. Ту је и повећање јаза између богатих и сиромашних на глобалном плану и све веће социјалне и економске неједнакости становништва на унутрашњем плану. Готово је уништен средњи слој друштва (као фактор унутрашње стабилности и развоја), са тенденцијом дубље радикализације сиромаштва и егзистенцијалне несигурности. Приметна је такође све већа немоћ девастиране и десуверенизоване државе да обезбеди продукцију довољног броја производа и правичан процес дистрибуције социјалних добара и услуга, што јој је једна од важнијих функција да би се и даље могла сматрати државом. Као последица генерисаних глобалних економ-

[1] Види: Мирковић Т. (2012) *Америчка војна стратегија*, Медија центар Одбрана, Београд.

ских криза, нараста број економских губитника савремених транзиционих процеса, било да су они колективни или индивидуални. У таквим околностима нараста утицај недржавних актера на унутрашњем плану и доминација нових глобалних актера на међународном плану, што све више доводи до урушавања ионако оспорене улоге међународних институција и поштовања норми и стандарда међународног правног система. Све наведено доводи до пораста *хегемоније моћних*, који намећу процесе тзв. нове феудализације држава, као директне последице њиховог разбијања и детериторизације кроз малигни сецесионизам и деконструкцију читавих регионалних структура, а посебно на простору Балкана и бивше СФРЈ.

Ипак, најмалигнији по питању урушавања националне моћи модерне државе, по нашем суду, јесте **процес вазализације националних политичких елита** које се стављају у функцију служења иностраним центрима моћи, претварајући себе у тзв. **олош-елиту**, своју **државу у протекторат,** а **грађане** у пауперизовану и дезоријентисану масу којој је намењена **улога сервиса интересима страног капитала.**

Како је до тога дошло, да ли је то неумитна судбина свих малих и средњих држава, особито у нашем региону, и колико то утиче на степен угрожавања националне моћи једне државе? Одговоре на ова питања можемо потражити у сфери дефинисања *геополитичког и глобализацијског* контекста означене теме. У првом сегменту овог рада покушаћемо да назначимо кључне промене које настају као последица деловања сила глобализације, а у другом делу и конкретни балкански контекст геополитичке позиције Србије, који у битном опредељује квалитет и сложеност њеног геополитичког положаја.

Глобализацијски контекст урушавања националне моћи

Једно од главних обележја глобализованог света садржано је у сазнању да је дошло до повећања степена *међузависности* држава и нација у пољима економско-трговинских односа, технике и технологије, културе, информисања и комуникација, међународне политике и сл. Дефинисана међузависност структурисана је на начин који повећава степен условљености и упућености *полупериферије и периферије* у односу на економске и војне силе тзв. центра развијеног света. Последице тако успостављених односа могу се систематизовати и сагледати на следећи начин:

– дошло је до предоминације мегакорпоративног сектора, а пре свега у областима производње и дистрибуције хране, нових технологија, енерги-

је, војно-индустријског комплекса, система масовних комуникација, финансијског капитала и сл;
– успостављена је корпоративна модијализација, као системски оквир глобалне контроле тржишта;
– остварена је доминација економског монопола глобализованих финансијских институција;
– приметан је и информациони монопол глобализованих комуникацијских система моћи;
– све је израженије деловање нових облика нихилизма у сфери масовне културе и медијске манипулативности, као сегмената опште деградације хришћанског система вредности и традиције;
– остварена је доминација глобалних елита и њихових регионалних и локалних трансмисија, које су директно стављене у функцију ширења моћи светског капитала, уз систематично занемаривање интереса националног нивоа државне власти и одговорности према властитим грађанима. О томе руски политиколог Панарин каже: „У епохи глобализма бити елитом значи имати чланство у некој тајној интернационали која не изражава интересе сопствене нације". Савремена елита, истиче Панарин, представља затворен међународни клуб који има сопствену корпоративну етику, која нема ништа заједничко са обичном грађанском и политичком етиком која обавезује на служење својој земљи, свом народу и држави;[2]
– на делу је свеопшта дедемократизација система и односа на нивоу националних држава, све дубља криза демократије, те њено свођење на феудалне и кастинске форме и корпоративни облик представљања;
– економска десуверенизација држава је отишла далеко, па и **корупција као системска метода контроле регионалних и локалних псеудоелита (**која служи као награда за њихово *нечасно саслуживање* глобалном капиталу корпорацијског, финансијског или војног комплекса моћи);
– радикализована је беспризорна експлоатација доступних природних ресурса и пролиферација полуције и контаминације планете, као последица неодговорне и похлепом мотивисане економске делатности корпорација;
– наметнут је као систем **паразитски глобализам номенклатуре** и убрзани су процеси успоставе *новог светског поретка* као њиховог крајњег циља.

Све до сада побројано показује да су се тзв. **нови глобални актери** (глобални финансијски капитал, глобалне корпорације, глобални медиј-

[2] Нишић С. (2002) *Глобална сила и безбедност Балкана*, ВИЗ, Београд, стр. 161.

ски системи, као и ММФ, Светска банка, СТО, глобалне НВО и сличне организације) позиционирали као *кључни субјекти* који креирају не само *нови поредак моћи* него и динамику односа у њему, при чему је модерна национална држава попуно инструментализована у сегменту преосталих очуваних институционалних капацитета и стављена у функцију одржавања и развоја глобалног корпоративног сектора.

Као последица ових процеса у великој мери се јавља криза спремности државе да се и даље носи са таквом врстом проблема. Институционално осакаћена, функционално блокирана, политички делегитимизована, идентитетски прекодирана, правно дерегулисана, војно десеткована, економски осиромашена, „држава" је све склонија да призна своју потпуну капитулацију.

Из овако скицираног глобалног контекста усмерићемо нашу анализу на маркирања неких од најважнијих обележја *геополитике Балкана и Србије,* сагледаних кроз контекст деловања глобалних и регионалних сила. Набројаћемо само неколико важних и одређујућих карактеристика:

– Геополитички значај Балкана је велики, сталан и у неким деловима кључан за дефинисање међународног утицаја у његовом ширем географском окружењу: средња Европа, Медитеран, Блиски исток, Мала Азија, Јадран, Црно море и сл. Стога је он јасно изражен у ставу да: ко влада Балканом, влада и Европом, јер је „Балкан улазно-излазна капија Европе за њен животни простор на Исток";
– Већ најмање два века уназад на делу су процеси балканизације, који су садржани у сталним територијалним прекрајањима и међунационалним и међурелигијским сукобима који су најчешће индуковани од стране ванбалканских фактора, а као део политике владања овим регионом и због даље експанзије у његова рубна подручја;
– простор Балкана је део јужноевропског војишта на коме још увек има много пожарних тачака (БиХ, КиМ, албанско-македонски, албанско-грчки, бугарско-македонски, македонско-грчки и грчко-турски спорови). „Тако се данашња америчка стратегија приклонила Макиндеровој тези да превласт у Евроазији може да има само онај ко влада централним делом евроазијског простора. За достизање тог циља балканска територија служи као чврста тачка ослонца. Контролишући Балкан, САД реализују још два важна циља: контролишу немачки транзит Дунавом са Блиским и Средњим истоком и преко савеза са Турском блокирају црноморске мореузе, чиме практично затварају излаз руске флоте у Средоземље."[3]

[3] Исто, стр. 26.

– „На Балкану се и данас опасно укрштају интереси ванбалканских сила. Балкански простор је „изазов за америчке планетарне војне и економске позиције, руске трансбалканске визуре, немачку средњоевропску завесу од Балтика до Јадрана, Турску замишљену од Јадрана до Кинеског зида, италијанско-католички *Spirta Verso Ioriente* итд.”[4]
– САД су, стављајући под своју доминацију просторе КиМ, Македоније, Бугарске, и Албаније, остариле директну контролу стратешки важних праваца као што су подунавски и моравско-вардарски правац, затим отрантски пролаз (врата), контролишући тако геополитичке интересе супарника,*5* али и партнере унутар НАТО-а.
– Према Републици Србији се још увек води политика кодирана тзв. Бејкеровим концептом „преткумановске Србије”, који циља на нова територијална цепања земље и њено просторно сакаћење до нивоа од око 50.000 километара квадратних, што је, по њиховим проценама и плановима, сасвим погодна за потпуну контролу и даљу парализу земље. „Током овог прекомпоновања озбиљно је страдао вековни српски етнички простор. Срби су потиснути са запада и југа – од мора и косовско-метохијске равнице – са тенденцијом њиховог даљег сабијања ка језгру њихове нововековне државе настале на простору Шумадије и Поморавља. Здруженим деловањем атлантиста и средњоевропљана Србија је током претходне две и по деценије поступно ослабљена, окружена земљама чланицама ЕУ и НАТО пакта и доведена у фазу ’постдржавног животарења’, смештена у својеврсни ’геополитички гето’, у процеп...”[6]
– на делу је стварање антисрпских савеза у региону, антагонизовање српских суседа и обећање територијалног ширења на конто српске нације, као награде за служење антлантистичким интересима;
– подстицање ширења и инструментализације радикалног ислама за остваривање интереса Запада у региону и шире у Европи, особито опасних по безбедносне интересе Србије;
– даља окупација државе економско-политичким мерама, а војно додатно на простору КиМ. „За Србију, Космет је окупиран од стране НАТО пакта и никаква друга квалификација не долази у обзир.”[7]
– снажно потискивање руских геополитичких интереса из региона, чему је, нажалост, допринела и сама Русија својом неодлучном политиком, посебно у предпутиновском периоду власти, али и својеврсним геополи-

[4] Исто, стр. 28.
[5] Види: Перишић С. (2015) *Нова геополитика Русије*, МЦ Одбрана, Београд.
[6] Гајић А. (2015) „Између евроатланстизма и евроазијства – положај савремене Србије”, *Култура полиса*, Нови Сад, стр. 4.
[7] Нишић С., стр. 49.

тичким лутањем и конфузијом када је у питању регион Балкана, особито положај, статус и интереси Србије и српског народа.[8]

Лица и наличја нецоналне (не)моћи

У оквиру дисциплинарног проучавања *савремених међународних односа и геополитике* учињени су бројни теоријски напори у покушају дефинисања садржаја синтагме *национална моћ*. Дефинишући пре тога сам појам моћи, многи аутори су стали на становиште да је то *поседовање капацитета да се издејствује одређено понашање које је усклађено са интересима и циљевима онога који ту моћ упражњава.* Дакле, у првом плану су интереси, циљеви али и поседовање капацитета моћи који је подржавају. *Политичка моћ* пак представља реалне капацитете да се у оквиру једног друштвеног односа спроводи сопствена воља, упркос отпору. Испољавање (вршење) моћи може, али и не мора да се остварује само присилом. У демократским друштвима моћ се ограничава уставом законима. Моћ се често испољава кроз неколико битних функција: као *моћ деловања* (обухвата све видове активности у циљу промене фактичког стања или одржавања постојећих односа и поретка), као *моћ одлучивања*, *моћ мобилизовања* (бирачи, тржиште и сл.), *моћ располагања* (коришћење ресурса и ствари), као и *моћ дефинисања* тематског односно владајућег дискурса.

Амерички геополитичар Н. Спајкмен у пресудне чиниоце националне моћи убраја: величину територије, број становника, рудно богатство, економско-технолошки развој, финансијску моћ, етничку компактност и сродност, ниво социјалне интеграције заједнице, политичку стабилност, јак национални дух, односно идентитет и сл. Наши аутори М. Мијалковски и И. Ђорђевић с правом констатују постојање материјалних и нематеријалних чинилаца националне моћи, од којих су збирно најважнији следећи: територијални, природни, геополитички, демографски, економски, политички, технолошки, војни, обавештајни и идентитетски.[9] За потребе нашег рада анализираћемо само неке од наведених аспеката националне моћи, у покушају да укажемо на *топосе националне немоћи*, као дела антиномичних процеса који су довели до урушавања националне моћи земље и продубљивања безбедносних ризика по државу и грађане. *Антиномичност националне немоћи Србије садржана је у чињеници да је управо политички фактор (државна власт, односно политичка елита)*

[8] Види: Степић М. (2013) *Геополитика неоевроазијства*, ИПС, Београд.

[9] М. Мијалковски; И. Ђорђевић (2010) *Неухватљивост националне моћи,* Службени гласник, Београд, стр. 43.

која треба да планира, гради и јача њену укупну одбрамбену безбедност и моћ као политичке заједнице (на коју је обавезује уставно-законска регулатива, али и политичка одговорност) постала најслабија карика и чинилац слабљења, урушавања и деградације националне моћи земље. Уместо да своју политику усклађује са „номосом" Србије (духом народа, географским особеностима и законима ове земља), она је постала главни фактор њене антиномичности, дакле, противномосност, како сам појам сугерише. Овде се појам номос користи у његовом геополитичком контексту и значењу.10

Анализирајмо онда тај тзв. *политички чинилац* националне моћи. У позитивном смеру посматрано, „политички чинилац утврђује карактер националне моћи као релативно трајан одбрамбени програм – теоријске поставке и практична решења (усмерења) у кључним питањима одбране виталних државних вредности. Политички чинилац поставља захтеве и задатке у вези са одбраном националних вредности и истрајава на томе да они буду јасно и садржајно формулисани у документима из области безбедности. (...) Политички чинилац настоји да обезбеди савезнике и пријатеље, (...) одлучује о отпочињању рата и закључивању мира, (...) присваја резултате победе". А у негативном смеру посматрано, „неадекватно поступање политичког чиниоца може да допринесе усвајању неадекватних ставова у документима из области безбедности државе и тиме погрешно усмери припреме државних ресурса за употребу националне моћи, а крајњи резултат тога може да буде њихово неуспешно ангажовање ради отклањања безбедносних изазова, ризика и претњи виталним државним вредностима."[11] Дакле, *пресудна важност политичког чиниоца по стање и капацитете националне моћи сасвим се јасно ишчитава, без обзира да ли се ради о његовим позитивним или негативним учинцима*. Из редова политичке елите попуњава се државни апарат на све најважније државне институције и функције. Стога је од пресудног значаја да се на чело државе изаберу њени најквалитетнији представници и да она води национално одговорну и независну спољну политику. То се, нажалост, у нашој земљи у

[10] „У духу конзервативне немачке органицистичке социолошке традиције Карл Шмит креира идеју о исконској повезаности тла, тј. простора и политичке културе једног народа. (...) У том циљу сковао је појам 'номос', који треба да изрази сву сложеност и органску повезаност културне особености, духа народа, са његовим природним окружењем и географским особеностима. Тако су номос земље и номос мора не само различити геополитички ентитети, већ су и у цивилизацијском смислу потпуно неспојиве појаве која једна са другом стоји у опречном односу." Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 22.

[11] Исто. стр.58.

последњих неколико деценија није дешавало, а особито у последње две. Патолошки утицај на изборе у Србији остваривала је ЕУ и САД, обезбедивши да на власт долазе политичке коалиције које су под контролом и које ће примарно спроводити њихове политичке, економске и геополитичке интересе.

Да се овде не ради о случајној политичкој појави потврђује нам и следећи став. „Политичким процесима у земљи не управљају национални кадрови већ представници других земаља, који организују промену влада, спроводе специјалне операције у циљу промене политичког система, усмеравања политичких странака, разбијања неподобних опозиционих странака и оснивања нових странака. (...) Последице агресије по политички развој Југославије и Србије испољавају се преко прилично лаке промене власти 2000, што је резултат операције коју су припремиле специјалне службе са Запада. Већ после тога било је много лакше уништити Југославију, на чијем челу се налазила нова послушна власт.”[12] Истинитост претходне констатације потврђују следећи наводи: „Солана износи став: ’Београд мора да схвати једну поруку. Нико не може да се одупре нашој вољи. Ако је наш циљ ширење на исток и овладавање енергетским ресурсима, једна Србија не може бити препрека на том путу’. (...) Србе највише боли то што им је Косово отето. Сагласни су да ће уништена и потчињена Србија постати чланица ЕУ и НАТО, а они (НАТО челници) ће у потпуности контролисати политичке странке и политичаре у Србији. ’**Више неће бити никаквих искакања. Владе се могу мењати, али ће курс остати исти**’”[13] закључио је Хавијер Солана, тада генерални секретар НАТО пакта, свој експлицитни исказ.

Овде се заправо ради од Запада генерисаној вазалној олош-елити, која је контролисана, корумпирана и која представља трансмисију у систему управљања виталним ресурсима и капацитетима државе у корист интереса спољног фактора. Стога је потпуно у праву наш признати стручњак у пољу науке о безбедности Р. Гаћиновић када у свом научном раду *Стратегија националне безбедности, стратешки документ државе* аргументовано критикује њене важније мањкавости и недостатке, истичући да: „*Стратегија националне безбедности* својим текстом никада не сме деловати удварачки било коме, осим до краја у служби виталног националног интереса сопствене државе. Тај документ мора предвидети

[12] Ј. Гускова, (2010) Савремени геополитички положај Србије, као резултат активности спољног фактора у условима глобализације, у зборнику Србија у савременом геостратешком окружењу, МЦ Одбрана, Београд, стр: 23-28.

[13] М. Суботић (2008) „Геополитичка стварност Срба”, у зборнику: *Србија, политички и институционални изазови*, ИПС, Београд, стр. 79.

довољан број сопствених снага безбедности како би се успешно могла применити стратегија одвраћања и стратегија узвраћања. Међутим, овај документ процењује да: 'У таквим условима међународно војно и безбедносно присуство у региону може да допринесе стабилизацији стања и спречи настајање конфликата'. Оваква теза је неприхватљива у *Стратегији националне безбедности*, јер национални интерес Србије није да на њеној територији господаре снаге НАТО пакта, већ да она својим снагама и системом безбедности обезбеди безбедност својим грађанима и да респектабилним системом одбране буде гарант мира на Балкану, а не вечити поданик страних трупа, што никада у историји српског народа није била пракса."[14] *Изречена стручна оцена колеге Гаћиновића критички интонира политичку позадину која стоји иза поменуте стратегије, а чији недостаци нису последица нестручности њених војних аутора, него пре свега налога тадашње политичке власти да један тако важан документ за националну безбедност земље буде идеолошки уподобљен интересима страних ментора наше олош-елите.*

По истом принципу плански се деструирају и остали важнији сегменти функционисања државе и друштва, односно чиниоци корпуса националне моћи. У сегменту *економског фактора* националне моћи ствари су већ одавно отишле предалеко у правцу подривања наше економске суверености. Процеси деиндустријализације и разарања привредне основе наше политичке заједнице и економска политика која је била на делу последње две деценије то јасно доказују. *Радило се, наиме, о политици палијативних решења, чији су главни елементи били: тренд даљег задуживања земље, ослонац на страни шпекулативни капитал, блокирање домаће тражње, запостављање домаћег привредног сектора, поготово малих и средњих предузећа, неинвестирање у високо-технолошку привредну структуру, запостављање пољопривредне производње и њених прерађивачких капацитета, недовољно улагање у науку и образовање, рестриктивна монетарна политика, подржавање монопола страног банкарског сектора* и сличне мере. Дакле, класичан репертоар мера из концепта тзв. *геополитике сиромаштва,* намењен периферним друштвима која треба да остану сиромашна и неразвијена. „Економске политике својеврсног навођења и присиљавања читавих региона и земаља да се 'специјализују' за сиромаштво у процесима планске пауперизације, деиндустријализације и успорене модернизације део су пројектованог исхода *елита које глобализују* у настојању да за себе сачувају привилегован еко-

[14] Р. Гаћиновић (2009) „Стратегија националне безбедности, стратешки документ државе", *Национални интерес* бр. 3. ИПС, Београд, стр. 192–208.

номски положај. Оне теже да обезбеде несметано и неправедно присвајање туђег рада и ресурса, једном речју да очувају и ојачају властити монополски положај у глобализованој структури финансијске, економске, медијске, војне и геополитичке моћи. На делу је, наиме, једна својеврсна **геополитика сиромаштва** – плански концепт контроле економских токова пропадања оних региона и нација које су *геополитички опоненти моћних геополитичких сила* и њихових савезника, и обрнуто, значајно економско уздизање и убрзан економски развој региона и држава означених као *пивот државе* или *државе стожери,* а чији је задатак регионално очување и унапређење постојећег геополитичког поретка моћи у свету".[15]

Слично се дешавало и у сегменту *образовања и науке*. Читав овај сектор је систематски урушаван и девастиран како не би могао послужити као платформа за евентуални развој и просперитет земље. Један од примера погрешне полике коју спроводи *олош-елита* у земљама транзиције, каква је и Србија, јесте процес тобожњег образовања младих за високо сложене послове које захтева модерна технологизована производња. *Суштина је у томе да се најбољи од тих младих кадрова школују о трошку сиромашне државе а за моћне послодавце у свету, док им се у исто време у властитој држави не нуди никакав посао.* **Логично, јер се није улагало у изградњу високо-технологизоване привредне инфраструктуре која би могла успешно да апсорбује домаћу школовану елиту**. Просто, локалне *олош елите* нису створиле елементарне услове које би младима дале шансу за посао, па тиме и за властиту егзистенцију. Стога је потпуно очекивана последица стални раст одлива најквалитетнијег образовног и научног кадра, што потпуно извесно Србију гура на крајњу периферију научно-технолошког развоја, стварајући додатну технолошку зависност и социјално сиромаштво.[16] *Крајњи планирани резултат таквог процеса јесте слабљење националне моћи и урушавање капацитета који би могли послужити њеној одбрани.*

Ни у *сегменту безбедности* ствари не стоје особито боље. Смањена способност националне државе да испуњава функцију заштите у директној је корелацији са процесима њене денационализације, а који су на простору Европе започели још седамдесетих година прошлог века. *То се свакако поклапа са актуелном кризом њеног управљања, немогућности да се на постојећем нивоу блокираних државних институција организује ефи-*

[15] Деспотовић Љ. (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 39.

[16] Исто, стр. 47.

касан безбедносни систем. Поприште безбедносних ризика постали су готово сви сегменти друштвеног система. *Организовани криминал* је одавно превазишао границе националне државе, *теорирозам* потпуно лако интернационанализује своје организационе форме и циљеве, које таргетира као да безбедносних структура готово да и нема у простору државе која је обележена као мета напада. О томе, нажалост, сведоче бројни примери бруталних терористичких аката у земљама ЕУ током последњих неколико година.[17]

Кроз програме **тзв. помоћи** међународна заједница је, у ствари, разарала ионако слаб систем институција и административног капацитета држава, трајно онеспособљавајући тај институционални систем и чинећи га још рањивијим и неспособним за властито одржање и функцију. Наведени утицај није се тицао само финансијске помоћи, него и њихове зависности од информација и података важних за питања националне безбедности и сл. Подривајући безбедносни систем, међународни чиниоци стварају читав поредак зависних држава, које без њихове координације нису способне да се ухвате у коштац са нарастајућим безбедносним изазовима. Ради се о својеврсној дезоријентацији, селекцији проблема, одабиру приоритета, навођења на акцију и сличним активностима којима међународни центри моћи ефикасно управљају означеним поретком.

Државе које су често против своје политичке воље и супротно националним интересима увучене или приморане да у овоме учествују немају велики маневарски простор за самостално деловање. Притиснуте разним облицима контроле, вешто маскираним *неутрално означеним појмовима сарадње и партнерства*, приморане су, између осталог, и на тзв. размену обавештајних података по систему **пуно за празно,** на обуку својих кадрова у страним центрима, сталну координацију и учешће у разним међународним мисијама и сл.[18] Истовремено, „расположива сазнања указују на то да најмоћније државе савременог света придају највећи могући значај обавештајном чиниоцу националне моћи. Руководе се начелом да обавештајна супериорност у великој мери обезбеђује матичној држави супериорност у многим другим областима друштвеног живота. (...) **Његова суштина састоји се у уласку у противников 'циклус одлучивања'**.[19]

Добар пример за илустрацију наведене „помоћи" страног фактора у подривању одбрамбене способности земаља у окружењу, а особито непо-

[17] Види: Љ. Деспотовић (2017) *Глобализација и геополитика идентитета,* Каирос, Сремски Карловци, стр. 63.

[18] Исто, стр. 54–58.

[19] Мијалковски М., Ђорђевић И, наведено дело. стр. 73.

вољан за Србију, био је процес инплементације *Споразума о регионалној стабилизацији* (потписан у Паризу 1995. године), као документ који је требало да прати контролу разоружања, као дела обавеза преузетих потписивањем *Дејтонског споразума*. Иако га Ф. Ејдус наводи као позитиван процес, јер је наводно допринео разоружању у региону, конотирајући само једну његову страну, он „заборавља" да напомене да је примарни интерес био лоциран у смањењу војне моћи новонасталих државица, као облик контроле од стране НАТО пакта, а не као прокламована гаранција мира – како се то често некритички сугерише. Стабилност у региону је, пре свега, било и остало питање политичке воље страног фактора и његових геополитички интереса, а не политика самих држава насталих на ексјугословенском простору. Ипак, и сам аутор овог документа није могао а да не истакне чињеницу да је поменути процес након 1999. године државама у региону „*де факто* одузео монопол над легитимном употребом силе у међудржавним односима". У таквом контексту, подрегионални режим контроле наоружања на западном Балкану био је „наставак војне интервенције другим средствима."[20]

И у *медијском простору* на делу је својеврсни медијацентризам, као облик идеолошког, психолошког и обавештајног деловања преко кога се коришћењем симболичких ресурса, али и „алата" савремене медијске продукције, пресудно утиче на формирање ставова и мишљења великог броја људи, па самим тим и на моделовање јавности у складу за жељеним обрасцима мишљења и деловања. Ситуација је утолико гора јер се и по власничкој структури главних медијских кућа у Србији може препознати доминантан утицај страног фактора, особито оног са Запада. Стога наш угледни комуниколог З. Јевтовић с правом констатује и пита: „У Србији се велики број тиражних и утицајних медија налази у рукама страних компанија, па је занимљиво како ће они у потенцијално кризним ситуацијама штитити национални интерес. (...) Квантитативно повећање медијских наратива на просторима балканских држава није само помак у избору канала или доказ о увећању медијских слобода, већ вешто камуфлиран концепт дистрибуирања спинованих наратива који циљају да постану доминантни у промени постојеће друштвене свести која се споро уклапа у либералне токове."[21]

[20] Ф. Ејдус (2012) „Контрола конвенционалног наоружања на западном Балкану", у зборнику: *Србија у европском и глобалном контексту*, ФПН, Београд, стр. 247.

[21] З. Јевтовић (2015) „Асиметрична битка за утицајем на Балкану", у: *Култура полиса*, посебно издање, Нови Сад, стр. 192.

Наведена политика је утолико опаснија по безбедност земље јер је јавни интерес за правовремено и објективно информисање грађана од виталног националног значаја. Политика урушавања медијског система земље започета је кампањом потпуне приватизације медија, особито оних са националним покривањем (фреквенцијом), и као таква почела је да узима свој злоћудни данак. Поготово што у садашњој ситуацији није могуће остварити потребно информисање заједнице о питањима њене ефикасне одбране, јер је интерес страних власника медија превасходно везан за постизање комерцијалних резултата, али и политичког интереса земаља из које долази тај капитал. Утолико је то теже постићи данас, пошто се под овом врстом информисања „приоритетно подразумева оснаживање уверења грађана и свих субјеката матичне државе у потребу и могућност успешне одбране националних виталних вредности и остваривања националних циљева."[22] Уместо тога, имали смо сасвим супротну ситуацију. „Поред врло утицајних другосрбијанских медија, попут портала *Пешчаник*, што посредно а што директно, утицај је остварен и на званичне политичке актере, прије свега ЛДП и Демократску странку. Тако је, на пример, Соња Лихт, дугогодишња приједсједница српског огранка Фондације обављала функцију председнице Спољнополитичког савета Министарства спољних послова и савјетника бившег предсједника Србије из ДС-а Бориса Тадића."[23]

Разградња *националног идентитета* јесте такође један од опаснијих чинилаца урушавања одбрамбене моћи земље. Један од најтрагичнијих захтева по национални идентитет Срба, који већ неколико година долази из простора ЕУ и нарочито СР Немачке, фокусирао се на императиву промене *националног кода* и менталитета српског национа као базичног услова за приступање Унији. „ЕУ је у Србији све време водила перманентни културни рат (против српске културе). Подржавали су пројекте који су имали за циљ 'усвајање европских вредности и европског идентитета', а омаловажавали и ругали се традиционалној српској култури и вредностима."[24] Притом, званичници ЕУ који су били задужени за прекодирање српског националног идентитета нису поштовали сопствене стандарде када говоримо о изграђивању тзв. европског идентитетског оквира, јер они недвосмислено инсистирају на *поштовању изворних националних особености* које не смеју да се жртвују у процесу изградње тзв. европског

[22] Мијалковски М., Ђорђевић И, наведено дело, стр. 59.

[23] Савановић А. (2014) Георге Сорос – „отворено друштво" као идеја, идеологија и политичка пракса, ФПН, Бања Лука, стр. 129.

[24] Милошевић З. (2010) *Политичка модернизација*, ИПС, Београд, стр. 247.

културног идентитета. Не чуди овакав став високих званичника међународне заједнице, јер је реч о специфичном феномену тзв. *интеграционе инверзије,* на коју с правом упозорава колега М. Степић, а што подразумева својеврсну релативизацију основног смисла појма интеграција, који је до те мере извитоперен да у својој крајњој конотацији представља „софистицирано" средство оправдања за окупацију неке земље.[25] Колико је овај чинилац националне моћи важан истичу и колеге Мијалковски и Ђорђевић, па кажу **да он чини синтезу свих чинилаца националне моћи**.[26] Актуелни покушаји његове разградње стога могу да на дужи период оставе несагледиве последице по капацитете националне моћи и укупан систем одбране земље.

Закључак

Сложен геополитички положај Србије у још компликованијем глобализацијском контексту у великој мери отежава њен међународни положај, како у региону тако и у ширем контексту ЕУ интеграција и злоћудног евроатланског притиска и окружења. У тако деликатним и нимало лаким околностима неопходно је градити систем политике националне безбедности Србије који би, са једне стране, реално уважио њен тежак положај као балканске земље, али и био примерен потребама јачања капацитета националне моћи као важног чиниоца и темеља њене одбрамбене политике. Јачање капацитета националне моћи Србије подразумева много озбиљнији приступ у изградњи њених главних чинилаца и вредности. **Од пресудног је значаја за тај процес потпуна промена односа које је до сада имала њена политичка елита. То значи да је у наредном периоду неопходно водити национално одговорну политику која ће се темељити на реалним проценама, потреба и интереса одбране земље од свих врста угрожавања њене безбедности и суверености.**

С тим у вези, неопходно је јачати све аспекте „меке моћи" земље, као што су: подстицање убрзаног економског развоја и реиндустријализације привреде, развој нових техничко-технолошких структура, образовања и науке, демократског система односа и унутрашње стабилности, те културе дијалога и међурелигијске толеранције. У том правцу неопходно је подизати и капацитете „тврде моћи", од којих је најважнији ревитализација војске, како у квантитативном тако и квалитативном делу, даља из-

[25] Деспотовић Љ., Јевтовић З. (2015) „Конструкција и деконструкција идентитета и међународне интеграције", *Српска политичка мисао* бр. 2, ИПС, Београд, стр. 158.

[26] Мијалковски М., Ђорђевић И, наведено дело, стр. 75.

градња система безбедности и неопходне инфраструктуре у тој области, као што је, на пример, снажна наменска индустрија и сл. Само на тај начин Србија ће видно поправити шансе и перспективу да поправи тренутно тежак и деликатан међународни положај и повећа шансу за свој национални опстанак и обнову пољуљаног суверенитета.

Додатну шансу и маневарски простор за поправак геополитичког положаја Србије донеће и актуелне промене које се дешавају у контексту поретка међународне моћи, који се незаустављиво креће ка мултиполарном моделу, уз разне варијације (неполаран, унимултиполаран, међузависност вишег нивоа и сл.),[27] а које неминовно воде ка смањењу глобалне моћи САД. У таквом полицентричном поретку, који се тек гради, генерисаће се и више шанси да се европски континент еманципује из садашње паралисане позиције и добије прилику да гради партнерске односе са више центара светске моћи. Такав очекивани развој догађаја, наравно, створиће и за нашу земљу повољније међународне околности за стабилнији развој и обнову.

Литература

1. Гаћиновић Р. (2009) „Стратегија националне безбедности, стратешки документ државе", *Национални интерес* бр. 3, Институт за политичке студије, Београд.
2. Гускова Ј. (2010) „Савремени геополитички положај Србије као резултат активности спољног фактора у условима глобализације", у зборнику: *Србија у савременом геостратешком окружењу*, Одбрана, Београд.
3. Гајић А. (2015) „Између евроатлантизма и евроазијства – положај савремен Србије", у посебном броју *Културе полиса*: „Геополитички положај Србије и Балкана између евроатлантизма и евроазијства", Нови Сад.
4. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
5. Деспотовић Љ. (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци.
6. Деспотовић Љ., Јевтовић З. (2015) „Конструкција и деконструкција идентитета и међународне интеграције", *Српска политичка мисао* бр. 2. ИПС, Београд.
7. Деспотовић Љ. (2017) *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци.
8. Ејдус Ф. (2012) „Контрола конвенционалног наоружања на западном Балкану", у зборнику: *Србија у европском и глобалном контексту*, ФПН, Београд.
9. Јевтовић З. (2015) „Асиметрична борба за утицајем на Балкану", у посебном броју *Културе полиса*: „Геополитчки положај Србије и Балкана између евроатлантизма и евроазијства", Нови Сад.
10. Ковач М. (2010) „Стратегија националне безбедности Србије", у зборнику: *Србија у савременом геостратешком окружењу*, Одбрана, Београд.

[27] Види; Симић Д., Живојиновић Д. (2012) „Различита виђења распореда моћи у међународним односима после хладног рата", у зборнику: *Србија у европском и глобалном контексту*, ФПН, Београд, стр. 17–47.

11. Перишић С. (2015) *Нова геополитика Русије*, Одбрана, Београд.
12. Симић Д, Живојиновић Д. (2012) „Различита виђења распореда моћи у међународним односима после хладног рата", у зборнику: *Србија у европском и глобалном контексту*, ФПН, Београд.
13. Степић М. (2013) Г*еополитика неоевроазијства*, ИПС, Београд.
14. Савановић А. (2014) Георге Сорос, „отворено друштво" као идеја, идеологија и политичка пракса, ФПН, Бања Лука.
15. Суботић М. (2008) „Геополитичка стварност Срба", у зборнику: *Србија, политички и институционални изазови*, ИПС, Београд.
16. Нишић С. (2002) Глобална сила и безбедност Балкана, ВИЗ, Београд.
17. Мијалковски М., Ђорђевић И. (2010) *Неухватљивост националне моћи*, Службени гласник, Београд.
18. Мирковић Т. (2012) *Америчка војна стратегија*, Одбрана, Београд.
19. Шушић С. (2004) *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд.

2.2. СРБИ И РАДИКАЛНИ ИСЛАМ НА БАЛКАНУ

Увод

Геополитичке промене које су се десиле након рушења Берлинског зида нису само у симболичкој и идеолошкој равни (доминација либералне парадигме) означиле процесе новог геополитичког прекомпоновања поретка моћи у свету, већ су то биле и на плану реалних односа моћи у мање-више свим важнијим геополитичким топосима сукобљавања, укључујући и просторе Балкана као *контактне зоне*. Постављање нове структуре геополитичке моћи на Балкану значило је неминовну геополитичку регресију за Руску Федерацију и геополитичку трансгресију за САД и НАТО пакт. Ови процеси биће за САД и његову војну алијансу стратешки важни, с обзиром на чињеницу да су просторе Балканског полуострва још од краја Другог светског рата доживљавали као природну географску екстензију Блиског истока, која је занимљива не само са аспекта унилатералне контроле саобраћајно-комуникацијских инфраструктура, већ и са аспекта контроле геоенергетских коридора.

Интересовање и интерес Запада за Балкан наглашавао је и један од њихових водећих геополитичара Збигњев Бжежински, који је ово стратешки важно јужноевропско полуострво сврстао у зону тзв. евроазијског склопа, називајући га *Евроазијски Балкан*. По мишљењу З. Бжежинског, „Евроазијски Балкан обухвата осам бивших јужносовјетских црноморско-кавкаских и каспијско-централно-азијских република, којима је придодат и Авганистан".[1] Иако географски помало натегнута, ова геополитичка визура Бжежинског јасно показује значај балканског простора и потенцијале његове експлозивности. Исказана конфузија у геополитичком ситуирању Балкана креће се у кругу географских домишљања и геополитичких конструкција З. Бжежинског, да би се наставила и у конкурентској геополитичкој визури Александра Дугина, који такође географски врло растегљиво и геополитички потпуно неоправдано, у потрази за савезником Евроазије на ширем простору Балкана, проналази решење у пројекту стварања велике Турске. „Дугин, на пример, развија идеју о великој Турској од Јакутије до Сарајева. (...) Једнако исламистичким покретима, и

[1] Лакићевић Д., Николиш Д. (2007) *Глобализам и тероризам*, ИЕС, Београд, стр. 52.

евроазијство критикује економски либерализам, мондијализацију, као и све културне елементе садржане у овом феномену."[2]

У обе предочене геополитичке визуре, поред указивања на значај балканског региона, јасно се види географски аљкава али геополитички прагматична концепција која иде ка остваривању властитих геополитичких интереса по цену бруталног нарушавања суверености и територијалне целовитости балканских држава, а нарочито Србије. *И поред извесне политичке конфузије, обе геополитичке визуре виде исламски фактор као кључни партнер у остваривању дефинисаних интереса.* С том разликом што су Турска – до времена неуспешног атентата на Ердогана – и део исламских земаља, Саудијска Арабија пре свега, реални партнери атлантизма, а Турска после атентата и Иран потенцијални партнери Евроазије. Дакле, исламски фактор виђен је истовремено у двострукој улози, као партнер, али и као инструмент којим ће се остваривати планирани политички циљеви моћних. Та чињеница, с обзиром на већински хришћански корпус Балкана, у великој мери отежава одржавање политичке и безбедносне равнотеже у региону и прети да буде трајни фактор дестабилизације и отпочињања нових ратних сукоба. Исламски фактор итекако рачуна на ову геополитичку залеђину и, охрабрен реалном политиком подршке, трајно пенетрира у ткиво балканских држава (инсталишући своје верске, културне, али и обавештајне и терористичке структуре на терену), држећи читав регион у стању константне претње и напетости. Било каква, па и најмања дестабилизација, могла би бити искоришћена за радикализацију захтева и наметање својих интереса.

Политички интереси великих сила и радикални ислам

Настојећи да оснаже позицију доминације у региону, САД су омогућиле остваривање интереса својих стратешких и регионалних партнера у корпусу исламских земаља, а нарочито Турске као *пивот државе.* Деловање и инфилтрација Ирана, пак, нарочито деведесетих година прошлог века, у јеку балканских ратних дешавања, ишло је мимо директне контроле и координације са САД, али се ипак у једном делу уклапало у означене интересе, што се јасно огледало у директној и конкретној помоћи локалним исламистичким структурама. Повратно, стицајем дефинисаних околности, исламски фактор на Балкану постао је значајан фактор у остваривању геополитичких интереса САД и евроатлантизма уопште. *Као награду за служење тим интересима, исламистичке структуре у Србији, Македонији, Албанији, БиХ, а нарочито на КиМ, добиле су подршку за*

[2] Халед Ф. Алам (2012) *Глобални ислам*, Службени гласник, Београд, стр. 53.

реализацију својих националних и верских циљева, пре свега на штету и на рачун легитимних интереса српске државе и народа. Методологија њиховог деловања била је разноврсна, радикална и бескомпромисна. Она се кретала у распону од прихватања идеја и метода деловања *радикалног ислама*, стварања *синтетичких нација* и њихових новокомпонованих идентитета, па све до класичних облика *територијалног сакаћења* и промене *национално-верског кода* појединих делова територија балканских држава. Поред класичних метода које спадају у домен процеса балканизације (коришћење територијалне и националне расцепканости и верско-културних разноликости, као основе за подстицање сукоба и размирица), спољни фактори, на жалост, веома успешно инструментализују модернизацијске дефиците и економску маргинализацију балканских друштава као базу за стално подгрејавање нестабилности и сукоба.

Прихватањем радикалних исламистичких идеја и метода од стране муслиманских и албанских лидера на Балкану је започет пројекат стварања синтетичких нација (бошњачке и косовске, на пример), новог језика и културе, а све кроз ревизију историје, измишљање властитог а присвајање и затирање туђег културног наслеђа и традиције, особито ефикасно – српског народа. На овај начин, редизајн и фалсификовање сопственог историјског идентитета постају основа за савезништво са истомишљеницима у религији и фанатизму, без обзира одакле они потичу. Управо та веза, која своје краке пружа према многим исламским земљама, допринела је да *радикални исламисти* постану реалност Балкана, а њихова деструктивност по безбедност региона је очигледна.

У геополитичком контексту, такође је важно истаћи продоре и уклињавања радикалног ислама у срце копненог масива Балкана, које има карактеристику *фронталности* и потенцијал *трајне деструкције* његове целовитости. У српском случају, *исламски вектори наступања* имају неколико *клинова* (зона фронталног уклињавања) којима је намера што дубља и што шира пенетрација у српски национално-државни територ. Посебно истичемо *западномакедонско-косовскометохијски* правац, којим наступа **албански клин** према централној зони и главним саобраћајним коридорима читавог Балканског полуострва, а у циљу њиховог запоседања и контроле. Затим продор **муслиманско-бошњачког клина** у зону *Рашко-полимске* области, са тежњом њене потпуне дестабилизације и територијалног одвајања од српске државе и прикључења замишљеној и планираној зони исламског повезивања на Балкану, те дубљег територијалног продора ка Европи, у јавности познатог и као „зелена трансверзала".[3] Кључну улогу у овом уклињавању треба да одигра Турска. **Панис-**

[3] Види: Степић М. (2004) *Српско питање, геополитичко питање*, Јантар, Београд. стр. 208–211.

ламски пројекат одлично се уклапа у турске геополитичке планове *неоосманизације* читавог простора балканског региона. „Стварање и продор муслиманског клина који иде преко Балкана огледа се и у тежњи за поновним формирањем неког вида Османског царства, што би за крајњи циљ имало стварање јединственог свеисламског простора. При томе би се остварило физичко повезивање муслиманских држава централне Азије и Блиског истока са земљама западне Европе.”[4] Да ће у будућности управо Балкан бити поприште великих цивилизацијских сукоба сведочи и Збигњев Бжежински када пише: „У следећих неколико десетљећа најнасилнија и најопаснија регија свијета – с експлозивним потенцијалом који би свијет могао гурнути у каос – бит ће ’глобални Балкан’... Стога је нужно схватити како се превирања унутар муслиманског свијета морају понајприје сагледавати из регионалне, а не глобалне перспективе, **те кроз геополитичку умјесто теолошке призме**” (Бжежински, 2004: 49).

Иако се почетком прошлог века повукла са Балкана (присиљена војним и политичким поразима у балканским ратовима), Турска је недвосмислено остала важан регионални геополитички фактор. Турска Балкану посвећује посебну пажња и значај, који у једном делу превазилази чисто геополитичке разлоге и залази у сегмент унутрашњих расправа у турском друштву о карактеру идентитета и његове балканско-европске основе.[5] Тај значај лежи колико у њеном положају толико и снази државе (величина територије, демографска компонента, економски потенцијали, војна сила и моћан политички савезник) која вишеструко превазилази снагу било које друге балканске земље. Турска слови као *заштитница ислама* на Балкану и, уз подршку САД, изнова покушава да се значајније инфилтрира на ове просторе, а пре свега у земље и територије са већинским исламским становништвом (Албанија, Косово и Метохија, БиХ), али и тамо где је он у значајном броју, као у Бугарској, Македонији или нашој Рашкој области. Тај процес турског *уклињавања* (повратка) убрзан је последњих неколико деценија, нарочито сада када је све извесније да Турска неће бити примљена у чланство ЕУ, као нека врста геополитичке и геоекономске компензације, али и као жеља САД и НАТО пакта да још више учврсте своје положаје на Балкану.

Према геополитичкој доктрини Ахмета Давутоглуа, „стратешка дубина” наступање према Балкану као трећој великој интересној зони Турске, поред Кавказа и Блиског истока, има потпуно разрађену и разуђену

[4] Трифуновић, Стојаковић, Врачар, (2011) *Тероризам и вехабизам*, Ф. Вишњић, Београд, стр. 214.

[5] Види: Танасковић Д. (2010) *Неоосманизација*, Службени гласник, Београд, стр. 88–89.

структуру неоосманизације. Она је осмишљена тако да дефинише постојање три концентрична геополитичка круга, односно прстенова инфилтрације: унутрашњег, који чине Косово (самим тим и Србија), Албанија и Македонија; средишњег, сачињеног од Грчке, Србије, Бугарске, Турске и Босне и Херцеговине; и спољашњег, али с потенцијалним, а у случају Хрватске и актуелним утицајем на претходни који формирају Хрватска, Мађарска и Румунија. Хрватска је важна због БиХ а Мађарска због Војводине."[6] О озбиљности која прати планове и намере обнове османског империјалног обола на Балкану сасвим недвосмислено сведочи и говор или предавање које је у својству тада министра спољних послова Турске одржао Ахмет Давутоглу 16. октобра 2009. године у Сарајеву. Нескривено, он поручује региону да следи намера Турске да се стави у функцију обнове османског царства, јер је, по њему, то историјски био *османски Балкан*. „Ми ћемо обновити овај Балкан. (...) Ми ћемо реинтегрисати балкански регион, ми ћемо реинтегрирати Средњи исток, ми ћемо реинтегрирати Кавказ..."[7] Још актуелнији доказ ове намере исказан је на првој председничкој инаугурацији Тајипа Ердогана, када је новоизабрани председник Турске у присуству Бакира Изетбеговића изјавио да му је Алија Изетбеговић „оставио Босну у аманет" и да је „Босна оставштина османлија".[8]

Исламистички стратези су на подручје Балкана одувек гледали као на зону својих посебних интереса, ревносно се трудећи да међу „потурченим" православцима нађу поуздане следбенике за стварање јединственог муслиманског *Калифата* на планетарном нивоу. Идеје о панисламском јединству су налазиле следбенике међу локалним мухамеданцима. Балкан пружа добре предуслове за изградњу џихадског фронта према Европи, која је нелогичним и самодеструктивним поступцима, заједно са Америком, у највећој мери заслужна што су се '90-тих година XX века на Балкану нашли џихад-ратници. Чак се и у *Резолуцији* америчког Конгреса из јануара 1997. године јасно каже да је Клинтон допринео да се „Босна претвори у милитантну исламску базу".

Подржавање муслимана, према Хенрију Кисинџеру, била је стратегија која се базирала на претпоставци да је ислам ближи капиталистичкој етици и антикомунизму него што су то католичанство и православље, тако да су за Запад у грађанском рату муслимани и албанци важили за

[6] Танасковић Д. (2010) *Неоосманизам*, Службени гласник, Београд, стр. 98.

[7] Цитат према: Трифуновић, Стојаковић, Врачар, (2011) *Тероризам и вехабизам,* Ф. Вишњић, Београд, стр. 215.

[8] Извор: *Вечерње новости*, 11. август, 2014.

„добру страну", што ни у једном тренутку није пружало могућност преиспитивања такве политике. Ипак, некадашњи командант НАТО пакта, амерички генерал Весли Кларк, упитао се шта радити када се исламски радикализам од партнера или оруђа извршења америчких интереса преобрази у међународну опасност за атлантистичке безбедносне структуре. „Шта треба да буде са Египтом, Саудијском Арабијом или Пакистаном, као земљама које су дале највише терориста, а савезнице су САД у региону. А шта да се ради са радикалном идеологијом и отвореном финансијском подршком која долази из Саудијске Арабије?"[9] То антизападно оријентисано лице радикалног ислама, и поред све подршке коју је деценијама имало од атлантског хегемона, готово зачуђено примећује и Збигњев Бжежински усвојој књизи *Амерички избор, глобална доминација или глобално вођство*, када пише: „Ислам, као такав, има у себи присутно антизападно, антидемократско усмерење и овладао је органском потребом ка фундаменталистичком екстремизму." Реч је, дакле, о новој фази деловања исламског фактора у свету. Он се из вишедеценијске улоге пуког спољнополитичког инструмета аталантистичког Запада полако претвара и конституише у све самосталнији пол геополитичке моћи који своје активности прилагођава својим верским и политичким интересима.

Иако закаснела, ова питања остају нерешена не само за безбедносну заједницу Запада, већ понајвише и за наш регион, где се милитантни исламисти и даље од стране својих западних ментора сматрају врло употребљивима за будуће геополитичке потезе на Балкану. Упркос чињеци што су ови вешто планирали и контролисали готово све процесе у исламском свету, вођени крилатицом – *не веруј ником, умрежи све*, јавили су се наведени проблеми. О озбиљном приступу овој проблематици сведоче и следећи наводи: „Не верујући у лојалност блискоисточних владара, који ни у међуарапским односима никада нису показивали искреност, САД су приступиле стратегији сепаратног изграђивања и одржавања 'паралелних односа' са представницима политичких, војних, финансијских, лобистичких, опозиционих и свих других структура које могу гарантовати очување интереса САД при било којој комбинацији унутарполитичких превирања и расплета."[10] Играјући на карту готово свих важнијих учесника у исламском свету, ипак нису успели да обезбеде потпуну контролу, особито у ситуацијама када се неко од њих накнадно одлучи да игра игру за своје интересе, да се осамостали, отргне контроли или је

[9] Савин В. Л. (2013) *Од шерифа до терористе*, Мир, Београд, стр. 12.

[10] Конатар В. (2014) „Наличје арапског пролећа", *Култура полиса* бр. 25. Нови Сад, стр. 265.

напросто случај да је одиграо своју корисну ролу, па је постао баласт кога се треба решити. А процеси решавања ислуженог објекта никада нису били ни лаки ни јефтини, а особито не безбедни.

Политичка употреба милитантног ислама као фактора угрожавања безбедности у земљама региона

За долазак муџахедина у религијску мисију на Балкан деведесетих година прошлог века била су обезбеђена два нужна предуслова. Први је био постојање оружаног конфликта у коме муслимани учествују, и други – постојање локалног покрета „исламског буђења".[11] Оба ова услова била су испуњена још током ратова који су потресали простор бивше СФРЈ, у процесима њеног разбијања уз значајан коауторски допринос страног фактора, од којих је поред главног евроатлантског, затим континеталног (Немачка) и верско-конфесионалног интереса Ватикана, и исламски био особито снажан и радикалан. Једном започет процес *реисламизације* није значио само вишедимензионалну (верска, културна и политичка димензија) обнову идентитета муслимана на Балкану – као што је то уосталом требало бити и на ширем исламском простору – већ је недвосмислено послужило као основа за радикализацију *политичког ислама* који се, као идеологија и програм исламизације, имао остваривати у свим зонама које је перцепција исламских вођа препознала као потенцијално исламске. „Познати као исламски милитанти, екстремисти, муџахедини или исламски фундаменталисти, милитантни исламисти су мрежна структура која делује на подручјима насељеним муслиманима и на подручјима држава које они сматрају непријатељима муслимана. Све скупине које у својој борби користе оружје, а ислам као идеолошку основу мобилизације, називамо *милитантним исламистима*."[12]

Сматрамо да је најрадикалнија фаза исламског деловања на просторима бивше Југославије отпочела када су на 18. исламској конференцији, одржаној 1998. године у Пакистану, субверзивне активности великоалбанских сепаратиста и терориста на КиМ добиле квалификацију *џихада*. „За неке од исламских покрета џихад је првенствено оружана борба..."[13] Читав муслимански свет позван је да свим расположивим средствима, а нарочито финансијски, оружано и политички, подржи њихову борбу, као

[11] Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 223.

[12] Куленовић Т. (2008) *Политички ислам*, ВБЗ, Загреб, стр. 151.

[13] Јевтић М. (2001) *Савремени џихад као рат*, „Никола Пашић", Београд, стр. 253.

свети циљ ослобођења муслиманских територија. То је чињено у координацији са већ формираним исламистичким и терористичким структурама у БиХ и Албанији, које су успешно инсталисане у јеку грађанског рата у првој половини деведесетих година двадесетог века, када је велики број исламских верских фанатика или тзв. муџахедина пристигао на ове просторе и укључио се у војне и терористичке активности на страни своје верске сабраће. Процена је да је у то време само у БиХ приспело од 15.000 до 40.000 џихадиста (процена Јозефа Боданског).[14] Чак је и део америчке штампе тада потпуно нескривено указивао на везу балканских исламских структура са припадницима најекстремнијих терористичких организација, па и оним које су и сами сматрали за најопасније по сопствене интересе безбедности, као што је Бин Ладенова Ал Каида. „*Vashington Post* 4. 5.1999. године, позивајући се на изворе америчких обавештајних служби, истиче да постоји директна веза између 'ОВК и Бин Ладена, који је за потребе обучавања њиховог кадра оформио кампове у Албанији, БиХ, Турској и Авганистану.'[15] Пребацивање 'светих ратника' из Босне, Албаније и других исламских земаља на Косово почиње крајем 1998. године, у организацији Осаме бин Ладена и Ал Каиде. Упоредо са акцијом пребацивања муџахедина на Косово, до тада терористичка 'Ослободилачка војска Косова' (УЧК) је скинута са листе терористичких организација. Муџахединска јединица под називом 'Абу Бекир Сидик', која је дејствовала на Косову, формирана је у Босни уз помоћ инструктора и финансијских средстава из Саудијске Арабије и Турске. Један од команданата УЧК је био Мохамед ал Завахири, који је водио елитну јединицу током конфликта на Косову."[16]

Логистичка и организациона инфраструктура исламског радикализма грађена је, дакле, интензивно у последње две деценије и она данас представља респектабилну базу за деловање у будности. Иако организационо прилично разнородне, (постоје организационе целине Турске, Саудијске Арабије, Пакистана, Ирана, али и Албаније, Бих, Македоније, КиМ и др.), оне имају остварен известан степен координације, нарочито у сегменту деловања обавештаних структура Запада (ЦИА, БНД, МИ-6 и др.), али и обавештајних служби исламских земаља, нарочито Турске, Ирана и Саудијске Арабије. Ова чињеница није релавантна само за безбедносне структуре балканских држава, већ и за сличне структуре западне Европе. „У Сарајеву, Београду и Загребу врло је активна, већ од доласка Хомеинија

[14] Види: Деспотовић Љ., наведено дело, стр. 226.
[15] Гаћиновић Р. (2002) *Насиље у Југославији*, Евро, Београд, стр. 347.
[16] Деспотовић Љ., наведено дело, стр. 227.

на власт, иранска обавештајна служба ВАВАК, наследница САВАК-а, Шахове службе. 'Вођа револуције' Ајатолах Рухолах Хомеини налаже ширење исламистичке борбе широм света, непрестани напор да се свуда где је икад крочила муслиманска стопа поведе поново свети рат. Један од задатака је и помагање људима и покретима за такву борбу."[17]

Базна инфраструктура исламског радикализма на Балкану служи као одскочна даска и логистика према исламским центрима у Европи, какав је рецимо Беч.[18] Делатност радикалног ислама није претња само безбедности Балкана већ и саме Европе, с обзиром на чињеницу да исламски радикализам делује најмање на два нивоа реализације својих циљева – на Балкану он је једним делом инстумент и сарадник атлантистичких структура, а на другом нивоу претња, с обзиром на планове исламизације целе Европе. Добра илустрација, али и потврда ове стратегије, долази из Немачке, јер немачки лист *Дојче веле* наводи како се око 400 џихадиста из Немачке бори на страни тзв. Исламске државе, а да је незванично тај број преко 1800 милитаната.[19] У том контексту актуелна су дешавања и у нашем региону, који је постао база за регрутовање тзв. *белих џихадиста* за ратове у Сирији и Ираку, представљају истовремено и претњу за безбедност и стабилност Европе, сходно њиховим намерама да својим повратком радикализам пренесу не само у земље из којих потичу, већ и шире у земље чланице ЕУ, особито у Аустрију, Немачку, Француску, Шпанију и Италију. „Према подацима *New York Times*-а, у Сарајеву се налазило више од 200 иранских агената. Њихов вођа у Босни, према сазнањима западне тајне службе, био је Абас Асаиш, шеф агенције за обавештавање Иранске Републике. Било је оптужби да ови агенти помоћу најмодерније немачке технике прислушкују америчке мировне снаге у Босни (мисли се на ИФОР)."[20] У региону тим опасностима нарочито су изложене Србија, Македонија и БиХ (особито Република Српска), с обзиром на чињеницу да је највише њихових држављана регрутовано у милитатне структуре џихада. Исламске претензије према Балкану су старог датума, али су ове према данашњој Европи посебно опасне. Бакир Изетбеговић стога отворено поручује Европи да она није само хришћанска. Бошњачки члан Председништва Босне и Херцеговине Бакир Изетбеговић изјавио је да Европа не припада само хришћанима, будући да је хришћанство стигло у Европу неколико векова пре ислама са истог места. Па онда ваљда игра

[17] Петровић З. Пироћанац (2002) *Al - Qaida*, Евро, Београд, стр. 155.
[18] Види: Галијашевић Џ. (2013) *Тероризам у Аустрији*, Ф. Вишњић, Београд.
[19] Извор; *Вечерње новости*, 9. 11. 2014.
[20] Елзесер Ј (2006) *Како је џихад стигао на Балкан,* Јасен, Београд, стр. 105.

на 'цивилизацијски шарм' ислама када каже: „Када би из европске културе и идентитета избацили компоненту коју су унели муслимани, она не би била онаква какву је данас знамо. Тај допринос се огледа у математици, астрономији, хемији, биологији, филозофији, музици – јер како би џез и рок гитаристи свирали без арапског, муслиманског инструмента *гитаре*, или како би прали руке без *сапуна* и слично", рекао је Изетбеговић.[21]

Тако, на пример, експерт за тероризам Џевад Галијашевић наводи да само Ал Каида у БиХ има најмање 5.000 радикалних исламиста, који су добро организовани и верско-идеолошки индоктринирани, те да је у Сирију отишло преко 375 држављана БиХ у последњих неколико година.[22] Сарајевски политиколог В. Азиновић, аутор књиге *Ал Каида у БиХ, мит или стварна претња*, тврди да „брутално насиље којим се користе екстремисти није случајно, све је то део дугорочне стратегије с циљем успоставе исламске државе". У прилог овој тврдњи иде и чињеница да је вођа вехабија у БиХ Билал Боснић позвао на џихад муслиманске младиће из региона, те да се придруже оружаним групама Исламске државе, а његову поруку је пренео и сарајевски лист *Дневни аваз*.[23]

Још непосреднији доказ о великој опасности по безбедност региона представља чињеница да новоформирани Исламски калифат има интензивне везе са сличним исламским структурама на Балкану, али и да има намеру да у догледно време *тежиште борбених дејстава пренесе на наш регион*, као начин да оствари прокламоване циљеве исламизације целог простора Балкана, али и дела западне Европе. „Исламске државе Ирака и Леванта налазе се у непрекидном контакту са својим присталицама у Србији, БиХ, Црној Гори, Албанији и Македонији, и сви су добили наређење да буду спремни на акцију. 28. августа 2014. године амбасада Србије у Дамаску добила је писмо, тј. ултиматум џихадиста са директном претњом физичке ликвидације персонала амбасаде ако у року од седам дана не напусте земљу. Иницијатор претње била је 'Балканска бригада', а чије су главне вође базиране на Косову и у централној Србији."[24] Из самог врха исламске заједнице Македоније призната је и потврђена чињеница да у тој земљи делују радикалне исламске групе, што је потврђено и током хапшења јуришника џихада са подручја Косова и Македоније које се десило средином августа ове године.[25]

---

[21] *Вечерње новости*, 22. 10. 2017, интернет издање.
[22] Извор: дневни лист *Правда*, 15. август 2014.
[23] Извор: интернет портал *Србин-инфо*, 3. септембар 2014.
[24] Извор: интернет портал *Србин-инфо*, 3. септембар 2014.
[25] Извор: *Вечерње новости*, 15. август 2014.

У склопу интензивних активности исламских екстремиста, у њиховом политичком делу, сасвим координирано делују и друге верско-културне и политичке организације у региону. Први пример је веома запаљива и по територијални поредак и сувереност Србије претећа изјава муфтије Муамера Зукорлића изречена приликом његове посете Кувајту, а која гласи да бошњаци нарочито, али и остали муслимани у регији, живе под „српско-црногорском окупацијом", те да стога он захтева да се на том простору формира муслиманска држава или најмање аутономија, јер је значај Рашке области (или како је бошњаци зову Санџака) од огромне геополитичке важности. Она „спаја Босну с Косовом и Србију са Црном Гором".[26] Други, сличан пример таквог деловања представља проглашење албанске републике „Илириде", о чему је македонску јавност у Скопљу обавестио њен самозвани 'председник' Невзет Халими.[27]

Македонски Албанци су тако на врло директан начин послали неколико важних порука, не само државном руководству Македоније већ и целом региону. Неке од тих порука су:

– да се наставља процес територијалног заокружења тзв. Велике Албаније;
– да се он одвија у форми испољавања нових просторних аспирација према Србији, Црној Гори, Македонији и Грчкој;
– да се цео процес одвија под прећутном подршком САД и Турске;
– да је основни концепт националног уједињења Албанаца увијен у оланду исламског радикализма.

Бројни поклици у славу Алаха на скопским улицама и трговима тим поводом јасно су показали да национално заокружење албанаца није вршено на основама секуларне идеје политичке нације, већ предоминантно на идеји исламског буђења и реисламизације.

И Албанци у Црној Гори делују на исти начин, тражећи прво да се призна њихово наводно право за припајањем државне територије Црне Горе где су они већински настањени пројекту Велике Албаније, или како је они називају „Природне Албаније", а ако се то не деси мирним путем, онда ће, по речима председника листе за Природну Албанију Коче Данаја, бити „настављена дестабилизација региона, јер ће радикалне снаге деловати".[28] И овом претећом поруком државном руководству Црне Горе јасно је саопштена намера да, уколико се не удовољи захтевима великоалбанске политике, на сцену ће ступити потпуна дестабилизација региона коју ће водити, по сведочењу Коче Данаја, њихове најрадикалније снаге.

[26] Извор: дневни лист *Правда*, 18. август 2014.
[27] Извор: *Вечерње новости*, 18. септембар 2014.
[28] Извор: *Вечерње новости*, 6. новембар 2014.

Закључак

У последње две деценије на простору бише СФРЈ, али и целог региона Балкана, десиле су се значајне *геополитичке прекомпозиције односа моћи* које су на директан начин омогућиле несметано деловања политичких, војних и верских структура *радикалног ислама*. Активност радикалног ислама на овом простору пратило је неколико важних интересних приоритета, а особито два: први је реализација циљева атлантистичког Запада и његових нато-партнера, а други остварење политичких интереса локалног муслиманског живља за стварање националних држава, реисламизацију и територијалну прекомпозицију у корист панисламских структура. У таквом контексту коришћени су најрадикланији облици субверзивне, обавештајне и терористичке делатности како би се што брже и што целовитије остварили зацртани планови реисламизације целог региона. У крајњим намерама, тако редизајниран и редефинисан исламски простор на Балкану требало би да послужи као одскочна даска за даље и дубље процесе пенетрације исламских структура у западну Европу.

Дефинисани геополитички контекст потпуно јасно објашњава да је активност милитантних организација ислама *константна и све већа претња безбедносној сигурности балканских држава.* Изазови расту, па у будућности, ако не уследи адекватан, координисан и ефикасан одговор државних и безбедносних структура, они ће представљати још већу опасност која може довести до цивилних жртава и материјалног разарања, али и трајне дестабилизације региона као увод у велике регионалне сукобе са несагледивим политичким последицама. О томе речито говори и претећа изјава албанског премијера Едија Раме дата приликом посете Београду: „Замор од проширења, у реду, али постоји и замор стрпљења који прети Балкану; ако стрпљење дође до краја, боље да не предвиђамо шта ће се десити.”[29]

Привиди европских интеграција региона нису никаква гаранција за стабилност, јер је и сам простор ЕУ такође изложен деловању корозивних сила исламског радикализма, који ће у времену које је пред нама тек показати степен своје деструктивности. Вера европских званичника да је кроз концепте мултикултурализма и универзалног грађанства могуће пацификовати радикалне организације ислама и интегрисати их у демократске структуре западног друштва у великој мери јесте неутемељена. Показало се да то, нажалост, није могуће ни са ширим делом исламске популације Европе, јер су верско-конфесионални идентитети јачи кохезиони и

[29] Извор: *Вечерње новости*, 11. 11. 2014.

идентификациони фактори од грађанског универзализма и европских културних образаца. На просторима Балкана то је тек „немогућа мисија", колико због хроничне цивилно-демократске исуфицијенције ових друштава, а још више због радикализма политичких захтева муслиманског живља, чији је вредносно-цивилизацијски код већ вековима супротстављен већинској хришћанској култури. Андрићевски речено, највећи део балканских заједница народа већ је вековима огрезао у тзв. *онтологији силе*, мењајући временом само положај у том ланцу чињења или трпљења насиља. Бојимо се да је *тлачитељска пракса* већ дубоко интериоризована и социјализована у колективно биће ових народа и да јој и актуелне геополитичке околности погодују да искаже сву своју еруптивност и деструктивност.

Литература

1. Алам Х. Фуад (2012) *Глобални ислам*, Службени гласник, Београд.
2. Бжежински З. (2004) *Амерички избор*, Цид, Подгорица.
3. Галијашевић Џ. (2012) *Тероризам у Аустрији*, Филип Вишњић, Београд.
4. Гаћиновић Р. (2002) *Насиље у Југославији*, Евро, Београд.
5. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
6. Елзесер Ј. (2006) *Како је џихад стигао на Балкан*, Јасен, Београд.
7. Лакићевић Д., Николиш Д. (2007) *Глобализам и тероризам*, ИЕС, Београд.
8. Савин В. Л. (2013) *Од шерифа до терористе*, Мир. Београд.
9. Танасковић Д. (2010) *Неоосманизам*, Службени гласник, Београд.
10. Трифуновић, Д., Стојаковић Г., Врачар М. (2011) *Тероризам и вехабизам*, „Филип Вишњић", Београд.
11. Јевтић М.(2002) *Савремени џихад као рат*, „Никола Пашић", Београд.
12. Куленовић Т. (2008) *Политички ислам*, ВБЗ, Загреб.
13. Конатар В. (2014) „Наличје арапског пролећа", *Култура полиса* бр. 25. Нови Сад.
14. Степић М. (2004) *Српско питање, геополитичко питање*, Јантар група, Београд.
15. Петровић З. Пироћанац (2002) *Al - Qaida*, Евро, Београд.
16. Шиндлер Џ. (2009) *Несвети терор, Босна, Ал каида и успон глобалног џихада*, Службени гласник, Београд.

2.3. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И КОСОВО И МЕТОХИЈА КАО КЛИЈАЛИШТЕ БЕЛОГ ЏИХАДА НА БАЛКАНУ

Увод

Балкан је регион на којем су се одувек укрштали путеви и интереси великих империја, место где су оне потврђивале или губиле статус „велике силе". Тако је историја овог подручја у свим епохама, најчешће не својом вољом, била нераскидиво везана за најзначајније светске догађаје. У процесима нове геополитичке прекомпозиције међународних односа ни Балканско полуострво, с обзиром на свој осетљиви геополитички значај *контактне зоне* (сучељавања великих религија и цивилизација), није могло бити поштеђено крупних политичких, војних и територијалних промена, радикализујући за њега карактеристичне процесе *балканизације.*

У савременом свету и времену честих, брзих и непредвидивих глобалних промена све је присутнија појава друштвених сукоба. Актери тих сукоба, поред држава, постају и недржавни субјекти, организовани у форми верских и религијских група, покрета и организација које одговор и облик отпора према ономе што им није блиско виде у предузимању радикалних активности које су у супротности са цивилизацијским вредностима. Посебну пажњу завређује ширење радикалног исламског фундаментализма и тероризма.

Прихватањем радикалних исламистичких идеја од стране муслиманских и албанских лидера на Балкану започет је пројекат стварања „нових нација" (бошњачке и косовске), језика и културе, кроз ревизију историје, измишљање, присвајање и затирање туђег културног наслеђа и традиције. На овај начин реконфигурација и фалсификовање сопственог историјског идентитета постају основа за савезништво са истомишљеницима у религији и фанатизму, без обзира одакле они потичу. Управо је та веза, која своје краке пружа према многим исламским земљама, допринела да радикални исламисти постану реалност Балкана, а њихова деструктивност очигледна. Тај својеврсни *територијални национализам* представља и данас битан сегмент **геополитике националних идентитета**, у времену када се све више чине територијалне неправде, када се мења *геополитички и национални* код одређених простора и када границе националних држава постају предмет прекрајања, раскусуривања и демонстрације моћи великих геополитичких сила. Особито је то важно данас, када *поли-*

тичку географију одређених простора обележава борба за прекрајање територијалних и намиривање мањинских просторних апетита. Велике или регионалне силе покушавају да наметну политику *територијалног ограничења националног идентитета* у корист *поднационалних групација* које систематично оспоравају **територијалну легитимност** модерне националне државе – случај **Косова и Метохије** то најбоље потврђује. На делу је стварање нових просторних целина и прекрајање постојећих **територијалних идентитета** у циљу промоције **подрегионалних идентитета**, који агресивно деструишу не само територијалну целовитост једног државног простора, већ и његове симболе и идентитет. *Подрегионални национализми,* поред територија, буквално отимају и језик, културу, традицију и симболе једног народа, све у циљу кривотворења властитих **синтетичких идентитета**.[1]

Геополитика и радикални ислам

Иако се рат на просторима Балкана завршио пре 2000. године, показало се да је проблем муџахедина који су '90-тих година XX века стизали на ово подручје, као војни добровољци, „хуманитарци" или мисионари, мањи од проблема који су уследили после завршетка ратова. Испоставило се да је стварна мисија муџахедина на Балкану била да унутар самог муслиманског друштва пронађу следбенике и створе организацију која ће наследити и ширити њихове идеје, у циљу стварања базе за даљи продор радикалног ислама у Европу и вршење терористичких аката. Нажалост, у томе су и успели. Појавили су се „бели муџахедини" или „бела" Ал Каида – људи плаве косе и плавих очију који од Авганистана и Пакистана, преко Турске, Македоније, Албаније, Србије, Црне Горе и Босне стварају мостобран према Европи. *У исламистичким пројекцијама реч је о трећем, победоносном походу ислама на Европу*.

У геополитичком контексту нарочито је важно истаћи продоре и **уклињавања радикалног ислама** из зоне *маритимних подручја* у срце копненог масива Балкана, а који имају карактеристику *фронталности* и потенцијал *трајне деструкције* његове целовитости. У српском случају то указује на неколико *клинова* (зона фронталног уклињавања) којима је намера што дубља и што шира пенетрација у српски национално-државни териториј. Посебно истичемо *западномакедонско-косовскометохијски* правац којим наступа **албански клин** према централној зони и главним

[1] Види: М. Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

саобраћајним коридорима читавог Балканског полуострва у циљу њиховог запоседања и контроле. Затим продор **муслиманско-бошњачког клина** у зону *Рашко-полимске* области са тежњом њене потпуне дестабилизације и територијалног одвајања од српске државе и прикључења замишљеној и планираној зони исламског повезивања на Балкану и дубљег територијалног продора ка Европи, у јавности познат и као „зелена трансферзала" (Степић, 2003).

У тим процесима посебно запажено место припада *Турској,* као неоспорно једној од најзначајних регионалних сила на овом простору. Иако се почетком прошлог века повукла са Балкана (присиљена војним и политичким поразима у балканским ратовима), Турска је недвосмислено остала важан балкански геополитички фактор. Та чињеница лежи колико у њеном положају толико и снази (величина територије, демографска експлозија, економски потенцијали, војна сила и моћан политички савезник), која вишеструко превазилази снагу било које друге балканске земље. Турска слови као *заштитница ислама* на Балкану, и уз подршку САД изнова покушава да се значајније инфилтрира на ове просторе, а пре свега у земље са већинским исламским становништвом (Албанија, Косово и Метохија, БИХ), али и тамо где је он у значајном броју, као у Бугарској, Македонији или нашој Рашкој области. Тај процес њеног *уклињавања* (повратка) убрзан је последњих неколико деценија, а нарочито сада кад је све извесније да Турска неће бити примљена у чланство ЕУ, као нека врста геополитичке и геоекономске компензације, али и као жеља САД и НАТО пакта да још више учврсте своје положаје на Балкану.

Дакле на делу су процеси тзв. **неосманизма**, у којима у првој фази доминира религијско-конфесионална димензија (доминација), да би у каснијим фазама она добила своју пуну политичку и територијалну финализацију, као део спољнополитичке доктрине турског политичара Давутоглуа, названа *Стратегијска дубина*. Она представља комбинацију својеврсне „*империјалне носталгије", прагматизма, исламизма и пантурцизма.* У таквим околностима сасвим је јасно и разумљиво понашање Исламске заједнице у Србији и њеног муфтије Муамера Зукорлића, који отворено лобира за снажнији повратак исламског фактора на наше просторе, исказујући то у форми протеста због наводно угрожених права Бошњака у Србији. У свему томе нејасан је само толерантан и пасиван однос српских власти према овом виду *верског и политичког екстремизма,* који, сигуран у своју моћну међународну заштиту, континуирано ради на сецесији Рашке области из државно-територијалног корпуса Србије. Као да српским државним властима пример Косова и Метохије није био довољно драстичан у својим последицама да би извукли поуку: *политика*

толерисања екстремизма директно води земљу у њену територијалну и националну деструкцију.[2]

Оно што онеспокојава у будућности јесте свест и сазнање да ниједно суштинско политичко, национално, верско или територијално питање на Балкану није решено. Особито је то карактеристично за простор бивше Југославије. Конфликтни потенцијал Балкана је огроман, не само зато што је то доминатна карактеристика вера, народа и политика које на њему делују, већ пре свега због чињенице да је он вековима уназад *геополитичка контактна зона* сучељавања и сукобљавања интереса ванбалканских сила, које су као и до сада тај простор преобликовале превасходно водећи рачуна о својим ексклузивним интересима и тако одлучивале о стању рата или мира на њему (Деспотовић, Гаћиновић, 2018: 16).

Панисламско „буђење" на Балкану

Поједини аутори истичу да верски сукоби у савременом свету јењавају услед процеса атеизације, те да се религија повлачи у приватну сферу и престаје да служи као инструмент политике.[3] Бројни аналитичари, посебно западни, дуго су одбијали тврдње да се сукобима на просторима Балкана може приписати верски карактер, доследно тврдећи да је реч о политичким и етничким конфликтима. Због обележја која су попримили ти сукоби се, опет, по другим ауторима, сврставају у сукоб две цивилизације – православља и ислама.[4] Ипак, све је више оних који тврде да је у сагледавању рата на простору бивше Југославије незаобилазно укључивање верске димензије. Збигењев Бжежиски, знаменити атлантски геополитичар, директно наводи као кривца могућих сукоба управо исламски фундаментализам и на њему фундиран исламски радикализам. Бжежински пише: „Исламски фундаментализам у својој је бити реакционаран – то представља како његову краткорочну привлачност, тако и дугорочну слабост. Најснажнији је у изолованим и најпримитивнијим дијеловима исламског свијета..." (Бжежински, 2004: 45).

Политизација религије допринела је да религијски фактор буде присутан у многим сукобима на Балкану крајем прошлог и почетком 21. века. Иако често навођени као главни разлог, верски сукоби су најчешће били

---

[2] Види: Љубиша Деспотовић, *Геополитика идентитета*, Култура полиса, Нови Сад, 2011.

[3] Владимир Гоати, *Политичка социологија*, Београд, 1978, стр. 336.

[4] *New Conflicts in Europe & Resolution, 2001.* Current Decisions Report, No 4, Oxford Reseach Group.

комбинација сложених и прикривних интереса верских организација злоупотребљених од стране великих геополитичких фактора и инструментализованих од локалних амбициозних политичких вођа. Користећи привидну и симулирану аналитичарску конфузију на Западу, као део укупног корпуса индуковане атмосфере „геополитике хаоса", исламски свет је вешто отпочео процесе свога планетарног буђења.[5] Што намерним што идеолошким превидима западни аналитичари[6] као да су желели да прећуте да се исламски свет све успешније наметао као **самостални пол геополитичке моћи у свету**[7], који се постепено али дугорочно еманципује из наметнуте му улоге инструмента атлантизма у борби са нарастајућом моћи великих геополитичких опонената САД, као што су Руска Федерација, Кина, Индија, Иран и др., али и непослуху све склонијих наводних европских савезника и партнера Вашингтона.[8] Колега М. Јевтић то објашњава ставом да политиколошка наука на Западу није на правилан начин процењивала значај религија и њихових милитантних амбиција и интереса, што је у великој мери чинила због својих глобалистичких схватања која су некритички и по цену урушавања властитог научног кредибилитета бранила премисе тзв. политичке коректности и мултикултуралности, иако су се касније и највиши политичари Запада врло јасно одредили и „пресудили" концепту мултикулултурализма као неодрживом и неподесном за њихова друштва (Меркел, Камарун, Саркози, Блер и др.). На делу је била својеврсна политичка мимикрија политичких власти у Европи, где се пред властитом јавношћу скривала права суштина веских (исламских)

[5] „Мустафа Шамран је изјавио: 'Ми се не боримо тако да нас непријатељ препозна и да нам нешто понуди. Ми се боримо да збришемо непријатеља'." Брус Хофман, *Унутрашњи тероризам*, Народна књига, Београд, 2000, стр. 87.

[6] „Зато није чудо што поменути Стивен Кетл каже да је политичка наука игнорисала религију. То игнорисање је резултирало промашајима политиколога у анализи потенцијалних ратних капацитета религија." Мирољуб Јевтић, „Верски ратови у 21. веку", *Национални интерес* бр. 2. ИПС, Београд, 2014, стр. 193.

[7] „Глобална постмодерна експанзија ислама тече захваљујући верској конверзији немуслимана нафтно-гасном богатству и демографској експлозији и миграцијама." Миломир Степић, *Геополитика*, Институт за политичке студије, Београд, 2016. стр. 420.

[8] „Атлантистичка хегемонија је подједнако злослутно наметнула западној Европи позицију окупиране зоне која је стављена у службу њених интереса, без обзира на којој страни ратних ровова су новопечени 'савезници' Вашингтона били у Другом светском рату (Немачка или Француска нпр.). Привид досадашњег савезништва и партнерства се врло лако дао разазнати чим би се отворила сериозније геополитичка анализа и показала вазална позиција европских нација које су политички наводно биле уједињене у пројекат Европске уније, а војно стављене под старатељство и надзор НАТО структурама и америчким војним базама." Љубиша Деспотовић, „Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе", *Култура полиса*, бр. 31, Нови Сад, 2016, стр. 11.

мотивација и интереса у протестима и сукобима широм европских градова током последње две деценије[9] (Деспотовић, 2017: 158).

Стога се често у наведеном контексту може говорити и о балканском облику *приватизације религије, а која је проистекла из њене политизације.* Тешко је ту, наравно, повући јасну границу између ова два модерна и често намерно измешана феномена *злоупотребе и употребе религије* у сврхе које су далеко изван ње саме. Али, с обзиром на њен већ познат и наглашен *конфликтини потенцијал,* није је тешко гурнути и у овај нечасни и насилнички контекст интересних сукоба. Религијске организације, удружене са локалним нивоима власти, често су добијале два облика испољавања конфликтног потенцијала. Један је био *манифестни облик,* а други мање видљиви *латентни* облик. Први се огледао, пре свега, у видљивој повезаности саме религиозности као манифестације везе когнитивног и емоционалног односа према врховном бићу – Богу, док се други исказивао као мање видљива веза која даје неку врсту *ексклузивне гаранције* за одбрану националног и културног идентитета. Модерна историја сукоба на Балкану показује да су најдоминантније биле управо *протективна и интегративна* функција религије као хомогенизујућег фактора *синтетичких нација* које су се лучиле из те везе, што је било особито значајно обележје синтетичких нација насталих у контексту планираних процеса геополитике идентитета[10] (Деспотовић, Гаћиновић, 2018: 14).

Поред познате чињенице да балкански муслимани порекло воде од хришћана који су ислам примили у циљу очувања привилегија за време Отоманске империје, треба нагласити да су исламистички стратези и визионари на подручје Балкана одувек гледали као на зону својих посебних

[9] О томе сведочи и наш угледни филолог и романиста, проф. др Ненад Крстић: „Године 2016, 16. септембра, учествовао сам на Међународној конференцији „Градити Нову Европу од Урала до Атлантика", коју је организовала посланичка група ЕВРОПА НАЦИЈА И СЛОБДА (ENL) Европског парламента. Након завршетка конференције, око 18 сати, вратио сам се у хотелску собу и укључио телевизор да бих погледао најновије вести. На каналу TF1 управо у том тренутку су показали снимак који код нормалног човека изазива гнушање и гнев. Наиме, у предграђу Сен-Дени тог дана је, у јутарњим сатима, група жена са буркама на главама и младих мушкараца са капуљачама на главама (тај део Париза настањују углавном Французи исламске вере) напала молотовљевим коктелом полицијску патролу и том приликом је страдао један полицајац, а два полицајца су тешко рањена. Та вест се само још једном појавила у француским медијима. И то без снимка. Сутрадан је министар унутрашњих послова, да би ублажио и потпуно скренуо пажњу са главног проблема, а то је исламски фундаментализам, објаснио да је реч о социјалном бунту групе незадовољних грађана. Овај пример је само један од бројних примера који јасно доказују да су водећи светски медији, електронски и писани, у власништву атлантистичке и глобалистичке елите."

[10] Види: Деспотовић Љ. (2017) *Глобализација и геополитка идентитета,* Каирос, Сремски Карловци, стр. 124.

интереса, ревносно се трудећи да међу „потурченим" православцима нађу поуздане следбенике стварања јединственог муслиманског *Калифата* на планетарном нивоу. Идеје о панисламском јединству су, такође, налазиле следбенике и међу локалним мухамеданцима.

Експониран током Другог светског рата као сарадник нацистичких окупационих снага који је предано радио на регрутовању младих муслимана за нацистичке СС „Ханџар дивизије", Алија Изетбеговић, код муслимана познатији као Али Изет, председник једне од република бивше Југославије и први председник Федерације Босне и Херцеговине након *Дејтонског споразума* 1995. године, био је кључни човек за ширење радикалног исламског фундаментализма у новијој историји Балкана. Као исламски фанатик, Изетбеговић је '80-тих година XX века написао идеолошки манифест под називом *Исламска декларација,* која као фундамент за све области друштвеног живота узима ислам и постаје обавезно штиво муслиманске омладине. У *Декларацији* стоји да се „...мора основати Уједињена исламска заједница – од Марока до Индонезије", тј. створити глобална исламска држава – Уме (*Умма*). За Изетбеговића панисламизам представља врхунски циљ ислама, те, сходно њему, сваки муслиман има свету дужност да шири идеје уједињења свих муслимана света.

Исламском декларацијом, која је била темељ програма политичке странке којом је Изетбеговић руководио, реализована је прва фаза у којој су босански муслимани од *српске етније* претварани у верску заједницу *синтетичког типа,* исламску по одређењу и истовремено конфронтирану са властитом културом и цивилизацијом.

Тежећи да од Босне и Херцеговине створи муслиманску државу у Европи и не бирајући средства, 1991. године Изетбеговић најављује: „Ако сада не постоји фундаментализам, онда то не значи да га неће бити. (...) Тада неће бити само фундаментализма, већ и тероризма који неће имати крај. Десетине хиљада младих муслимана неће дозволити да остане без своје домовине и они су спремни да се бране тероризмом ужасних размера".[11] Интересантно је да овакви ставови Алије Изетбеговића на Западу нису нашкодили његовом реномеу, а са одушевљењем су прихваћени од стране радикалних муслиманских кругова и екстремних исламистичких организација, које су га доживеле као оца нације, али не у смислу у којем је Ататурк доживљен у Турској, већ као онога који се залагао за *глобалну муслиманску нацију и државу засновану на исламским принципима.*[12]

---

[11] Јирген Елзесер, Како је џихад стигао на Балкан: свети ратници и тајне службе на Балкану, Јасен, Београд, 2006, стр. 43.

[12] Џевад Галијашевић, *Ера тероризма у БиХ,* Филип Вишњић, Београд, 2007, стр. 47–61.

На овај начин Изетбеговић је свесно гурао властиту нацију у вртог сукоба са хришћанском „браћом по крви", неприродно заинтересовавши босанске мислимане за догађаје у арапском свету (Иранску револуцију, Исламску републику Пакистан, Палестину, Авганистан и сл.), те унапред припремајући Босну и Херцеговину као логистичку базу за подршку глобалној мрежи исламског фундаментализма. Овакве визије постају својеврсна инструкција за „мисионаре исламског буђења", што је проузроковало долазак странаца у једну њима далеку земљу у којој су се рађала два облика конфликта – конфликт муслимана са „неверницима" и конфликт унутар муслиманске заједнице.

Долазак муџахедина у Босну и Херцеговину

Балкан пружа добре предуслове за изградњу џихадског фронта према Европи, која је сопственим нелогичним и самоубилачким поступцима, заједно са Америком, у највећој мери заслужна што су се '90-тих година XX века на Балкану нашли џихад-ратници. Чак се и у *Резолуцији* америчког Конгреса из јануара 1997. године јасно каже да је Клинтон допринео да се „Босна претвори у милитантну исламску базу".[13]

Подржавање муслимана, према Хенрију Кисинџеру, била је стратегија која се базирала на претпоставци да је ислам ближи капиталистичкој етици и антикомунизму него што су то католичанство и православље, тако да су за Запад у грађанском рату муслимани и Албанци важили за „добру страну", што ни у једном тренутку није пружало могућност преиспитивања такве политике.

Након Авганистана интернационалне исламске „свете ратнике" требало је поново негде упослити, тако да се чекала прва прилика у којој ће бити проглашен џихад. Та прилика се убрзо указала у Босни и Херцеговини, која је због свог јединственог географског положаја између западне Европе и Блиског истока била идеална полазна тачка за даљу експанизију муслимана према Европи. „Мустафа Церић, велики муфтија и омиљени имам Сарајева, био је поштенији: 'Ми смо позвали муџахедине у Босну', хвалио се после рата. 'Сви би требало да будемо захвални муџахединима'" (Шиндлер, 2009: 136).

За долазак муџахедина у религијску мисију на Балкан била су обезбеђена два предуслова. Први услов било је постојање оружаног конфликта у коме муслимани учествују, а други – постојање локалног покрета „исламског буђења". У све се то лично уверио вођа Ал Каиде Осама бин

[13] US Congress, Report Clinton – Approved Iranian Arms Transfers Help Turn Bosnia into Militant Islamic Base, 16. 1. 1997. (www.senate.gov/rpc/releases/1997/iran.htm).

Ладен непосредно боравећи у Босни и Херцеговини и Албанији.[14] Имена градова у којима је Бин Ладен оставио трагове својих ципела припремајући терен за ратна дешавања на просторима Југославије, као што су Сарајево, Загреб, Беч и Тирана, за већину грађана Запада су остали непознаница све до терористичких напада Ал Каиде у САД 11. септембра 2001. године. Углавном, сви пристигли муџахедини су били распоређивани у 3. корпус армије Босне и Херцеговине, у оквиру којег се налазила јединица 'Ел муџахид', директно подређена председништву Босне и Херцеговине, односно Алији Изетбеговићу. Јозеф Бодански ову војну формацију, формирану 1993. године, види као преторијанску гарду председника Изетбеговића.[15] Много година касније јединица 'Ел Муџахид' ће широм света почети да се препознаје као 'заједничка колевка' из које је настала међународна терористичка мрежа која се протеже од Средњег истока до Канаде.[16] О тој свеобухватној подршци Запада џихадистима у БиХ и на КиМ, која је поред оружја и обавештајних активности подразумевала и комлетну логистику, пише и канадски публициста и бивши војник Скот Тејлор. „Почетком деведесетих америчка, британска и донекле немачка тајна служба су сарађивале са тим истим муџахединима помажући армију босанских муслимана. Током протекле четири године та сарадња је подразумевала снабдевање оружјем и војним материјалом герилаца албанске ОВК на Косову и у Македонији" (Тејлор, 2002: 227).

Регионална координација између муџахединских легија на Балкану одвијала се преко Египћанина Ајмана ал Завахирија, који је у јесен 1992. године отворио канцеларију у Софији, одакле је руководио терористичким операцијама у Босни и Херцеговини.[17]

Од 1992. године до потписивања *Дејтонског споразума* 1995. године у Босну и Херцеговину је из исламских земаља дошао огроман број добровољаца, о чијој бројности постоје различити подаци. Највећи број извора наводи цифру између 15.000 и 40.000, Јозеф Бодански тај број процењује на 15.000 до 20.000, док српски извори тврде да је тај број далеко већи, јер је само 4.000 до 6.000 муџахедина било ангажовано на цивилним задацима у оквирима тзв. „добротворних организација".[18] Поређења ради,

[14] Erich Follath & Gunter Latsch, Der Prinz und die Terror-GmbH, *Spiegel,* Nr. 38/2001.

[15] Robert Fox, „Albanians und Afghans fight for the heirs of to Bosnia's SS past", *Daily Telegraph*, London, 29. 12. 1993.

[16] William C. Rempel, „Terrorist Use Bosnia as Base Sanctuary", *Los Angeles Times,* 7. 10. 2001.

[17] Defense and Foreign Affairs and Strategic Policy, 31. 8. 1996.

[18] Documentation Center of Republik of Srpska, Bureau for Relations with ICTY of Republic of Srpska, Islamic Fundamentalist's Global Network – Modus operandi - Model Bosnia, Part I, str. 65.

број страних бораца у Авганистану износио је око 25.000, према подацима Бин Ладеновог пријатеља Халида ал Фауваза, али и Милта Бердена, који је тада водио ЦИА операције у Авганистану.[19] Велики број ових муџахедина је без претходне провере уписан у књигу држављана Босне и Херцеговине, добили су пасоше, женили се и тиме постајали грађани Босне,[20] због чега међународна заједница (али тек сада!) инсистира на ревизији више од 20.000 додељених босанских држављанстава. Према подацима новинара Ронена Брегмана из израелских новина *Једиот Ахронот,* током деведесетих година босанске пасоше је добило најмање 12.000 муџахедина,[21] од чега 3.000 најекстремнијих, а босански лист *Дани* сведочи – „једва да се још дешава да у било ком крају света неко ко се бави производњом бомби од велике количине нитроглицерина не поседује босански пасош".[22] А да је осим босанског пасоша Осама бин Ладен располагао и са хиљадама албанских пасоша извештавале су албанске новине *Gazeta Shiqptare*.[23] Посебно важна чињеница лежи у информацији да је велики број џихад ратника у БиХ *био регрутован и стигао са Косова и Метохије, а мањим делом из Албаније*. О томе сведочи Џон Шиндлер у својој знаменитој књизи *Несвети терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада.* „На почетку рата локални екстремисти су основали нову 'Ханџар дивизију', преузевши име и етос злогласне формације јуришних СС-одреда. Према извештајима, ова једниница је имала до шест хиљада бораца и, као и њена претходница, проводила више времена у убијању и пљачкању него у борбама; њени злочини у централној Босни, нарочито над Хрватима 1993. нису прошли потпуно незапажено у медијима. Нова Ханџар дивизија је имала нескривену 'фашистичку културу', коментарисао је један од неколико западних извештача који су то приметили, додавши да јединицу предводе ветерани из авганистанског џихада и да се у њеним редовима бори добар број албанских муслимана (муџахедина из албанских земаља – *више их је било са Косова него из праве Албаније*..." (Шиндлер, 140).

---

[19] Jirgen Elzeser, *op. cit*., str. 59–60.

[20] А. Хамад, *У мрежи зла – међународни тероризам и Ал Каида*, Глас Српске, Бања Лука, 2007, стр. 298.

[21] *Слободна Босна*. Сарајево, 13. 9. 2001.

[22] А. Хамад, *У мрежи зла – међународни тероризам и Ал Каида*, Глас Српске, Бања Лука, 2007, стр. 298.

[22] Wolf, Oschlies, Bosnien, die USA und die „Algier-Gruppe" von Sarajevo, SWP-Aktuell 5, mart 2002, www.swp-berlin.org

[23] *Gazeta Shiqptare,* Tirana, 25. 2. 1999.

Изасланици Бин Ладена на Косову и у Македонији

На 18. исламској конференцији одржаној у Пакистану (1998. године) великоалбански сепаратизам и тероризам на Косову окарактерисан је као *џихад,* чиме је читав муслимански свет позван да помогне борбу за „слободу окупираних муслиманских територија". Веома брзо је успостављена сарадња албанске терористичке Ослободилачке војске Косова (УЧК) са исламским екстремистима, муџахединима и терористима Ал каиде, као део глобалне исламистичке стратегије у којој су Албанци са босанским, српским, македонским и црногорским исламским регрутима предвиђени као ударна песница за продор и преношење џихада у западну Европу.[24]

Пребацивање „светих ратника" из Босне, Албаније и других исламских земаља на Косово почиње крајем 1998. године, у организацији Осаме бин Ладена и Ал Каиде.[25] Упоредо са акцијом пребацивања муџахедина на Косово, до тада терористичка Ослободилачка војска Косова (УЧК) је скинута са листе терористичких организација. Муџахединска јединица под називом „Абу Бекир Сидик", која је дејствовала на Косову, формирана је и у Босни уз помоћ инструктора и финансијских средстава из Саудијске Арабије и Турске.[26] Један од команданата УЧК је био Мохамед ал Завахири, који је водио елитну јединицу током конфликта на Косову.[27]

Увиђајући опасност од радикалних исламиста, умерени албански лидер са Косова Ибрахим Ругова је упозоравао да партије које су произашле из УЧК толеришу међународна терористичка упоришта под њиховом контролом, додајући да су „...припадници УЧК спремни да организују терористичке активности у име Осаме бин Ладена".[28] Да је Косово данас 'спаваоница' и регрутни центар исламских фундаменталиста потврђује и главни муфтија косовске Исламске заједнице Трнава, који од ЕУЛЕКС-а, КФОР-а и косовских власти тражи да се пооштри контрола уласка исламских фундаменталиста на територију Косова, јер је, како је изјавио, утврђено да су вехабије и муџахедини формирали неколико ћелија на Косову, преко којих ангажују младе косовске Албанце.[29]

---

[24] Види: Р. Гаћиновић, *Отимање Косова и Метохије*, Ниц Војска, Београд, 2004.

[25] Stuttgarter Nachrichten, 11.12.1998.

[26] „Rouminiana Ougartchinska. UCK: in second front islamiste", *Marianne,* (Paris), 4, 10. 2. 2002.

[27] Defense&Foreign Affairs, The New Rome &The New Religious Wars (www. strategic-studies.org/crisis/newrome.htm).

[28] *Inet News*, Belgrad, 26. 9. 2001.

[29] Младен Кременовић, „Бошњаци скривају терористе", *Фокус,* 26. 12. 2012.

Резултат рата за независност Косова јесте стварање етнички чисте, надгледане државе која представља непресушан резервоар „беле" Ал Каиде.

Након прекида ратних дешавања на КиМ 1999. године, марта 2001. године у Македонији избија устанак Албанаца под крилом УЧК које је било блиско Осами бин Ладену. Већ на почетку сукоба македонски премијер Љупчо Георгијевски упозорава на присуство „нових Талибана" које је Запад створио. У прилог томе, часопис *Spiegel* почетком септембра 2001. године даје портрет једног од албанских команданата УЧК, примећујући да је на његовом шалу арапским словима писало: „У име Алаха водити рат за отаџбину".[30] Као и на Косову, и овде је брат Ајмана ал Завахирија учествовао у борбама „покрета отпора".[31]

Ратом између Албанаца и Македонаца, Македонија је *de facto* подељена на два етнички чиста дела, западни – албански и источни – македонски.

Балкан – терористичка касарна и расадник „белих муџахедина"

У једном интервјуу за западне медије шеик Абдурахман ал Досри, први неспорни командант муџахедина у Босни и Херцеговини, изјавио је да муџахедини имају две дужности: прва је *џихад*, а друга *dawa,* што значи подучавање „правог ислама".[32] Под овим је подразумевао практиковање ислама по правилима која прописују припадници вахабистичког покрета.

Одмах по доласку на балканске просторе, а посебно по окончању сукоба, вахабитски мисионари су почели велику борбу за утицај на домицилне имаме и вернике, сматрајући их неуким и верски необразованим. Саопштено им је која су то схватања која морају исправити, а упућене сугестије нису остављале никаквог простора за дискусију. Вахабитском учењу су, уз муџахедине, доприносили балкански ученици, професори и теолози, који су своја знања стицали у местима исламског света у којима су вахабисти имали јака упоришта. Убрзаном процесу индоктринације локалног становништва доприносила је и тешка материјална ситуација настала као последица ратних дешавања, што су вахабитски мисионари вешто злоупотребљавали, условљавајући пружање хуманитарне помоћи

[30] *Spiegel,* 36/2001.
[31] *Дневник,* Скопље, 19. 10. 2001.
[32] Andrew Hogg, „Terror Trail of the Mujahedin", *Sunday Times*, 27 June 1993.

прихватањем нових правила понашања. У овоме су се посебно истицале хуманитарне организације чије се деловање и рад везују за Саудијску Арабију, која је од 1975. до 2003. године потрошила око 70 милијарди америчких долара за хуманитарну помоћ и мисионарски рад у иностранству.[33] Тренутно финансирање исламистичких пројеката на Балкану увелико превазилази годишњи износ од 50 милиона евра.

Уз помоћ ових средстава, тачније њиховим „прањем" и пребацивањем на многобројне рачуне, финансирају се хиљаде младих имама – будућих вахабита – за студије у арапским земљама, подстиче се наталитет, штампа огроман број књига у којима се пропагира вахабизам и велича мучeништво на Алаховом путу, те изграђују исламски културни центри, медресе, стотине џамија новог типа и остали објекти који у стварности представљају регрутне центре и места упознавања младих муслимана са идеологијом милитантног ислама. Уз све то, под носом међународних војних и полицијских институција, присутних широм Балкана, несметано тече формирање вискософистициране терористичке инфраструктуре, чије саставе свакодневно ојачавају *„домаћи муџахедини"* или *„бела" Ал Каида*, уз системску подршку муслиманских политичких фактора. Тако се мултиконфесионални изглед Балкана полако топи, учинивши да се суживот хришћана и муслимана све више претвара у живот једних поред других, док верске вође све активније учествују у јавним и политичким расправама.[34] То се посебно односи на верског лидера балканских муслимана Мустафу Церића, „звезду водиљу за ислам у Европи и водећу личност у Босни и Херцеговини", који је у књизи *500 најутицајнијих муслимана у свету 2009. године* сврстан на високо 39. место.[35]

У градовима на чијим улицама некада није било могуће на основу физичког изгледа разликовати националност пролазника, у којима није било *никаба, фереџа, вехабијских брада и скраћених панталона,* сада се јасно истичу знаци распознавања и припадности, а поједина подручја представљају изоловане оазе у којима по својим законима живе арапски и домаћи муџахедини са својим породицама. Хрватске дневне новине *Слободна Далмација* су након једне посете таквом месту известиле да у њему

[33] David E. Kaplan, „The Saudi Connection", *US News und World Report*, Washington, 15.12.2003.

[34] J. Casanova, *Public religions in the Modern World,* University of the Chicago Press, Chicago,1994, p. 8.

[35] Уредници ове публикације су угледни исламолози са Универзитета Џорџтаун, Џон Еспозито и Ибрахим Калин. Дарко Танасковић. „Звезда водиља европског Ислама". *Ревија Печат*, бр. 120, 25. јун 2010, стр. 30.

живи „300 муџахедина са својих 900 жена”,[36] од којих су неке прошле центре и кампове за обуку терориста, након чега су укључене у организацију „црне удовице”.

Колизиони курс између САД и Европе, са једне, и доскорашњих савезника, тј. радикалних исламиста са друге стране, нагло се уочава након терористичких напада на САД 11. септембра 2001. године, када многе вешто скриване тајне стидљиво почињу да излазе на површину, поред осталих и оне везане за учешће саудијске краљевске породице у финансирању међународног тероризма. Тако је утврђено да су се од седморица кључних учесника у догађајима од 11. септембра 2001. године најмање четворица борила током ’90-тих година у Босни.[37]

Касније се *балканска веза* јавља и приликом терористичких напада у Мадриду 2004. године и Лондону 2005. године. После мадридског напада у стану ухапшеног Едина Бараката Јаркаса, наводно шефа Ал Каиде у Шпанији, пронађена је мапа на којој су уцртане везе између италијанског лучког града Анконе, хрватског Сплита и босанског града Зенице. Одатле су новинари извукли закључак да се шпанска Ал Каида „састоји од муџахедина који су обучавани у логорима у близини Зенице”.[38] Још важнију спону чине Мохамед Неелд Акаид, ветеран из Босне (коме је припадала кућа поред Мадрида у којој су направљени руксаци-бомбе), те Мароканац Абделмајид Бушар, који је средином августа 2005. ухваћен у Београду.

Након експлозије у Лондону у медијима се водила полемика око врсте и порекла употребљеног експлозива, а *Sandej Tajms* је 13. јула 2005. године, позивајући се на форензичка испитивања, установио: „Фитиљ је био ’скоро идентичан’ са онима који су пронађени у ранчевима-бомбама, који су употребљени годину дана раније приликом напада у Мадриду”.[39] Јозеф Бодански потврђује да је експлозив стигао са Балкана, али је у року од једне недеље „балканска веза” опет нестала из јавних дискусија.

Може се рећи да је балканска веза исламског тероризма у Европи уочена десетак година раније у Паризу, тачније 5. јула 1995. године, када је бомба разнела воз париске железнице. У вези са овим догађајем било је медија који су извештавали да су неки од осумњичених приликом саслушања признали да су тренирани у Босни и Херцеговини, али је ова веза остала званично непотврђена.

---

[36] *Слободна Далмација,* Сплит, 8. 11. 1997.

[37] Јирген Елзесер, *оп. цит.,* стр. 18.

[38] Сања Михаљинац, „Шпанска ћелија Ал Каиде обучавана у Зеници”, *Ослобођење*, Сарајево, 17. 3. 2004.

[39] Daniel Mc Gregory & Michael Evans, „Hunt for the maste of explosives”, *Times*, 13. 7. 2005.

Осмог маја 2004. године у Багдаду је пронађен обезглављен леш Американца Николаса Берга, а након неколико дана на интернету је кружио видео-снимак који је приказивао одрубљивање његове главе. То је изазвало згражавање широм света. Амерички председник Џорџ Буш Млађи поводом тога се обратио нацији путем телевизије, говорећи:„Акције терориста који су погубили овог човека подсећају нас на природу ове мале групе људи која жели да заустави успех мира у Ираку.”[40] За лондонске дневне новине *Daily Telegraph* овај грозни чин био је „одговор на адресу оних који кажу да рат у Ираку нема никакве везе са ратом против тероризма”.[41] Шок је био утолико већи што је за западну јавност то било први пут да види варварски чин одрубљивање главе.

Међутим, ако обични грађани Запада нису знали за овај ритуал „светих ратника”, њихови политичари и обавештајне службе сигурно јесу. Арапски „свети ратници” су овај ритуал први пут применили против Срба у рату у Босни, што никада није, иако су постојали снимци, нашло пут до западних медија. Сваки српски извештај који је на то указивао одбациван је као пропаганда.

Одрубљивању глава од стране муслиманских фанатика нису били изложени само Срби, већ и Хрвати – католици. Један хрватски сведок каже да је „одрубљивање глава жртвама био уобичајени ритуал муџахедина... сви осуђени на смрт морали су се поређати у круг. Онда је првом одсечена глава, која је затим стављена на послужавник и дата следећем оптуженом да је пољуби. Затим је глава обишла круг, од руке до руке, од уста до уста. А онда је следећој жртви одсечена глава, и тако се настављало по реду”.[42]

Супруга арапског муџахедина Реда Сејама, Регина Крајс (алиас Дорис Глик), известила је немачку полицију о делатностима свога супруга у Босни: „Производио је видео-траке са злочинима... Једна од њих... може га осудити на вешање. Може се видети како више муџахедина, који су тројици Срба одсекли главе, са њима играју фудбал.”[43] Сам чин егзекуције описује: „Поред мушкарца који је клечао препознала сам шеика Абу Абдул Ахмед ал Масрија, вођу муџахедина.... После једног брзог покрета мушкарац који је клечао је пао и нешто је полетело у ваздух. Била је то његова глава.”[44]

---

[40] Jirgen Elzeser, *op. cit.,* 67.

[41] *Daily Telegraph*, London, 13.5.2004.

[42] Ивица Миливончић, „Изетбеговић је тијеком рата у Буковици особно заповиједио напад и потакнуо муџахедине на ритуална убиства одсијецањем глава Хрватима”, *Хоризонт*, Загреб, 13. 6. 1997.

[43] *Spiegel,* 13/2004.

[44] Doris Gluck, Mundtot, *Ich war die Frau eines Gotteskriegers*, Berlin, 2004, str. 109.

Овакав ритуал, који је увек сниман, а видео-материјал приказиван у промотивне сврхе, убрзо је усвојен од стране домаћих исламиста (муслимана и Албанаца). Тако је *косовски Албанац Хисен Шерифи,* који у САД служи затворску казну у трајању од 45 година због планирања терористичких напада на базу америчких маринаца у Вирџинији 2009. године, из затвора наручио убиство одсецањем главе тројици кључних сведока у поступку против њега, што је ФБИ осујетио. Иначе, Шерифи је имао стално боравиште у САД, а веома често је током 2008. године долазио на Косово како би покренуо џихад и учествовао у обуци терориста. Заједно са Шерифијем ухапшен је и босански муслиман Анес Субашић.

Арид Ука, Албанац са Косова и припадник „беле" Ал каиде је у марту 2011. године на франкфуртском аеродрому убио два и ранио два америчка војника. У истрази је доказано да је Ука 2010. године завршио терористичку обуку радикалних исламиста у Босни и Херцеговини, а према писању српских медија он припада следбеницима муџахединског одреда „Абу Бекир Сидик" – косовско крило Ал Каиде. Агенти ФБИ су открили да је Ука имао своју интернет страницу преко које је позивао младе да постану „свети ратници" и на којој се налазе објаве „светог рата" против Јевреја и Американаца. Осуђен је на доживотну робију.

Јануара 2012. године, опет у САД, од стране ФБИ је ухапшен *Сами Осмакач, такође Албанац са Косова* и члан Ал Каиде, због покушаја терористичког напада експлозивним средствима на Флориди. Осмакач је војну обуку завршио у Турској, а посећивао је кампове у Босни и Херцеговини. У тужби се наводи да је мало пре хапшења направио видеоснимак у којем објашњава мотиве за извођење планираних напада.

Нешто раније, октобра 2001. године, у околини Џалал Абада у Авганистану пронађена је документација *Албанца са Косова Дамира Шабанија,* у којој се, између осталог, налазио својеручно попуњени формулар у коме пише: „Заинтересован сам за самоубилачке операције. Имам борбено искуство у Косовској ослободилачкој армији против српских и америчких снага. Препоручујем (самоубилачке) операције против (забавних) паркова попут Дизниленда".[45]

Децембра 2002. године у Србији је ухапшен муслиман *Сабахудин Фијуљанин* јер је примећено да осматра базу међународних снага у Босни. Претресом, поред оружја, у пасошу су нађене визе Ирана и Турске, као и писмо којим од родитеља тражи да му опросте што више није међу живима „јер је код Алаха купио место".[46] Дакле, радило се о бомбашу-самоубици.

---

[45] Зоран Петровић, *Ал каида*, Евро, Београд, 2002, стр. 70.

[46] Милан Мијалковски, „Реална опасност", *Војни информатор*, бр. 1–2, Београд, април 2004.

Босанскохерцеговачки муслиман *Муамер Топаловић* је 24/25. децембра 2002. године убио четворочлану католичку породицу. На суђењу је изјавио да је то урадио из верско-идеолошких разлога.

Почетком 2007. године суд у Босни и Херцеговини је осудио *Сеада Бектешевића* и његове помагаче за припремање самоубилачких напада на западне амбасаде. Како је изјавио на суђењу, овај *„шехид"* је у Босни имао терористичку обуку и обуку за справљање експлозивних направа. О Босни, као полигону за обуку бомбаша самоубица, нико никада није говорио.

Крајем октобра 2011. године *вахабија из Новог Пазара* (Република Србија) *Мевлид Јашаревић*, члан омладинског удружења „Ал Фуркан", је напао америчку амбасаду у Сарајеву. И он је, као и остали, војну обуку завршио у вахабитском кампу у Босни и Херцеговини и био члан екстремног удружења „Ал Фуркан".

Оваквих и сличних напада, како од албанских тако и муслиманских фанатика, било је на стотине, од чега нису поштеђени ни умерени припадници ових етничких заједница. Због тога је велика заблуда ширење вахабизма и радикалног ислама везивати искључиво за Босну, јер је најјачи вахабизам на Балкану све време управо постојао на подручју Косова и Метохије. Када је 2010. године у Приштини једној девојци било забрањено да се појави са фередјом на глави, улице овог града су врло брзо постале поприште масовног митинга на коме се из свих грла узвикивало: „Алаху акбар".

На крају, оправдана је сумња да – и поред свих почињених недела широм света – вахабисти од стране Запада не доживљавају примерену осуду, што се може посматрати и као жеља Запада да по сваку цену задржи добре односе са Саудијском Арабијом. У прилог томе се, између осталог, може навести чињеница да се терористи у западном медијском речнику најчешће називају радикалним исламистима, исламским (исламистичким) фундаменталистима и другим терминима, али се скоро никада не идентификују као екстремни вахабисти.

Закључак

Да би се једно време упознало и разумело, треба о њему много знати – писао је француски историчар Лисјен Февр. Међутим, иако сведоци времена боље осећају „дух" епохе од неких будућих писаца историје тог доба, најчешће остају ускраћени за многе тајне скривене иза кулиса. Некада су деценије и векови пролазили пре него што би сведочанства о времену и догађајима који су давно прошли постала доступна. На сву срећу,

тајне о *савременом џихаду* на Балкану с краја XX века нису морале толико чекати на своје историчаре, и поред свих препрека.

Балканска сцена, по којој су тумарали међународни „посредници", „високи представници", „модератори", „изасланици", „хуманитарни радници", „преговарачи", медијски и обавештајни манипулатори и други мали људи који су мислили да играју велике улоге, намерно је постављена тако да западној јавности пружи искривљену слику о суштини стварних догађаја. За разлику од оних који су играли измишљене улоге, исламски „мисионари" су играли стварне – животне улоге. Тако је исламска револуција на Балкану успела, а уз легенде о „светом рату" против „неверника" и јунацима револуције, муџахединима и мучeништву, одгаја се на хиљаде нових следбеника савременог џихад-рата. Територије Косова и Метохије и БиХ претворене су у његово главно клијалиште. Европски коридор за дубоко уклињавање радикалног ислама преко КиМ и БиХ је широм отворен, а финансијска подршка исламских фанатика је неограничена. Крајњи циљ ће, они се надају, оправдати сва уложена и употребљена средства, а он је, рецимо то отворено – исламска Европа.

Литература

1. Бжежински З. (2004) *Амерички избор*, ЦИД, Подгорица.
2. Гоати В. (1978) *Политичка социологија*, Београд.
3. Гаћиновић Р. (2004) *Отимање Косова и Метохије*, Ниц Војска, Београд.
4. Галијашевић Џ. (2007) *Ера тероризма у БиХ,* Филип Вишњић, Београд.
5. Деспотовић Љ. (2017) *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци.
6. Деспотовић Љ., Гаћиновић Р. (2018) „Савремени верски сукоби као плод геополитички индуковане геополитичке парадигме", *Култура полиса*, посебно издање бр. 2, Нови Сад.
7. Мијалковски М. (април 2004) „Реална опасност", *Војни информатор*, бр. 1–2, Београд.
8. *New Conflicts in Europe & Resolution,.* (2001) Current Decisions Report, No 4, Oxford Reseach Group.
9. Елзесер Ј. (2006) Како је џихад стигао на Балкан: свети ратници и тајне службе на Балкану, Јасен, Београд.
10. US Congress (1997) Report Clinton – Approved Iranian Arms Transfers Help Turn Bosnia into Militant Islamic Base, 16.1.1997. (www.senate.gov/rpc/releases/1997/iran.htm)
11. Erich Follath & Gunter Latsch (2001) Der Prinz und die Terror-GmbH, *Spiegel,* Nr. 38/2001
12. Fox R. (1993) „Albanians und Afghans fight for the heirs of to Bosnia's SS past", *Daily Telegraph*, London, 29. 12. 1993.
13. Rempel C. W. (2001) „Terrorist Use Bosnia as Base Sanctuary", *Los Angeles Times,* 7. 10. 2001.
14. Defense and Foreign Affairs and Strategic Policy, 31 .8. 1996.

15. Documentation Center of Republik of Srpska, Bureau for Relations with ICTY of Republic of Srpska, Islamic Fundamentalist's Global Network – Modus operandi – Model Bosnia, Part I
16. Хамад А. (2007) У мрежи зла – Међународни тероризам и Ал Каида, Глас Српске, Бања Лука.
17. Wolf, Oschlies, Bosnien, die USA und die „Algier-Gruppe" von Sarajevo, SWP-Aktuell 5, mart 2002, www.swp-berlin.org
18. Casanova J. (1994) *Public religions in the Modern World,* University of the Chicago Press, Chicago
19. Defense&Foreign Affairs, The New Rome &The New Religious Wars (www. strategicstudies.org/crisis/newrome.htm).
20. Doris Gluck, Mundtot (2004) *Ich war die Frau eines Gotteskriegers*, Berlin.
21. Петровић З. (2002) *Ал Каида*, Евро, Београд.
22. Танасковић Д. (2010) *Неоосманизам*, Службени гласник, Београд.
23. Степић М. (2012) *Косово и Метохија – постмодерни геополитички пројекат*, Институт за политичке студије, Београд.
24. Степић М. (2003) *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд.
25. Тејлор С. (2002) *Неграђански рат*, Књига-комерц, Београд.
26. Шиндлер Џ. (2009) Несвети терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада, Сужбени гласник, Београд.

II

ПРИРОДНА СРБИЈА – ФИЛОЛОШКИ, ИДЕНТИТЕТСКИ И РЕЛИГИЈСКО-КОНФЕСИОНАЛНИ АСПЕКТИ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ПИТАЊА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. ФИЛОЛОШКИ, РЕЛИГИЈСКО-КОНФЕСИОНАЛНИ И ИДЕНТИТЕТСКИ АСПЕКТИ

1.1. ГЕОПОЛИТИКА ЈЕЗИКА И СРБИ РИМОКАТОЛИЦИ

Српска грана, ван Кнежевине Србије, обухвата Црну Гору, Босну и бројне пределе Албаније и Македоније. Ако нека европска сила не успе да их подели, српско становништво, које цело говори истим језиком, ујединиће се пре, а после само у једну државу...

Француски слависта из 19. века Ципријан Робер

Увод:

Иако често замагљивана, прећуткивана или пак напросто заборављана, *геополитичка функција језика* била је увек значајна у културно-историјском контексту, па и данас, када има незаменљиву функцију у политичком конституисању националних идентитета. Као културно-историјска чињеница у последња два века у Европи и на простору бивше Југославије, ова функција нарочито је значајна у фазама закаснеле националне конституције, у периоду бурних процеса стварања синтетичких националних идентитета. Овај процес се финализирао у првој, а нарочито другој половини двадесетог века, када је у трагичним догађајима током рата вршена брутална национална хомогенизација **синтетичких нација,** уз бројне политичке и историјске фалсификате, као и крађу језика и културе других нација. Означени процеси имали су наглашену **геополитичку димензију,** јер је иза њих увек стајала значајна улога спољнополитичког фактора, особито великих држава у региону средње и југоисточне Европе, као и наглашеног утицаја великих религијско-конфесионалних организација (цркава) и њихових политичких трабаната на терену. Колико ће ова димензија и функција језика постати важна, показују нам и последњи догађаји који су се одвијали на згаришту бивше Југославије, када су се под притиском великих сила довршавали давно отпочети процеси *крађе и прекрајања српског језика* (па самим тим и припадника српске нације). „Језици поражених нација ће се означавати општим бесмисленим

назívима, као мртваци бројевима. Супротстављање природном и из дубине историје формираном језичком и етничком идентитету није долазило од народа који ту живи, него од притисака великих сила на Западу да тај простор дестабилизују и онемогуће његову природну и културну повезаност са Русијом" (Екмечић, 2002: 34).

Важну улогу у стварању *српског националног идентитета* одиграо је **српски језик**, као његов основни супстрат, дефинишући судбину српског народа једнако важно, ако не и важније од религијско-конфесионалне димензије и његове касније политичке историје. Борба за стандардизацију српског језика, као основе за настанак модерне националне свести и идентитета српске нације, био је један од најважнијих фронтова у настојању да се конституише *модерна српска државност*. „Уосталом, то није само српски задатак, јер у исто време постоје исте културне борбе у Италији, Немачкој, Мађарској и свим земљама средње Европе" (Екмечић, 2007: 129).

Нација као заједница језика

Још од времена *Српске револуције*, Срби су народ који има јасну свест и убеђење да је **нација заједница језика,** баш онако како је то разумео и немачки филозоф и књижевник Хердер када је говорио да ће *границе између нација успостављати лингвисти а не генерали.* Иако се ово предвиђање Хердерово није до краја остварило на терену реалне историје и политике, па чак ни на простору његовог властитог немачког језика, то ни у једном тренутку не умањује значај овог принципа за националну конституцију многих народа. Да је нација заједница језика потврђује и Томаш Масарик када каже: „Националност се практички манифестује у језику, свакако говорном језику (матерњи језик); статистика нација даје се по језицима, а граматичари истражују колико се дијалекти разликују од правих језика" (Масарик, 2016: 49).

Упркос бројним факторима који су спречавали српски народ да се конституише као *модерна национална заједница око свог језика*, чињеница његове важности за национално конституисање није тиме умањена. Религиозна нетрпељивост и искључивост, подстицане разним историјским фалсификатима и крађама, учиниле су да српски језик постане један од основних камена спотицања у каснијој националној дефиницији синтетичких нација, предмет спорења и оспоравања, сукоба и размирица. Зато није на одмет мало подсећање како је почела ова језичка *страдија* српског народа. „Идеје да су Срби нација једног језика створили су немачки лингвисти 18. века" (Екмечић, 2007: 125). За њима то исто

тврди и словенска филологија. „Лингвистички критеријум произилазио је из примене филолошких принципа у одређењу етничког идентитета. Под етничким простором Срба словенска филологија тога доба подразумевала је читав простор на коме се говорило штокавским дијалектом" (Батаковић, 2018: 127).

У покушају систематизације словенских народа у 18. веку А. Л. Шлецер у свом делу *Општа историја севера* из 1771. године констатује да су Срби више од оног што су границе православне вероисповести на том простору, *и да представљају део јужнословенског света који је конституисан као национална заједница српског језика, без обзира на различиту верско-конфесионалну припадност и организованост тог народа.* На основу ове Шлецерове систематизације, први који је у историји употребио појам *Јужни Словени* био је Ј. Аделунг, познати лингвиста. Па и сама реч (појам) *Југославија* била је такође производ немачког интелектуалног прегнућа. На основу Аделунгове систематизације словенских језика, поред руског и пољског језика, постојао је и трећи велики језички круг јужнословеског говора, а то је српски језик. На основу ове језичке поделе немачке лингвистичке школе, Ј. Добровски и Ј. Копитар развили су учење по коме је **кајкавско наречје припадало словеначком, чакавско хрватском, а штокавско српском језику.** „У узајамној преписци су направили систематизацију јужнословенских језика. Слагали су се убеђењем да је кајкавско наречје словеначко, чакавско хрватско, а штокавско српско. (...) Обојица су оценили да су католички Далматинци, Дубровчани и становници других католичких покрајина употребљавали српски језик „више од три стотине година" (исто, 127). Колега Душан Батаковић истиче важну чињеницу да је српска друштвена елита, под утицајима Хердера и Фихтеа, прихватила европску идеју одређења нације преко језичко-културне компоненте. Он пише: „У једној симболичкој конструкцији српске нације овај европски критеријум складно се уклопио у схватање да се етнички простор, мимо наслеђене историјске традиције, обележи допирањем језика као мерила етничке аутентичности" (Батаковић, 2018: 126).

Геополитика и филологија

Морамо овде констатовати да је у праву колега Петар Милосављевић када критички замера српској историографији што није до краја расветлила затамњени мизансцен историјских пројеката настанка модерних нација, особито синтетичких нација као договорних нација, као и српским геополитичарима што нису на довољно јасан и систематичан начин указали на *значај геополитичких пројеката* у контексту формирања

идентитета синтетичких нација, а особито на везу *филологије и геополитике*. Конкретно, историчари су у свом методолошком оквиру инсистирали на концепту настанка нација на ехјугословенском простору у коме се као вододелница узимају само религијско-конфе-сионални чиниоци, па су тако у експликативном делу прихватили *геополитичку подвалу Запада* која у великој мери није важила за њихове властите моделе националног диференцирања и конституисања. У већинском европском контексту сагледано, *књижевни језик је сматран за природни оквир и духовно-културну основу настанка нација, око кога се у потоњим деловањима државе конституише национално тело, без обзира на његове религијско-конфесионалне разлике* (Немац је римокатолик и протестант, исто тако и Мађар, као, уосталом, и код већине други европских нација). „Религија је и даље била важна детерминанта, али не више као што је то било пре раскола и великих религиозних ратова у окциденталном делу Европе, јер тада већ нико није покушавао да одрекне једном Немцу или Французу његову националност само јер је исти био протестант или католик" (Умељић, 2016: 127).

„На основу општеприхављених идеја о идентитету и распростирању језичко-етничких заједница, можемо поуздано да означимо просторе које бисмо могли назвати: *Природна Мађарска, Природна Немачка, Природна Пољска, Природна Румунија, Природна Чешка, Природна Словачка*. Такве природне заједнице су језичко-етичке заједнице. Унутар сваке од тих држава постоје и верске заједнице. Али оне се третирају као заједнице другостепеног значаја у односу на језичко-етничке. На основу истог принципа могле би се идентификовати и српске земље, земље у којима се говори српским језиком. И ти простори могли би се, по истом принципу, означити изразом **Природна Србија**. Оваква „природна" Србија би се такође схватила као *једна језичко-етничка заједница*. *Верске и религионале разлике унутар ње биле би у другом плану*" (Милосављевић, 2014: 109). О томе сведочи и академик М. Екмечић када констатује: „Дугорочне последице су биле да је ово ојачало све друге факторе који су Србе и њима сродне југословенске народе идентификовале по верском кључу. Иако то није изузетак и код неких других европских народа (Ирци, Фламанци, 'Кирцхенволк' у Немчкој, Украјина), то је било ипак у контрадикцији са увек важећом праксом да се *народом сматра заједница једног језика и његових различитих дијалеката*. **Цепањем српског народа на различите религије, што је почело и пре турског освајања у 14. веку, имало је за последицу да се и његов идентитет касније тражи у религиозним оазама, па се и језик назива другачијим именима**" (Екмечић, 2007: 18).

Потпуно синхроно са процесима настанка европских нација као заједница језика и култура, а још у време Темишварског сабора (1790), Срби згушњавају *националну свест* око своје *језичке посебности*, инсистирајући да она мора да има и свој крајњи израз у настанку *модерне српске државе*. У жељи да истакну и обележе (утврде) свој национални идентитет Срби тога времена јасно траже истицање *српског имена,* како у називу *нације* тако и у називу *језика* којим говоре. Сва тадашња лутња и непрецизности у називима српског језика и националног имена јасно је изразио Стефан Новаковић инсистирајући на његовој тачној примени. „Новаковић се није потписао као аутор, а циљ му је био да упозори свет да су Срби народ који не жели да га сматрају расцијанском или илирском нацијом, јер то у њиховом поимању свога идентитета не постоји" (Екмечић, 2002: 133).

Управо на овако јасном и експлицитном ставу С. Новаковића, изреченом још у време Темишварског сабора, када *Илирског покрета* није било ни на видику, јасно се може уочити снажна идентификација Срба са својим именом и језиком. Они већ тада јасно исказују *свест о свом српском идентитету*, инсистирајући да их као такве прихвате и ословљавају страни путописци, језикословци, географи, државници и др. Ову чињеницу посебно истичемо јер је сматрамо важном за касније процесе националног диференцирања на овим просторима, који ће бити диктирани разним геополитичким интересима и за рачун других нација, а свакако противно српском националном интересу и на његову штету. Нарочити се то снажно одразило на тзв. *српско-хрватске* односе. До појаве Илирског покрета ови односи су били готово идилични, без сукоба и спорења. И то зато што су Срби и Хрвати живели одвојено, а делио их је пре свега језик, као и етничке територије на којима су обитавали. *Срби су говорили српским језиком, и штокавским наречјем, а Хрвати, хрватским језиком и кајкавским наречјем.* „**Неодржива је идеја да су два народа, Срби и Хрвати, икада имали заједнички језик. Књижевни језик који су Хрвати почели да прихватају тек од Илирског покрета био је један језик, језик српски**" (Милосављевић, 2014: 93). Појава Илирског покрета имала је за циљ присвајање српског језика од стране Хрвата, и то као хрватског књижевног језика, а овим присвајањем језика желели су присвојити и **Србе римокатолике**, и тако их на једноставан начин прикључити хрватском националном корпусу.

Геополитика Аустрије и Ватикана

У позадини овог процеса лежали су геополитички интереси Аустрије и Ватикана, који су ширењем хрватског националног корпуса желели да

парирају како српским националним интересима тако и мађарским у оквирима двојне монархије. Ватикан је пак имао на уму ширење свог верског утицаја што дубље на исток, те постепено превођење православних под своју конфесионалну јурисдикцију. „Ватикан и Аустроугарска су, дакле, у стварању српске нације на Балкану видели претњу, иако се овај процес није разликовао од свих других националних буђења у Европи" (Умељић, 2016: 128). То потврђује и Томаш Масарик када констатује: „Аустрија је целом својом суштином, историјом, географијом и етнографијом негација модерне државе и модерне нације..." (Масарик, 2016: 95). „Аустрија је још од 18. века активно радила на спречавању српске идеје и на расрбљивању српског народа. Илиризмом је настојала да парира Кнежевини Србији и њеној спољнополитичкој стратегији ослобођења и уједињења свих Срба под турском и аустријском влашћу. Беч и Римокатоличка црква настојали су да одрже Хрвате као посебну народну заједницу, да их ојачају на рачун Срба и употребе као средство за остваривање својих геополитичких интереса, мисионарских и прозелитских циљева. Иза верског мисионарства ишле су и тежње засноване на политичком и националном, ужем хрватском смислу. Тај смер у хрватској политици нарочито је дошао до изражаја након Првог хрватског католичког конгреса 1900. године" (Суботић, 2007: 151). Тако је због примарно геополитичких интереса Аустрије и Ватикана на Балкану разгореван и потенциран давни конфесионални сукоб у хришћанству, настао још 1054. године. Он је, по колеги В. Умељићу, само овде „остао непромењено вирулентан", дакле, на Балканском полуострву, „на граници две цркве и тиме две велике културолошке традиције у Европи, тај сукоб је био по природи ствари још експоненционално потенциран" (Умељић, 127).

„Славене римокатолике је требало искористити, као будући бедем римокатолицизма, против северногерманског протестантизма који је из темеља пореметио снагу римокатолицизма. У ту сврху придобијања славенских народа за идеје Римске цркве Ватикан је предузимао духовне мере, па је радио на стварању заједничког књижевног језика, како на Балкану (увођењем глагољашке штокавштине) тако и на руском православном истоку" (Жутић, 2007: 120). Већ почетком 19. века припадници Илирског покрета су усвојили као правило доктринарни став римокатоличког монашког реда Исусоваца да треба усмеравати језичку политику ка *прихватању „општег и најразширенијег говора", мислећи притом на штокавско наречје којим су говорили Срби*, како Срби православне вероисповести тако и Срби римокатолици, као и Срби Мухамедовог закона.

„Народносни појам хрватства у том времену уопште није постојао. Тадашње територијално подручје Хрватске, које је било обичан географ-

ски појам, било је мало и безначајно да би се хрватским именом покрило цело подручје 'Илирика' и 'илирског' (српског) народа" (исто, 117). О тим тешким политичким и културним приликама хрватске културне елите, која је била у напону ширења хрватства, пише и Павле Ивић, истичући врло уску и оскудну језичко-културну основу на основу које је Загреб покушао ширити свој национални утицај. „Ту се, међутим, испречио као сметња кајкавски говор Загреба, који је затварао његов културни утицај у скучени простор провинцијала на северозападу Хрватске. Тај говор, препун дијалекатских особености, био је једва разумљив људима ван тог простора и није чудо што је хрватска кајкавска књижевност, с уском људском базом и у погледу публике и у погледу потенцијалних писаца, а уз то притешњена на сопственом тлу латинским, немачким и мађарским језиком, почетком 19. столећа углавном вегетирала. Ако се хтело створити ишта велико, требало је напуштати, и то што пре, тај језик мале носивости и ту литературу танушног даха. Био је то једини начин да се одоли угрожености и да се у исти мах искористе шансе. Ту су истину добро схватили патриотски хрватски интелектуалци у тридесетим годинама 19. века" (Ивић, 1971: 178).

О малом територијалном али и језичком распротирању Хрвата у окрињу Аустрије пишу и угледни аустријски статистичари, као што је био Адолф Фикер, који у својству директора аустријске административне статистике, одмах после пописа становништва 31.октобра 1857. године констатује малу заступљеност Хрвата у својој држави, насупрот великом броју Срба. „Разликовање Срба на огранке чини се или с обзиром на територију коју настањују (Славонци, Далматинци, Дубровчани, Бокељи) или с обзиром на веру коју исповедају (грчки-источни Раци, грчкокатолички Шокци и Буњевци)". „Према овим излагањима, део територије који тадашња аустријска управа и званична аустријска наука признаје Хрватима више је него мизеран. Једва се дâ на картама и приказати. Па не само то: ни ту чак, ни скоро нигде иначе, ови статистичко-географски научници на налазе чисте Хрвате, већ некакву мешавину или са Словенцима или са Србима" (Костић, 1990: 35).

Идеја и програм великохрватства

Павле Ритер Витезовић се може означити као први модерни заговорник овог геополитичког пројекта којим се преко језика настојало проширити хрватски национални, али и територијални корпус, те на **идеји великохрватства** створити модерну хрватску нацију и државу. У свом геополитичком делу невеликог обима *Croatia rediviva* из 1701. године

овај аустријски официр покушава да осмисли геополитичку стратегију ***супротстављања хрватске националне идеје српској***, као одговор на иницијативу грофа Ђ. Бранковића о стварању српске државе на простору између две царевине, Турске и Аустрије. „**Ритер је фалсификовао историјске чињенице** и римску Илирију изједначио са великом Хрватском, од Алпа до Црног мора, која је, по њему, обухватала Белу Хрватску (Словенија, Истра, Хрватска, Славонија и Далмација) и Црвену Хрватску (Босна, Македонија, Србија и Бугарска). Витезовић је значајнији идеолог великохрватсва и од самог Анте Старчевића јер је хрватство лукаво поистоветио са илирском идејом. Наиме, Ритер је најзаслужнији за стављање ватиканске илирске идеје у службу стварања „велике Хрватске", односно ширења „апостолске" Аустријске царевине. „Панславизам је Ритеру био, у ствари, панкроатизам у генеричком смислу. (...) Знао је да на чакавској, односно кајкавској основи не може бити успостављена велика хрватска држава" (Суботић, 152). „Витезовићев задатак је био да теоријски оправда проширење Аустрије на територије отоманске државе у Европи преко идеје о хрватској државности. Витезовић је такву конструкцију представио у књизи *Оживљена Хрватска* (1701). У тој књизи он је 'оживљавао' Хрватску каква никада није постојала: од Трста до Црног мора, као потенцијалну аустријску јединицу" (Милосављевић, 2014: 104).

Чињеница ради, морамо напоменути да тај исти Павле Ритер Витезовић, неколико година касније, а већ према потреби и наруџбини пише књигу *Serbia Ilustrata* (Откривена Србија) по угледу на монументално дело „Italia Illustrata" Флавиа Биондa, где „српски језик отворено ставља изнад свих других словенских и илирских језика, а пун је хвале и за српски национални карактер, који сматра кадрим да оствари главну идеју илирске и словенске обнове" (Витезовић, 2010: 17). Колега Петар Милосављевић с правом истиче још једног припадника Илирског покрета који јасно уочава овај хрватски хендикеп и покушава да га превлада окретањем српском језику и његовој поступној и стрпљивој крађи, а то је Иван Деркос и његова књига *Genius Patrie* (1831). „Деркос је сматрао да се два хрватска наречја могу ујединити помоћу трећега, тј. помоћу српског језика, односно помоћу штокавског наречја. А то је значило: ако хоћемо да хрватски језик постоји на ширем простору од маргиналног кајкавског и чакавског наречја, он се мора довести у везу са штокавским, односно српским језиком, и сјединити са њим. Ако обратимо пажњу на ову Деркосову идеју, добићемо одговор за будуће пројекте хрватске филологије. Ове пројекције, као и Деркосова, полазе од **геополитичких амбиција**: **Хрватима треба обезбедити већи простор од онога који они у стварности заузимају**. А то значи да се филологија ставља у службу геополитике" (Милосављевић, 2014: 112).

Колико су се аутентични Хрвати чакавско-кајкавског наречја мучили са новим усмерењем ка прихватању српског језика штокавског наречја, као новог књижевног језика који нису разумели чак ни њихови интелектуалци, најбоље илуструје следеће сведочење Антуна Мажуранића, који 1852. године наводи: „Ни најученији наши људи нису могли складно и углађено ни десет риечи проговорити нашим језиком или, још прије неколико година скоро нити ко није знао за старију дубровачку литературу, и тко је што и знао, не могаше је разумијети... Већина учених Хрвата није ни знала да су Хрвати, а и они који су се држали за Хрвате, нису хотјели Хрвата из другог краја признати за Хрвата" (исто, 153). „Подручје хрватског језика захватао је само три округа: око Загреба, Вараждина и Чаковца. Да је таква идентификација била важећа пре појаве Илирског покрета најбоље може да посведочи књижица Људевита Гаја, *Кратка основа хорватс-славенског правописања* из 1830.[1] Оно што су хрватски идеолози чинили од појаве Илирског покрета било је усмерено на то *да се хрватски простор увећа на рачун српског*. Главни циљ тог покрета био је, дакле, *геополитички*. Тај геополитички циљ Илирског покрета био је јасан и оновременим Србима и зато га они, сем појединаца, нису прихватали" (Милосављевић, 2014: 103). Но, „превођење Хравата у српски језик не почиње, међутим, са Илирским покретом. То је завршна фаза, фаза прихватања српског језика за хрватски. Још крајем 16. и почетком 17. вијека превођење Хрвата у српски језик иницирала је Конгрегација за пропагнаду вјере у Риму. (...) У архиву Конгрегације за пропаганду вјере у Риму чува се меморандум о преводу *Новога завјета* на словенски језик, у коме се, поред осталог, каже да Срби имају дијалект од свих Јужних Словена најбољи. (...) Већ 1636. године у Загребу прихватају тај језик, који су назвали најпре илирски, а затим и хрватским. Али, у суштини, то није ништа друго него српски народни језик. (...) Требало је узимањем српског језика и територијално и бројно проширити Хрвате на рачун Срба и српског језика" (Ковачевић, 2015: 53).

О разликовању ***српског и хрватског језика*** писало је много лингвиста с краја 18. и током 19. века, и то су, по правилу, били *немачки, француски, чешки, словачки и други лингвисти који нису били Срби,* па се тако о њиховој стручној и научној пристрасности није могло говорити ни тада. Поред њих, о томе сведоче и поједине вође Илирског покрета (Људевит

[1] Делетност Људевита Гаја, као једног од оснивача Илирског покрета, спорна је и из једног ширег панславистичког контекста, јер се он залагао за тзв. аустрославизам. „Стога аустрославизам треба сматрати противтежом основном концепту политичког панславизма, а не делом корпуса панславистичких идеја, без обзира што се обе идеологије делимично прожимају и проистичу из процеса везаних за националну еманципацију." К. Обшуст, (2013) *Конструкција Словенства у политици и науци*, ЦАСЦА, Београд, стр. 86.

Гај, на пример), који упркос свом прохрватском и проаустријско-ватиканском ставу нису могли да прећуте и пренебрегну ову чињеницу. Она ће каснијим манипулацијама бити *прећуткивана и потискивана у заборав, а истицаће се у први план потреба тобожњег језичког и народног јединства у форми илирства.*" У историјским приказима српскохрватског језика последњих деценија није било истицано да су филолози у 19. веку јасно разликовали српски од хрватског (кајкавског), а затим и од правог хрватског (чакавског) језика. (...) Српски језик се од хрватског, на разне начине, разликовао кроз цео 19. век. Практично је тек у првој Југославији, и то из политичких разлога, била наметнута концепција Ватрослава Јагића, по којој Срби и Хрвати имају један језик који се састоји од три наречја: штокавског, чакавског и кајкавског. На теоријским основама Јагићевог схватања настао је *Новосадски договор*. По овом договору, народни језик Срба, Хрвата и Црногораца је проглашен за један језик, иако Срба (па дакле ни Црногораца) нема који говоре чакавски и кајкавски" (Милосављевић, 2007: 94). „Нема никакве основе да се наречје чакавско или кајкавско сматрају српским. А пошто је штокавско наречје примарно српско, и пошто Срби другог наречја односно језика немају, нема основе ни да се оно сматра хрватским наречјем или језиком" (Милосављевић, 2014: 113).

За остварење оваквих **геополитичких планова** хрватски национални корпус није имао политичких, културних, научних, државних ни других капацитета. Он је, поред обиља времена, тражио јаку и јасну подршку великих геополитчких пројеката на које би се наслонио, постао њихов део и црпео из њих неопходну снагу и енергију. Протекло је више од два века када су у бурним историјским догађајима на овом простору пропадала царства (турско и аустроугласко) и распадале се и рушиле велике државе (Краљевина Југославија и СФРЈ); где се уз обиље злочиначких чинова и геноцидних акција истрајно градила идеја **великохрватсва и Велике Хрватске,** уз обилату подршку идеологија (фашистичке и комунистичке), да би за све то време уз крађу и фалсификате културе, језика, традиције, па и војничке снаге једног народа, српски национ био оптуживан за великосрпске претензије и пројекте, као и брутално кажњаван, трпећи огромне губитке на демографском, економском, демократском и модернизацијском плану.

Правећи кратак историјски преглед ових настојања, М. Суботић с правом истиче следеће чињенице: „Гајева илирска, као и Штросмајерова југословенска идеологија су биле географски детерминисане, у функцији брисања српско-хрватске етничке границе и освајања српског етничког простора. Својим политичко-територијалним посезањима илирци настављају великохрватске идеје Павла Ритера Витезовића, чија је *Croatia re-*

diviva постала обавезна литература и упуство за рад Гаја, Старчевића, Штросмајера, Јагића, Кватерника, Франка, Супила, Пилара, Трумбића, Радића, Мачека, Павелићевих усташа и њихове „Croatia sacra", па све до Туђмана и његове готово етнички чисте Хрватске. Сви они одреда позивали су се на 'хрватско државно и историјско право' и тезу о хрватском 'политичком' народу у стварању хрватског геополитичког 'оптимума'. Већ је патријарх Рајачић 1861. године уочио покушај Хрвата да илирством, а затим југословенством, затупе српски патриотски осећај, да тек примљени српски језик прогласе југословенским, да под наводно заједничким именом из уских кајкавских подручја запоседну српско штокавско подручје, а Србе приведу католицизму" (Суботић, 152).

Смештајући ове активности у шири геополитички контекст него ли што је то само великохрватска идеја, историчар Н. Жутић с правом истиче значај који су тим процесима придавали *Аустрија и Ватикан*, нарочито у покушају сузбијања утицаја *Русије и православља* на овим просторима. „Гајев свехрватски илирски покрет, као и Ритеров, служио је интересима Аустрије против мађарских тежњи за независношћу и као одбрана од 'северних јеретика'. С друге стране, требало је Аустрији привући славенске народе и суседне славенске земље изложене утицају православне Русије и аутономне православне Србије. Отуда потиче Гајево свеславенско опредељење, које у основи има прикривено аустрославистичко обележје и још прикривенији римокатолички експанзионизам" (Жутић, 129).

Срби римокатолици и Српство Дубровника

„Српска обележја у Дубровнику могу се пронаћи свуда: у песмама Срба Дубровчана, у штампи која је објављена у Дубровнику у XIX веку и почетком XX века, у друштвима која су основана, у језику и књижевности старих Дубровчана" (Умељић, 2018: 68). О значају *дубровачке књижевности* и на ком језику је она писана најбоље сведоче речи Лазара Томановића, које на прегнантан и експлицитан начин дефинишу њену *српску припадност и порекло*, наглашавајући српски национални предзнак и *свест Срба римокатолика Дубровника, Далмације, Боке Которске и других делова о свом српском националном имену:* „Ја сам био у Сријему, Бачкој, Банату и Шумадији; путовао сам кроз Далмацију, Црну Гору и Херцеговину; говорио сам са Бошњацима и Личанима: и свуда сам нашао један исти језик. Само што неке групе изговарају лијепо, неке липо, неке лепо итд.; у томе је сва разлика! Кад се састане Далматинац, Бошњак, Црногорац, Шумадинац, и Бачванин најпростији, они се разговарају као

да су се у једном селу родили и потхранили.Таквога јединства језичкога на оволиком простору не знам имали ли иједно племе у словенству, али знам да га нема ни њемачки ни италијански народ. Овијем истим језиком писали су дубровачки песници, писао је Качић, и испјеване су народне пјесме које нам и данас служе као образац како ваља писати. Друкчије, све што се боље усавршава наш књижевни језик, све се више истовјетује језику што се чује по народу од Скадра до Задра и Будима. Или ти, наш књижевни језик и језик народни један је исти, што опет ни један народ нема" (исто, 140). О истинитости ових речи сведочи и Вук Ст. Караџић, када у свом делу ***Црна Гора и*** *Бока Которска дефинише распростирање српског језика и српске нације:* „Тога ради мислим да неће бити излишно ако напоменем да се права домовина Срба, у којој и данас на милионе живе, простире преко данашње Србије до Призрена и Пећи с оне стране Шаре и обухвата цијелу Босну, Херцеговину, Црну Гору, крај око Бара, аустријску Албанију, Дубровник, Далмацију, Турску и Аустрију (војничку), Хрватску, Славонију, Сријем, готово цио Бачки комитат и дуж Дунава до Св. Андрије (изнад Будима) и један велики дио Баната. У овијем крајевима живи преко пет милиона Славена једне гране и једног језика, који се једино разликује по закону. Око три милиона (и то један милион у данашњој Србији, један у Угарској и један у Босни, Херцеговини, Зети, Црној Гори, аустријској Албанији и у Далмацији) грчког су закона; од остала два милиона може се приближно узети да су двије трећине (у Босни и Херцеговини) мухамеданско, а једна трећина (у Славонији, Хрватској, Далмацији и Дубровнику) римског закона. Тако, дакле, између Срба који живе у Крагујевцу, пријестоници садашње српске кнежевине, и онијех из Дубровника нема друге разлике него нпр. из Дрезденаца и Бечлија, и то само по закону, а по језику разлика је још мања" (Караџић, 19).

О Србима римокатолицима, као и о српству Дубровника и Далмације, обимно и студиозно писао је и Србин римокатолик, знаменити Лујо Бакотић. Он такође на научно сериозан начин сведочи о распрострањености српског живља на тим просторима још и пре примања хришћанства, а свакако и након тога, описујући њихово вишевековно битисање, које није могла да избрише ни конфесионална различитост на којој се стално инсистирало, особито када су Срби римског закона били у питању. Он изриче следеће ставове: „Једна особита далматинска појава су **Срби католичке вере**. Било је и има и данас по који Србин католик и у Босни и у Херцеговини, али су ретки. Код нас у Далмацији су у доста великом броју. Већином су интелектуалци, али међу њима има и радника и сељака. Има их свуда по Даламацији, и у Книну, и у Синју, у Имотском, у Макарској, у

Шибенику, у Сплиту, у Каштелима, на острвима, али их највише има у Дубровнику и у околини дубровачкој" (Бакотић, 1991: 183). О дум Ивану Стојановићу[2], канонику и декану дубровачке саборне цркве, оданом свештенику римокатоличке цркве, Бакотић вели: „Иако врло ревносан католички свештеник, он се је увек признавао Србином, и преко листа *Дубровника,* у коме је стално до своје смрти сарађивао, поручивао народу дубровачкоме: 'Србин си по роду и по обичајима; у Српству ти је једини спас; вјера ти ни најмање не пријечи да будеш Србин'" (исто, 183). Објашњавајући каквим су све притисцима изложени ови Срби, Лујо Бакотић истиче следеће: „Међутим, клерикалци, то јест они којима је вера занат, и њихови следбеници највише су мрзели Србе католике. Они католички свештеници којима је и Хрватство било један 'посао' којим су могли да стекну личне користи износили су против Срба католика све могуће лажи, проклињали су их и претили им мукама на овоме и на другом свету" (исто, 184). А о каквој се српској интелектуалној елити ради најбоље ће посведочити њихова знаменита имена. То су људи који су, упркос свим потешкоћама и ризицима у свом времену, јасно сведочили своје српско име и идентитет. „Да наведемо само неколико имена сада већ умрлих Срба католика. У њиховим су редовима били: *Медо Пуцић, Матија Бан, др Игњат Бакотић, др Влахо Матијев*ић, проф. Нико Мат*ијевић, С. Кастрапели, Марко и Мирко Кастрапели, др Антун Пуљези, Антун Фабрис, др Ловро Павловић, дум Иван Стојановић, дон Јакоп Групковић, Перо Будмани, Јосо Михаљевић, Викентије Бутијер, Јово Метличић, Кажимир Ликетић, Јово Матачић, Ив*о Ћипико, Анте Монти и још толико других, један бољи од другога у сваком погледу" (исто, 189). О развијености њихове националне свести и привржености Српству најбоље сведочи следећи пример. „Како Срби Дубровчани нису дозвољавали да њихово католичанство спутава њихово народносно осећање добро се види у њиховом протесту Ватикану 1901. године, када је папа Лав XIII булом *Славорум Генте* Завод св. Јеронима у Риму назвао хрватским ценећи дубровачко католичанство, које је показало чврстину кроз векове, Ватикан је усвојио протест Срба Дубровчана католика и уклонио назив хрватски из Завода.

[2] „'Мени моја католичка вера не забрањује да будем Србин', каже дум Иван Стојановић. Титула примаса, примаса српског, која је једна од највиших у католичкој хијерархији, сигурно не би била могућа да у прошлости није било Срба римокатоличке вере. Црквени поглавар римокатоличке цркве у Бару и данас има титулу 'примас српски'. Ватикану треба зато поставити питање: шта је било са Србима римокатолицима? Исто питање треба поставити и муслиманским веродостојницима: шта је било са Србима муслиманске вероисповести? Куд су они нестали?" П. Милосављевић, (2014) *Филологија и геополитика*, стр. 117

(...) У одговору је стајало да им намера нипошто није била да вређају католичке Србе, већ да је грешку 'учинило лице коме је ствар била повјерена, назвавши погрешно све југословенске католике Хрватима'" (Ракић, 2007: 101). „Покатоличени православни Срби у Дубровнику остајали су, међутим, и даље Срби, чувајући своју традицију и обичаје. (...) Отворено су се борили против порицања о постојању Српства у Дубровнику, сматрајући да је једно вера, а друго народност" (Умељић, 2018: 68).

„Римокатолички фалсификатори српске културне баштине неуморно су радили. Далматински *Српски глас* био је нарочито огорчен када је Матица хрватска већ 1897. и 1898. године под хрватским именом објавила две књиге српских народних песама о Краљевићу Марку, Милошу Обилићу и другим српским јунацима. Сличан фалсификат Матица је направила 1888. објавивши *Искрице* Николе Томазеа. У овом издању илирско име је замењено хрватским. *Српски глас* је овај поступак оштро осудио и поменуо издање *Искрице* у коме је Томазеово илирско име заменио српским. Томазеова српска осећања доказивала су његова дела: иако је под илирским називом објавио песме о Косову и Краљевићу Марку, *он је наглашавао да су то српске песме*" (исто, 141). О фалсификатима и крађи српске културне и књижевне баштине у то време има још много бизарних примера. *Да није успела у својим намерама ова лоповска работа, изгледала би смешна и јадна као што и јесте била у својој суштини*. „Покатоличени српски гуслари из Имотске крајине, српског презимена а католичког имена (Мате Галић, Иван Култлеша, Мијо Шкоро, Анте Лончар, Иван Марић, Иван Вучковић и други), одједном према фрањевачкој епској верзији 'пјевају лијепим хрватским језиком' о 'крвавим окршајима између хрватских кршћанских и муслиманских јунака'. О Србима и православљу нема ни помена. (...) Стваоцима 'хрватске народне епике' био је у тим тренуцима потребан свехришћански екуменизам како би се искористила православна (српска) епика за великохрватске националне претензије. Фрањевац Силвестер Кутлеша је чак ијекавски језички облик, који су употребљавали поменути гуслари, преводио на икавицу, која је с временом од српског претворена у језички облик католика Хрвата" (исто, 143). „О жестини којом је вршена кроатизација свега што је српско, бискуп дубровачки Мато Водопић пише: 'Синци, сила нам је да будемо Хрвати, и то ваља бити ако нећеш да те многи прогоне, премда ни ми у дјетињству, ни наши оци, ни наши дједови, нисмо знали за то име.' Медо Пуцић, Србин католик из Дубровника, констатује: 'Али су **Хрвати, формулисавши своје погледе на будућност, примили српски језик као званичан, српску литературу као своју, српску земљу као своју рођену, обележавајући их само хрватским именом'**" (Суботић, 178).

Хрватска геополитика и историјски фалсификати као манифестација интелектуалног тероризма

Пројекат ***геополитичке експанзије хрватства*** на рачун српског језика, нације и територије никада не би успео да није био усмерен ка ***српском језичком бићу и његовој широкој територијалној распрострањености.*** „Без српског језика у јавној употреби Хрватска би остала у својим историјским границама, коју су чиниле три жупаније: загребачка, вараждинска и крижевачка. Ову чињеницу признаје и хрватски историчар Фердо Шишић следећом констатацијом: „Практично је политика илирског покрета у суштини својој била чисто хрватска – а не југословенска: то више што се она оснивала искључиво на хрватском историјском државном праву, идући у првом реду за тим да око Загреба окупи све хрватске земље унутар граница Хабзбуршке монархије, а од чести још и неке крајеве тадашње Турске, тј. такозвану Турску Хрватску (или Јајачку бановину) и Турску Далмацију (или крајеве на сјеверу од доње Неретве) и да се тако састави област подобна да с успјехом узмогне својом снагом и величином одбити мађарске насртаје... После царске забране илирског имена хрватско име је постало његов баштиник за све католике нашег народа од Драве до Будве, и од Јадрана до Дрине, који тако постепено, не једаред, постадоше свијешћу Хрвати, тежећи сви к Загребу као своме идејном средишту" (Суботић, 154). Ово сведочење хрватског историчара сјајно потврђује сву опскурност али и истинитост претходних навода (аргумената), потврђујући још једном њихову погубност по српске националне интересе. А шта се у Аустроугарској царевини сматрало под илирским именом најбоље сведоче следећи наводи. „**И сам назив 'илирски' односио се искључиво на Србе, које је службени Беч тако називао**; у 18. веку на бечком Двору су постојале **Илирска дворска канцеларија и Илирска дворска депутација које су се бавиле политичким и државним статусом Срба у Хабзбуршкој монархији**" (исто, 155).

Поред Вука Ст. Караџића, Јована Стерије Поповића, Саве Текелије, Патријарха Рајачића и других српских интелектуалаца тога времена, ову хрватску ујдурму препознали су и други интелектуалци који нису били Срби, Ј. Копитар, Ј. Добровски. П. Шафарик и др., па и многи хрватски интелектуалци, а међу њима свакако најзнаменитији Владимир Дворниковић. „Да с илирством нешто дубоко није у реду, уочио је и познати хрватски научник Владимир Дворниковић. Он пише: 'Тако су кајкавски Хрвати банске Хрватске изабрали екавску штокавштину коју заправо и не познаваху... Хрвати изабраше једно наречје које бијаше страно тадашњим културно-политичким вођама који говораху кајкавски', па наводи да су

Хрвати 'прихватили штокавски, са Србима заједнички књижевни језик', те је тако 'кајкавски Загреб' постао фанатичним чуварем класичног Вуковог, херцеговачког ијекавског говора, оног истог за који прави кајкавац нема ни трунке урођеног осећања и слуха" (исто, 155). Упркос свему томе, у Загребу је на Првом хрватском католичком састанку донета одлука да се сви „Срби католици имају сматрати Хрватима". Одабрана је политика: *присвоји туђе тихо и полако, а онда громогласно објави да је то твоје и запрети свакоме ко се усуди да посведочи истину.* Таква судбина снализи и данас оне који имају националне куражи и достојанства да у српском народу сведоче ову истину. „Неодржива је такође идеја да су Срби само православни народ. То виђење је рецидив хрватске идеје југословенства, а не стварно стање." Још су Вук Караџић и Павел Јозеф Шафарик сматрали да су „Срби мултиконфесионалан народ; такви су, у принципу, и други народи. Вук је чак изричито наглашавао да су Срби они који говоре српским језиком, а има их три вере: православаца, римокатолика и муслимана, било у којим државама они живели" (Милосављевић, 2014: 117).

Лоша геополитички позиција и територијална расцепканост хрватског етничког простора логиком свог неповољног положаја, поред већ поменутих разлога, терала је хрватску политичку елиту на *експанзионистичке кораке*. Пошто је ширење било онемогућено и забрањено на запад, они своју геополитичку оштрицу усмеравају ка српским територијалним целинама, како оним које су биле у оквирима Аустроугарске монархије, тако и оних које су још увек биле у саставу турске државе. Овог *узурпаторског експанзионизма великохрватства* неће бити поштеђена ни главна територијална матица српске нације, **Србија**. У својим великохрватским и расистичким плановима, оличеним у политичким ставовима Анте Старчевића, Хрватска се сагледава у границама које *потпуно негирају свако национално, културно, територијално и државно постојање српског народа*. Касније историјска догађања у 20. веку само ће на бруталан начин потврдити сваку овде исказану реч и тврдњу. Геноцид и ратни злочини, покрштавања и егзодус биће судбина српског народа у том веку. Биће то за њега век потпуног страдања, државног и националног растројства, верске и демографске дефанзиве која ће га на крају довести до *потребе поновног националног сабирања, освешћивања и обнове*.[3] „Вековима пребивајући у положају 'остатка остатака' и 'преосталих подручја', Хрватска не успева да се успостави као географски довршена и геополитички самосвојна јединица. (...) С обзиром да не може да се шири на се-

[3] Види: *Nasilje nad Srbima u XX veku*, R. Gaćinović, Evro book, Beograd, 2017.

вер и запад, Хрватска тежи истоку, тј. ка српском етничком простору. Парадокс хрватске геополитике садржан је у тежњи Хрвата да се политички вежу за запад, а да се истовремено територијално прошире на исток. На то су утицали недостаци геополитичког положаја Хрватске, као и вековне Римокатоличке цркве према православном Балкану. (...) Ове идеје и покрети, засновани на 'хрватском историјском и државном праву' и хрватском 'политичком' народу, били су усмерени ка унијаћењу, покатоличавању и похрваћивању српског народа у западним српским земљама и ка стварању верски хомогене и етнички чисте велике Хрватске" (Суботић, 156).

О успешности овог *геополитичког пројекта Велике Хрватске*, која ће успут бити етнички и конфесионално потпуно „чиста", са српским живљем које је у болној дефанзиви и нестајању на тој територији, искрено и непристрасно сведочи Стипе Шувар, који је у тим тешким годинама страдања Срба у Туђмановом режима имао довољно интелектуалне куражи и достојанства да посведочи о потпуном националном растројству Срба на просторима свог вековног националног обитавања, а на коме су касније изникле злочиначке и на геноциду засноване националне државе Хрвата, Павелићева НДХ и Туђманова Хрватска. „Нема земље у Европи у којој се у 20. стољећу, ето, тако темељито успјело у стварању 'чисте' државе-нације као што је Хрватска. (...) Утолико се Хрватска у последњих пет-шест година посве приближила остварењу сна најзагриженијих и најбескурпулознијих хрватских националиста – 'чисте' нације-државе у којој ускоро готово неће бити Срба. (...) Катастрофални исход по Србе у Хрватској, а који је, ево, данас очигледан, могао се наслутити већ самим доласком на власт ХДЗ-а и Фрање Туђмана. (...) Рат је Фрањи Туђману и покрету који је он створио и водио био потребан да једном за свагда 'ријеши' српско питање у Хрватској онако како је оно, ево, и 'ријешено'. Срби у Хрватској су данас малобројна, распршена, заплашена и асимилацији склона, углавном 'урбана', популација, с перспективом да у догледно вријеме и посве нестане" (Шувар, 2004: 335–338). Овакву актуелну ситуацију и судбину српског народа у Хрватској, Шувар види као последицу систематске и планске делатности тзв. хрватске политичке елите и њених страних ментора, а која се историјски припремала и студиозно планирала. Ево само неколико његових оцена које прегнантно илуструју наведене политичке и историјске чињенице: „Без обзира на узроке и поводе, па и на наслов у загребачком *Србобрану* 1902. године: 'До истраге наше или ваше', Срби су у Хрватској почетком 20. столећа били изложени хајци чији је врхунац био рушилачки поход на њихове трговине и радње у Загребу. А онда су услиједили и велеиздајнички процеси Србима у

Хрватској и Босни и Херцеговини и манифестације антисрпских расположења у поводу анексије Босне и Херцеговине, атентата у Сарајеву и избијања Првог свјетског рата, када се пјевало: '**Вјетар пири, Хрватска се шири, киша пада, Србија пропада**', а и узвикивало '**Србе на врбе**!'" (...) Болно искуство прве Југославије олакшало је хрватским усташама да се уз благослов и оружану силу Мусолинија и Хитлера инсталирају на власти у квинслишкој Независној Држави Хрватској, при чему им је стратешки циљ био истријебити Србе не само у Хрватској већ и све до Дрине и утоке Саве у Дунав, а све према крилатици: трећину побити, трећину прекрстити, трећину отјерати" (исто, 336).

Павелићева усташка идеја, као расистичка и злочиначка идеологија, имала је своју идејну припрему још од времена Павла Ритера Витезовића, али је свакако највећи идеолошки подстицај добила у ставовима Анте Старчевића *„оца хрватске нације", неопеваног србомрсца, расисте и фалсификатора,* који је, ношен идејом негирања свега што је српско, био највећа инспирација свим каснијим идејама стварања Велике Хрватске, укључујући и злочиначку методологију у постизању таквог циља. „Он је тврдио да Срби као народ не постоје, тј. да су Срби у ствари Хрвати. Тврдио је да не постоји српски језик, већ да је то хрватски језик. (...) Пошто је Старчевићева идеја о непостојању Српства (у време када су постојале две српске независне државе Србија и Црна Гора) и о штокавцима као Хрватима без изузетка, била неприменљива, примењена је тактика постепене деструкције: Хрватима се проглашавају само они штокавци који су били римокатоличке вере. *Тако је римокатоличкој популацији* српског језика била ускраћена м*огућност избора српског имена*. Срби католици код којих је национална свест била и раније систематски потискивана, па су се раније називали Славонци, Босанци, Далматинци, Дубровчани или другачије, опирали су се кроатизацији кад год је то било могуће. (...) Кроатизација тог живља трајаће дуго и завршиће се тек у периоду државног атеизма у другој половини 20. века" (Суботић, 159).

Упоран у и доследан у свом антисрпском ставу, Старчевић иде корак даље; он не остаје само на негирању Српства, већ захтева крвави обрачун са Србима, призивајући нови крсташки рат против било каквог облика српске егзистенције. Све што је српско има да нестане са лица земље, а на његово место треба да дође хрватски расни народ аријевског порекла. „У својим геополитичким сновиђењима Старчевић је Хрватску видео од Алпа до Црног мора, за њега су Словенци алпски Хрвати, Босна је историјски хрватска, илиро-Србија ништа друго него Хрватска. Борећи се против хрватског 'тора' од три жупаније, Старчевић позива на крсташки рат против Српства, српске историје, језика и културе. Отуда његове изјаве

да у Србији живи 'најплеменитији дио хрватског народа', да су Немањићи 'прејасна херватска династија Немањићах' ,Арсеније Чарнојевић 'Арсеније Церновић из виђене обитељи херватске', а ту је и својатање Милоша Обилића, цара Душана итд. У књижици *Име Серб* Старчевић каже да још од времена када је 'Св. Сава Немањић источну цркву херватску одцепио од патриарке цариградскога'... 'славосербска пасмина' продире у све 'хрватске' земље. (...) Као творац хрватске националне доктрине и сна о стварању велике Хрватске – најмоћније државе на Балкану, Старчевић је говорио о иранском пореклу Хрвата и 'аријевској раси', тврдећи да је **за Србе 'једини лијек сјекира за врат';** да је за **'ту нечисту пасмину свако судија и егзекутор, као за бијесна пса'**" (исто, 160). На болесно умовање Старчевићево не би требало трошити превише речи да његове оцене и ставове, а поготово његову *крваву методологију,* Павелићеве и Туђманове ратне хорде нису ревносно спроводиле у дело. О размерама њихових злочина и геноцида почињених према српском народу исписано је много документованих страница, а последица такве политике јесте данашња хрватска држава, држава која је остварила хрватски „тисућљетни сан" о независности и етничкој чистоти, поносна на морбидност начина на који је стварана. Старчевићава патологија шовинизма кретала се у распону од класичног расизма Европе са краја деветнаестог века до хрватско-правашке идеологије која је право политичког битисања признавала само Хрватима, а Србима наменила судбину политичке и физичке ликвидације. „Његова теорија о пореклу Срба произашла је из европских теорија о супериорним и инфериорним расама: Хрвати су били господареће, нордијска раса која је у средњем веку овладала Балканом и на њему заробила Србе, тј. робове. Израз Славосрби Старчевић је најпре користио као погрдно име за своје политичке противнике, да би га затим проширио на припаднике српске нације у Хрватској, а потоми на читавом Балкану" (Батаковић, 2018: 138).

Део тог великохрватског плана били су још Јосип Франк и Еуген Кватерник, а особито хрватски адвокат и геополитичар Иво Пилар. Он би се свакако могао узети за једног о најзнаменитијих хрватских геополитичара, али и идеолога великохрватства. Оптерећен србофобијом и србомржњом до патолошких размера, Пилар у својим делима инсистира на чињеници немогућности сарадње Срба и Хрвата, а још више на потреби да се *лош геополитички положај Хрватске,* коју види као „*добро раскречену кобасицу*", поправи ширењем ка српским етничким просторима, нарочито према Босни и Херцеговини. О погубности и ненаучности његовог дела сведочи и историчар В. Крестић у предговору своје књиге *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848–1914*. Он истиче: „Далеко би

нас одвело да се задржавамо на радовима у којима су Срби у Хрватској и Славонији приказивани на начин који нема додирних веза са науком. Типичан пример те ненаучне, злонамерне и србомрзитељске књиге, која је надахњивала, а и данас надахњује, називи историописце, јесте *Јужнославенско питање* Иве Пилара. Објављена у два издања и на немачком језику, под псеудонимом Судланд, она се појавила и на хрватском језику 1943, а потом 1990. године. Писана да би сејала зло, да би ширила мржњу која је уродила геноцидом, та књига пружала је накарадну слику о Србима и њиховој историји. Наказним представљањем Срба увлачила се у свест многих генерација, тровала их и служила им као *Библија* из које су црпене морбидне агресивне великохрватске амбиције" (Крестић, 1995). „Пилар, вођен 'диктатом хрватског геополитичког положаја', не признаје Србе западно од Дрине, иако су они у његово време чинили већину у Босни и Херцеговини, а Срби католици и Срби православни већину у Далмацији. Идеје и дела Иве Пилара извршили су велики утицај на хрватску политичку и државну мисао. Оне чине основ хрватских геополитичких претензија и циљева, како код идеолога усташког покрета, тако и код савремених хрватских политичара из времена хрватског отцепљења и државног осамостаљења" (Суботић, 167).

Тврдње и фалсификати Иве Пилара досежу до неслућених граница глупости. Да нису послужили као темељ хрватске геоманије, не би били ни вредне помена. Ипак, у низу сомнабулних тврдњи није згорег навести још неке које на врло јасан начин сведоче о болесном умовању оца хрватске геополитике. Колега Душан Достанић наводи неке: „Пилар се даље окреће лингвистици, јер мора да докаже да Срби и Хрвати ипак не говоре истим језиком, те да је Вук, како би Србима дао оружје у њиховој експанзији, украо хрватски језик... 'Срби, номадски разбојници, су то украли од Хрвата и целом свету представили као своје. Срби то раде јер не могу поднети да би Хрвати могли имати нешто лепше од њих.' Пилар је принуђен да Добровског, Шафарика и Копитара, а понајвише Вука оптужи за српски империјализам, кривотворе и научне оснивача Свесрпства... те да је то био случај и са Калајем, који је, када је видео колико је погрешио, забранио сопствену књигу" (Достанић, 2013: 177).

Титоизам као наставак великохрватства

Неопходно је у овом раду истаћи својеврсни *континуитет* који је идеја и пракса *великохрватства* имала до данас. Мењале су се царевине, државе, идеологије, вероисповести, конфесије, нације, језици, режими, политике, династије, коалиције, странке, лидери итд., али је упркос свему

томе в*еликохрватство* напредовало, ширило се, и као малигно ткиво својим метастазама освајало корак по корак и стопу по стопу српски језик, културу, нацију, веру и на крају територију, створивши модерну хрватску државу на просторима који су колико до јуче били само њен недосањани сан. И *Брозов режим* се активно укључио у овај мегаломански геополитички пројекат, и то у више димензија. **Прво, забраном помињања (чак под претњом инкриминисања оних који би о томе говорили) усташких злочина и геноцида који је учињен над српским народом у Другом светском рату; друго, значајном ревизијом броја српских жртава; треће, активним брисањем трагова наведених злочина; четврто, настављањем културне и језичке политике која је даље водила потпуном отимању српског језика и његовом преименовању у хрватски књижевни језик; пето, даљим фалсификатима на плану историје (национална структура учешћа у НОБ-у), као и на плану културе (довршетак отимања дубровачке књижевности) и брисања сваког трага који би водио ка њеном српском корену; шесто, затирање националних институција Срба римокатолика; седмо, политичко-државном растројству српске федералне јединице у оквирима СФРЈ; осмо, економско и културно назадовање Србије; девето, инсистирање на довршетку процеса формирања синтетичких нација, па сходно томе и прекрајању етничких граница; десето, спречавање демократског развоја Србије и српског народа у целини и др**. „Тако је титоизам (титокомунизам) у својој битној дволичности, уз две дијаметрално супротне али обе своје политике, једну јавну и једну завереничку – био у стању да истовремено обавља две супротне мисије: да блокира историјску свест Срба, поготово српске интелигенције, и да истовремено освести историјско искуство (историјску свест) католичких народа Југославије" (Видовић, 2018: 81).

„Правећи 'државу равнотеже' по начелу 'слаба Србија, јака Југославија', чији је распад почео још за његова живота, *Јосип Броз* је одлучио да формирањем *македонске и муслиманске нације стави* 'тежак противтег на српској ваги'. У тајним разговорима Тито и његов интимус Иван Стево Крајачић се договарају како да Србију сведу на простор од пре балканских ратова, авнојевске границе да постану државне, а Срби да постану Југословени. 'Јер авнојевске границе', реферише Крајачић Брозу, 'колико ја видим, код млађих политичара све више добијају на важности. Срби нису свесни да живе у републици Хрватској, која, ако се промени нешто на Истоку, може постати и држава! То се може догодити и Македонији, посебно у Босни и Херцеговини... Јер Муслимани, кад им даш нацију, као и Македонци, увек ће држати хрватску а не српску страну.' Броз му одго-

вара да је 'дао задатак Бевцу (Кардељу) да створи такав устав где ће републике, а не народи, имати право на самоопредељење и отцепљење! Јер ми се, Ивек, морамо на време осигурати... А ми треба Србе да претворимо у Југословене'" (Суботић, 174).

„Како је која сила, државна идеја и идеологија пролазила овим просторима, тако је од српског националног ткива, зарад својих политичких интереса, откидала и стварала нове нације. Најпре је то учинила Отоманска империја стварајући муслимане, које ће Титов режим декретом произвести у нацију, са великим М, данас Бошњаци, затим је Аустрија извршила кроатизацију Срба католика, чију ће финализацију у Хрвате реализовати комунистички режим Јосипа Броза. Брозов комунистички систем произвео је Македонце и Црногорце, а од Срба католика, Буњеваца и Шокаца силом Хрвате" (исто, 181). Наведене историјске факте потврђује и колега В. Умељић када пише: „Аустроугарско-ватикански пројекат који је, дакле, и у СХС, тј. Краљевини Југославији несметано даље текао, финализовала је потом аутократска власт хрватског комунисте Јосипа Броза Тита. За време готово полувековне владавине југословенских комуниста остварена је кроатизација већег броја Срба католика, посебно у Дубровнику и околини, и у Далмацији, док је, с друге стране, исламска религија искоришћена као основа за проглашење муслиманске нације" (Умељић, 143).

Да зло никада не долази само, већ да у својој прљавој работи тражи и увек налази нове саучеснике, потврђује чињеница да су и Срби сами учествовали у сакаћењу и ампутацији делова свог сопственог националног корпуса. Највише преко своје *неодговорне политичке елите*, али често и преко тзв. *интелектуалне елите*, која је руковођена *логиком аутошовинизма* скривала, прећуткивала или пак активно бранила културну и језичку политику која је преко тобожњег југословенства и приче о заједничком језику озбиљно штетила српском националном интересу. „Српска филолошка, историјска и политиколошка наука имају обавезу да укажу на чињеницу да су верске разлике на српском језичком и етничком простору постале основне вододелнице на којима су организовани нови национални идентитети и њихове државе. Срби римокатолици постали су Хрвати, Срби мухамеданци постали су Бошњаци, а у току је и црногорска антисрпска државотворност" (Суботић, 182).

Тако се друга половина двадесетог века на простору бивше Југославије показала као *златно доба настанка и цветања синтетичких нација, као договорних нација* које су обе југословенске државе користиле као привремени државни оквир у коме су активно припремале своју коначну националну конституцију, играјући на карту пуне националне и државне

самосталности. Ови процеси не би сами по себи били за нас толико интересантни да се нису одвијали у контексту *српског националног растројства*, деструирајући најважније националне тековине (државу, независност, демократски развој, територије, народ, културу, језик и сл.) које је, уз бројне жртве и одрицања, вековима стварао српски народ. У име тих жртава, али пре свега његове будућности, мирног и демократског развоја, неопходно је прецизно маркирати оне историјске процесе и токове који су на судбински начин одредили и одређују његово постојање, као што смо се ми трудили да то јасно учинимо. **Многи од набројаних процеса су за српски национални идентитет постали *иреверзибилни*, али њихова темпорална реактуелизација налази свој пуни смисао у потреби доследне националне и демократске реконституције Србије на почетку новог миленијума.**

Литература

1. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Катена Мунди, Београд.
2. Бакотић Л. (1991) *Срби у Далмацији*, Добра вест, Нови Сад.
3. Деспотовић Љ., М. Дробац (2008) *Геополитика и тероризам*, Стилос арт, Нови Сад.
4. Димић Љ. (1996) Културна политика Краљевине Југославије I-III, Стубови културе, Београд.
5. Достанић Д. (2013) „Схватање српског питања у Пиларовом јужнословенском питању", у зборнику: *Српско питање на Балкану*, ИПС, приредио М. Суботић, Београд.
6. Екмечић М. (2002) *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист, Београд.
7. Екмечић М. (2007) *Дуго кретање између клања и орања*, Завод за уџбенике, Београд.
8. Гавриловић Д. (2007) *У вртлогу национализма*, Стилос, Нови Сад.
9. Марковић Л. (1991) *Југословенска држава и хрватско питање*, Екопрес, Зрењанин
10. Милосављевић П. (2007) *Идеја југословенства и српска мисао*, Логос, Ваљево.
11. Милосављевић П. (2007) *Српско питање и србистика*, Логос, Бачка Паланка.
12. Милосављевић П. (2007) *О разликовању српског и хрватског језика*, зборник радова 2., Б. Паланка/Ваљево.
13. Милосављевић П. (2014) *Филологија и геополитика*, Матица српска у Дубровнику и ИПС, Београд.
14. Караџић С. В. *Црна Гора и Бока Которска*, СКЗ, Београд.
15. Ивић П. (1971) *Српски народ и његов језик*, СКЗ, Београд.
16. Скерлић Ј. (1967) *Историја нове српске књижевности*, Просвета, Београд.
17. Крестић В. (1995) *Историја Срба у Хрватској 1848–1914*, Завод за уџбенике, Београд.
18. Костић М. Л. (1990) *Спорне територије Срба и Хрвата*, Досије, Београд.
19. Костић М. Л. (2000) *Католички Срби*, Добрица књига, Нови Сад.
20. Костић М. Л. (2000) *Насилно присвајање дубровачке културе*, Добрица књига, Нови Сад.

21. Костић М. Л. (2000) *Наука утврђује народност БиХ Муслимана*, Добрица књига, Нови Сад.
22. Руварац Д. (1997) *Ево шта сте нам криви*, Светлокомерц, Београд.
23. Шувар С. (2004) *Хрватски Карусел*, Разлог, Загреб.
24. Ракић Т. (2007) „Покрет Срба римокатолика у Дубровнику крајем 19. века", у зборнику: *Српско питање и србистика*, Логос, Ваљево.
25. Жутић Н. (2007) „Ватикан и српски језик и књижевност од 17. до 20 века", у зборнику: *Српско питање и србистика*, Логос, Ваљево.
26. Суботић М. (2007) „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства", у зборнику: *Српско питање и србистика*, Логос, Ваљево.
27. Витезовић Ритер П. (2010) *Откривена Србија (Serbia Ilustrata)*, Албатрос Плус, Београд.
28. Гаћиновић Р. (2017) *Насиље над Србима у XX веку*, том I и II, Евро боок, Београд.
29. Шешељ В. (2003) *Идеологија српског национализма*, Српска радикална странка, Београд.
30. Масарик Т. (2016) *Нова Европа, словенско становиште*, Завод за уџбенике, Београд.
31. Умељић В. (2016) *Балкански гамбит Ватикана*, Катена мунди, Београда.
32. Видовић Ж. (2018) *Срби у Југославији и Европи*, Catena Mundi, Београд.
33. Ковачевић М. (2015) „Ватиканска исходишта хрватског својатања српског језика", у зборнику: *Унија, политика Римокатоличке цркве према православним словенима*, Центар академске речи, Шабац.
34. Обшут К. (2013) *Конструкција Словенства у политици и науци*, ЦАСЦА, Београд.

1.2. ГЕОПОЛИТИКА ВАТИКАНА И РАЗБИЈАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Увод

Разбијање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије био је почетак последње фазе у конституисању синтетичких нација на овом простору. Крвави грађански рат, који је у себи нужно носио и религијско-конфесионалну димензију, означиће епилог једног геополитичког пројекта који егзистира више од једног и по века уназад, а који у себи садржи *идеју стварања синтетичких нација*, чија ће идентитетска основа бити *српски језик* прекомпонован и преименован у неке друге лингвистичке називе. Везивно ткиво нових нација чиниће религијско-конфесионална компонента организована и замаскирана у новим државно-територијалним творевинама насталим на развалинама две југословенске државе, Краљевине Југославије и СФРЈ.

За разлику од традиционалних нација, концепт формирања синтетичких нација нешто је специфичнији и временски се ситуира у двадесети век, и то углавном на просторима средњоевропских, а нарочито балканских народа и држава. Код њих је стицајем разнородних историјских околности изостала фаза *протонационалне самоидентификације*. Главни идентитески конституенти синтетичких нација били су смештени у религијско-конфесионалну и лингвистичку сферу, снажно подржани од стране спољнополитичких фактора. *Формирање нових националних идентитета била је комбинација тежњи етнички још увек недовољно издиференцираних ентницитета, а још више политичких пројеката великих геополитичких сила који су у своје експанзионистичке планове укључ*ивали и стварање нових синтетичких националних идентитета играјући на карту регионалних разлика, конфесионалне нетрпељивости и онога што је С. Фројд у психолошком смислу означавао као „нарцизам малих разлика".

Суверене нације су се стварале на природан начин током дужег временског периода и на територијалним целинама на којима је вековима обитавала та етнија. Такође и на основама језичког идентитета, културе, националне свести и националне државе као израза њене пуне суверености. *Синтетичке нације, као договорне нације, стваране су под пресудном улогом владајућих елита окупљањем делова различитих народа или различитих верских идентитета истог народа, стварајући и градећи кроз*

инжењериг идентитета исконструисану свест о припадању новој заједници и новоформираној државној јединици. „Битна разлика између суверене и синтетичке нације јесте у томе што се ова последња може измислити и у кратком политичком поступку увести у живот, а суверена нација је стварана несвесним социјалним процесима који су трајали више векова" (Екмечић, 2002: 52). Тако сагледан појмовно теоријски концепт синтетичких нација у себи сажима неколико важних момената – димензија:

а) *темпорална димензија* – треба да укаже на двоструки темпорални карактер формирања синтетичких нација, један који тај процес ситуира у двадесети век (закаснела фаза формирања нација), а друга на краткотрајан временски интервал у коме су те нације створене;

б) *спољнополитичка димензија* – указује на снажан уплив спољнополитичког фактора у формирању синтетичких нација, које не само да планирају него и максимално убрзавају овај процес;

в) *просторно-географска димензија* – указује на чињеницу да су се процеси стварања синтетичких нација одигравали на простору Балкана и средње Европе;

г) *геополитичка димензија* – даје укупну контекстуалну структуру процеса формирања синтетичких нација, указујући на шири цивилизацијско-културолошки сукоб који се налазио у затамњеној позадини овог процеса;

д) *религијско-конфесионална димензија* – указује на доминантно религиозно-конфесионалну компоненту идентитетске структуре синтетичких нација, као један од најважнијих сегмената њеног формирања;

ђ) *етатолошка димензија* – наглашава државно-национални карактер новоформираног идентитета синтетичких нација, а посебно наглашену улогу новоформираних држава у пропагирању и консолидацији нових националних идентитета;

е) *идентитетско-консолидациона димезија* – показује потребу интезивне идентитетске консолидације и политичког редизајна новоформираног синтетичког идентитета;

ж) *језичко-лингвистичка димензија* – указује на потребу преименовања језика, његову нову стандардизацију и лексичко „обогаћење";

и) *цивилно-грађанска димензија* – истиче улогу употребе цивилног друштва римокатоличке провенијенције и других облика цивилног организовања и деловања у циљу религијско-конфесионалне и националне хомогенизације;

ј) *регионално-етничка димензија* – наглашава важност регионалних идентитетских особености и етничко-конфесионалних специфичности као базу за формирање нових синтетичких нација.

Таквих процеса је било на ареалима источне и средње Европе, а нарочито на простору Балкана. Савремени токови *европске регионализације* такође су на трагу стварања синтетичких нација, форсирајући формирање малих државица на бази *малих регионалних различитости у идентитетима*, особито у земљама захваћеним транзицијом. Оваквој методологији „и америчкој политици захтевања људских права заједнички је изговор, а не резултат. Несразмерно радикалније него што Вашингтон мисли, немачки програм циља на тотално укидање граница између европских држава које се комадају у сецесионистичким ратовима, уситњују, а које треба покорити у стању слабости" (Голдендах, Минов, 2003: 10). Трансцендирање граница постојећих држава и регионално повезивање нема за циљ само економско укрупњавање и бољу циркулацију робе, људи и капитала, већ је праћено снажним процесима десегментације националних држава, чинећи постојеће границе порозним, док једног дана не буду замењене новим које треба да одсликају неке нове геополитичке творевине. „Пројекат ДКМТ (Дунав–Криш–Мориш–Тиса, напомена Љ. Д.) везује се у неким аспектима за слабљење националних суверенитета... укратко, истражују се трансверзалне наднационалне везе" (Труд, 2007: 16). Тако би АП Војводина, на пример, требало постепено да прерасте у нову-стару предтријанонско политичко-државну структуру, уз снажне процесе изградње војвођанске идентитетске подлоге. „У данашњим пројектима стварања уједињене *Европе регија, а не Европе суверених нација*, оствариће се на најбољи начин идеологија синтетизовања вештачких нација" (Екмечић, 2002: 53).

Ватикан и Срби римокатолици

Епископ Атанасије Јевтић је још у времену првог таласа христијанизације Срба препознао *геополитичку оријентацију* Ватикана ка *доминацији и остваривању примата* над свим хришћанима света и њиховим Црквама, а особито упорно на њему географски блиском Балкану. „По Промислу Божијем, Српски је народ настањен на балканској раскрсници, где је у вековима историје био изложен сусретима и додирима, али и сукобима са другим суседним народима. Срби су примали хришћанство у временима када су на Балкану, ондашњем Илирику,управо настајале претензије римског патријархата за приматом и превлашћу над балканским и осталим хришћанским крајевима и Црквама... А да је Еклисиологија Римске цркве у време расцепа са Источном црквом постала и остала римоцентрична и папоцентрична, насупрот апостолско-саборној Еклисиологији древног хришћанског Истока и источних патријаршија, видно је већ из

првих насртаја појединих римских папа на древне источне Цркве и рано-хришћанску Евхаристијску, помесно-црквену и саборну Еклисиологију, нарочито у време Св. патријарха Фотија Великог (9. век), посредног или непосредног просветитеља и крститеља скоро свих Словена, па међу њима и Срба, и затим у време настанка западне шизме и крсташких похода (11–13. век)" (Јевтић, 2002: 332). Ипак, геополитички концепт стварања синтетичких нација на српским етничким територијама издиференцирао се као колатерални пројекат плана националног преуређења балканско-словенских простора када се 1844. године у Француској појавио спис *Наде Италије* италијанског историчара и римокатоличког геополитичара Чезара Балбоа, а који је у себи садржавао план великог уједињења Италије. У склопу тог плана, као *територијална компезација* за уступљене територије новој Италији (Ломбардија и Венеција), Аустрија је требало да добије просторно проширење на Балкану. У том плану садржано је више *геополитичких аспеката*, а за наш рад је најважнији онај који предвиђа *стварање малих словенских држави̇ца под германским и римокатолочким протекторатом,* а које треба да буду одвојене од могућег руског цивилизацијског и политичког утицаја. Творци тога плана су сматрали да су словенски народи на нижем цивилизацијском ступњу и да је стога оправдано ставити их под цивилизацијски, конфесионални али и државно-политички надзор, спречавајући истовремено нежељени руско-православни продор на Балкан[1]. Ови разлози ће се потезати сваки пут у историји када је било потребно ствари преломити на страну српских противника. У томе ће, као по правилу, Римокатоличка црква бити њихов највећи савезник и поуздан саучесник. За остварење тих планова нису жалили ни труда ни новца. Ево једног од индикативних примера из 1893. године, преузетог из *Весника Српске цркве*: „Језуитско друштво Св. Јеронима у Риму асигновало је 4 милијуна франака на обраћање Срба у Херцеговини, Босни, Маћедонији и Старој Србији из православља у унију и католичку веру" (Живковић, 2015: 331).

Реализација предметних геополитичких планова и конфесионалних интереса за Ватикан је извођена преко концепта *великохрват*ства и верско националне корвезије српског народа на тим просторима. „Хрватска идеја југословенства и по пореклу и по природи је другачија од српске. Њену појаву су обележиле три личности из три различита доба: Павле Ритер

[1] „Аустријску политику према дешавањима у Србији у овом периоду опредељивала је бојазан бечког Двора да се на јужним границама Хабзбуршке монархије не снује независна српска држава која би била под руским утицајем и заштитом." Д. Петронијевић, З. Вељановић, (2015) *Између чекића и наковња*, Мало историјско друштво, Нови Сад, стр. 102.

Витезовић, Људевит Гај и Јосип Јурај Штросмајер. Ова тројица истакнутих Хрвата су по пореклу били Немци и њихова идеја југословенства везана је за политичке интересе аустријске монархије. (...) А што се тиче језика, све до појаве илирског покрета у аустријској царевини под хрватским језиком сматрало се само кајкавско наречје. На том наречју неговали су Хрвати своју књижевност. У службеној Аустрији илирско наречје, тј. штокавски дијалекат, сматрано је српским наречјем. Тим именом називан је, на пример, и језик Доситеја Обрадовића" (Милосављевић, 2007: 15).

Да би доказао да су Хрвати језик преузели од Срба и да није обрнуто, Руварац је сабрао бројне податке, посебно оне са хрватске стране. О томе је написао документовану и уверљиву студију која има трајну научну вредност. Као крунски доказ да су Хрвати преузели језик којим сада говоре од Срба, Руварац је навео изјаву Људевита Гаја, који је тај језик и узео за *Даницу илирску* и *Новине*. Гај је у *Даници*, у броју 31 за 1846. годину, између осталог написао да „...сав свиет зна и признаје да смо ми књижевност илирску подигли; ни нама још нити издалека није на ум пало икада тврдити да то није српски већ илирски језик; поносимо се и хвалимо Богу великому што ми Хрвати с браћом Србима сада један књижевни језик имамо" (Руварац, 1997: XIV). Ове чињенице потврдиће комплетна лигвистичка наука тадашње Европе, на челу са Августом Л. Шлецером и Јоханом К. Аделунгом, сматрајући притом језик за основно и базично обележје једне нације. У истом духу ће и француски научник Ами Буе у свом четворотомном делу, у којем се између осталог бави и етничком картом Балкана, за Хрвате рећи да су „због сиромаштва своје књижевности и нередовности језика остали без посебне књижевности и због тога били присиљени да се приближе Србима. Прихватили су њихове особине (*caracteres* – особине, израз, писмо) до те мере да су им предложили да се с њима уједине под баналним називом *Илири*. Овај је подмукли предлог био срачунат да изазове нестајање српске националности, па су га Срби одбили" (Екмечић, 2002: 111).

Политика стварања синтетичких нација практиковала се и у Босни и Херцеговини. Разнородан, верски и етнички издељен, без јасне и чврсте идентитетске основе, овај простор био је погодно тло за *експерименте in vivo* и стварање синтетичких националних идентитета. Политика хабзбуршке империјалне свести наметала је потребу припајања ових простора Царевини. То је најлакше било остварити политиком стварања нових синтетичких идентитета, не презајући притом од коришћења свих расположивих средстава. Историјски фалсификати, насилна едукација, наметнута конфесија, анексија територије, забране окупљања, хапшења и сл.

„У овим општим напорима да окупиране земље нађу своје место у хабзбуршкој средњој Европи налази се и политика стварања синтетичких нација. Национални покрети су од 1882. до 1902. били забрањени и цело друштво стављено је у школу да научи босански етнички идентитет" (Екмечић, 2002: 152). „Средином 19. века, уз страховите притиске и злочине, велики број Срба у западној Херцеговине и централној Босни (нарочито у пределу Широког Бријега, Крешева, Чапљине, Дувна и Ливна) присилно је превођен из православља у римокатолицизам. Није требало много времена да се ти конвертити, као уосталом и сви конвертити, покажу као највећи непријатељи свог матичног народа – Срба. Током Другог светског рата били су то најогорченији непријатељи Срба, па и најсуровији извршиоци геноцида на њима. Расположење није било боље ни 1991. године. Западна Херцеговина је потпуно очишћена од Срба" (Ђорђевић, 2012: 384). Сукоби нових још недовољно укорењених идентитета биће такође основа злочина почињених и деведесетих година у бившој СФРЈ. Колико је то био кошмаран период пун историјских противречности, политичког насиља, верског прозелитизма и националног лутања сведочи и академик Милорад Екмечић када констатује да је само током последњег века муслиманско становништво у Босни и Херцеговини мењало називе свог идентитета више од девет пута.

Ватикан и разбијање Краљевине Југославије

Улога Ватикана у разбијању Краљевине Југославије била је велика током свог времена њеног краткотрајног државног трајања. Иако је та Црква уживала пуно поштовање и потпуну једнакост у Краљевини Југославији, Римска курија не само да није била задовољна својим статусом, него је континуирано радила на њеном државом подривању и потпуној ликвидацији као политичке и државне заједнице. Геополитички разлози за такво понашање Ватикана били су прилично јасни. Државна територија Југославије имала се интензивно користити за наставак прозелитске политике и потпуно заокружење католичке конфесионалне доминације. За такву политику Хрвати су били идеални саучесници, јер су интереси њиховог политичког вођства и клера били потпуно компатибилни и синхронизовани. О тој геополитици Ватикана пише и Карлхајнц Дешнер: „При том је Хрватска фунгирала за Рим као стратегијски 'мостобран', а католичка црква је, како се у августу 1936. године хвалисала некад водећа прашка штампа *Deutsche Presse*, била у 'сталној офанзиви против православног хришћанства'" (Дешнер, 2016: 732).

Организационе способности и институционални капацитети Ватикана да делује изван граница своје црквене јурисдикције, у простору који је суверено резервисан за друге државе и друштва, су неслућени. Као комплексна и добро организована верска корпорација, Римска курија користи све облике легалног деловања који јој стоје на располагању у ширењу свога утицаја и у остваривању виталних интереса Цркве и римокатоличких верника широм света. „Ватикан своју власт реализује преко бројних саветодавних римокатоличких организација: синдиката, културних друштава, омладинских организација и сл. Многе од ових организација чланице су Конференције међународних римокатоличких организација, чији рад координира државни секретар Ватикана. Но, поред друштвених организација, Ватикан делује и преко различитих политичких партија у свим државама где има верника ове цркве" (Милошевић, 2016: 47).

Пројекат државног рушења Југославије снажно је прихваћен од стране Римокатоличке цркве и њеног политичког средишта у Ватикану. Краљевина Југославија се нашла на путу геополитичких планова и интереса Ватикана да оствари своју верску доминацију на територијалним целинама које су настањивали Срби. „Фашистички папини саучесници били су предвидели разбијање Југославије најкасније 1939. године" (Дешнер, 2016: 732). План ликвидације Југославије се уклапао у један шири и целовитији пројекат глобалне геополитичике доминације Ватикана. „Ватикан ни данас није одустао од свог циља да створи јединствен католички поредак у свету" (Аврамов 1998, 119). Он ће се на стрпљив начин реализовати све до наших дана, али је најтеже последице имао у Другом светском рату и деведесетих година 20. века приликом грађанског рата у Југославији. Садржај и особита методологија овог геополитичког пројекта чинили су више облика политичко-конфесионалног деловања: од подстицања *лингвистичке отимачине и преваре, перфидног деловања у оквиру концепта тзв. католичког цивилног друштва, прозелитизма, унијаћења, па и отворене подршке злочиначким акцијама хрватских усташа у Другом светском рату и Туђмановом режиму почетком деведесетих година 20. века*.

Посматрана са геополитичког становишта, посебно је занимљива баш ова делатност Римокатоличке цркве која је тада била маскирана формом цивилног друштва, а све време је радила на рушењу Краљевине Југославије. Под називом Католичка акција, организован је континуиран рад у сегментима стварања новог идентитета, умрежавајући готово све социјалне слојеве друштва у мрежу католичких организација и покрета, а све у циљу националне и верске хомогенизације Хрвата у Југославији. Ова делатност Римске цркве особито је била изражена у окрињу оних земаља

које нису доживљаване као католичке, а таквом се сматрала и Краљевина Југославија. Црквена организација под називом Католичка акција је у оквиру сваког народа који је припадао римокатолицизму представљала значајан политички фактор, као и било која политичка странка у њему. Ево неколико примера: 1. „Католичка акција се нарочито намеће као водећа установа хрватског народа после увођења диктатуре 1929, под идеолошким вођством Јохана (Ивана) Мерца, сина немачког досељеника у Тополу, крај Бања Луке. Данас је кандидат за папску беатификацију. Године 1936. надбискуп Алојзије Степинац је створио Чисту католичку акцију, из које су одстрањена лица и утицаји секуларних католичких стваралаца. Та је организација прекинула сарадњу са Хрватском сељачком странком браће Радића и захтевала сарадњу само са фашистичком емиграцијом окупљеном око Анте Павелића у Италији" (Екмечић, 2002: 88). 2. „Уз то, усташе Анте Павелића бориле су се за 'Велику Хрватску', а подржавала их је Италија, где су још од двадесетих година имали кампове за обуку. Ослањајући се на историјско право и теорију Анте Старчевића (1823–1896) о хрватској расној супериорности, Анте Павелић и његови ревносни сарадници желели су да уједине Хрватску с Босном и Херцеговином, те са Сремом до Земуна, предграђа Београда" (Труд, 2007: 33). 3. „Чиста католичка акција је програмски изричито захтевала одбацивање југословенске идеје и прихватање 'револуционарног покрета' усташке емиграције Анте Павелића. Другим речима, хрватска Католичка акција је 1936. урадила оно што се раније десило са италијанском – прихватила је фашизам као политички оквир своје борбе" (Екмечић, 2002: 394).

Без политичког и организационог деловања тзв. *Чисте католичке акције* није могуће објаснити тако жестоко и дубоко укорењивање фашизма у хрватском народу. То истиче и француски историчар Ерве Лоријер у својој књизи *Убице у божије име*: „Али, док све вере проповедају доброту, *Хрватски глас*, орган Католичке акције узима на себе улогу гласника мржње против Срба" (Лоријер, 1987: 89). Исто тако је и немачки научник Александар Јакир на примеру анализе рада Католичке акције у Сплитској дијацези на врло транспарентан начин показао њено деловање. Преко деведесет пет посто становништва које је покривала ова бискупија било је умрежено у разне форме тзв. католичког цивилног организовања и деловања. Дакле, на делу је била јака верска, национална и политичка пропаганда, заодењута у „невину" форму цивилног организовања грађана. На стотине верских удружења и организација покривало је све слојеве становништва активно га усмеравајући ка одабраним циљевима деловања. „Ако би се узело у обзир само друштвено активно одрасло становништво,

онда се мора закључити да је ту био увршћен безмало цели народ. Старешинство Католичке акције чини виша и нижа јерархија. Иако она има у Риму један средишњи одбор са генералним секретаром, старешина јој је сâм римски папа" (Екмечић, 393). Верско-конфесионални фанатизам, заоденут у национално рухо, пустио је дубоко корење и фанатизовао тзв. обични свет, до те мере да се он већ на први миг својих духовних пастира упустио у крвави пир предухитривши у својим изливима злочиначке мржње чак и војне формације тек формиране НДХ. „Геноцид 1941. не врше људи у униформама него комшије у својим верским удружењима. Они ће тек касније прелазити у добровољачке усташке јединице" (исто, 394).

Такође, као један од најзначајних фактора због којег настаје унутрашње слабљење Краљевине Југославије, па и њене војне моћи, опет се може означити Католичка акција. „У Хрватској су мобилизацију први провели 'Орлови', а онда њихови насљедници 'Крижари'. У часу смрти покретача Католичке акције и култа Криста краља, Пија XI, у Хрватској је већ било 336 крижарских братстава, од којих на подручју загребачке дијацезе 194" (Новак, 2015: том I, 364). Они ће годинама пред рат слабити југословенску војну моћ, а већ у првим данима рата и отворено водити побуну и војна дејства против Краљевске војске. „Католичка акција, или боље рећи она коју је 1936. надбискуп Степинац везао за усташки покрет, одиграла је врло значајну улогу у распаду југословенске државе и њене армије. Слом изнутра је довео до парализе и југословенске политике и њене војне моћи. (...) Побуну против југословенске војске 6. априла воде католички свештеници. (...) Сукоб са југословенском војском се наставио у обрачунавању са српским народом" (Екмечић, 2002: 394–395). Колега Милорад Лазић скреће пажњу на још једну важну димензију улоге Римокатоличке цркве и разноврсног спектра институционалног инструментарија њеног деловања. „Место војног викаријата за хрватску војску, по своме значају, заслужује средишњу пажњу, јер је представљало најважнији 'еклисиолошки', црквено-правни и оперативни инструмент необичног савеза Римокатоличке цркве и Независне Државе Хрватске" (Лазић, 2016: 748).

Јавности је, такође, мало позната улога Свете столице у драматичним догађајима средином 1943. године, када се ломила савезничка подршка на ратишту Југославије, особито она која је требало да прикрије стравичне злочине НДХ и хрватској страни помогне да без већих потешкоћа пређе на страну победника. „Потпредседник краљевске владе у Лондону и заменик Влатка Мачека у ХСС, др Јурај Крњевић, убеђивао је Енглезе, а Павелић, поглавник Независне Државе Хрватске, Немце да су Хрвати

носиоци 'западне цивилизације', а Срби 'источњачки варвари', 'русофили' и 'бољшевици', што је у датим околностима имало политичку тежину. (...) Крајем марта 1943. године, када је разматрана могућност искрцавања савезника на Јадрану, Крњевић је упутио вођству ХСС-а у земљи следећу директиву: 'Оповргнути издају и износити противне чињенице... Његовати везу са Ватиканом. Ми смо у срдачним односима са папиним изаслаником и са представницима Католичке цркве у Лондону.' Захтевао је, надаље, да се 'по сваку цену' задржи граница на Дрини. Амерички надбискуп Спелман био је укључен у хрватску политику и одлучно је заговарао потребу стварања федерације католичких држава, како би се обезбедиле чврсте позиције католичанства према Истоку. Приликом посете Ватикану и пријема код папе Пија XII, заложио се за спасавање хрватске државе. Југославију је означио као највећу опасност" (Аврамов, 1998: 102–103).

Ватикан и усташки злочини

У европској историографији, а особито оној са ових простора, мало је писано о улози Римокатоличке цркве у подршци фашистичкој и нацистичкој идеологији. На ту везу међу првима је указивао још давне 1950. године Иве Миховиловић, када је писао: „Хисторијски је утврђена одговорност папинства за сурадњу Ватикана, и цркве у ширем смислу, с фашизмом и нацизмом, од њихових почетака до слома у Другом светском рату и послије тога слома" (Миховиловић, 1950: 156). А још мање, чини нам се, о подршци Ватикана локалним фашистичким творевинама каква је недвосмислено била и НДХ. „Усташки челници су веровали да је то што чине са Србима православцима Католичкој цркви угодно дело; они су од првога дана рачунали с највећом помоћи Католичке цркве у својој бруталној злочиначкој акцији ликвидирања православних становника Хрватске" (Гаћиновић, 2017: 54). У европској историографији, иако не тако често, било је и супротних примера: „Истакнути немачки књижевник и публициста Карлхајнц Дешнер отворено је оптуживао 1962. године Ватикан за подстрекивање и помагање хрватских злочина над православним Србима, а за усташе каже да су хрватски фашистичко-католички покрет" (Шешељ, 2003: 530). О одговорности Ватикана у подршци коју је давао усташком режиму Анте Павелића и његовој кољачкој машинерији пише и знаменита француска историчарка Ани Лакроа Риз: „После радова које је објавио Фалкони, или Аронс и Лофтус, не поставља се више питање да ли је Курија знала шта се дешава у Павелићевој држави и улози коју је у свему томе имало свештенство, од најнижих до највиших слојева. Пије XII је подржавао усташки режим све до његовог пада, и његово

признање се уопште не доводи у сумњу" (Лакроа Риз, 2006: 465). Такође, о томе врло утемељено сведочи и угледни Хрват, професор и историчар између два рата, Виктор Новак у својој знаменитој књизи *Magnum Crimen*, када пише: „Учествовање Католичке цркве у усташком покрету дало му је пред широким масама сигуран изглед легитимитета, који он сâм, ма и уз помоћ фашизма и нацизма, никад не би освојио... У многим сазнањима о усташтву често се не може разликовати што је усташко, а што је клерикално. Што је злочиначко, а што блесфемично, што је клерофашистичко, а што је католичко. И странцу који би се нашао у НДХ за тих година окупације морало је бити јасно да се у тој НДХ није нитко, ниједна странка, ниједан друштвени ред толико ревносно и заносно залагао за усташтво као Католичка црква. И то не само са својим бројним представницима, него као цјелина, управо као Католичка црква" (Новак, 2015: том II, 353).

У Другом светском рату политика прећутне подршке Ватикана усташком злочиначком режиму ће се кондезовати у најцрњим сценаријима који ће за последицу имати стравичне ратне злочине и покоље становништва.[2] У намери да прошири и учврсти свој конфесионални али и политички утицај, Ватикан је учинио све да се на простору раскомадане Краљевине Југославије формира Независна Држава Хрватска, као фашистичка творевина која је требало да заокружи – како у државно-правном и политичком тако и у религијско конфесионалном смислу – доминацију римокатолицизма на просторима западног Балкана. „Главни разлог за побуну (мисли се на Србе у Босни и Херцеговини, *прим. Љ. Д.*) 1941. јесте покушај католичке цркве да на реци Дрини учврсти границу своје цивилизације. (...) Та хрватска политичко-религиозна борба поприма истински дивље аспекте, по томе што се усташе упуштају у освете и репресалије које се могу упоредити само са најопскурнијим временима средњег века. Нису силе осовине створиле хрватску државу 1941. године, него Католичка црква преко њих" (Екмечић, 377–378).

Окупациона италијанска војска стално је обавештавала своје политичко руководство у Риму о тешким злочинима и масовним ликвидацијама српског становништва у Хрватској и Босни и Херцеговини. Зверства која су усташе чиниле притом згражавала су такође и немачке војне команданте, а свирепост појединих ликвидација није била до тада забележена. Крвави усташки пир не би узео такве размере да иза свега тога није стајала јасна политика Ватикана, која је по свом радикализму превазила-

[2] Види: В. Крестић (2009) *Досије о генези геноцида над Србима у НДХ*, Прометј, Нови Сад.

зила и најокрутније окупационе планове и циљеве немачких и италијанских војски. „Италијанска војска је била стално обавештавана о злочинима над српским становништвом по Херцеговини. Почетком септембра 1941. пренесено је да су усташе (Хрвати и муслимани) око Гацка побили 1.200 православних, око Невесиња око 860, а по селима према Сарајеву око хиљаду људи. Наводно је и немачка војска била згађена на те изливе варварства. Сазнали су и за вест усташког Главног стана у Загребу да се од краја августа до 6. септембра мора завршити потпуна ликвидација српског становништва, да му се одузму куће, стока, имовина и 'предају у власништво породица муслиманских или хрватских'" (исто, 378). У злочинима често предњаче римокатолички свештеници, не само у подстицању, већ су чести примери да и сами у њима учествују. Италијански војни извештаји то недвосмислено потврђују. „Италијанске власти су од почетка извештавале да је хрватско насиље основано на религијској основи, да део католичких свештеника учествује у ноћним оргијама убијања. У том погледу су помињали книнског фратра Вјекослава Шимића" (исто, 399). Таквих примера је више, а ево једног више него очигледног: „Фра Дионозије Јурчев у говору у Стази код Слуња истиче: 'У овој земљи не може више да живи нитко осим Хрвата, јер је ово земља Хрватска, а тко се неће покрстити, ми знадемо куда ћемо с њим. Данас није грехота убити и мало дијете од седам година, а које смета нашем усташком покрету. Немојте мислити што сам ја у свећеничкој одори да не могу узети стројницу у своје руке и таманити све до колијевке, све оно што је против усташке државе'" (Гаћиновић , 2017: 90).

Охрабривање злочина вршено је и политиком тзв. опроста греха, док је високи римокатолички клер на све извештаје италијанске војске о покољима становништва реаговао умиривањем католичке савести својих бојовника. „Италијани су извештавали да је цела Црква ангажована око конверзије православних и Јевреја у католичанство, иако је било јасно да се ради о насиљу. Сарајевски надбискуп је тражио да се такса за пријаву мењања вере смањи од 500 на 50 куна. Оно што је остало ван замерке јесте пракса ослобађања греха злочинаца од стране локалног свештеника. Убице који су цели дан бацали жене и децу у јаму у Шурманцима локални свештеник је послао мостарском бискупу за опрост греха, што је он одмах и урадио. Последица је да обичан свет, у души већ отрован проповедима, злочин не доживљава као велики преступ и при свему остаје само основни напор да се он што пре заборави. Сарајевски надбискуп је објавио чланак да за гоњење Срба одговорност преузимају политичари, а католичка савест остаје мирна." (Екмечић, 405).

Ево још једног очигледног примера сарадње хрватског римокатоличког клера са усташким покретом Анте Павелића. „У јуну 1941, на пример, на заједничкој седници сви бискупи Хрватске су донели одлуку да целокупна хрватска Католичка црква, предвођена надбискупом загребачким Степинцем, посети 'поглавника' Павелића, како би на очигледан начин свим католицима НДХ дали на знање како су бискупи одани сарадници усташког поглавника и да се и верници и сви свештенци понашају као они." (Гаћиновић, 2017: 67). Чак је, по сведочењу босанског фрањевца Марка Оршолића, то остала карактеристика и читавих шест деценија после Другог светског рата. Изостала је јасна и директна осуда Римокатоличке цркве ове злочиначке идеологије и њених политичко-војних експонената на терену историје, а нарочито ограда од политике саме Римске курије, која је подржавала и активно сарађивала са њима. Он констатује: „Пред њиховим очима су фашисти и њихови домаћи епигони искорењивали Јевреје и Роме (неаријевце), те Србе и антифашисте. Вјерски ауторитети нису се довољно томе супротстављали кад је то било актуелно, а нису се ни послије шездесет година на прави начин покајали за те своје, по човечанство погубне пропусте" (Оршолић, 206: 13). Ова за историјску науку одвише опскурна ствар остала је необрађена, по речима М. Екмечића, и због тога што је то још увек тема која се има сматрати исувише деликатном „и због које се не смеју дирати осињаци због којих се касније мирно не спава."

„Када је 1941. проглашено стварање Независне Државе Хрватске, на њу је било утрошено више историјске енергије средњоевропског католичанства него напора хрватског народа, који је могао понудити за тако велики задатак само ограничене улоге. Та је држава стварана по стратешким начелима католичке идеологије у раздобљу између окупације 1878. и избијања рата 1914. године. Четири битна фактора су ангажована у изградњи те државе: Католичка црква, немачки нацизам, италијански фашизам и хрватски католички покрет. Овај последњи је био једна врста европског фашизма, који је штрчао у општој типологији фашизма по томе што је почивао више на учењу католичке идеологије него фашистичких теорија" (Екмечић, 2002: 383). Немачка, а особито италијанска војна преписка и документација, препуна је констатација које потврђују горе наведене оцене и ставове. У тим војним документима јасно се препознаје суштина, у којој је наглашена намера о стварању једне нове синтетичке нације и њој примерене државно-конфесионалне целине, а која је имала за циљ верско и национално истребљење српског становништва. „У целој италијанској преписци провејава убеђење да је створена једна католичка хрватска држава, која од почетка жели да стабилизује своје постојање путем

доследне политике истребљења православне хришћанске заједнице и Јевреја" (Екмечић, 391). „Ове српске Цигане послаћемо у Србију, једне железницом а друге Савом без лађа. Непожељни елементи биће искорењени тако да ће им се затрти сваки траг и једино што ће остати биће сјећање на њих. Сву српску гамад од петнаест година и више ми ћемо поубијати, а њихову дјецу смјестити у клостере и од њих ће бити добри Хрвати" (Гаћиновић, 2017: 179) – говорио је усташки бојовник и адвокат Виктор Гутић.

Усташка идеологија, подастрта снажном подршком римокатоличког клера, попримила је размере општеприхваћене политике, како од стране хрватског народа тако и од стране нижег и вишег свештенства. „Католичка црква је одушевљено поздравила оснивање државе, јер је знала да су усташе најбољи њени верници" (Трифковић, 2016: 206). Масовност и ревност у њеном спровођењу није довођена у питање ни чињеницом да је за реализацију њених циљева требало починити злочине геноцида над читавим народима (Срби, Јевреји и Роми). „Независну Државу Хрватску прихватила је апсолутна већина хрватског народа и римокатоличко свештенство предвођено надбискупима и бискупима. Надбискуп загребачки Алојзије Степинац поручио је свом подређеном свештенству да се спремно одазове 'узвишеном раду око чувања и унапређења Независне Државе Хрватске'. Његове инструкције најбоље је објаснио свештеник Мато Могуш из Удбине, ријечима како је свештенство до тих дана радило за римокатоличанство молитвеником и крстом, а од тада пушком и револвером. Завјет надбискупов је извршавало више од 1.000 римокатоличких свештеника на разне начине, од обичних кољача до команданата концентрационих логора. Тако је Римокатоличка црква директно одговорна за оно што се дешавало у хрватској држави. Оптужба добија на значају када се зна да ниједан римокатолички свештеник за све време рата није јавно протестовао против злочина над Србима и Јеврејима" (Мишина, 2002: 167).

Размере, жестину и бруталност злочина на Србима нису могле да толеришу ни локалне фашистичке окупационе власти. Италијанска Друга армија је интервенисала код усташких власти да се смањи радикализам према Србима, на шта је хрватски посланик у Риму Стјепо Перић уложио дипломатски протест италијанском министарству спољних послова. „Извештаје је испунио потврдама из ранијег сазнања да се у хрватској држави не води никаква политика, како је она уобичајена, него да је усташки покрет један режим отвореног религиозног насиља. Павелић му је одлучно рекао да је преверавање православних 'фундаментална тачка његовог програма и да у његов успех улаже заслепљену веру која не трпи при-

говора и одлагања'. Пјетромарки је мислио да је већ четврт милиона православних преведено на католичанство, али да се ради о људима које су комшије измрцвариле терором и који су пристајали на промену вере ради спасавања живота деце" (исто, 405).

Ево још неколико сведочења о усташкој свирепости и ектремизму: „Етничко-вјерски покољ који је покренула усташка диктатура, тј. Исусово друштво хрватског национализма у априлу и мају 1941. представља само почетак онога што ће се дешавати сљедеће четири године. И ма колико да су грозна звјерства Хитлерових нациста над Јеврејима и становништвом окупираних територија, геноцид који су извршиле усташе у Хрватској показаће да код људских изопачености стално постоји и нешто још горе" (Ривели, 1999: 41). „Од убијања нису била поштеђена ни деца. Била су убијана на различите начине, без обзира на доба живота – у колевкама, набијана на бајонете, ножевима, секирама, спаљивана у домовима, црквама и крематоријуму у Јасеновцу, бацана у јаме, реке и бунаре, трована цијанидом, содом или остављана да умру од глади, жеђи, исцрпљености и хладноће. Поједини католички свештеници налазили су оправдање за такве поступке тврдећи да је католичка доктрина дозвољавала убијање и превођење деце у католичанство. Дионисије Јуричев, католички свештеник, изјавио је јуна 1941. године да није грех убити дете од седам година ако је оно представљало опасност по усташку власт. Сву децу, па чак и ону у колевци, требало је уништити ако су била против усташа, говорио је Јуричев" (Живојиновић, 2007: 19). Резултат такве усташке политике србогеноцида – који се никада не сме заборавити – јесте да је на „територији НДХ остварен биолошки, културни и духовни геноцид. Био је то тотални геноцид" (Давидов, 2013).

Да се овде не ради само о пуком застрањивању појединих католичких свештеника говори и чињеница да је у протесту римокатоличких бискупа Југославије 1945. године наведен великих број политичких ликвидација које је у последњим данима рата и непосредно након ослобођења учинила тзв. нова власт, поготово у процесима брзог пресуђивања за учињене ратне злочине. Оно што посебно пада у очи јесте да се у бискупском протесту готово ни на један експлицитан начин не говори о њиховој кривици за учињене злочине, већ се они минимизирају и своде на појединачне случајеве. Па чак и тада нема јасне осуде тих злочина, већ се у протесту истиче како судски процеси нису били правно ни политички валидни и како су дотичним свештеницима прекршена основна људска права на праведно суђење. „Понајприје нас, предраги вјерници, растужује и забрињује болна и страшна судбина многих свећеника, пастира ваших душа. Већ за вријеме рата велик је број свећеника погинуо, не толико у самим

ратним борбама колико више услијед осуда садањих војних и грађанских власти. (...) Тко може доказати да су толики на смрт осуђени католички свећеници уистину злочинци који заслужују смртну осуду? Зар су они сви били кољачи? (...) Неспојиво је, наиме, с наравним кршћанским осјећајем правде, који је врло будан и у нашим вјерницима, да се изриче смртна осуда зато што је нетко другог политичког мишљења, а није иначе починио ниједног другог злодјела" (Мужић, 2003: 303).

Остаје, такође, недвосмилено јасна чињеница да документа „Централне обавештајне службе (ЦИА), са којих је скинута ознака тајности, показују да је Ватикан пружао уточиште поглавнику квислиншке Независне Држава Хрватске Анти Павелићу након његовог бекства из Загреба" (Гаћиновић, 2017: 205). Овакво деловање Римокатоличке цркве остало је константа и након Другог светског рата. Италијански историчар и политиколог Марко Аурелије Ривели такође истиче нечасну улогу Ватикана у спасавању фашистичких ратних злочинаца у њиховој намери да избегну руци правде: „На крају Другог светског рата Римска црква, вољом папе Пачелија, жртвовала се у силној хуманитарној активности која је попримила једну нарочиту карактеристику: обухватала је помоћ и заштиту поражених нацифашистичких бјегунаца; ангажовање Свете столице у овој нарочитој хуманитарној активности било је толико да ће Ватикан бити назван 'највећом организацијом укљученом у илегално пребацивање емиграната злочинаца'" (Ривели, 2003: 313).

Ватикан и разбијање Брозове Југославије

Почетком деведесетих година 20. века, када су отпочели процеси последње фазе разбијања и разградње СФРЈ, опет ће у први план бити стављени интереси Ватикана и Хрватске, која ће се поново доказати као ударна песница за остваривање геополитичких планова и конфесионалних циљева Римске курије. Ватикан је предњачио у трци за најбрже признање независности Хрватске, као што је пре тога снажно подстицао и подржавао Немачку и САД да одлучније крену са процесима цепања и разарања државног и територијалног ткива СФРЈ. „Ватикан је захтевао и нешто више од тога, захтевао је издвајање из Југославије католичких делова, односно разарање земље у којој је деценијама видео главну препреку својим прозелитским циљевима" (Аврамов, 1998: 111). И француски историчар и геополитичар Алексис Труд недвосмислено потврђује претходно наведене чињенице: „Српска Црква је била љута на Свету столицу што је прва 13. јануара 1991. признала независност Хрватске, пре Немачке или Европске уније. Подршка Јована Павла II независности Хрват-

ске завршила се повећањем тензија, јер је нова власт преузела заставу усташке државе из 1941. године" (Труд, 2007: 66).

У то време Ватикан поново оживљава старе тезе о повлачењу и утврђивању јасних и тврдих граница тзв. Запада и римске Европе, позивајући најјаче европске државе, а пре свега Немачку, као и САД, да једном за свагда то питање реше на просторима Балкана. „Идентификација Европе као 'римске Европе', са границама на западним линијама није нова. На тој идеји Ватикан је вековима градио своју политику, водио верске ратове, уз истоветне 'аргументе', као што су они изнети у извештају. *Византијска Европа*, додаје се у овом извештају, 'одвојена је од *Запада* дубоким културним и историјским разликама'" (Аврамов, 1998: 114). „Најзад, зар није Славен Летица, први саветник хрватског председника, рекао 1991. да 'Хрватска и Словенија представљају бедем за Европу – *antemurales christianitatis* – неопходан против ислама и православља'" (Труд, 2007: 65). „Истовремено аустријско-немачка потпора разбијању Југославије била је, пре свега, мотивисана немачко-аустријским реваншизмом за изгубљена два рата на овим просторима, с једне, и настојањем Немаца да са својим ратним савезницима из Другог светског рата (Хрватима) и будућим средњоевропским сателитима, а међу њима и Словенијом и Хрватском, ојачају своје позиције у Европи, на другој страни. Када је реч о трећем кључном фактору разбијања друге Југославије, Ватикану, његов интерес био је, најкраће речено, у томе што је он Југославију видео као препреку за прозелитизам католичке цркве и њено ширење на Исток, а ту су се, као што је познато, испречили Срби. Слабљењем њихове отпорности и значаја повећавала се шанса за већи успех прозелитизма на југоистоку Европе. Поред тога, позната је и његова традиционална нетрпељивост према православљу, па отуда и према Србима." (Вуковић, 2007: 143). Потпуно у духу својих усташких инспирација и примера хрватског клера из Другог светског рата, Јосип Дубовчак, римокатолички свештеник из Вараждина, поручује хрватској јавности у жељи де је мобилише у борби против Срба, али и да релаксира евентуални приговор савести код појединих Хрвата, да се 'у Србима крије нешто сатанско, нешто генетски покварено'" (Петровић Пироћанац, 2014: 25). Он то чини потпуно у складу са већ добро познатом манипулативном матрицом да прво дефинишеш *непријатеља*, затим јасно покажеш прстом разјареној маси својих присташа ко је он, а онда наставиш са радикалном *сатанизацијом и дехуманизацијом,* као поузданим и провереним средствима пропаганде било да је она само припрема рата или се наставља у радикалнијем, тј. ратном облику.

Ватикан је и овом приликом доследно чинио оно што ради читав миленијум уназад. Још од VIII века па на овамо то је примарна тежња да се постигне, задобије и очува световна власт стварањем једне „цркве-државе" која би своју конфесионалну доминацију ширила до последњег села до којег њена власт и интереси могу да допру. Ова *борбена црква* особито је била ревносна у својим плановима и постигнућима на просторима српског православног бића.[3] „Иза *ecclesia militant* (војујућа црква), која умјесто крста узима крвави мач и настоји да 'своју истину' натури другима стоји егзегеза и херменеутика према којој су ти други *pestiferus virus schismatic* (смрад кужне шизме). И заиста, једни хришћани другим хришћанима своју правоверност доказивали су крсташким походима против њих, чак и походима против делова сопствене непослушне паствe. (...) У XX вијеку у срцу Европе, која се поноси својом западном цивилизацијом, десио се холокауст" (Лепосавић, 2006: 9).

Судбина Срба деведесетих година XX века понавља се. Прво је Туђманов режим извршио потпуну деконституционализацију њиховог уставног положаја, да би након српске побуне против таквог стања, али и због страха да му се не понове ранија страдања, српски народ доживео потпуни егзодус и био протеран са својих вековних огњишта. „Српска страна је рутински указивала да се проглашавањем новог *Устава* републике Хрватске у децембру 1990. међу Србима створио страх да би се сада могле поновити патње којима су били подвргнути током усташког режима 1941–1945. године. Они су се противили формулацији *Устава* по којој се хрватски Срби лишавају статуса конституционог народа и своде на статус мањине, те изразили бригу због екстремне националистичке политике нове владајуће партије – Хрватске Демократске Заједнице (ХДЗ)" (Деспотовић, Гавриловић, 2007: 20). „Срби су чинили 12% популације Хрватске пре две хрватске офанзиве 1995; данас их је само 4,5%, (...) а неки су чак под притиском морали да изаберу хрватску националност"

[3] Др Жарко Видовић на врло прецизан и утемељен начин дефинише суштину појма *Борбене Цркве*, али и римокатоличанства као верске институције уопште. „Та дефиниција Римске цркве је дефиниција тзв. Борбене Цркве (*Ecclesia militans*). Наиме, Црква Христова се – по римокатоличкој теологији – дели на Борбену Цркву, Испаштајућу Цркву и Цркву Светих... Борбена Црква је, за разлику од тих двеју 'невидљивих', једина 'видљива', јер борави у 'овоземаљском пролазном свету, у Свету, у Времену, у Историји, у *Saeculum*-у (што је све исто)... Та дефиниција има следеће елемнете: 1. Црква као реална заједница у свету, дакле, институција, 2. Исто исповедање вере, којим је човек укључен у заједницу, 3. Исти сакраменти, 4. Опуномоћени свештеници, подложни папи, 5. Папа као једини извор сваке пуномоћи, Христов заступник, 6. Христос схваћен као давалац пуномоћја папи. У свим тим елементима Римска црква се разликује од свих других хришћанских заједница, посебно од протестаната и православних." (Видовић, 2002: 83)

(Труд, 2007, 106). „Чињенично стање, сви су изгледи, не одговара Европи, јер је она, заједно са Сједињеним Државама, учествовала у геноциду над Србима на разне начине. И то прво помажући Хрвате (не директно као Сједињене Државе) да протерају, само у лето 1995, близу 250 хиљада Срба из Хрватске. То се етничко чишћење Хрватске за Ричарда Холбрука, види цинизма, 'могло схватити блажим обликом етничког чишћења'" (Вуковић, 2007: 153). Јасан и изричит био је и Фрањо Туђман када у свом говору на Тргу бана Јелачића у Загребу 29. маја 1992. године каже: „Српско питање у Хрватској биће ријешено тек онда када број Срба сведемо на три одсто у укупном пучанству. Ако дође до рата, ниједном Србину у Хрватској не гарантујем сигурност", да би једом другом приликом, само пар дана раније, у загребачком *Вијеснику* изјавио да „...рата не би било да га Хрватска није желела. Ми смо оцијенили да само ратом можемо изборити самосталност Хрватске." А његов ратни министар унутрашњих послова Мартин Шпегељ још је јаснији и нескривено директнији у давању налога за обрачун са Србима у Хрватској: „Зазвониш на врата Србина официра, побијеш све – ништа жена, ништа дјеца, све поубијаш. И тако редом..." Или пак министра правде Милована Жанића који у духу најрадикалнијег усташтва изјављује: „Ова држава, наша земља, је само за Хрвате, и ни за кога другог. Нема путева ни начина које ми Хрвати нећемо користити да нашу земљу учинимо истински нашом и да је очистимо од свих Јевреја и православних Срба... Ми не кријемо нашу намеру" (Петровић Пироћанац, 2014: 15). Дакле, историја се још једном поновила, али не зато што њом управљају неке невидљиве нужности и слепе законитости, већ зато што су њени истински покретачи интереси моћних држава, организација или појединаца. Ватикан је напокон поново добио прилику да одигра важну улогу у процесу ширења свог црквеног утицаја и конфесионалне моћи на просторима Југославије. Наравно, као и увек пре тога, не бирајући средства, али притом пажљиво бирајући „извођаче радова" на терену свог мисионарског захвата. И као и пре тога у историји антисрпства, Хрвати су поново били најпоузданији „играчи" Римске курије у спровођењу њених интереса, гледајући притом да остваре и максимум својим „националних" циљева. По суду др Милана Булајића, „одлуку о коначном разбијању југословенске државе покренуо је Ватикан – Света столица, меморандумом државама КЕБС-а 26. новембра; договорена је на састанку папе Јована Павла II са немачким министром Х. Д. Геншером 29 новембра у Ватикану – да се оствари пре католичког Божића, 23.12.1991." (Петровић Пироћанац, 2014: 17).

Иако је у почетку југословенске кризе САД одолевала притисцима Ватикана да се иде са опцијом разбијања СФРЈ, тај притисак је уз посре-

дничку помоћ *Трилатералне комисије* уродио плодом. Почетком деведесетих нашли смо се пред завршним чином реализације ватиканске геополитичке игре. У основи тог плана лежала је идеја разбијања Југославије и издвајање из ње римокатоличких делова, уз стварање нових државица и признање унутрашњих брозових граница као међународних. Духовна припрема ових акција извршена је још осамдесетих година у папским енцикликама *Laborem Exercens* и *Centisimus Anus*, у којима је поновљена оцена да је највећи противник католичансву социјализам и истицана потреба државне дерегулације, убрзане приватизације и сви осталих зала дивље и неконтролисане транзиције. „Ватикан је захтевао и нешто више од тога – захтевао је издвајање из Југославије католичких делова, односно разарање земље у којој је деценијама видео главну препреку својим прозелитским циљевима. Са фанатичном одлучношћу наставио је офанзиву у том правцу, а Трилатерала и САД су све више тонуле у ватиканске воде пребијајући своју рачуницу у Латинској Америци на рачун Југославије. (...) *Друга формула полази од тезе да вековна подела на римску и византијску Европу није превазиђена.* То значи, наглашавају известиоци, да би се Европа партнерства са Трилатералом завршавала на источним границама Пољске. Пољска би евентуално могла бити примљена за члана; то исто важи за Мађарску, Чехословачку и евентуално за Словенију и Хрватску, али само ако се издвоје из Југославије" (Аврамов, 1998: 111–113). Каснији политички догађаји потврдиће ове намере и планове, уз незнатне измене у политици и динамици пријема нових чланица у Европску унију. „Преобликовање Југославије из средње велике независне државе, јединствене у региону по репутацији одупирања страним империјама, у ниску сателита створених по етничкој основи, чија ће се привредна добра лако експроприсати и чије територије се могу користити за базе НАТО у његовом ширењу према Украјини и Каспијском мору, уклопиво је у ширем оквиру у пројекције Бжежинског" (Хемонд, Херман, 2001: 31).

Уместо закључка

Једно је сасвим сигурно, СФР Југославија више не постоји, баш као и Краљевина Југославија. И једна и друга земља биле су осуђене на уморство јер су, поред многих унутрашњих проблема и противречности, биле препрека за реализацију геополитичких планова Ватикана у намери да до краја освоји и под своју конфесионалну управу стави целокупан простор бивших југословенских држава. „То је проистицало из чињенице да су Света столица и Католичка црква вековима деловали на балканским про-

сторима у настојању да прошире католичанство, униште православље и наметну своје духовне, политичке, социјалне и идеолошке вредности и организације" (Живојиновић, 2016: 821). У том науму Ватикан није жалио труда, времена ни енергије, користећи сва расположива средства, укључујући и разарање држава, стварање нових националних идентитета, насилно покрштавање, ратне злочине, геноцид и етноцид, за остварење својих конфесионалних циљева. Та велика црква-држава, милитантна и безосећајна када је у питању остварење њених интереса, чинила је у последња два века оно што је чинила и читав миленијум пре тога. „Ватикан се испоставља као најутицајнији или, у најмању руку, као доминантно одлучујући фактор историје балканских народа и шире, чије је активно деловање на овом делу границе две велике културолошке традиције у Европи, Истока и Запада, било из тог разлога изузетно потенцирано" (Умељић, 2018: 221).

Концепт стварања синтетичких нација био је само једно од многобројних средстава да се на историјској позорници средње Европе и Балкана убрзају процеси верско-конфесионалне доминације Ватикана. Јасно је, наравно, да за реализацију ових геополитичких циљева снага самог Ватикана није била довољна, али је такође јасно да су се на терену реалполитике увек проналазили савезнике у лику агресивних држава и екстремних покрета који су били једнако заинтересовани да се наведени циљеви остваре. „Када је реч о простору Југославије (а онда и о унутрашњим границама између римокатолицизма и православља), Ватикан је био и остао спреман чак и на савезе какве Срби и њихови политичари и државници нису ни слутили" (Видовић, 2016: 81). Ствари се нису промениле ни данас. Ватикан неће одустати од реализације својих геополитичких приоритета на Балкану, а на том опасном путу остварења конфесионалне доминације још увек му стоје православни Срби, које ће у свакој будућој ратној дестабилизацији преко својих сателита на терену, по старом и за њих провереном рецепту, поново покушати да покрсте, протерају или пошаљу „Богу на истину".

Литература

1. Аврамов С. (1998) *Трилатерална комисија*, Лидиј, Ветерник.
2. Аурелио Ривели М. (1999) *Надбискуп геноцида, монсињор Степинац, Ватикан и усташка диктатура у Хрватској, 1941–1945*., Јасен, Никшић.
3. Аурелио Ривели М. (2003) *Бог је с нама*, Јасен, Београд.
4. Бергвин Ђ. Х. (2007) *Империја на Јадрану*, Службени гласник, Београд.
5. Гросман П. (2006) *Ватикан и Хитлер*, Народна књига, Београд.
6. Голдендах Ф. В., Х. Р. Минов (2003) *Из рата у рат*, Јасен, Никшић.
7. Вуковић С. (2007) *Како су нас волели*, Stylos, Нови Сад.

8. Гаћиновић Р. (2017) *Насиље над Србима у XX веку*, том II, Evro book, Београд.
9. Вистрић С. Р. (2004) *Хитлер и холокауст*, Александрија прес, Београд.
10. Деспотовић Љ. (2003) *Српска политичка модерна*, Stylos, Нови Сад.
11. Давидов Д. (2013) *Тотални геноцид – Независна Држава Хрватска 1941–1945.*, Завод за уџбенике, Београд.
12. Деспотовић Љ., Гавриловић Д. (2007) *Рат и мањине*, ЦИДП (CHDR), Нови Сад.
13. Екмечић М. (2002) *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист СРЈ, Београд.
14. Живојиновић Д. (2007) *Ватикан, Католичка црква и југословенска власт 1941–1958*, Службени гласник, Београд.
15. Живојиновић Д. (1995) *Ватикан, Србија и стварање Југословенске државе 1914–1920*, Службени лист СРЈ, Београд.
16. Живојиновић Д. (2016) *Света столица, Срби и православље у 20. веку*, Catena Mundi, књига III, Београд.
17. Кризман Б. (1983) *НДХ између Хитлера и Муссолинија*, Дело, Љубљана.
18. Кризман Б. (1983) *Усташе и Трећи рајх 1–2*, Дело, Љубљана.
19. Крестић Ђ. В. (1999) З*наменити Срби о Хрватима*, Прометеј, Нови Сад.
20. Крестић В. (2009) *Досије о генези геноцида над Србима у НДХ*, Прометеј, Нови Сад.
21. Кон Н. (1996) *Позив на геноцид*, Матица српска, Нови Сад.
22. Лепосавић С. П. (2006) *Римокатоличка теологија и антропологија*, ИГАМ, Београд.
23. Живојиновић Д., Лучић Д. (2000) *Варварство у име Христово 1–2*, Екопрес, Зрењанин.
24. Оршолић М. (2006) *Злодусима насупрот, религија и националсоцијализам*, ИМИЦ, Сарајево.
25. Руварац Д. (1997) *Ево шта сте нам криви!*, Светлокомерц, Београд.
26. Ристовић М. (2005) *Немачки нови поредак и југоисточна Европа 1940/41–1944/45*, Службени гласник, Београд.
27. Лакроа Риз А. (2006) *Ватикан, Европа и Рајх, од Првог светског рата до хладног рата*, Службени гласник, Београд.
28. Станишић М. (1999) *Експанзионизам Хрвата и растројство Срба*, Службени лист СРЈ, Београд.
29. Труд А. (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
30. Трифковић С. (2016) *Усташе, балканско срце таме*, Catena mundi, Београд.
31. Мужић И. (2003) *Католичка црква и Степинац*, Маријантисак, Сплит.
32. Милосављевић П. (2007) *Идеја југословенства и српска мисао*, Логос, Ваљево.
33. Ђурић Мишина В. (2002) *Српска православна црква у Независној држави хрватској 1941–1945.* године, Дијам прес, Ветерник.
34. Цврље В. (1992) *Ватиканска дипломација*, Кршћанска садашњост, Загреб.
35. Хемонд Ф., Херман Е. (2001) *Деградирана моћ, медији и косовска криза*, Плато, Београд.
36. Ђорђевић Ж. (2012) *Сатирање српства у 19. и 20. веку*, том III, Драслар, Београд.
37. Симић М. (1991) *Римокатоличка црква и Срби*, Слово, Краљево.
38. Видовић Ж. (2018) *Срби у Југославији и у Европи*, Catena Mundi, Београд.
39. Милошевић З. (2016) „Источна (гео)политика Ватикана”, у зборнику: *Небеска геополитика*, Центар академске речи, Шабац.
40. Живковић В. (2015) „Чувајмо православље”, у зборнику: *Унија, политика Римокатоличке цркве према православним Словенима*, Центар академске речи, Шабац.
41. Новак В. (2015) *Магнум Кримен*, Catena Mundi, Београд.

42. Дешнер К. (2016) *Католичке кољачке оргије у Хрватској или „царство Божије”*, Catena Mundi, књига III, Београд.
43. Лазић М. (2016) *Идеолошко-историјске основе насилног покатоличења Срба*, Catena Mundi, књига III, Београд.
44. Лазић М. (2011) *Крсташки рат Независне државе Хрватске*, Ризница духовног блага, Бања Лука.
45. Јевтић А. (2002) О унијаћењу на простору Српске православне Цркве, у зборнику *Православана Црква и Римокатолицизам*, ЛИО, Горњи Милановац.
46. Видовић Ж. (2002) „Папска црква – света држава”, у зборнику: *Православана црква и римокатолицизам*, ЛИО, Горњи Милановац.
47. Лоријер Е. (1987) *Убице у Божије име*, Филип Вишњић, Београд.
48. Миховиловић И. (1950) *Ватикан и фашизам*, Глас рада, Загреб.
49. Петронијевић Д., Вељановић З., (2015) *Између чекића и наковња*, Мало историјско друштво, Нови Сад.
50. Петровић П. З. (2014) *Хоћеш ли и даље да будеш Србин?* ИПС, Београд.
51. Шешељ В. (2003) *Идеологија српског национализма*, Српска радикална странка, Београд.

1.3. СРБИ МУХАМЕДОВЕ ВЕРЕ
Од Калајевих Бошњака до Алијиних Новобошњака

...будући да закон и вера може се променити, а род и језик никада.
Доситеј Обрадовић

Укратко речено: башка је вјера, башка народност!
Мехмед-бег Капетановић Љубушак

Увод

Стицајем тешких историјских околности, геополитичких планова, вишевековне окупације, масовних злочина и политичког насиља, екстремних егзистенцијалних услова, сваковрсне оскудице, бездржавности и бесперспективности учинили су да је један део српског етничког корпуса, под окрутним околностима борбе за голи опстанак или у мањем делу због чувања иметка, положаја и привилегија, оптирао ка верској конверзији. Многи Срби тога времена прихватили су то само као привремено решење за своје приватне и породичне проблеме.[1] У тим злокобним временима била је то доминанто индивидуална и породична перцепција решавања нагомиланих егзистенцијалних проблема, а никако колективно-национална. Јер, одиста, у временима беспућа и безнађа српски народ, изузев своје Цркве, није имао ништа што би га заштитило од бруталних зулума отоманске окупације и беспризорне пљачке. Ни државу, ни властелу, ни војску, ни школу, ни градове, ни путеве, ни вође, ни путовође. „У сваком случају, за Србе хришћане под отоманском окупацијом био је намењен статус раје или 'стоке', као друштвене групе која је изопштена из друштвеног миљеа" (Станковић, 2012: 193).

У првом кораку то су били само индивидуални чинови промене вере, али не и свог народносног и националног кода. Генерацијама ће верски конвертити љубоморно чувати српско презиме, а скривено *своје свето-*

[1] Бењамин фон Калај у својој *Историји српског народа* о томе пише: „Да би ту судбину избегли, многи српски племићи примише Мухамедову веру, услед чега остадоше у уживању својих добара и свога утицаја у земљи". стр. 148.

савско предање и крсну славу, неретко тајно обележавајући велике хришћанске празнике и ходочастити на поклоњење моштима узвишених Христових угодника у бројним православним манастирима подигнутим диљем земаља српских да их окаде и обележе занавек. Неки то чине и данас, али и даље стидљиво и скривено, иако се наше време од стране политичких елита кодира као демократско и оно које поштује људска права и слободе, међу којима је верска слобода једна од најважнијих. „Код доброг броја исламизованих Срба остала је свест о српској традицији и вери, славиле су се славе и хришћански празници (Божић, Савиндан, Илиндан итд.), кришом се чувале породичне православне иконе" (Умељић, 2018: 128). Отуда у *Катехизису српског народа* из 1888. године на питање: 'Које су вероисповести Срби?' стоји јасан одговор: 'Православне, католичке и мухамеданске'. А на друго питање 'Зар су и ти последњи Срби?' следи одлучан одговор: „Да, њихов језик и обичаји су српски, њихови преци су од искона били истински Срби" (Поповић, 2000: 40).

Битно је на самом почетку подсетити на важну историјску чињеницу – *исламизација Срба* је почела са отоманском окупацијом и као процес „дугог трајања" остављао је иза себе погубне последице по српски народ. Он ће бити озбиљно заустављен тек тријумфом *Српске револуције* и стицањем политичке аутономије Кнежевине Србије тридесетих година 19. века. Али још задуго, због тегобне турске окупације и насиља које је чињено према њему, обичан српски човек ће своје исламизиране сународнике третирати као потурице стављајући знак једнакости између исламске вере и турске националности. На ту околност с правом скреће пажњу и Салих Селимовић: „Међутим муслимани нису били Турци, јер је највећи број био словенског, односно српског порекла, којем је матерњи језик био српски, док је мањи број био албанског порекла. За све време турско-османске доминације српски језик је био очуван код наших муслимана" (Селимовић, 2012: 55).

Тек ће стицајам интензивне примене разних и разноврсних *геополитичких пројеката* и скривених планова *верски конвертити* са индивидуалног аспекта, преко *колективне националне конверзије,* бити прекодирани у нове идентитете синтетичких нација као договорних нација на трагично разореном простору бивше Југославије. За настанак нових синтетичких идентитета најзначајнији су, дакле, геополитички пројекти који су имали двоструки циљ: прво, **спречити** језичко-културно јединство, национално укрупњавање и државно уједињење српског народа на вековним просторима свога историјског бивствовања, и то по европском моделу да је *нација заједница језика*; и друго, само у обрнутом смеру, **отети** му је-

зик и културну баштину која је на њему створена, затим преко *верско-националне конверзије* и сам народ који га говори као свој матерњи језик, а са тим народом и његове територије које је током историје крвљу бранио од завојевача и ослобађао од окупације. Иза ових и оваквих геополитичких пројеката стајали су Аустрија и Ватикан (свако вођен својим геополитичким интересима), као и отоманска Турска, која је геополитичком инфилтрацијом преко Балканског полуострва окренула векторе своје територијалне трансгресије према просторима Европе. Са Принејског полуострва исламска најезда је додуше протерана Реконквистом, али се на Балкану преко исламизованог становништва задржала до дана данашњег. И, наравно, у синхронијској равни посматрања, геополитичка наступања САД, Велике Британије и Немачке, убрзавајући процесе формирања синтетичких нација и подржавајући њихове државолике политичке заједнице у настајању. Све то је чињено кроз варијанту територијалног награђивања њихових трабаната на терену за верно служење интересима империје у политици дисциплиновања Срба, који су већ одавно проглашени највећим геополитичким опонентима Запада у региону југоисточне Европе.

Европски филолошки концепт, један језик – једна нација и бошњаштво

Поштујући логику, стандарде и реалност историјског моделирања европских нација, неприхватљиво је припаднике једног народа различитих верско-конфесионалних исповести називати другачијим именима. Неприхватљиво је то и са стандарда социологије религије као друштвене науке. „Научно стајалиште религију и нацију прихвата као двије потпуно засебне појаве, као два облика културног и колективног идентитета који се морају јасно разликовати. Религијски и национални идентитети разликују се по томе што је први једноначан, а други вишезначан" (Сарач, 2009: 159). Стога је наш уважени филолог и универзитетски професор Петар Милосављевић потпуно у праву када на ту *праксу двеоструких стандарда* скреће пажњу великом делу домаће интелектуалне јавности заблуделе од тзв. политичке коректности и лажног европејства. „У складу са оваквом европском логиком, неприхватљиво је о овим становницима говорити као о припадницима два народа, Србима и Муслиманима, већ треба говорити о припадницима двеју вероисповести једног истог народа. У складу са правилима која се поштују у Европи, неприхватљиво је за припаднике једне вероисповести говорити да су Срби, а за друге да су Бошњаци" (Милосављевић, 2012: 164).

Утврђујући историјске чињенице, реконструишући геополитичке планове и спољнополитичке интересе конкретних историјских актера, ми немамо намеру да у овом раду оспоримо демократско право сваког индивидуума са ових простора да се о својој националној припадности изјашњава потпуно слободно, по властитим схватањима и субјективном разумевању етничке припадности. Али такође немамо ни намеру да одустанемо од научно објективног реконструисања историјских разлога, скривених интереса и политичких злоупотреба које су под лажним идеолошким маскама и у френетичним пропагандним кампањама убеђивале људе да су нешто друго од оног што су уистину били вековима, како у биолошком, језичко-културном тако и националном смислу. „Један значајан део популације муслиманске вере данас не сматра себе Србима муслиманске вероисповести већ Бошњацима. То право им се не може укинути. Јер истицање властитих националних осећања спада, такође, у европске вредности" (Милосављевић, 2012: 169).

„Обнова идеје о Србима три вере, прецизније о Србима као *мултиконфесионалном народу*, нормална је последица пропасти Југославије и пропасти идеје југословенства на којој је држава почивала", сматра колега П. Милосављевић. Отуда као мото овог рада она знаменита мисао Доситеја Обрадовића из *Писма Харалампију*, кад мудри Доситеј каже да се **закон и вера могу променити, али род и језик никада**. Исто то тврди и Мехмед-бег Капетановић Љубушак када пише: „**Башка је вјера, а башка народност"**. Иако изречене још пре готово два века, обе мисли и поруке у суштинском смислу кондезују модерни европски став да је нација заједница језика и да се верске или конфесионалне различитости унутар истог националног корпуса не могу третирати и називати другачијим именима. И српска политичка елита и црквени великодостојници, особито у другој половини 19. века, правили су исту грешку. Код Срба су једно време паралелно егзистирала два некохерентна концепта формирања нација, *конфесионални-ексклузивни* (који је подстицан и од разних страних, српству ненаклоњених фактора) и *секуларни-инклузивни* (подстицан од српске интелигенције и једног дела друштвене елите), заснован на европском моделу заједничког језика и заједничких политичких установа једног народа. На терену реалне историје, уз немерљив коауторски допринос страног фактора, превагнуо је конфесионални модел заснован на тзв. *православном ексклузивизму* и самим тим недопустиво трагично редуковао читав етнички корпус српског народа само на православну конфесионалну припадност. Ни са становишта нације, ни са становишта православног хришћанства то није била исправна политика. Са становишта нације она је просто одгуривала Србе других вероисповести из властитог национал-

ног корпуса дајући простора да их кроз верско-националну конверзију прекодирају у друге нације и тиме се гушила перспектива секуларног концепта формирања нација. Са становишта православља, као превасходно персоналистичке вере, то је такође била грешка, јер су припадници православне конфесије и друге националности, али стога нису и не могу се сматрати Србима.

„Иза доктрине да Срба има разних вера стоји и европска пракса и европска филологија, као и јасно изражена доктрина главног српског филолога Вука Караџића, који још од 1814. године говори да Срба има три вере: православне, католичке и муслиманске. Много је нас живих који се сећају да су још при пописима становништва пре 70-их година постојали Срби муслимани, и да је то примано као нормално" (Милосављевић, 164). О томе сведочи и Ерве Лоријер у књизи *Убице у име Божије*, када цитира Бењамина фон Калаја, који у својој *Историји српског народа* пише: „**У Босни и Херцеговини, под трима религијама, има само један народ – српски. (**Kallay (Benjamin von) / Geschichte der Sreben von den altesten Zeiten bis 1815, (nem. prevod str. 170/173) изд. из 1878.)

Плански је, дакле, због геополитичких, верских и политичких интереса генерисан процес стварања синтетичких нација као договорних нација, и то на основу верско-конфесионалне припадности, а у њима се одступило од европског концепта националности као заједнице једног истог језика, без обзира на верско-конфесиоланалне разлике. Професор П. Милосављевић с правом подсећа да је овај принцип у Европи важио још од 1781. године, када је проглашен *Патент о верској толеранцији.* „У Европи је прихваћено становиште да један народ може да има више вера, односно да се једним језиком може служити више вероисповести. На том принципу је и организован живот у европским државама и народима... Треба, рецимо, имати у виду да истим језиком могу говорити припадници разних вероисповести. Али исто тако треба знати да и припадници истих вероисповести могу говорити разним језицима" (Милосављевић, 167–168). Тако је због геополитичких интереса спољних фактора, инволвираних у простор ех Југославије, *победио концепт религије као вододелнице нација,* производећи као последицу сталне сукобе и у ратним раздобљима стравичне злочине. Увек ће спољни фактори регионалног или ванрегионалног значаја индуковати сукобе, усмеравајући исти народ подељен по верско-конфесионалним торовима да се туче за њихове интересе и стварајући му привид да се бори за „своје". Нигде другде као на овим просторима ти сукоби нису били тако крвави и нигде тплико злочиначки индуковани од стране туђина.

Геополитички аспекти формирања бошњачког идентитета и Калајев пројекат формирања босанске нације

Иако, као школован историчар, сведочи истину о националном саставу БиХ, Бењамин Калај ће мало касније изменити своје научне ставове и бацити их под ноге када су му то налагали геополитички интереси Аустроугарске царевине, чији је високи службеник у окупираној Босни био. „Бењамин Калај (1839–1903), дошавши на чело окупационе управе у Босни и Херцеговини (1882), је, полазећи од Андрашијевих идеја 'аустроугарског Балкана' у Босни и Херцеговини, разрадио целовиту државну политику која се заснивала на следећим тачкама: стварање босанске нације и утемељење духа 'бошњаштва' као политичке и националне идеологије, продубљавање јаза између православних Срба и муслимана, те форсирање босанских муслимана и католика, постепено покатоличавање босанских муслимана, потискивање Срба под видом борбе против 'велико-српске опасности', колонизација страног, углавном римокатоличког живља у Босни и Херцеговини" (Суботић, 2012: 79). Реч је, заправо, о процесу трансформације национализма из елитног типа (када је он везан углавном за културну елиту етније) у масовни тип (када се интензивним идентитетским инжењерингом шири на целу популацију једне заједнице), како констатује М. Екмечић. Историчар европског формата Душан Батаковић такође разложно аргументује наведене чињенице. Нарочито сериозно објашњава концепт наметања новог националног идентитета, који се због интереса Аустроугара у БиХ имао конструисати познатим и провереним методама идентитетског инжењеринга. „Б. Калај, заједнички управник БиХ, развио је идеју о посебној босанској нацији, чији би носиоци били босански муслимани, наводно старо богумилско племство које је примањем ислама сачувало своје привилегије. (...) Калај је очекивао да ће идеологију босанске нације најпре прихватити муслимани, чији је идентитет био пре свега регионалан и верски, али не и национално дефинисан. Нови идентитет требало је, затим, наметнути Србима, који су имали већ профилисану националну свест" (Батаковић, 2018: 147).

Дакле, стварање бошњачке нације[2] је геополитички индукован процес, баш као што је то много раније било и са Србима римокатоличке

[2] „**Бошњаштво** је назив којим се означава етнополитичка концепција чија је суштина у ставу да у старој историјској земљи Босни (и Херцеговини), старијој и од Србије и од Хрватске, као њено аутохтоно становништво, с непрекинутим етничким, културним, психичким па и државотворним континуитетом од раног средњег века до данас, живе Бошњаци, и да је то једино њима одговарајуће народно и национално име." Д. Танковић (2000) *Ислам и ми*, Партенон, Београд, стр. 170.

вере, који су касније, после прве конверзије (конфесионалне), били подвргнути и другој (националној), а која је интензивирана у 20. веку јер су одлукама Првог римокатоличког конгреса 1900. у Загребу прекодирани у Хрвате. „Аустроугари су због сламања интеграционе идеје савеза српских територија гледали на босански ислам као на перспективу коју треба развијати и утапати у хрватско-народно, односно римокатоличко-вјерско тијело, уз благонаклоност и помагање РКЦ. Играјући на карту *аутономашења исламског фактора* у Босни и Херцеговини, настојало се што дуже зауставити процес заживљавања интеграционе идеје савеза Јужних Словена" (Нухић, 2012: 202). О томе изворно сведочи и Хасан Ребац када пише: „Наш муслимански свет, иако је то неоспорно део српског народа у својој вековној концепцији исламске државе, изгубио је осећај своје националне припадности, па се сада, у заједничкој борби с православном браћом против католичке Аустрије за верску аутономију, није називао Србима, него само србофилима... Она (мисли се на Аустрију) је на разне начине умекшала прваке наших муслимана, а са верским системом аутономије је развијала, уместо српске националне свести, верску муслиманску свест, па је изгледало да ствара муслиманску нацију" (Ребац, 2015: 23–24).

О очигледно геополитички индукованом процесу стварања бошњачког идентитета, као негацији дотадашње српске припадности и однарођавању *Србомуслимана,* јасно сведоче и наредни редови. „Један од нових идентитета који се појавио на простору бивше Југославије јесте 'бошњачки', чиме је остварен давно осмишљен пројекат Аустроугарске о удаљавању муслимана из БиХ од српског националног корпуса, као и о супротстављању нове нације 'Бошњака' Србима, те стварања повољне ситуације за превођење Срба у ислам и нову нацију, као проверено атлантистичку по свом вредносном и политичком опредељењу" (Милошевић, Мировић, 2013: 224).

И поред свих напора аустроугарског окупационог режима и Бењамина Калаја, процес стварања босанске нације у том периоду није успео. Упркос примени сваковрсног политичког насиља, идеју бошњаштва у то време прихватао је привремено само мали део Срба муслимана. „Калај је за своју политичку идеју подршку добијао претежно од муслиманског племства и дела интелектуалаца, али није требало да прође ни двадесет година да би се видело како је целокупан напор био узалудан, те да је оваква политика јединог трага оставила у пораслој свести код народа како је то било смишљено политичко насиље" (Радаковић, 2002: 21). Калајев пројекат бошњаштва ипак је оставио трага у једном делу муслимана у БиХ. Они ће посебно у смутним временима, када се све љуља и прете-

мељује, када пропадају царевине и империје (Први светски рат), када се руши заједничка држава Краљевина Југославија, под окриљем нацизма и фашизма, па онда Брозове СФРЈ, а посебно на њеним развалинама деведесетих година прошлог века у конвулзијама крвавог верског и грађанског рата, под симбиозом атлантизма и радикалног ислама, покренути поступак свог поновног етничког одређења и изградње националног идентитета. „Апсурдним проглашењем м/Муслимана као верског опредељења (махом исламизованих Срба) у нацију и њиховим (само) индетификовањем са целом Босном и Херцеговином, као 'својом републиком', из целине српског простора издвојен је централни део геостратегијски кључне планинско-котлинско-долинске области Балкана – тзв. динарске тврђаве" (Степић, 2012: 269).

Историјски фалсификати као облик интелектуалног тероризма

Бошњаци ће, као и свака закаснела нација са ексјугословенског простора, градити свој идентитет на историјским фалсификатима, натегнутим тумачењима и неутемељеним интерпретацијама које су морале да попуне зјапеће историјске периоде *бездржавне празнине* и *тамне вилајете колективног памћења*. А особито тегобну стварност вишевековног идентитетског (не)постојања и мучног осциловања између онога што су историјски били (Србомуслимани) и онога што њихова актуелна политичка и верска елита жели да постану (Новобошњаци). „У данашњој идентификацији сопственог идентитета муслимани Босне гледају селективно на хисторијске догађаје у прошлости. Оно што им одговара, што се некад давно збило, а што би данас дало на значају муслиманским идејама идентитетског представљања, то се данас одобрава и узима, а што не одговара, они то једноставно прешућују као да се није ни десило, или као нешто што у данашњици нема толиког значаја" (Нухић, 2013: 382).

Рачунали су, такође, и на својеврстан национални замор Срба у Краљевини Југославији, а у Брозовој Југославији пак на *системски аутошовинизам као синдром српске националне ентропије*, те конформизам српских комуниста. О том националном замору у контексту Краљевине Југославије сведочи професор Правног факултета у Београду *Мехмед Беговић*, када у својој књизи *Муслимани у Босни и Херцеговини,* објављеној 1938. године, између осталог пише: „Изгледа да је код Срба наступила нека врста националног замора. Стварањем заједничке државе Срби сматрају да су постигли свој идеал и вековни сан и да развијање култа српског национализма није више потребно у новој држави" (Суботић, 2013: 421).

Тај процес се наставља и у Брозовој Југославији, у периоду либерализације верског живота и намере комунистичког вођства да преко афирмације новог националног идентитета муслимана у СФРЈ пацификују растући радикализам грађана исламске вероисповести. Са друге стране, намеравали су да кроз дезинтеграцију српског националног корпуса лакше контролишу Србе који се под диктатом коминтерновске врхушке двадесетих година прошлог века, као и од партијског вођства КПЈ, кодирају као великосрпски и хегемонистички народ. Врсни познавалац балканског ислама Алексадар Поповић тај нарасли муслимански национализам и радикализам, базиран на историјским фалсификатима и мистификацијама, назива својеврсним *интелектуалним тероризмом*: „У Босни и Херцеговини, у оквиру југословенске културе уопште, овај покрет је одмах склизнуо ка валоризацији, а затим ка прецењивању сопствене културе, да би потом, код извесног броја протагониста (иначе веома снажно подржаних од домаћих политичара муслимана) прерастао најпре у мистификовање, а онда и у чисто и просто фалсификовање историје националне књижевности, односно, укратко, националне историје; док се истовремено свим средствима настојало да се дискредитују сви они који нису подлегли тој уцени, која је (услед снажне политичке конотације) превазилазила уобичајени интелектуални тероризам" (Поповић, 1990: 28).

Политичка мистификација, етнички стереотипи, историјски фалсификати, крађа језика и културно-историјског наслеђа, медијска пропаганда и други облици манипулација у стварању идентитета синтетичких нација, као договорних нација, познати су инструментарији етничког инжењеринга примењивани и у случају грађења бошњачког идентитета. Тај својеврсни *интелектуални тероризам* не погађа само невине жртве супротне стране, која је означена као мета, већ и сопствени идентитетски супстрат удаљајући га од његовог изворног историјског порекла и отуђујући га од суштине народног бића из кога је настао, трагично га антагонизујући против Срба, а у корист актуелних геополитичких ментора тога процеса.

Новобошњаштво као завршни пројекат довршетка Калајевог инжењеринга босанске нације

У савременој рецепцији бошњаштва (необошњаштво) Дарко Танасковић препознаје две доминантне концепције или струје: *интегрално бошњаштво* и *муслиманско бошњаштво.* „Интегрално бошњаштво одређује се темељним ставом да су сви изворни становници Босне (и Херцеговине), дакле сви Босанци (и Херцеговци) који говоре заједничким 'босанским' језиком, без обзира на верску припадност, у националном

смислу Бошњаци, односно да би то требало да буду" (Танасковић, 2000: 175). Концепт интегралног бошњаштва, иако привидно инклузиван, схваћен је и примењен накарадно, јер дезавуише европску идеју нације као заједнице једног језика. Проблем са таквом новобошњачком и крајње искривљеном рецепцијом европске идеје лежи пре свега у историјским фалсификатима и њиховом стављању у функцију потреба консолидације новог синтетичког идентитета бошњаштва. А међу бројним фалсификатима и натегнутим тумачењима два су највећа: *прво*, европска лингвистичка наука не препознаје постојање тзв. босанског језика.[3] Он и није кодиран у науци као такав до поменуте Калајеве насилне идентитетске политике. А и тада не као научна чињеница, већ као неуспео политички покушај и део геополитичког пројекта разједињавања српског етничког корпуса у тадашњој БиХ, као и због потребе конструисања новог идентитета босанских муслимана. „Бењамин Калај је, као што је познато, у покушају стварања посебне босанске нације за основни критеријум узео језик, настојећи инаугурисати 'босански језик као камен-темељац те замишљене босанске нације. Калај, међутим, и да је хтио, није могао створити неки нови језик који би био другачији од Вуковог српског, јер су у тадашњој Босни живјели искључиво Срби раздијељени по вери, али обједињени језиком. БиХ као чиста штокавска територија сва је (и по Вуковом одређењу Срба) била српска, па су ту Вукове идеје и реформе најприје и најлакше прихваћене" (Ковачевић, 2012: 151).

Колико је то био сложен задатак, али и кошмаран период пун историјских противречности, политичког насиља, верског прозелитизма и политичког лутања сведочи и академик Милорад Екмечић када констатује да је за последњи један век *муслиманско становништво у Босни и Херцеговини мењало називе свог идентитета више од девет пута*. „Калајева 'босанска нација' представљала је други покушај да се на истом простору прогласи једна синтетичка нација, која се измишља из политичких интереса. Прва је била 'османлијска нација' 1868. (1876. и 1908). Тада ни босански муслимани нису прихватали ово хабзбуршко синтетизовање нације, иако су је након 1993. присвојили као основу свог идентитета. После промене идентитета од *муслиманског у бошњачки* 1993. године, први приручници босанског језика су рађени на основу Калајевих из 1883. године" (Екмечић, 2007: 313).

Сва каснија језичка „поигравања" Бошњака са називом језика (од „босанског" до „бошњачког" и опет назад ка „босанском", све у зависно-

[3] Види у књизи Лазе М. Костића (2000) *Наука утврђује народност БиХ муслимана*, Добрица књига, Нови Сад, стр. 9–51.

сти од потреба тренутне етно-политике) у највећем броју случајава наслањаће се управо на ту и такву „традицију". О томе јасно и прецизно сведочи Салих Селимовић, не остављајући дилему који је то језик и како се у појединим периодима дуге отоманске окупације све називао. „И поред прихватања вере освајача, никада наши домаћи муслимани нису заборавили свој матерњи језик, а у отменијим круговима се увек писало ћирилицом, коју су често називали босанчицом, беговско писмо или стара Србија, како су је они сами називали. Ћирилица и српски језик су били у употреби и на турском двору, а Дубровнику су у преписци са турским достојанственицима, који су били 'наше горе лист', користили ћирилицу и српски језик још од 1420. године" (Селимовић, 57).

И *друго,* Босне и Херцеговине као јединствене државне целине није било од 12. или 13. века па све до бруталне Брозове комунистичке интервенције да се формира авнојевска БиХ како би се у контексту нове Југославије дезинтегрисао српски политички и територијални корпус. Оно пак што се данас сматра државом на тој територији, јесте последица дејтонске принуде организоване од стране САД и њених атлантских савезника из ЕУ, а никако плод некаквог историјског и демократског договора грађана који на том простору живе вековима. Из дуге историјске перспективе сагледано, или је то у државном смислу била српска Босна, или отоманска Босна, или аустроугарска Босна, или Брозова Босна или дејтонска Босна, али свакако не независна и суверена држава која би логиком свог историјског и државног континуитета створила услове за настанак онога што се данас од једног дела бошњачке интелигенције настоји наметнути у секуларном концепту интегралног бошњаштва. Дакле, иако заснована на модерном европском концепту формирања нације као заједнице једног језика, без обзира на верско-конфесионалне разлике, она је промашила суштину те идеје, јер се темељи на филолошким и историјским фалсификатима. Ево о томе сведочанства и једног римокатоличког фратра из БиХ, Тома Ковачевића, који је давно пре аустријске окупације писао: „Сви житељи босански, изузимајући мало Османлија, Чивута и Цигана, спадају у число Јужних Словена српског огранка, и то без разлике вјероисповеданија, јер и они Срби који су вјероиповеданије мухамеданско примили, по крви и језику ипак остају Срби" (Костић, 2000: 47).

Друга концепција савременог бошњаштва заснована је на тзв. *исламском ексклузивизму*. Она полази од потребе да заокружи бошњашки кропус идентитетским обележјима која су доминантно исламског верског и цивилизацијског карактера. „С обзиром на то да је управо теза о континуитету између богумилства и ислама у Босни носећи беочуг концепције доминантног *муслиманског необошњаштва,* његови главни идеолози,

којима је, иначе, идеја интегралног бошњаштва начелно блиска, морали су пронаћи најприкладнију формулу превођења изворног, идеалног свебосанства у реалност животне сведености овога концепта на његову муслиманску конституенту" (Танасковић, 177). Нешто слично тврди и колегиница Џенита Сарач када пише да постоје „...четири константе којима је ограничен бошњачки идентитет: словенско етничко порекло, језик, земља Босна као културно-политички простор и ислам као вјерска и цивилизацијска припадност" (Сарач, 2009: 161). Само што се у овом одређењу бошњаштва српска компонента прекодира као словенска, језик се оставља без националног предзнака, а земља Босна књижи као простор исламске верске и цивилизацијске припадности. Овакво кодирање „земље Босне" коректно је у оном делу одређења када је не именује као државну целину, јер она то одиста вековима није била. Са друге стране, иако су у последњих сто година све доминатније изражене исламске компоненте верских и културолошких обележја, ауторка пренебрегава важну чињеницу да је тај исти простор вековима пре тога, упркос османској окупацији, све до ослобођења чувао и сачувао српско-православну, а једним мањим делом и римокатоличку цивилизацијску традицију. „Данашњи пројекат 'бошњаштва' је ревизиони процес босанских муслимана да историјску грешку чисто вјерске одреднице замјене за територијално-национално вјерску одредницу. И даље је, као и у време аустријског Калајавог режима, у Босни и Херцеговини остао ислам као веза са нацијом, само што се од 90-тих година од стране панисламистичке политичке елите босанских муслимана у првом реду истиче државност везана за националност, а што све проистиче из вјероисповести, односно ислама" (Нухић, 204).

Иако су у почетку били против имена 'Бошњаци' као обележја новог идентитета босанских муслимана, јер се челницима СДА чинило да разводњава исламску компоненту и даје предност територијалној, у време дејтонског конституисања БиХ преломљено је да име тог новог колективног идентитета ипак треба да буде *Бошњаци*. Хавиер Боугарел констатује: „Што се тиче националног имена 'Бошњак', оно је симболизирало подизање босанских муслима на статус политичке и суверене нације. Како је с поносом писао лист *Љиљан,* 'Муслимани су из рата изашли као – Бошњаци'" (Боугарел, 2009: 129). О геополитичком континуитету интереса страних фактора који су стајали иза концепта *бошњаштва и новобошњаштва* сведочи и колега Дарко Танасковић када аргументовано пише: „Као и у прошловековној прилици свог првог политичког афирмисања у режији Бањамина Калаја, бошњаштво је и сада промовисано одлучујућом интервенцијом страних сила, с практично идентичним геополитичким исходиштем и осмишљеношћу" (Танасковић, 173). То је особи-

то јасно истакао и академик Милорад Екмечић у свом говору на Конгресу српских интелектуалаца у Сарајеву 1992. године: „Европа формално усваја статус 'муслиманске нације', који нигде другде у њој не постоји, али га трпа у један строго чувани резерват." А тај резерват је управо *средњобосанки простор,* по схватању њихових европских ментора. Схвативши да је исламистички дискурс надаље међународно неодржив, вођство СДА, а пре свих Алија Изетбеговић и Ејуп Ганић, 1993/94. године са тешком муком пристају на бошњачко име као националну афирмацију исламског идентитета босанских муслимана. „Међутим, како у међународној заједници најзначајније одлуке доносе хришћанске земље, то је коришћење назива муслимани, који у себи садржи припадност религији, могло да остави одређену дозу резервисаности, па је одлучено да се искористи назив 'Бошњаци', који има секуларну форму и не асоцира на припадност одређеној вери" (Антић, 2013: 328). Са друге стране, Алија и његови фанатични следбеници утеху су нашли у панисламској рецепцији бошњаштва као понајбољих муслимана, „од самог Алаха одабраних да буду катализатор уједињавања свеколиког муслиманства" (Танасковић, 183). „Босанска нација и 'бошњаштво' су само траса тог великог свјетског процеса који одводи босанске муслимане у исламску свјетску заједницу" (Нухић, 2013: 363). Да БиХ радикални исламисти већ сматрају исламском земљом јасно је поручио и ирански врховни Ајатолах Хамнеи на исламистичком летку којим су биле облепљене сарајевске улице у августу месецу 1992. године. На том исламистичком летку, поред осталог, јасно је писало да је „нација са старом исламском традицијом у својој земљи, Босни и Херцеговини, изложена геноциду због свог опредељења исламу" и да, ако западне земље нису спремне да зауставе рат и страдање муслимана, онда нека барем отворе пут панисламским земљама и младим муслиманима, као и иранским муџахединима, „док сами муслимани не узму учешће у рату и не отерају Србе из ове исламске земље" (Петровић Пироћанац, 2014: 34).

Закључак

Презентованим анализама, које су се кретале у научним пољима *геополитике и филологије*, јасно смо истакли историјску позадину и прецизно експлицирали геополитичку димензију актуелних пројеката националног инжењеринга који су активно радили на стварању и консолидацији нових идентитета, вођени политичким интересима *етније у настајању* и страних ментора тога процеса. *Необошњаштво* је, дакле, трагичан наставак расрбљавања Срба исламске вероисповести који је плански започео Бењамин Калај, као аустријски намесник, наставио Јосип Броз кроз кон-

цепт муслимана (са великим М), а особито милитантно[4] и радикално[5] заокружио Алија Изетбеговић и његов панисламски покрет предвођен Странком демократске акције.[6] Надамо се да ће у неким бољим временима демократске обнове ових простора бити створени услови за један цивилизованији дијалог о вечно тегобним питањима националних одређења грађана који на њему живе, него што је то до сада било.

Литература

1. Антић В. (2013) „Српско питање и религија у дејтонској Босни и Херцеговини", у зборнику: *Српско питање на Балкану*, ИПС, приредио М. Суботић, Београд.
2. Абазовић Д. (2009) „Босанскохерцеговачки муслимани на почетку новог миленија: социолошки поглед", у зборнику: *Расправе о националном идентитету Бошњака*, Институт за историју, Сарајево.
3. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Катена Мунди, Београд.
4. Боугарел Х. (2009) „Од Муслимана до Бошњака: питање националног имена босанских муслимана", у зборнику: *Расправе о националном идентитету Бошњака*, Институт за историју, Сарајево.
5. Велаџић С. (2009) „Хомогенизација Бошњака кроз препород 1990", у зборнику: *Расправе о националном идентитету Бошњака*, Институт за историју, Сарајево.
6. Диклић М. (2012) „Зашто је Брозов систем елиминисао Србе исламске вере?", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести,* ИПС, приредио др Момчило Суботић, Београд.
7. Јарчевић С. (2007) *Бивши Срби*, Графомаркетинг, Нови Сад.
8. Кермани Н. (2013) *Ко смо ми, Немачка и њени муслимани*, Самиздат Б92, Београд.
9. Калај Фон Б. (2010) *Историја српског народа*, Чигоја штампа, Београд.

---

[4] „На почетку рата локални екстремисти су основали нову 'Ханџар дивизију', преузевши име и етос злогласне формације јуришних СС-одреда. Према извештајима, ова јединица је имала до шест хиљада бораца и, као и њена претходница, проводила више времена у убијању и пљачкању него у борбама... Нова Ханџар дивизија је имала нескривено 'фашистичку културу', коментарисао је један од неколико западних извештача који су то приметили, додавши да јединицу предводе ветерани из авганистанског џихада и да се у њеним редовима бори добар број албанских муслимана (муџахедина из албанских земаља – више их је било са Косова него из Албаније..." (Шиндлер, 2009: 140)

[5] У сарајевском недељнику *Вокс,* из децембра месеца 1990. године, на питање шта са Србима у Исламској републици Босни и Херцеговини, између осталог пише: „Добар Србин је жив и послушан Србин; или мртав непослушан Србин" (Петровић Пироћанац, 2014: 14).

[6] Реч је о *Исламској декларацији* Алије Изетбеговића: „На почетку декларације он износи да је њен циљ 'стварање јединствене исламске заједнице од Марока до Индонезије' и да 'Муслиман може гинути само са именом Аллаха и у име ислама'. Он се слаже с тим да је ислам у потпуности политичка религија: 'Повјест не позна ниједан истински исламски покрет који није истовремено био и политички покрет'." Џ. Шиндлер (2009) *Несвети терор*, *Босна, Ал каида и успон глобалног џихада,* Службени гласник, Београд, стр. 41.

10. Костић М. Л. (2000) *Наука утврђује народност БиХ муслимана*, Добрица књига, Нови Сад.
11. Ковачевић М. (2012) „О наметању босанског имена српском језику", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, приредио др Момчило Суботић, Београд.
12. Камберовић Х. (2009) „Бошњаци 1968: политички контекст признања националног идентитета", у зборнику: *Расправе о националном идентитету Бошњака*, Институт за историју, Сарајево.
13. Милосављевић П. (2012) „О Србима муслиманске вероисповести", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, приредио др Момчило Суботић, Београд.
14. Ребац Х. (2015) *Срби исламске вере*, Центар академске речи, Шабац.
15. Умељић В. (2018) *Балкански гамбит Ватикана*, Катена Мунди, Београд.
16. Суботић М. (2012) Идентитет и геополитичка стварност Срба, ИПС, Београд.
17. Суботић М. (2013) „Српска политика 'на парче' или недостатак националне идеје", у зборнику *Српско питање на Балкану*, ИПС, Београд.
18. Сарач Џ. (2009) „Неуспјех секуларизације и јачање религијског идентитета почетком 1980-их година у Босни и Херцеговини", у зборнику: *Расправе о националном идентитету Бошњака*, Институт за историју, Сарајево.
19. Селимовић С. (2012) „Ток и неке карактеристике исламизације у Рашкој области", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, , приредио др Момчило Суботић, Београд.
20. Станковић В. (2012) „Изградња националног идентитета муслиманских Словена на Балкану", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, приредио др Момчило Суботић, Београд.
21. Танасковић Д. (2000) *Ислам и ми*, Партенон, Београд.
22. Ћурак Н. (2002) Геополитика као судбина, случај Босна, ФПН, Сарајево.
23. Екмечић М. (2007) *Дуго кретање између клања и орања*, Завод за уџбенике, Београд.
24. Маројевић Р. (2012) „Турци, Бошњаци или Срби исламске вјероисповести", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, приредио др Момчило Суботић, Београд
25. Милошевић З., Мировић А. (2013) „Етноконфесионални идентитет Срба у *Дневном авазу*", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
26. Нухић М. (2012) „Ислам као детерминирајући фактор у животу М(м)услимана", у зборнику: *О Србима муслиманске вероисповести*, ИПС, приредио др Момчило Суботић, Београд.
27. Нухић М. (2013) „О исламском идентитету муслимана у Босни и Херцеговини", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
28. Радаковић М. (2002) *Настанак државе, мисија на Балкану*, Компутер бук, Београд.
29. Поповић А. (1990) *Југословенски муслимани*, Акваријус, Београд.
30. Поповић Б. Н. (2000) *Српски национални програм*, ДМП, Београд.
31. Петровић З. Пироћанац (2014) *Хоћеш ли и даље да будеш Србин?*, ИПС, Београд.
32. Степић М. (2012) „Српске земље у балканској апликацији обуздавања: југословенска и постјугословенска 'формула'", у зборнику: *Разбијање Југославије*, ИПС, Београд.
33. Халед А. Ф. (2012) *Глобални ислам*, Службени гласник, Београд.
34. Шиндлер Џ. (2009) Несвети терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада, Службени гласник, Београд.

1.4. СИНТЕТИЧКЕ НАЦИЈЕ И ЈУГОСЛАВИЈА

Увод

Геополитички процеси модѐрне у последња два века, особито у Европи, у великој мери обележени су тзв. *идентификаторима националних идентитета.* Питање националних идентитета све је више територијално условљено и географски одређено. Како је 19. век одавно у историографији маркиран као век настанка модерних европских нација, тако је са тим процесом растао и значај *територијалне идентификације* нових нација са животним простором на коме су обитавале. Та својеврсна емоционална везаност за „националну географију", а особито за њене територијалне аспекте, достизала је понекад и размере сакрализације територијалног „лебенсраума". „У контексту националних држава, идентитет и територија често су једно другом давали нове вредности. Националне територије су биле привидно стабилна полазишта за стварање и репродукцију националног идентитета".[1]

Све снажнија перцепција важности националног простора за хомогенизацију идентитета новонасталих нација усложњавало је и међународне односе, како тога времена тако и данас. Та својеврсна *географска индоктринација нација* из 19. века прелила је готово целокупан смисао и садржај и на наредни век, док је своје малигне учинке остварила особито у периоду Првог и Другог светског рата. Ни фаза империјалних освајања нових територија пре тога није утажила потребу за просторним проширењима и експанзионистичким тежњама великих нација. Тих „територијалних замки" нису остале поштеђене ни тзв. мале нације (мале у смислу просторног распростирања и демографске бројности). Посебно малигни историјски токови били су на нашим просторима у време Другог светског рата, да би своју пуну снагу искалили у периоду разбијања бивше СФРЈ као финалне фазе ових процеса. „Сваку нацију обележава нека геополитика, тако да је могуће говорити о мноштву коегзистентних и конкурентних националних геополитика."[2]

---

[1] Клаус Додс, *Геополитика*, Шахинпашић, Сарајево, 2009, стр. 94.
[2] Милош Кнежевић, *Призма геополитике*, ИПС, Београд, 2013, стр. 333.

Геополитика идентитета

Тај својеврсни *територијални национализам* основна је компонента тзв. **геополитике идентитета** као геополитичког пројекта и праксе стварања синтетичких нација. „Идентитет целине теоријске геополитике у диверсификованом корпусу политичких наука не би требало мешати са посебном, скоро насталом дисциплином под називом *геополитика идентитета*, која је под утицајем постструктурализма, имагологије и имицистике нарочито развијана у оном типу постмодернистичког дискурса који није превише одбојан спрам просторних феномена моћи и геополитике као такве. (...) Геополитика идентитета обавештава о природи, карактеру и менталитету актера, феномена, субјеката и објеката у геополитичком процесу."[3]

Веома значајан за модерну геополитику као науку, *концепт-модел-пракса геополитике идентитета* и њему својствених синтетичких нација постао је особито методолошки користан за анализу геополитичког контекста сучељавања геополитичких актера у регионима као што је Балкан, средња и источна Европа, Закавказје и др., у којима је дошло до интензивнијих процеса државно-територијалне фрагментације и снажније етнонационалне компетиције новонасталих политичких заједница (као последица споља индуковане дисолуције СССР-а и разбијања СФРЈ), базираних на већим или мањим разликама регионалних идентитетских особености. „Ако се таква чињеница доведе у везу са податком да је једна од специфичности средње Европе, источне и југоисточне Европе и то да су се на том простору створиле бројне нације које, или нису у опште, или нису историјски одлучујуће дуго, имале своју државу, егзистирајући уз нације које су је имале, онда тек постаје јасно какву су запаљиву смешу етницитета, религија, идеологије и граница као израза волунтаристичко-етатистичке површности и небеневолетности комунистичких елита сачињавале некадашње социјалистичке федерације."[4]

Експлицирану на нивоу концепта-модела-праксе, **геополитику идентитета** могуће је дефинисати преко низа индикатора интензивне фрагментације територијалне целовитости и оспоравања идентитетске подлоге модерне државе-нације: а) од стране подрегионалних идентитетских аспирација *синтетичких нација* у покушајима довршетка своје национално-територијалне консолидације, као у случају бивше СФРЈ; или, б) фрагментираних делова *традиционалних нација* које су остале изван те-

[3] Исто, стр. 332.

[4] Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, Просвета, Београд, 2014, стр. 46.

риторијалне целине своје националне државе, што је често био пример у постсовјетској државној кризи која се завршила нестанком СССР-а као сложене државе. То се најчешће дешава због тога што национални идентитети нису територијално ограничени само на целину просторног захвата једне националне државе, јер је она у себи садржавала више мањинских идентитета који су остајали подељени унутрашњим границама које су углавном повлачене вођене потребама тадашње политике, комбиноване са волунтаризмом комунистичког вођства.

„Понекад се идентитети могу напросто преливати преко територијалних граница или бити свесно стварани тако да надилазе постојећи мозаик држава и њихових граница."[5] У таквим ситуацијама, које нису малобројне, почињу да делују механизми *геополитике идентитета,* одређени као пракса (зло)употребе националних и верско-конфесионалних идентитета за потребе остваривања неких од планираних политичких циљева и геополитичких интереса моћи. Наведене геополитичке праксе најчешће су *a posteriori* видљива експликација планских активности значајних међународних (глобалних и регионалних) актера који поседују респектабилне капацитете „тврде" и „меке" моћи за реализацију својих интереса у одређеним зонама своје територијалне експанзије или појачаног утицаја.

Такве врсте геополитичког понашања обично се реализују кроз процесе који су акцелирани и радикализовани у последњих неколико деценија, а најбоље су уочљиви на примерима југословенске и украјинске кризе, као и на територијалним споровима око Нагорнокарабаха, Јужне и Северне Осетије, затим етничких тензија у Румунији, тј. око статуса бројне мађарске мањине, а посебно проблем Секеља, Молдавије, Придњестровља и сл.

За потребе нашег рада ми ћемо се превасходно бавити анализом модела стварања идентитета синтетичких нација на постјугословенском простору, иако се наведени концепт геополитике идентитета може применити и на друга географска подручја у свету где постоје сличне карактеристике државне дестабилизације, идентитетске сепарације и територијалне фрагментације, као што је то тренутно случај на северу Африке или Блиског истока. Чак би се и неки од облика идентитетско-територијалних спорова у склопу ЕУ (Шпанија, Француска, Велика Британија, Белгија и сл.) могли подвести под сличну методолошку матрицу анализе. Клаус Додс на примеру каталонског сепаратизма у Шпанији такве спорове сврстава у тзв. *подрегионалне национализме,* који представљају велики изазов не само територијалној целовитости државе већ и озбиљној идентитетској

[5] Клаус Додс, стр. 96.

сепарацији.[6] У то се уклапа и став Милорада Екмечића да ће се „у данашњим пројектима стварања уједињене Европе регија, а не Европе суверених нација, остварити на најбољи начин идеологија синтетизовања вештачких нација."[7]

Пре него што пређемо на конкретнију експликацију *модела синтетичких нација,* неопходно је извршити још једно теоријско разграничење које може унети забуну, поготово у случајевима недовољне појмовне диференцираности унутар контекста геополитике као науке. Реч је, наиме, о потреби разликовања појмова *геополитички идентитет* и *геополитички код* од појма *геополитика идентитета* који смо претходно покушали теоријски да утемељимо. Појам *геополитички идентитет* може се у сведеном облику одредити као „идентификација геополитичке самосвести и континуитета у времену и простору" једне нације, као њене „геополитичке самосвојности",[8] као релативно објективизујућег идентитетско-географског својства једне националне или верске групације, везано за њен одређени просторни, културолошко-цивилизацијски, верско-конфесионални и политичко-државни облик егзистирања. Зато би се под садржајем појма *геополитичког кода* неке државе могло сматрати „њено субјективно виђење сопствене позиције у односу на друге државе или друге политичко-територијалне заједнице". Такође, то виђење укључује и „схватање актуелних претњи и ризика, супериорности или инферионости, остварености или ускраћености, (..) лидерства или подаништва, партнерства или ривалитета..."[9] и сличних субјективних представа њеног јавног мњења или политичких елита о сопственом положају у актуелном поретку геополитичке и међународне моћи. Склоност ка честој замени ових појмова у литератури[10] или њиховој недовољно издиференцираној примени навела нас је на покушај да их овде, а за потребе нашег рада, још једном прецизније одредимо, поготово у функционалној релацији са контекстом теме геополитике идентитета и синтетичких нација. И колега

---

[6] „Изградња нације је динамичан процес, а неке државе, као што је Шпањолска, колебале су се у настојањима да угуше конкурентске захтеве за стварањем нових територијалних јединица и њихових представа идентитета, а са друге стране да им учине уступак." Исто, стр. 102.

[7] Милорад Екмечић, *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002, стр. 53.

[8] Миломир Степић, „О српском геополитичком идентитету", *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2012. стр. 12.

[9] Зоран Килибарда, *Основи геополитике*, Факултет безбедности, Београд, 2008. стр. 19.

[10] Момчило Сакан, *Геополитика у савременом свету*, НУБЛ, Бања Лука, 2012. стр. 231.

Милош Кнежевић стога с правом истиче појмовну разлику између *геополитике Србије* која се тиче профилисања њеног геополитичког положаја вреднованог кроз физичкогеографске и друштвеногеографске детерминанте, и тзв. *српске геополитике* као субјективизоване представе о месту и улози српског чиниоца у корпусу дефинисаног поретка геополитчке моћи у свету. „Акценат геополитичког атрибутирања се мења са померањем фокуса на нацију или државу. Тако се, на пример, разликују *српска геополитика и геополитика Србије*. Пресудно мерило је претежно национално субјективизовање геополитичког феномена, или пак интернационално објективизовање положаја нације и националне државе у међународном контексту" (Кнежевић, 2013: 56).

Синтетичке нације као геополитички производ

Простор бивше Југославије (Краљевина Југославија и СФРЈ) био је у протеклих сто година полигон за један својеврсни експеримент *in vivo*, у коме је вршен плански етнокултуролошки инжењеринг идентитета у покушају стварања синтетичких нација. Реч је, наиме, о релативно синхронизованом геополитичком пројекту (Ватикана, аустро-германског фактора, те хрватских, муслиманских или црногорских протнационалних елита), а чија је намера у различитим историјским фазама била да се кроз модел стварања синтетичких нација оствари присвајање српских националних територија (српских земаља) и њихово трајно верско и национално прекодирање у корист новонасталих идентитета синтетичких нација. „Ту се могу додати и југословенски случајеви формирања црногорске и муслиманске нације. Црногорска је формирана вољом југословенског комунистичког вођства да ослаби бројчану и територијалну величину српског фактора у Југославији."[11] Колега Миша Ђурковић наглаваша да су процеси цепања српског националног корпуса имали најмање два битна геополитичка аспекта. Један је био везан за деловање страних сила и њихове интересе на овим просторима, а други је везан за својеврстан инжењеринг идентитета и стварање синтетичких нација. „Корени нове трансформације црногорског идентитета леже заправо у политици великих сила према српском питању у деветнаестом веку. Британско и хабзбуршко царство једнако су радили на политици ограничавања српског ширења... Обе бирократије су стога осмислиле стратегију цепања српског етничког простора и постепеног инжењеринга становништва на ободним територијама тог простора" (Ђурковић, 2016: 523).

[11] Милорад Екмечић, стр. 52.

Реч је, наиме, о процесу стварања синтетичких нација за чију ће лингвистичку основу послужити *српски језик,* прекомпонован и преименован у неке друге језичке називе (хрватски језик, бошњачки језик, црногорски језик). Главно везивно ткиво у почетној фази формирања идентитета синтетичких нација у великој мери чиниће верско-конфесионална компонента. У следећој фази и антисрпска политика комунистичког руководства у СФРЈ, замаскирана формирањем тзв. социјалистичких република по националном кључу, да би у финалној фази она била територијално заокружена у новим међународно признатим државним творевинама (признатим прво од стране својих спољних ментора) насталим на развалинама бише југословенске државе. **Та подмукла историјска отимачина реализована је по следећој формули: постепеном крађом језика отима се и народ који тим језиком говори, а преверавањем тог народа (преко верско-конфесионалне конверзије) као награда уз њега долазе и територије на којима он вековима обитава.** Најмалигнији резултати маркираних процеса за српски народ су: стална геополитичка регресија, губитак територија, национално узмицање, демографска депопулација, губитак суверености, растакање националног идентитета, уз дуже периоде суштинског губитка државности Србије као матичне националне државе.

За разлику од органицистичког модела формирања нација (пример Немачке и принцип националне ексклузивности) или грађанског модела (пример Француске и принцип националне инклузивности), који су као претходницу свог коначног националног конституисања имали снажне процесе *протонационалне самоидентификације* и моделирања, код модела **синтетичких нација** главни национални конституенти били су смештени у религијско-конфесионалну и лингвистичку сферу, као и стране, тј. спољнополитичке факторе – катализаторе. „Формирање нових синтетичких националних идентитета комбинација је аутономних тежњи национално још увек недовољно издиференцираних ентницитета са ових простора, те политичких пројеката великих геополитичких фактора који су у своје експанзионистичке планове укључивали и стварање нових националних држава.”[12]

Традиционалне нације, као модеран феномен, стварале су се углавном на „природан начин” током дужег временског периода и на етничким територијама на којима су вековима обитавале – на основама јасног језичког континуитета, етничког идентитета, заједничке културе, историјске свести и националне државе као израза њене пуне суверености. „У 19.

[12] Љубиша Деспотовић, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 99.

веку је дошло до националног буђења, до националне хомогенизације традиционалних народа у Европи, међусобно спојени заједничком историјом и традицијом, језиком и културом, као и заједничким етничким коренима, дакле, до стварања нација" (Умељић, 2016: 127). *Синтетичке нације, као договорне нације,* стваране су под пресудном улогом протонационалних елита окупљањем етније, фрагмената других народа (што одговара Цвијићевој формулацији о тзв. флотантној етничкој маси) или различитих верских идентитета истог народа, градећи, тј. индукујући синкретичку свест о припадању једној политичкој заједници и њеној новоформираној државној јединици. „Битна разлика између суверене и синтетичке нације јесте у томе што се ова последња може измислити и у кратком политичком поступку увести у живот, а суверена нација је стварана несвесним социјалним процесима који су трајали више векова."[13] Реч је, дакле, о концепту синтетичких нација у „социологији врло добро познатим тзв. 'договорним нацијама' на Балканском полуострву" (Умељић, 2018: 11).

Теоријски модел синтетичких нација

Пракса стварања синтетичких нација на простору Краљевине Југославије и СФРЈ има тенденцију да постане универзалан модел будућег територијалног прекомпоновања појединих региона због све интензивније политике дестабилизације држава и фрагментације националних идентитета. „У Краљевини СХС и Југославији српске земље нашле су се у аморфном стању рањиве, незаштићене и отворене територије за фрагментацију, сажимање и преобликовање, не само националног него и геополитичког идентитета."[14] Све то чинило се у правцу подстицања сепаратистичких тежњи подрегионалних национализама склоних формирању властитих политичких заједница.

У том историјском и геополитичком контексту сагледан, **теоријски модел синтетичких нација**[15] сажима у себи неколико важних димензија:

а) *темпорална димензија* – треба да укаже на двоструку временску компоненту формирања синтетичких нација: прва, која тај процес ситуи-

[13] Милорад Екмечић, *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002, стр. 52.

[14] Миломир Степић, стр. 32.

[15] Љубиша Деспотовић „Синтетичке нације као модел закаснеле идентитетске консолидације нација на простору бивше Југославије", *Српска политичка мисао*, Београд, бр. 4/2013, стр. 168–173.

ра у двадесети век (закаснела фаза формирања нација); и друга, која указује на релативно краткотрајан временски интервал у коме су те нације створене. „То није природан етногенетски процес, већ се ради о релативно брзом (некада и директном, тренутном), форсираном, идеолошкополитичком, вештачком и наметнутом стварању 'инстант нација' (термин М. Екмечића) којима је намењена конкретна геополитичка мисија."[16] С обзиром на чињеницу да се радило о недовољно издиференцираним етничким конгломератима који хиљадама година уназад нису имали никакав облик властите државности (Хрвати, Бошњаци, Македонци, Словенци...), осим ако се под тим не рачунају својеврсни вазални односи у контексту вишевековне окупације, често кодирани концептом „политичког народа", као што су то били покушаји Хрвата у оквирима Аустроугарске.

„То није било први пут у светској, а посебно не у балканској историји, да се национална држава не ствара на природно формираним основама етничке распрострањености, већ уместо тога владајуће елите покушавају да одозго испуне тај задатак. Нација се тако ствара на синтетички начин."[17] Реч је о убрзаном процесу стварања нових националних идентитета, чија је најтемељнија фаза била у Титовој Југославији (формиране су федералне јединице по националном кључу, као планирани државни оквири који ће стицајем каснијих догађаја бити признати као независне државе), а завршни чин њиховог конституисања као националних држава финализовао се у трагичним и крвавим временима разбијања СФРЈ.

Иако се одлучујућа фаза формирања синтетичких нација одиграла у 20. веку, њена историјска припрема десила се још почетком 19. века. М. Екмечић сматра да се иницијална фаза тог процеса може везати за спис Чезара Балбое из 1815. године, који је под називом *Наде Италије* овај објавио у Француској, а који се тицао питања редефинисања односа и територијалних спорова између Аустроугарске и Италије у ембрионалној фази њеног настајања. „Либерални католицизам, коме је и Балбо припадао, сматрао је да уместо подршке унитарним нацијама треба уједињавати покрајине тих нација као аутономне етничке средине. (...) Хабзбуршка је влада настојала да окупира Босну и Херцеговину и да са њом уради приближно све оно што је 1844. Чезаре Балбо створио у теорији."[18] Истовремено, када је осмишљен план Аустроугарског геополитичког проширења према српским земљама, јер им је на северу простор био затворен

[16] Миломир Степић, *Геополитика, идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 169.
[17] Милорад Екмечић, стр. 51.
[18] Исто, стр. 51.

великом немачком државом, а на југу тек створеном мацинијевом Италијом, Ватикан је отишао корак даље у акцелирању своје прозелитистичке политике према српском православљу. Обе државе су настојале да постигну двоструке циљеве: да спрече национално и територијално уједињење Срба и да се прошире на њиховим територијама, што окупацијом што верско-националном конверзијом. „Ватикан и Аустроугарска су, дакле, у стварању српске нације на Балкану видели велику претњу, иако се овај процес није разликовао од свих других националних буђења у Европи..." (Умељић, 2018: 128).

б) *спољнополитичка димензија* – указује на снажан уплив међународног фактора у формирању синтетичких нација, које не само да су планирале него и максимално убрзавале овај процес. Без одлучујућег утицаја и подршке који су долазили од стране великих сила (као и њихових регионалних савезника) и њихове директне интервенције на страни сецесионистичких република, оне још за дуго не би биле у стању да заокруже своје државно-правно и национално конституисање. Апорија неких новонасталих националних држава се умањује и сазнањем да су оне претежно настале артифицијелно, као „дар Запада", што им одузима драгоцени идентитетски патос тајне историјског самопостигнућа. Разлог за такав дар увек је војни, политички или економски интерес дародавца.[19] Пресудна подршка долазила је од стране САД, Немачке и Велике Британије, а у регионалном смислу деловале су Турска, Аустрија, Италија, Мађарска, Ватикан и др. „Иако је Карл В. Дојч 1963. предвидео могућност распадања 'империја', стварно се синтетизовање нација свело на разбијање природних етничких целина одвајањем од њих католичких делова и пружањем помоћи како би се по убрзаном поступку претварале у независне државе. Данас се то претвара у глобалну опасност да једина преостала суперсила, или оне које у будућности стекну тај статус, могу разарати стара суверена ткива и од њих одвајати оне делове који помажу стварање основе суверенитета у сателитским новим целинама."[20]

в) *просторно-географска димензија* – указује на чињеницу да су се процеси стварања синтетичких нација одигравали на простору Балкана и средње Европе. Прецизније географски одређено, они су пре свега били доминантни на територији бивше СФРЈ, док је шири ареал Балкана и средње Европе био први концентрични круг који је у дијахронијском и синхронијском делу ових процеса остваривао значајне регионалне утицаје.

г) *геополитичка димензија* – одређује укупну контекстуалну структуру формирања синтетичких нација, указујући на шири религијско-култу-

[19] Драган Симеуновић, стр. 49.
[20] Милорад Екмечић, стр. 52.

ролошки сукоб који се налазио у затамњеној позадини ових процеса. Он је имао своју вишедеценијску предигру, али је најмалигније учинке остварио у периоду постблоковске политике – унилатерализма и агресивног запоседања упражњеног простора насталог геополитичком регресијом Руске Федерације након распада Совјетског Савеза (са простора Балкана и средње Европе). Атлантска доминација пожурила је да слично примеру нацистичког распарчавања Краљевине Југославије што брже и боље територијално награди своју ефективну превласт. „Нема сумње да Бжежински обухвата српске земље границом ареала таласократске Европе, коју сматра 'најбитнијим америчким геополитичким мостобраном на евроазијском континенту', не избегавајући да констатује како она 'остаје у великој мери један протекторат' чије државе 'подсећају на античке вазале и зависне територије'."[21]

У форми закључака Бадентерове комисије легализована је територијална пљачка српског националног корпуса, који је готово пет деценија пре тога извршила Брозова бољшевичка самовоља одређујући на крајње волунтаристички и осветољубив начин тзв. републичке границе („а поделу српских земаља границама бановина замењена је изразито антисрпска фрагментација посредством федералних република и покрајина"[22]), што ће постати основа за њихово касније међународно признање. „Мотиви европских и светских центара моћи били су двојаки: оспоравање права Србији и Црној Гори да остану у заједничкој држави и очувају њен континуитет требало је да обезбеди услове за међународно признање ових државних творевина насталих насилном сецесијом; и друго, непризнавањем права на сукцесију, односно међународно правно наслеђе СФРЈ, Србија и Црна Гора су стављене у исту раван са новоствореним државама како би им се наметнули неприхватљиви услови и диктат ванрегионалних чинилаца који имају геостратегијске интересе према овим просторима, укључујући и оне земље чије су војске овде биле поражене у два светска рата."[23]

Резултати такве геополитичке праксе јесу да „српске земље постају све очигледнији пример *идентитета опкољености*, што је резултат инсталирања супарничког, често и нескривено непријатељског окружења."[24]

д) *религијско-конфесионална димензија* – указује на доминантно религиозно-конфесионалну компоненту идентитетске структуре синтетичких нација, као један од најважнијих сегмената њеног формирања.

---

[21] Миломир Степић, стр. 27.
[22] Исто, стр. 32.
[23] Славољуб Шушић, *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, 2004, стр. 123.
[24] Миломир Степић, стр. 36.

Она се најбоље дâ видети по наглашеној прозелитистичкој политици Ватикана на страни Хрвата, као и у делатности исламског фактора, али и Аустроугара у подупирању и снажењу бошњачке сепарације (ови други делују посебно ефикасно у време службовања Б. Калаја, који је бошњачку сепарацију везивао за интересну сферу двојне монархије). „Највећу улогу у изазивању босанског сепаратизма одиграо је Бењамин Калај (1839–1903). Као гувернер Босне и Херцеговине (1882–1903), Калај је разрадио целовиту државну политику која се заснивала на стварању 'босанске нације' и утемељења духа 'бошњаштва', на продубљавању јаза између православних Срба, муслимана и католика, те постепеном покатоличавању босанских муслимана и потискивању Срба под видом борбе против 'великосрпске опасности'. Развио је тезу о постојању посебног бошњачког народа, као носиоца континуитета босанске државности."[25] Неки историчари почетке формирања синтетичких нација померају још раније, чак у период заседања Тридентског сабора (1545–1563) и његових јасних одлука, а чија је намера ишла ка формирању посебног тела *C*ollegium Illiricum, које је требало да организује и убрза покрштавање не само српског већ и руског православног народа. Делатност верске конверзије „касније ће резултирати стварањем вештачких (синтетичких) нација: Буњевци, Власи, Црногорци, Муслимани-Бошњаци, Русњаци-Русини, Украјинци, Белоруси и Молдавци. Резултат њиховог дугогодишњег планског рада је, на пример, нестанак целе заједнице Срба католика, који су у периоду од 17. до 20. века претворени у Хрвате."[26]

Та врста подршке била је неозаобилазан фактор укупних напора ментора новонасталих националних држава да заокруже своје синтетичке идентитете и политичке апетите, базиране пре свега на демографском и територијалном слому српске нације. Присутна је вековна тенденција да се балкански народи асимилују са својим религијама-комфесијама и да се успостави потпуно идентитетско поклапање између верског и националног садржаја. Многи су то у својој новијој историји успели у великој мери и да остваре. „У трагању за националним идентитетом вера је постала неопходан репер за утврђивање посебности националног идентитета, као важна мера разликовања и сродности са другим етничким групама. Тако је дошло и до особености новонастајућих националних држава да се у њима нације увек идентификују строго монорелигијски."[27]

---

[25] Момчило Сакан, *Геополитика у савременом свету*, НУБЛ, Бања Лука, 2012, стр. 190.

[26] Петар Богуновић, „Историја витезова Светог Јована Јерусалимског", *Витешка култура*, бр. 5. ВТС, Београд, 2016. стр. 122.

[27] Драган Симеуновић, стр. 63.

ђ) *етатолошка димензија* – наглашава државни карактер идентитета синтетичких нација, а посебно изражену улогу новоформираних држава у пропагирању и консолидацији нових националних идентитета. Реч је заправо о снажном идентитетском инжењерингу који држава врши преко медија, образовања, културе, спорта, војске, полиције, симбола, политичке социјализације и сл. Без снажне и агресивне делатности нових држава процеси узбрзане консолидације синтетичких идентитета не би могли остварити такав учинак у корист националне хомогенизације, која се често испољавала кроз патолошке форме шовинистичке хистерије и обавезне антисрпске пропаганде. Држава преко свих расположивих институционалних капацитета и средства медијске манипулације води активност на овом пољу, па би без ње овај процес текао знатно спорије и са скромнијим резултатима. Миленијумски изостанак властите националне државе имао се сада надокнадити грозничавим и пренаглашеним учинком нове државе. На делу је, у ствари, својеврсна *етнократија* као тип политичке владавине која упорно инсистира на што ефикаснијем коришћењу институционалних капацитета државе у сврху јачања националног духа и кохезије.

е) *идентитетско-консолидациона димензија* – указује на потребу интензивне идентитетске консолидације и политичког редизајна новоформираног синтетичког идентитета, зато што је синтетичка нација „окупљање делова разних народа или само једног народа на основама вештачки изграђене свести о заједници."[28] Она се превасходно градила на скромној протонационалној традицији и бројним примерима историјских фалсификата, што је нужан услов дубљег накнадног укорењивања трајање етније као облика натегнутог историјског континуитета замишљене нације. „Подељена историографија просто се утркивала да што пре и што боље одради национални задатак консолидације новог идентитета. Раштркани по архивама, историчари и други друштвени учењаци тражили су ону грађу или оне топосе у ближој или даљој прошлости који су морали да документују и потврде нову историјску и политичку стварност и обоје је националистичким колоритом."[29]

Све наведено требало би да обезбеди попуну недостајуће државно-националне историје, а за тај „свети посао" ангажовани су готово сви расположиви интелектуални и научни капацитети. Реч је, у ствари, о озбиљном накнадном раду на стварању националног памћења. „Њихов је

[28] Милорад Екмечић, стр. 51.

[29] Љубиша Деспотовић, *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци, 2010, стр. 11.

циљ да једну аморфну масу претворе у чврсту формацију јасних контура – 'нацију'."[30] То „памћење" тако постаје званична верзија редизајниране националне историје, која се има учити у школама и на универзитетима, а она постаје и обавезујући стандард у јавној комуникацији, како унутар те заједнице тако и према споља. За њену убрзану дифузију и усвајање посебно је била задужена медијска пропаганда, као и интелектуална и политичка елита.

ж) *језичко-лингвистичка димензија* – указује на потребу преименовања језика, његову нову стандардизацију и лексичко „обогаћење". У питању је класична крађа српског језика, јер европска лингвистичка традиција не познаје други језик на овим подручјима осим српског, о чему сведоче бројне језичке студије настале још средином осамнаестог и почетком деветнаестог века. „Идеју да су Срби нација једног језика створили су немачки лингвисти средином 18. века. (...) Ове тековине немачке лингвистике су у културу Јужних Словена пренели Јозеф Добровски, чешки научник, и словеначки лингвиста Јернеј Копитар."[31]

Српски језик се (експлицирано на хрватском примеру) буквално краде и отима преко Илирског покрета, преименује у хрватски језик, уз једну међуфазу у којој се назива српскохрватски, да би на крају тог процеса била извршена његова натегнута језичка стандардизација прилагођена потребама новог идентитета. „Већ је патријарх Рајачић 1861. године уочио покушај Хрвата да илирством, а затим југословенством затупе српски патриотски осећај, да тек примљени језик прогласе југословенским, да под наводно заједничким именом из уских кајкавских подручја запоседну српско штокавско подручје, а Србе приведу католицизму."[32] Посебно је био занимљив процес његовог лексичког „обогаћења" (који траје и данас) новим кованицама или старим туђицама регионалног и страног порекла, које се преузимају и третирају као властито језичко наслеђе. Слични процеси биће поновљени и у примерима бошњачког и црногорског „редизајна" српског језика, само што је та фаза трајала много краће од хрватског примера.

з) *цивил*но-грађанска димензија – истиче улогу употребе форме цивилног друштва римокатоличке провенијенције, као и других облика грађанског организовања и деловања у циљу религијско-конфесионалне и

[30] Алаида Асман, *Рад на националном памћењу*, XX век, Београд, 2002, стр. 51.

[31] Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, Историја Срба у Новом веку (1492–1992), Завод за уџбенике, Београд, стр. 125–126.

[32] Момчило Суботић, „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства", у зборнику: *Српско питање и србистика*, (приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Логос, Ваљево, стр. 152.

националне хомогенизације. „Особито је занимљива она делатност Римокатоличке цркве која је била заоденута формом цивилног друштва. Под називом 'Католичка акција' организован је континуиран рад у сегментима стварања новог идентитета, умрежавајући готово све социјалне слојеве друштва у мрежу католичких организација и покрета, а све у циљу националне и верске хомогенизације."[33]

У новије време НВО су финансиране једним великим делом од страних фондација, као и од самих новоформираних држава. Цивилни сектор тако преузима важну функцију у процесу националне консолидације нових идентитета. Разне локалне НВО, потпомогнуте сличним таквим глобалистичким организацијама, веома успешно симулирају грађански активизам, који је, у случају синтетичких нација, у потпуном сагласју са националним циљевима и задацима. Иако симулирају политички плурализам као облик демократског организовања, није тешко запазити да је овде, у ствари, реч о „новој врсти монизма. Наиме, иако се све новоформиране националне државе поносе својим политичким плурализмом, реч је о различитим изразима владавине једног јединог, изразитог или не, али у бити националног покрета."[34]

и) *регионално-етничка димензија* – наглашава важност регионалних идентитетских особености и етничко-конфесионалних специфичности као базе за формирање нових синтетичких нација. Мале регионалне специфичности се пренаглашавају, посебно маркирају и служе као наводни докази етничко-националне посебности и особености новоформираних идентитета, „играјући на карту регионалних разлика, конфесионалне нетрпељивости и онога што је С. Фројд у психолошком смислу означавао као 'нарцизам малих разлика'." [35]

У питању је безмало двовековна политика сепарације и разарања српског националног корпуса да би се на маргинама његових регионалних специфичности градио капитал будућих националних подела. Последњи у низу таквих сценарија јесте и покушај изграђивања црногорске нације и све агресивнији инжењеринг тзв. војвођанског идентитета. „У Црној Гори артикулисао се процес повратка старом државотворству, али сада са новим, изразито несрпским и све више антисрпским темељима, док се у Србији реафирмисао неојугословенски геополитички идентитет происте-

[33] Љубиша Деспотовић, *Српска политичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 103.

[34] Драган Симеуновић, стр. 81.

[35] Љубиша Деспотовић, *Српска политичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 99.

као из инфантилне, аутодеструктивне, некрофилне тзв. југоносталгије."[36] Са аспекта политичког легитимитета грађана који тамо живе, потпуно је прихватљиво обнављање Црне Горе као државе, али је нелегитимно то радити као антисрпски идентитетски пројекат, јер је Црна Гора као држава целим својим историјским трајањем била по сопственом националном одређењу српска. То је сведочио њен народ, оснивачи, главари, владари и владике, сви редом и сви белодано јасно. Она је то тада озаконила својим уставним одређењем, а потврдила националним пописом и верским идентитетом. На дан потписивања *Закона о проглашењу Црне Горе за краљевину*, 1910. године, краљ Никола у свом поздравном говору каже да никада није сумњао „у родољубље и оданост свога народа, јер сав напредак Црна Горе је остварила захваљујући таквом снажном и јаком народу. Срце народа куцало је за Српство, у вери својих предака и подршци Русије. Обновљена је Краљевина Немањићке Зете, а Европа на овој страни Српства има јемство мира" (Микавица, Васин, Нинковић, 2013: 271).

„Сумирајмо укратко карактеристике и фазе развоја социолошке категорије 'договорне нације':

а) Једна групација доноси политичку одлуку да себе прогласи нацијом, што је легитимно све док се та групација држи истине да њени чланови и следбеници представљају једну нову, тз. договорну нацију.

б) Искуствено, међутим, врло брзо почињу напори да се дотична договорна нација прогласи заправо традиционалном, што више није легитимно, јер не одговара историјској истини" (Умељић, 2018: 164).

Закључак

Модел синтетичких нација, као договорних нација, историјски је првородно настао као део геополитичког плана прекрајања и прерасподеле територија између италијанске државе и Аустроугарске монархије, а све на штету словенског живља, особито према Србима, поготово на оним просторима које су они вековима уназад насељавали. У наредним фазама овај ће процес попримити шири просторни али и политичко-идентитетски садржај и бити једна од главних компоненти *геополитике идентитета* као концепт-модел-пракса прекрајања државних граница, верско-конфесионалне конверзије и стварања синтетичких идентитета, као успутног трансмисионог средства за реализацију регионалних интереса моћи великих геополитичких сила.

Последице настале деловањем овакве геополитичке праксе по српски народ били су катастрофалне. Иако за све време његовог практиковања,

[36] Миломир Степић, стр. 33.

оптуживан за тзв. великосрпске тенденције и хегемонизам, српски народ је био принуђен на стално узмицање, геополитичку регресију, територијалне губитке, демографски слом, идентитетску фрагментацију, верско-конфесионалну конверзију, губитак државности, економску девастацију и др.

Приморан да се током 20. века стално брани и узмиче, српски национ је доспео у ситуацију потпуне окружености државама и нацијама које су, потпомогнуте страним менторима, настојале да своје националнодржавне интересе намирују даљим територијалним и демографским сакаћењем српске нације. Срби су тако применом инструмената и средстава насталих у оквиру практиковања концепта геополитике идентитета доспели у стање формирања „геополитичког идентитета окружености". Њена политичка псеудоелита, која је била вођена политиком расплућене спољнополитичке оријентације земље (наставак јалових евроинтеграција и покушаји цивилизацијске конверзије) стварала је илузију код једног дела грађана да се води уравнотежена спољна политика.

Литература

1. Богуновић П. (2016) „Историја витезова Светог Јована Јерусалимског", *Витешка култура*, бр. 5, ВТС, Београд.
2. Деспотовић Љ. (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
3. Деспотовић Љ. (2010) *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци.
4. Деспотовић Љ. (2013) „Синтетичке нације као модел закаснеле идентитетске консолидације нација на простору бивше Југославије", *Српска политичка мисао*, бр. 4/2013, стр. 168–173, Београд.
5. Екмечић М. (2002) *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист СРЈ, Београд.
6. Екмечић М. „Дуго кретање између клања и орања", *Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, Завод за уџбенике, Београд.
7. Килибарда З. (2008) *Основи геополитике*, Факултет безбедности, Београд.
8. Кнежевић М. (2013) *Призма геополитике*, ИПС, Београд.
9. Степић М. (2012) „О српском геополитичком идентитету", *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, бр. 2/2012. стр.12, Београд.
10. Степић М. (2017) *Геополитика, идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд.
11. Суботић М. „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства", у зборнику: *Српско питање и србистика*, (приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Логос, стр. 152. Ваљево.
12. Сакан М. (2012) *Геополитика у савременом свету*, НУБЛ, Бања Лука.
13. Симеуновић Д. (2014) *Нација и глобализација*, Просвета, Београд.
14. Шушић С. (2004) *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд.
15. Asman A. (2002) *Rad na nacionalnom pamćenju*, XX век, Beograd.
16. Dodds K. (2009) *Geopolitika*, Šahinpašić, Sarajevo.
17. Умељић В. (2018) *Балкански гамбит Ватикана*, Катена мунди, Београд.

18. Ђурковић М. (2016) *Цепање и конституисање нација, црногорски случај*, Катена мунди, књига III, Београд.
19. Кнежевић М. „Геополитичност националног и религијског идентитета", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
20. Микавица Д., Васин Г., Нинковић Н. (2013) *Историја Срба у Црној Гори 1496–1918*, Прометеј, Нови Сад.

1.5. СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ
Између религијског и секуларног одређења

Увод

Процес разбијања СФР Југославије произвео је многе несагледиве последице по народе који су чинили њен политички и конститутивни супстрат. Хаос настао на развалинама ове бивше државе отворио је низ нових али и старих проблема који су настали кошмар учинили још већим. Цепале су се породице, кидале родбинске везе, брисали животи, нестајали читави идентитети и истовремено настајали нови или се обнављали стари, запуштени и зарозани идентитети, а све у циљу васпостављања нових псеудодржавних творевина у циљу њихове међународне легитимације и признања. Етничка чишћења, ратни злочини и друга непочинства над припадницима народа другачијих идентитетских особености, прекрајање граница и изгони читавих етнонационалних заједница са њихових вековних подручја, те њихово брисање са географских и политичких мапа само су неке од најтежих последица минулих ратова, иза којих је стајао државно-политички инжењеринг стварања нових националних држава на простору бивше СФРЈ. Када су утихнули топови, битке су се распламсале на плану политике, културе, религије, науке и медија – вођене само једном идејом и потребом: конституисати, утемељити, консолидовати, афирмисати и учврстити „нове" идентитете, удахнути им живот и снагу, обезбедити пријемчивост, укоренити трајање и обезбедити им што већи број присталица.

У науци, особито историографији, отпочињу опсежни радови на дизајну или редизајну националних идентитета. Литература која тематизује ове процесе неподељено истиче пресудну улогу новоформираних држава у стварању нових синтетичких националних идентитета. Закаснели за деветнаестовековним узорима, национални делатници прескачу протонационалну фазу развоја (осим у случају формирања националног идентитета Срба) обнављајући значајну улогу државе, њених институција и система (образовање, наука, култура, полиција, војска, медији) у циљу формирања и дизајнирања нових етнонационалних идентитета договорних нација. На делу је био, као и у Немачкој у 19. веку, процес *сакрализације властите историје* и њено уподобљавање потребама новоформира-

них националних идентитета. „При том се не сме превидети начин на који је у Немачкој сакрализација историје и политике заузела место устава, политичког васпитања и демократизације. У секуларизованој епохи нација постаје коначна и највиша вредност; она се налази у средишту једне профане религије. Национални споменици су светилишта, места на којима појединац може да учествује у култу нације и да осети језу од оног најсветијег. Проповеди које се држе на таквим местима у служби су политичког васпитања. Оне придобијају карактер свечане народне педагогије. Њихов је циљ да једну аморфну масу претворе у чврсту формацију јасних контура – нацију" (Асман, 2002: 51).

Ратови за „југословенско наслеђе", уз све остало, имали су и изражену **геополитичку и геостратешку димензију**. Данас је то простор у коме се сусрећу и сударају интереси Немачке, која је обновила свој утицај посебно у Словенији и Хрватској, и досегла до јадранских лука; САД, која је војно свеприсутна на Балкану и одатле има могућност дестабилизације Европе (тзв. „меки стомак Европе"). Контролом Немачке и „подунавског пута" притиска се и потискује Русија, остварује доминација на Јадрану и у Средоземљу, те намећу своје глобалне „вредности". „Русија се на Балкану увек доказивала као велика сила, а данас је ту једва има; Турска је обновила своје империјалне амбиције; Италија настоји да на почетку новог века постане господарица Јадрана и продре до 'окуке Дунава', која јој отвара величанствене портале Истока" (Димић, 2005: 24). Француска би да обнови своју геополитичку улогу коју је имала у деветнаестом веку на простору Балкана, особито у Србији и српским земаљама. Не треба овом приликом занемарити ни аспирације Аустрије и Мађарске за обновом предтријанонске државне структуре, која би се у великој мери остварила територијалним цепањем српске државне целине на северу Србије.

Идентитет и нација, одређење појмова

Још од времена античке Грчке (Платон и Аристотел) појам **идентитета** се везује за чињеницу заједничког порекла припадника једне политичке заједнице и осећања пријатељства и љубави међу грађанима који тај идентитет деле (грчки појам *tautotes* и латински еквивалент *identitas*). Иако у једном делу савремене литературе оспораван, појам *колективни идентитет*, као облик свести и емоција заснован на осећању припадности једној широј заједници, насупрот неоспорене индивидуалне перспективе идентитета, задржава и даље своју теоријску и методолошку плаузибилност. Проширен појмом *историјског идентитета,* појам колективног идентитета добија свој пуни садржај али и темпоралну димензију која га

утемељује и контекстуално одређује. „Појам историјског идентитета је користан јер доприноси разумевању сукоба унутар друштва исто као и сукоба између народа и нација раздираних вишеструким историјским и културним припадностима.” Значај овог становишта је у томе што, поред истицања његове историјске димензије, указује и на могућност постојања подељеног идентитета, тј. на чињеницу да се групе с изворно јединственим историјским идентитетом касније могу раздвојити и развити различите, чак и супротстављене идентитете” (Стојковић, 2008: 22). Ово је свакако био случај са већином народа који су чинили основни етнички супстрат бивше СФРЈ.

Неоспорно је да је историјска перспектива већине народа на овом простору имала заједничке или сличне елементе (идентификаторе), да би се касније њихова модерна идентитетска диференцијација окренула против њих самих стварајући *супарничке или супротстављене идентитете*. Јасно је да су неки од ових идентитета, без обзира на заједничку темпоралну димензију, своју идентитеску разлику градили на појмовима *пројективног идентитета* (идентитет заснован на пројективном доживљају и представама о заједничкој будућности, са успешним или мање успешним историјским конотацијама), на пример, бошњачки и црногорски идентитети. „Политика се понајприје, особито у прелазним раздобљима, састоји добрим дијелом од дефинирања нових групних идентитета, чиме се легитимирају њихове тежње и мотивирају на борбу – а уједно и од кандидирања за водећу улогу новог актера. Национални и класни, или разредбени идентитет дефинирају се управо у том смислу, који је снажно и барем у почетку привремено пројекцијски” (Церути, 2006: 34).

Неки други пак почивају на бази тзв. *проживљеног иде*нтитета (који је укупан одраз савременог живота, зачињен неким историјским или пројективним сликама новоформиране националне заједнице), на пример, хрватски или македонски идентитети. У оба примера ради се о тзв. синтетичким националним идентитетима. „Каткад је идентитет ’измишљен’ што више превладава мотивацијски елемент, готово као позив да се уђе и учини данас нешто у идентитету који ће постојати само у будућем памћењу” (Церути, 2006: 34). У практичном смислу три су фактора била одлучујућа, по мишљењу Е. Хобсбаума, за настанак националних држава. Те капацитете у деветнаестом веку нису могли имати сви народи жељни своје националне еманципације. Први фактор јесте жива историјска повезаност са државом, било постојећом или оном из прошлости, други је постојање компактне културне елите, националне књижевности и домаћег административног језика, а трећи је фактор доказана способност и виталност за освајање или ослобађање од стране доминације (Хобсбаум, 1996: 16).

Два модела конституисања модерних нација у Европи

За наш рад битна је дистинкција која се прави у приступу одређења типа националитета, поготово када се она врши у односу на *грађански (политички) и етнички (лингвистички) тип нације*. Ова два модела, али и историјска искуства у процесу настанка нација, у битном одређује сâм тип национализма, као и степен напетости на релацији грађанског и етничког принципа. На примеру француског модела, који означавамо као **инклузивни,** и немачког модела, који одређујемо као **ексклузивни**, то ће се моћи објаснити на врло пластичан начин. ***Француска идеја националитета,*** која је настала у процесу радикалног растакања тзв. старог режима, фокусирала се на институционални и територијални оквир *државе*, са снажним нагласком на политичком јединству грађанства у нарастању, које свој национални оквир поставља у контекст једног заједничког политичког представништва, једног закона и истих политичких и културних установа. Реч је, по мишљењу Душана Батаковића, о моделу *државе-нације* (*Etatnation*) који из заједничких обавеза према држави изводи националну припадност нације. „Такав концепт формулисао је опат Сијес, 'Солон Француске револуције', сажетом дефиницијом да нацију чини заједница људи обједињених заједницом обичаја и представљеним једном законодавном влашћу. Држава је оквир који моделује нацију, што је у француском случају била моћна традиција институција и културе, уобличена појмом француске цивилизације" (Батаковић, 2018: 157). Отуда се нација у Француској (грађанској) перцепцији доживљава као „политичко тело" удружених људи који су под влашћу заједничких закона и политички репрезентовани од једног политичког представништва. Француску националност представљају француски држављани, а етницитет, историја, језик или неко друго наречје којим се говори код куће били су мање битни за дефиницију нације.

Немачки концепт, *партикуларистички* по свом карактеру (супротан грађанском принципу универзализације) и *органицистички* по суштини, подразумевао је расну, културну, језичку и народносну заједницу, као један вид етнокултурног јединства, заокружен територијалним и државним оквиром. *Етнокултурна и етатистичка идеја нације* била су два носећа темеља немачког поимања националитета. „Нација је уједињени и мобилизирани 'државотворни народ' (*Staatvolk*). Нација је, дакле, резултат једне планске и конструкцијске делатности државе" (Деспотовић, 2008: 38). Немачки модел националне интеграције ишао је трагом идеје ***Volkgeist-a*,** а његова суштина се огледа у томе што „нацију ставља изнад религије, истицањем јединства традиције, језика и обичаја, као критери-

јума националне припадности" (Батаковић, 2018: 156). За тим моделом фихтеовске[1] и хердеровске инспирације националне интеграције пошли су и наши национални бардови Доситеј и Вук.

„За разлику од суверене нације која се стварала на природан начин током дужег временског периода и на етничким територијалним целинама на којима је вековима обитавала, као и на основама једног језичког идентитета, културе, националне свести и националне државе као израза њене пуне суверености, ***синтетичке нације*** *су стваране под прес*удном улогом владајућих елита оку*пљањем делова различитих народа или различитих верских идентитета истог народа, стварајући и градећи накнадну свест о припадању једној заједници и новоформираној државној јединици*. Битна разлика између суверене и синтетичке нације јесте у томе што се ова последња може измислити и у кратком политичком поступку увести у живот, а суверена нација је стварана несвесним социјалним процесима који су трајали више векова" (Екмечић, 2002: 52).

Таквих процеса било је на просторима источне и средње Европе, а нарочито на Балкану. Савремени процеси *европске регионализације* такође су на трагу стварања синтетичких нација, форсирајући формирање малих државица на бази *регионалних идентитета*, особито у земљама захваћеним транзицијом (Деспотовић, Дробац, 2008: 44).

У овој појмовној диференцијацији можемо указати на још један битан аспект идентитетске феноменологије на простору бивше СФРЈ, а то је такозвани *подељени идентитет*, ситуација у којој читаве групе, породице а поготово појединци истовремено припадају (или имају осећај припадности) двема различитим културама или националним целинама. У ситуацији подељеног идентитета његови носиоци се најчешће налазе у помало шизофреној ситуацији, осећајући да истовремено припадају двема различитим а често и супротстављеним културама (идентитетима) – на пример, *урбани Срби у Хрватској, један део муслиманског становништва, људи из мешовитих бракова, тзв. Југословени, велики део припадника српског идентитетског корпуса у Црној Гори, велики део црногорског живља у Србији, највећи део несловеначког становништва у Словенији* и сл. У ситуацији екстремних притисака на овај део *идентитетских полутана* јављају се снажни процеси *социјалне мимикрије, односно прикрива-*

[1] „Фихте је, занесен санагом Француске револуције и јакобинизма, позвао на снажење националне солидарности посредством културе и просвете, узимајући језик као културну одредницу и 'снагу духа' као полуге у стабилизовању националног идентитета. Фихте је јасно одредио границе нације: 'Ми народом сматрамо људе чији органи су органи говора под истим спољним условима, који живе заједно и који свој језик развијају у сталној међусобној комуникацији'" (Батаковић, 2018: 156).

ње властитих идентитетских идентификатора (маркантних обележја властитог идентитета) кроз процесе *дезидентификације*. Подељени идентитет се тако може дефинисати као једна врста групног идентитета који треба да направи појмовну али и суштинску разлику између групног и колективног идентитета, као идентитета који припада широј идентитетској заједници каква је нација, на пример. Фурио Церути сматра да у друштвено-психолошком смислу „идентитет обједињује различите парцијалне идентитете: онај биолошки и сексуални, онај класни и статусни, онај који произилази из улоге/улога које бирамо или које нас западну, те онај који се поклапа с припадношћу групи, без обзира је ли одабран или наметнут" (Церути, 2006: 31).

Систематизован као синтезни модел, ***национални идентитет*** у себи сажима неколико важних одредница:

– идентитет се схвата и на појмовној равни узима као колективна и као инивидуална појава;
– идентитет је саздан и одређен својим доминантним одликама (*референтс*), при чему је њихова међусобна хијерархизација подразумевана (важне и мање важне одлике);
– обележја и одлике идентитета имају своју социокултурну, територијалну, али и темпоралну компоненту;
– идентитет увек представља релативно избалансирану мешавину динамичке и статичке димензије своје опстојности;
– он има и своју парадоксалност, јер у исто време тежи репрезентативности властитих особености, али и њиховом прилагођавању другим идентитетским садржајима (Стојковић, 2008: 25).

Посматрано из визуре *политичког идентитета*, могуће је уочити три његова важна или битна момента (аспекта):

– идентитет схваћен као активност (делатност) која идентификује и конституише политичко тело;
– идентитет који нормативно дефинише и регулише правила политичке игре у претходно дефинисаном политичком телу;
– идентитет који представља снажан фактор политичког легитимитета у конституисаном политичком телу. Тако нам се *политички легитимитет* показује као фаза сазревања *националног идентитета*, која свој пуни капацитет доживљава постизањем ове конституционалне али и конституисане идентитетске равни у пољу активне политичке динамике.

Једно од најопштијих одређења националног идентитета и појма нације, **нацију** одређује као скуп неколико битних елемената (идентификатора):

– именована људска заједница;

– историјски дефинисана територија;
– заједнички митови и легенде;
– заједнички језик и масовна јавна култура;
– заједничка економија и тржиште;
– једно политичко представништво;
– јединствен и заштићен корпус људских права и слобода.

По А. Смиту, процес заокруживања националних идентитета текао је кроз неколико битних фаза:
– покрет за прелазак са пасивне подређености заједнице на њено активно политичко потврђивање;
– покрет за територијално одређење и заокружење националне заједнице;
– покрет за економско уједињење заједнице;
– покрет за позиционирање етничке масе у политички субјективизирану националну целину;
– покрет за индивидуализацију и грађанску конституционализацију у сфери загарантованих права и слобода (Смит, 1998: 88).

Српски национални идентитет – од протонационалне фазе до ренационализације властитог идентитета

Политичка историја Србије у деветнаестом веку, бурна и пуна контроверзних тумачења, неспорно је имала карактер борбе за *националну еманципацију и стварање модерне националне државе.* Иако земља са готово шест векова дисконтинуитета у развоју своје државности, Србија се на почетку 19. века и у темпоралном смислу приближила европским токовима националног диференцирања и заокружења државности. Бремената бројним и не баш лаким историјским наслеђем, нарочито оним из периода отоманске доминације, Србија се ухватила у коштац са изазовима модернизације, болно кидајући споне са традицијом предмодерног друштва (Деспотовић, 2008: 29).

У фази формирања и развоја националног идентитета већине европски нација, нарочито у другој половини 18. и првој половини 19. века, снажно се оцртава тзв. *протонационална фаза* њеног настанка. То је период када се, поред видног замаха развоја културе и уметности која је носила националну енергију и симболику, обично формирају и прве форме организовања протонационалних покрета који имају за задатак да политички осмисле и организују нови национални идентитет у настајању. „Рационалистичка филозофија да нацију сачињава заједница језика овде је дошла до изражаја. Не треба да се нагађа да је то сугерисао Шлецер у својој преписци, јер код образованих Срба у време Темишварског сабора

она је основно полазиште у схватању бића српског народа" (Екмечић, 2007: 145).

То је време које припрема, обликује и јасно наговештава процесе који ће тек уследити, процесе директне и снажне националне конституције, а који добијају потпуну политичку и правну конфигурацију, што је у већини случајева последица делатности државне акције и националне елите. У мањем броју случајева протонационалног покрета и националне елите која има за циљ стварање националне државе издвајањем из неког другог државно-правог оквира који јој претходи, па тек потом укључивање и новоформиране националне државе у коначну консолидацију националног идентитета. То је фаза када се *етничко тело* под дејством културе, уметности и протонационалног покрета претвара у *политичко-правно*, прецизније **државно тело** са доминантним националним одредницама и карактеристикама. Ради се, дакле, о процесу прерастања ***етније у нацију*** уз помоћ државе, њених институција (образовање, медији, војска, полиција, култура, тржиште, парламент) и њених симбола (химна, грб, застава).

У српском случају тај се процес одвијао у два кључна и међусобно повезана тока националног формирања. 1. *Културно-просветни препород Срба*, који је био „дуг процес који се манифестовао у многобројним садржајима и облицима у различитим доменима културе и кроз различите идејне утицаје, достигавши процват у време романтизма (1848–1870). Тај препород је, уз ослободилачку борбу и успостављање (обнову) српске државности, довео до конституисања српске нације у време када су то чинили и развијени слободни европски народи." 2. *„Процес конституисања српске нације* био је нарочито изражен у првој половини 19. века кроз борбу за национално ослобођење и обнову српске државности. (...) Посебна специфичност, *диферентиа специфица*, конституисања српске нације у односу на друге модерне европске нације јесте у томе што се елементи националности, нарочито развијена национална свест код Срба, могу запазити још у феудалном друштву, када је држава Немањића схватана истовремено и као религијска заједница" (Базић, 2003: 23/24).

„Значајну функцију у настанку модерне нације свакако је имао и тзв. *протонационализам.* То је појам који треба да објасни и изрази онај припремни социјални субјективитет који је предводио и утемељио јединствену националну заједницу. Иако веза између протонационализма и савременог национализма не мора и није увек синхронијска (чести су примери дијахронијске везе: јеврејски протонационализам и савремени ционизам, на пример), она је увек директна и недвосмислена. То је оно упорно историјско ткање етничких, религијских, културних, језичких, етно-

лошких, политичких и других нити које за последицу у модерном времену има густо национално платно.„Нема разлога да се пориче протонационално осећање код Срба пре деветнаестог века, не зато што су они православци који се боре против суседа католика и муслимана – ово их не би разликовало од Бугара – већ зато што је сећање на краљевство које су Турци поразили сачувано у песмама и епској причи, а можда, што је још ближе суштини, у свакодневним литургијама Српске цркве која је канонизовала већину својих владара" (Хобсбаум, 1997). Мобилизација свих симбола протонационалне заједнице за савремену српску државу није престајала током читавог деветнаестог века. Посматрана са чисто функционалног аспекта, ова улога протонационализма била је на примеру Србије готово незаменљива (Деспотовић, 2008: 37).

Финално формирање и конституисање српског националног идентитета текло је у континуитету више од два века. Пун успона и падова, те снажних контра-модернизацијских удара, овај процес су чиниле фазе великог националног узлета и развоја, а затим падова, посрнућа, сумњи и лутања. Управо онако како је текла и сама историјска матица његовог развоја, обремењена снажним и испреплетеним чиниоцима: културним, политичким, религијским, економским, геополитичким, спољнополитичким, демографским и сл. Неке од најважнијих од њих уз свест о свој сложености и њиховој међузависности, наводи и историчар Љ. Димић, показујући на сасвим јасан начин не само степен њихове међусобне повезаности него и сву бруталност и деструкцију коју су притом чинили националном ткиву српског народа. „Тема о којој говоримо обухвата два века српске историје. О размерама тих векова говори: дванаест ратова који производе демографски умор, провоцирају егзистенцијални минимум, подстичу биолошку и духовну равнодушност, укидају будућност; више геноцида наговештених већ султановим ферманима и фетвама реис-улема (1804), што се понављало и у свим наредним ратовима, посебно оним који су обележили 20. век; мноштво буна и устанака против неправде, страних завојевача и окупатора, фашистичке опасности; више грађанских ратова; неколико окупација; више ослободилачких епопеја; четири економске блокада (1906–1908, 1948–1955, 1992–1995, 1998–2000) које су српском народу, само у 20. веку, ускратиле убрзани развој, спутале модернизацију, појеле двадесет година (петину века); петнаест великих дипломатских криза које су провоцирале све видове спољних притисака и унутрашњих напетости; утрошак великих генерацијских енергија на подизању и очувању државе (српски народ је пет пута стварао и исто толико пута губио државу) и у обнови ратом разорене државе, модернизацији друштва, формирању институција, хватању цивилизацијског

’прикључка’ са Европом; више револуција и диктатура у којима, само у 20. веку, проводи две трећине свога трајања; мноштво сеоба и тањења националног ткива; бројни егзодуси и ’сабијања у матицу’” (Димић, 2005: 15).

Геополитичке детерминатне националног идентитета Срба

Највећи део оваквих историјских и политичких последица лежао је у чињеници да су Срби као народ свој историјски, културни, политички, религијски и економски развој у великој мери корелирали са својим (не)повољним геополитичким положајем. То је простор **контактне зоне**, *геополитички веома сложен, чак би се могло рећи компликован, што је у великој мери давало на важности баш овом геополитичком фактору.* „Истраживачи уочавају обликовање својеврсног ’геополитичког чвора’ образованог политичким, војним, верским, културним утицајима Византије и Бугарске са југоистока, Угарске са севера, Француске државе и Аустрије са северозапада, Млетачке републике и Свете столице са југозапада. Стварност историје утицала је да и на простору на коме је живео српски народ маркантно буде присутна подела на Исток и Запад.” (...) „Историјски и геополитички гледано, простор на коме је формирана српска и касније југословенска држава представљао је вековима гранично подручје великих царстава (Источно и Западно римско царство; Византија и Француска држава, касније Немачко царство; Угарска држава и Млетачка република; Османлијска империја и Аустроугарска монархија). Геостратешки значај исказује и веза Посавине и моравско-маричке долине, као и поморски пут који око целог балканског копна повезује Јадранско, Егејско и Црно море” (исто, 21).

И данас је то простор на коме се сучељавају најзначајнији геополитички вектори утицаја. Мада након рушења Берлинског зида и распада совјетског блока то нису исте геополитичке силе, интензитет њиховог сучељавања у овој трусној области није изгубио на снази и динамици. Нелегално и противправно проглашење Косова и Метохије за државу само је још више истакло значај овог простора и цену која Србија мора привремено да плати, како због сопствене неспремности да одговори геополитичким изазовима нашег времена, а још више због снаге и бруталности оних који логиком голе силе и диктата намећу своје геополитичке интересе. Ово не бисмо посебно истицали да не сматрамо да и то у великој мери не утиче на савремену фазу националног конституисања Србије као државе, али још више и *модерне фазе реконфигурисања националног*

идентитета, без којег је српски национ замало остао у трагичним и погрешним политичким процесима 20. века. Разградња националног идентитета, утапање и постепена деетатизација и десуверенизација властите државности, поништавање грађанског субјективитета, уништавање националне културне баштине, затирање верских осећања, обичајности и православне духовности, разградња економске, егзистенцијалне и институционалне основе српског народа, губитак вековних националних територија, брисање историјског идентитета и памћења, отимање и багателисање властитог језика, демографски слом, контра-модернизацијски удари, дедемократизација и оно мало демократских тековина грађанске Србије, уздизање примитивизма, ауторитаризма и патријархалне перспективе идентитета, бахатог, бруталног и безумног национализма са бољшевичким предзнаком, неразумевање и противљење свему сто је модерно, европско и демократско, дивљом митоманијом, неспремношћу да се негативним странама глобализације одупремо властитом културом, просвешћеношћу и демократијом, и још много тога што је чинило да српски национ на почетку 21. века поново тражи корене властите националне опстојности, грађанске културе и модерне демократске конституције своје државности.

Колико географски толико још и више цивилизацијско-културолошки разлози, нарочито религијско-конфесионална компонента, давали су пресудну ноту у профилисању националних идентитета на овим просторима, посебно када је српска нација у питању. Особито су то били *религијски фактори* са наглашеном доминацијом **конфесионалне припадности**, чинећи тако некада и главну осовину националног конституисања. „У модерним временима религија је великим делом постала вододелница нација" (Димић, 2005: 22). Тако би се могло, без великог претеривања, закључити да су *религијско-конфесионални и геополитички разлози* били најважнији фактори за конституисање српског националног бића, подразумевајући свакако и наглашену улогу *српског језика,* који је био окосница за конституисање *културно-просветне димензије српског националног идентитета*. „Везаност за религију сматрана је темељом опстанка српског народа у 19. али не и 20. веку. (...) Страх за опстанак утицао је да код Срба, као и код других балканских народа, верске традиције урастају у биће народа, исказују се као понос и преосетљивост у побожности. Искуство живљења у претходним вековима говорило је да је 'пут отуђења' био означен преласком у ислам или римокатолицизам. Отуда се током целог 19. века српски народ напросто 'згушњавао' око своје Цркве и националног бића у коме је религиозна припадност била од пресудне важности" (исто, 48). „Модел држава-нација и вера-нација на Балкану се уобличио у

политички идеал једна држава-нација. (...) У сваком случају, сада постоје више него озбиљни разлози да се модел држава-нација и вера-нација стави под знак питања, а и српски политичари, народ и Црква, јер су сви, у мањој или већој мери, из ових или оних разлога били заговорници тог идеала" (Биговић, 2000: 258–259).

Колико је то била историјска „грешка" толико је била и изнуђена реакција на коју нас је гурала спољнополитичка компонента, сматрајући наше припадање православљу главном препреком за интегрисање у европски културни и политички поредак, како у 18. и 19. веку, тако и касније, све до наших дана. *За њих смо, по већ увреженим геополитичким стереотипима, били и остали православна предстража руских геополитичких интереса на Балкану. Корени србофобије на западу увек су били смештени у ономе што се назива русофобија, а и једних и других у страху од православља и велике руске империјалне моћи, која је с временом добијала или губила на снази, била ближе или даље српским националним интересима.* „Наполеон ће у то време дати две дефиниције које ће се за касније деценије, можда и векове, показати као мртвачки ковчег за српску будућност. Најпре вели да би само један палац земљишта на десној обали Дунава под руском контролом био раван општем расулу Османлијског царства. Затим каже да је 'Аустрија географски непријатељ Србије'. То је историјско проклетсво, '*oracolo Napoleonico*' над целом будућношћу српског народа. Утиснут му је на чело белег вечног савезника Русије" (Екмечић, 2007: 164).

Бити римокатолик, на пример у Хрватској или БиХ, значило је аутоматски припадати хрватском националном корпусу, упркос чињеници да су на том простору, особито током деветнаестог века, егзистирали бројни Срби римокатоличке вероисповести, као што је то посебно било изражено у Боки Которској, Дубровнику, Далмацији, Лици, Славонији, Барањи и сл. **Чак су се и читави римокатолички фрањевачки редови изражавали као Срби римокатолици који говоре српским језиком и пишу ћириличним писмом**. „Не признајући постојање Срба на земљи на којима се наводно 'протезало хрватско државно право', Хрвати су, како је показао Руварац, безобзирно својатали туђе територије, кривотворили историју, отимали српске народне песме и српски језик, најпре илиризмом а после југославизмом покушали Србе да претворе у Хрвате" (Руварац, 1997: 11). „Изражена религиозна затвореност, конфесионална подвојеност и супротстављеност, милитантност карактеристична за рубне делове у којима се додирују велике цивилизације пресудно је утицала на лагано исчезнуће Срба католика и отварање процеса однарођавања и нестајања Срба муслимана" (Димић, 2005: 49). „Основна установа и оквир

развоја српске нације је православна хришћанска религија и њена Црква. Она је ’*анциен депот*’ српског народа. **Трагична страна тог златног новчића је у томе да је све што је отпадало од религије и цркве, у исто време је отпадало и од нације и претварало се у партнерске нације или се асимиловало у стране нације**” (Екмечић, 2007: 138). „Слабећи везе националне периферије са српским националним бићем, подстичући националну свест ’младих нација’ у формирању, проглашавајући нове нације чији је идентитет налажен у државној традицији или верској посебности, а српство је дробљено и тањено” (Димић, 2005: 33). „Однарођавање Срба римокатолика или Срба муслимана је сасвим другачије од оног о коме је већ нешто речено. Оно је неприродно, јер се одвијало по једној неприродној парадигми, зато што је она неприродна и патолошка. Патолошку мржњу према Србима православцима испољавали су они Хрвати који су етнички пореклом Срби, који говоре истим матерњим језиком као и Срби. „То се нарочито дешавало у време Другог светског рата и у време разбијања Југославије. Управо ти бивши Срби приликом разбијања Југославије показали су се непријатељски према популацији која је наставила да се сматра Србима. Сада је Србима буквално угрожен и језик и књижевност. Ако су Бошњаци (тј. Срби муслиманске вероисповести) посебан народ, онда они имају и свој посебан језик. Ако су Хрвати штокавци (раније Срби католици) други народ различит од Срба, онда они такође имају свој посебан језик. А кад се језик Срба муслимана и Срба римокатолика одузме од српског језика, битно је нарушен идентитет и интегритет српског језика” (Милосављевић, 2008: 390).

На ову чињеницу утицали су колико грешке српске националне елите (политичке, културне и црквене) толико и спољнополитички фактори који су пресудно утицали на модел формирања националног идентитета. С обзиром на снажне утицаје који су пристизали из немачке правне и културне традиције, а пре свега преко младих и на тим просторима образованих људи, као и првих правника и административаца који су долазили из Војводине, тзв. немачкари, али и органске, етничке и конфесионалне одређености српског етничког простора, као и доминантне ауторитарне политичке културе, *у Србији је једним делом превладао немачки концепт националитета, заснован на етничкој и етатистичкој основи*. „Утицај немачких мислилаца на потоње националистичке покрете може се директно пратити. На пример, реформа српског језика, коју је најпре предложио Сава Мркаљ 1810. а касније извршио Вук Караџић, заснована је на принципу ’пиши као што говориш’ преузетом од филолога Јохана Аристофа Аделунга, а Вукова дефиниција ’нације’ преузета је директно од Хердера. (...) Немачки утицај је у средњу и источну Европу продро

много дубље од оног који је имала Француска револуција. Хердер, Хегел, Шилер, Шлегел и Шелинг – то су имена људи који су ускомешали словенске умове" (Екмечић, 2007: 145).

Нажалост, у крајњем резултату, а све због побројаних разлога, на овим просторима није остварена европска секуларна формула да је *нација заједница језика*, као што је то било у остатку европског континента, упркос јасном ставу једног дела српске елите који је на томе инсистирао. „Један од најважнијих сегмента у надметању политичких елита у Србији јесте и религија. Као једном препознат фактор у стварању и очувању националног идентитета, религија се користи као аргумент националистичке реторике, али и анационалне демагогије. Оба приступа инструментализују становиште вере и стварају контраефекат од жељеног" (Марковић, 2015: 149). На то је пре свих упозаравао Слободан Јовановић у својој краткој студији о Доситеју, када примећује да је религијскијски фанатизам пренесен и на српски национализам: „Тиме је утврђено спајање православне вере и српског национализма. Услед тога српски национализам је био сав прожет оним фанатизмом који религија даје, док је чисто лаички морал Доситејеве школе остао у својој превеликој трезвености готово сасвим лишен одушевљења" (Јовановић, 1991: 546). Тако је, и по Слободану Јовановићу, превагу однео религијски концепт национализма, прожет конфесионалним фанатизмом, док је секуларни концепт нације који је још почетком 19. века заговарао Доситеј Обрадовић остао без довољне подршке код већинског дела српске друштвене елите, да био оставио позитивне учинке на процесе преко потребног обједињавања свеколиког српства подељеног по верско-конфесионалним забранима. И наш велики географ Јован Цвијић дао је допринос разумевању националне генезе српства преко религијског модела, налазећи разлоге за такво стање у значајном утицају византијске културе на Балканском полуострву, а посебно у Србији. „Као што је у Византији царство почивало мање на националности а више на религији, тако је и у областима византијске културе православна вера била дуго изнад народности. Народи беху скоро изгубили свако национално осећање" (Цвијић, 2010: 15).

Демографски слом као последица насиља над Србима

Битно је истаћи да су на српски национални идентитет видно утицали и процеси демографског слома српског народа у 19. и 20. веку[2], као и

[2] Види: Животије Ђорђевић (2012) *Сатирање српства у 19. и 20. веку*, Драслар Партнер, Београд, том I, II и III.

бројни примери геноцида, етничког чишћења и ратних злочина,[3] зачињених снажним процесима насилне промене вероисповести. У њима су, поред разних спољних фактора (окупаторске војске), активно учествовали и делови римокатоличког и исламског свештенстава. „Током 20. века (геноцид на територији НДХ), а посебно на његовом крају (ратови из деведесетих), видљиво је велико етничко пражњење територија насељених српским народом и његово 'сабијање' у матицу. Срби су доживели геноцид и егзодус из Хрватске, Славоније и Далмације, где је њихово присуство данас статистички тешко утврдити. (...) У истим ратним временима милитантни католицизам, а делом и високи свештеници исламске верске заједнице, директно су партиципирали у физичком, духовном и културном геноциду над српским народом" (Димић, 2005: 37–50).

Са становишта колективно-психолошких реакција Срба конвертита, биле су присутне најмање две карактеристичне реакције на новонастало стање. Или су упадали у тзв. колективну амнезију у жељи да што брже забораве ко су били и тако лакше приме нов идентитет, или су пак посезали за злочинима према народу из кога су иступили у жељи да се докажу у новој етнији. „Различити путеви који су одводили Србе у етничко и национално отуђење завршавали су се радикалним расрбљивањем и самозаборавом дотадашњег колективног идентитета... Са становишта исхода тог процеса, Србе које су под присилом и индоктринацијом променили веру и постајали припадници других народа и нација карактерише комплекс верске и културне амнезије" (Јовановић, 2013: 182).

Бројни су примери да су највеће и најтеже ратне злочине над српским народом у том периоду чинили тзв. *преверице, Срби који су под разним околностима прешли у друге религије-конфесије, а националном конверзијом и у друге нације.* Нарочито су бројни примери злочинаца са простора Херцеговине који су током Другог светског рата, али и током последњег рата (деведесетих година) чинили бројна зверства гоњени потребом да се докажу у новој нацији и вери, злочинима над народом коме су некада припадали. „Када притисак јаче силе, обично у временима рата и свакојаког метежа, спласне или сасвим нестане, само се минималан проценат насилно преведених у другу веру враћа у своју првобитну веру (пример Срба у Хрватској за време Другог светског рата, односно у годинама и деценијама после рата). Могли бисмо рећи да многи остају у новој мери из страха, из опортунизма, при томе нимало убеђени у исправност нове вере (уколико не подлегну механизму одбране 'идентификације са агре-

[3] Види: Р. Гаћиновић (2017) *Насиље на Србима у XX веку*, том I и II, Евробук, Београд.

сором', залажући се сада свим силама за нову веру). Не ствара ли се тако *homo duplex*, неискрен, лицемеран човек, са вероватним подсвесним осећањем кривице које ће кад-тад испољити, и то или у чиновима самодеструкције (тип 'хроничног самоубице' – злоупотребљавајући алкохол, дуван, дрогу, разбољевајући се од неке психосоматске болести), или у непрекидној агресивности према споља, упереној највише против народа и вере коју је напустио, јер што је мање убеђен у своју преверу, то више треба да је доказује, и себи и другима, најчешће силом" (Јеротић, 1999: 90).

Српски народ је током само последња два века претрпео снажане демографске ударе који су допринели тањењу националног суспстрата како у квантитативном тако и у квалитатитвном смислу. Бројни ратови, болести, ратни злочини, етничка чишћења и санкције уназадили су српски национални корпус, успоравали његов развој и модернизацију, крунили самопоуздање и веру у властите снаге и политичку перспективу. Такве ударце тешко би поднео економски и политички много снажнији и бројнији народ него што је то српски. Као илустрацију наведених тврдњи, навешћемо само неколико егзактних података: „Ратови су прескупо коштали српски народ у 19. и 20. веку. Први и Други српски устанак био је плаћен са готово 150.000 жртава (21,4% становништва) (...) У балканским ратовима страдало је око 220.000 Срба. Демографски колапс у Првом светском рату, исказан бројкама, значио је 800.000 погинулих и умрлих (велике епидемије тифуса и других заразних болести), 500.000 инвалида са трајно смањеним радним способностима, и укупни демографски губитак од 1.200.000 (погинули, умрли, нерођени и радно онеспособљени) или 35% целокупне српске популације. (...) Губитак читавих генерација подстакао је негативну селекцију и готово створио могућност да у све сфере друштвеног живота уђу мање способни. (...) Геноцид и страдање у Другом светском рату однели су око 600.000. до милион српских жртава, док су логоровања и рањавања, заједно са погибијама, чинили да демографски губици износе око 20% популације" (Димић, 2005: 34).

Бројне жртве у последњем рату и ужасна етничка чишћења српских вековних територија, као и колективни егзодус српског живља са простора Хрватске 1995. године, само су последњи примери српског страдалништва на крају двадесетог века. Ако се томе придода и последња трагична епизода изгона српских страдалника са простора Косова и Метохије, и то уз присуство и прећутну сагласност међународне заједнице, чији је мандат, поред осталог, био и да заштити неалбанско становништво, а међу којима су Срби били најбројнији, онда је слика српског демографског слома у последња два века готово довршена. Томе треба да додамо и

одлив младих који се у последње две деценије дешава на простору Србији (због одсуства економске перспективе овог простора) и све присутнији пад наталитета (о ратном пустошењу и економској пљачки овог простора, као фактору демографског и економског слома, овде неће бити речи, мада и он заслужује посебно место), трагедија српског демографског посртања готово да је уобличена у слику једног народа који је постао страдалник и мученик, а да је за све то време био оптуживан и блаћен као народ са хегемонистичком политиком и великосрпским претензијама.[4]

Сатирање Срба у обе Југославије

У Краљевини СХС, касније Краљевини Југославији, српски народ је наставио са разградњом како свог државотворног ткива тако и властитог националног идентитета. Од почетка, од стране других народа, сматрана као привремена државна творевина, Краљевина је одиста послужила другим народима (Хрвати, Словенци, Македонци, Муслимани и Бошњаци) за стабилизацију својих националних тежњи и припрему за завршни процес свог националног и државног конституисања, док је истовремено растакање српске државне и националне идеје настављено галопирајућим темпом. Покушај да се преко идеје државотворног или тзв. интегралног југословенства стабилизује настала државна творевина завршио је не само као неуспешна идеолошка заблуда, већ и као нови импулс за разгоревање националних и верских страсти, које ће на малиган и бруталан начин ескалирати у Другом светском рату. У многобројним чиновима геноцида, ратних злочина и етничког чишћења чињеним на свим странама особито је то било оштро и осветнички према српском народу. Упозорење Српског културног клуба за национално дисциплиновање српског народа стигло је касно да би предупредило државно и национално растројство. Срби су након капитулације доживели невиђени национални, територијални и државни погром и прогон. Свом жестином осветничке снаге на њих су се стуштили домаћи осветнички и конкуретски национализми, хитлеровска ратна машинерија, али и међусрпске политичке и идеолошке поделе, које су такође допринеле укупном српском страдању и губицима у том рату.

„У плановима немачког 'новог поретка', како показују истраживања историчара, није било места за Србију. Матица српског народа је издељена, води се као окупирана територија под војном управом, има уже границе од оних из 1912. године, препуна је српског становништва које је

[4] Види књигу: Велика Србија, истине, заблуде и злоупотребе, (2003) СКЗ, Београд.

под претњом геноцида избегло са простора НДХ, политички, идеолошки и војно је унутар себе непомирљиво поларизовано. (...) Била је то казна народу који је Адолф Хитлер сматрао 'бандом завереника' и држави коју треба тако уситнити да 'никада више не добије на значају'. Дебелацијом Југославије била је плаћена лојалност Хитлерових савезника и остварено настојање да се Срби, као вечити узрочници немира, 'што више стесну и притисну'. Истраживачи примећују да је 'муњевити рат' из априла 1941. године вођен против Срба као језгра југословенске државе и као Немцима непријатељског народа. Српски народ делио је судбину државе коју је 1918. године створио. Насељен широм југословенског простора, он је 1941. био издељен и изложен опасности биолошког, националног и културног уништења. Срби су свуда означавани кривцима, 'страним телом', опасношћу за успостављање квислиншких режима. (...) Значај простора насељеног српским народом подстицао је настајање планова о његовом 'етничком преуређењу', дугорочном стављању под 'немачко вођство', уступању на управу Бугарима и Хрватима'" (Димић, 2005: 78–79).

Раздробљен државно, политички и национално, међусобно идеолошки и политички подељен и у стању грађанског рата, српски национални супстрат додатно су тањила зверства која је су чинили нацистички окупатори и њихови сарадници на терену, било у форми страних освајачких режима или пак њихових сарадника из редова југословенских народа који су ратне догађаје користили за своја територијална и државна узрастања на рачун српских националних интереса и уз бројне ратне злочине. „Спирала насиља над цивилним становништвом добијала је из месеца у месец на интензитету. Немачки подаци показују да је у борбама са партизанским и четничким покретом на тлу Србије до фебруара 1942. убијено, ухваћено и стрељано 7.776 бораца, док је у одмаздама ликвидирано 20.149 цивила. Још трагичнију судбину, која је запретила биолошком истребљењу, српски народ доживео је на простору НДХ, италијанског протектората 'Велика Албанија', мађарској окупационој управи и бугарској окупационој зони" (исто, 80). Стравичност терора и злочиначког пировања над припадницима српског циона показује и нацистичка уредба којом се само Србима у целој окупираној Европи прописује одмазда од сто убијених талаца за једног убијеног немачког окупаторског војника.

Ова стравична *логика одмазде* и ликвидација показује не само размере патологије једне политичке идеологије (нацизма), већ и снагу негативних политичких митова и стереотипа које су о Србима деценијама пре тога ширили његови политички опоненти и непријатељи. „Стрељања, рације, специјални затвори, логори, стратишта и казнене експедиције били су део свакодневице живота под окупацијом. (...) Масовна стрељања

отпочела су јула 1941. године. У одмаздама током јула убијено је око хиљаду цивила. Септембра 1941. ступило је на снагу наређење стрељања талаца – стотину за сваког убијеног, односно педесет за сваког рањеног Немца у Србији. Октобра 1941. извршени су масовни злочини (стрељања цивила) у Крагујевцу, Ваљеву и Краљеву" (исто, 79). Оштрину злочиначке одмазде није успела да умањи ни колаборационистичка влада српског генерала Милана Недића. Упркос организовању прихвата бројне српске избегличке популације са осталих југословенски територија настањених српским живљем, као и немалог броја избеглица припадника словеначког народа, наведена влада није успела у основној намери да сачува српски национални корпус од злочина и крвавог нацистичко-фашистичког пировања. „Влада народног спаса, на чијем челу је био Милан Недић, није успела да измоли ублажавање казнених мера окупатора нити да приволи становништво Србије на лојалност и покорност туђој власти" (исто, 80).

На разградњу супстанце и спутавање снаге српског националног корпуса снажно је утицао и послератни период. У комунистичкој Југославији нарочито оштро прогањана је Српска православна црква, као историјска и духовна окосница српске нације. Репресивне методе спровођене су како према српском свештенству тако и према српским грађанима. КПЈ је све чинила да српски народ одвоји од СПЦ, те да му верска и национална осећања отупи и елиминише репресијом и идеолошким притисцима. „Сатирање свештеника, паствe и црквених објеката настављено је и после Другог светског рата. О притиску који је Српска православна црква трпела у петнаест година дугом периоду после рата (1945–1960) сведочи и податак о годишњем кажњавању, по разним основама, око 25% свештеника. У том периоду број православних епископа је смањен за 33%, свештеника за 50% (било их је свега 1.800), богословија за 60 %, број ђака који похађају православна училишта за 75%, а црквени земљишни посед је износио свега 12% од некадашњег" (исто, 50).

Овакви примери нису достатни ако се као укупна активност КПЈ-СКЈ и Брозовог режима према Србији и српском народу не илуструје и на политичком плану. У читавом периоду свога постојања и рада КПЈ је преко својих партијских агитатора ширила пропагандну акцију против српског национа, против СПЦ, српске буржоазије као експлоататорске и хегемонистичке, против српске војске као окупаторске, стављајући у задатак српским комунистима да раде на ширењу ових и сличних измишљотина о српском народу. *Под изговором борбе против великосрпског хегемонизма, југословенски комунисти и њихови српски сарадници сакатили су у територијалном смислу српску државност, а унутрашњом федерализацијом државног ткива фактички блокирали њен развој и припремали*

касниј сецесију Косова и Метохије, те све израженије сепаратистичке и аутономашке тежње бољшевичких политичких структура у АП Војводини.

Колико су политичке мере и одлуке Брозовог режима биле малигне по српски национални и државни поредак илустроваћемо и примером послератне конституционализације и федерализације Југославије. Не само да је Србија *последња* добила свој државно-правни оквир (иако је једино Србија у југословенски политички поредак уградила своју државну структуру, ослободивши у војничком смислу највећи део будућег државног простора Краљевине СХС), већ је он у битном смислу постао „прокрустова постеља" њеног политичког, економског и културно-просветног развоја. „Србија је била последња југословенска област која је конституисана као федерална јединица. (...) У том тренутку Војводина, Косово и Метохија и Санџак нису формално били у саставу Србије. На ванредном заседању АСНОС-а, 7–9. април 1945), на основу 'изјава о прикључењу' које су донели покрајински и обласни органи, донета је одлука о припајању (прикључењу) Косова и Метохије, Војводине и Санџака Србији. (...) У оквирима Србије створене су две аутономије, Косово и Метохија и Војводина, које ће временом Србију учинити таоцем покрајинских политичких елита. Свесно инсистирајући на унутрашњем дисконтинуитету нове Југославије у односу на Краљевину Југославију, комунисти су, како примећује Бранко Петрановић, државу административно изграђивали као 'федерацију равнотеже' која је, ћутањем о геноциду, забраном повратка српских колониста у своје домове на Косову и Метохији и Македонији, наметањем хипотеке о 'великосрпском хегемонизму', негирањем наглашавања српског националног индивидуалитета, спречавањем отварања српског питања, апсолутном централизацијом власти, федерализацијом Србије, стварањем утиска о неважности и штетности оивичавања српског простора и начином разграничења федералних јединица свесно мењала положај Србије и српског народа" (Димић, 2005: 83–86).

Оваквим и сличним политичким мерама постепено је вршена деконституционализација српског народа на простору целе СФРЈ, да би ратни догађаји проузроковани њеним разбијањем и распадом само довршили овај процес. Тако се на њеним развалинама, као *избегличка и расељена заједница,* појавио велики део српског циона, деконституционализован (избрисан из конституционалних аката новоформираних држава) како у Хрватској тако и у БиХ, Црној Гори[5], Македонији, па на крају и српској аутономној покрајини Косову и Метохији. Деконституционализација

[5] Види: К. Никифоров (2014) *Србија на Балкану у 20. веку,* Играм, Београд, стр. 156.

српске нације била је само завршни политичко-правни чин њеног изгона са вековних огњишта и коначног стављања ван закона, а тиме и без правне заштите, како имовине и националног идентитета тако и голих живота.

Процеси разградње српске државности и националног идентитета, као што смо то и раније навели, текли су убрзано током свег времена Титове власти, на оба ова плана и уз сарадњу дела политичке клике бољшевичких структура у Србији, лојалних том режиму. Сваки покушај постављања питања уставног статуса Србије у југословенској федерацији или пак њеног привредног и културног заостајања дочекиван је као побуна и великосрпска претња Југославији и самој Брозовој политичкој моћи. Брутално су сасецани сви покушаји националне консолидације Србије у том периоду. Национални идентитет је нагризан и разграђиван и тиме што је на српски рачун подстрекивано стварање и јачање тзв. војвођанског идентитета, а нарочито јачањем сепаратистичких тежњи шиптарских политичких структура на Косову и Метохији. Размере и интензитет таквих активности најбоље илуструју бројни примери физичког изгона српског становништва са територије те покрајине. Такав политички и национални статус српског народа у бившој СФРЈ, а нарочито Косовска криза и десуверенизација Србије на њеној државној територији, генерисали су у Србији долазак на власт једне ригидне и недемократске партијске структуре која је провереним методама бољшевичке страховладе и голог ауторитаризма (уз снажну плебисцитарну подршку цезаристичког типа српских бирача) инаугурисала политички примитивизам у форми националистичке парадигме и сукоб са свим и сваким ко је покушавао да српско национално питање постави и реши демократским путем и средствима. Тако је решавање српског националног питања уместо да постане развојна и демократска шанса, постало увод у нове трагедије и поделе.

„Убеђени националисти су сматрали да је наступио тренутак у коме се могу наплатити историјски рачуни, антикомунизмом и повлачењем нових међа заменити комунизам и Југославија која је „понизила српску нацију". (...) Објективна угроженост српског националног бића на Косову, у Хрватској, Босни и Херцеговини послужила је као генератор убрзане хомогенизације која суштински није имала визију будућности и перцепцију глобалних процеса (остаје у оквирима ригидног државног и националног интереса). Легитимност заштите објективно угрожених националних интереса не само да је на тај начин сасвим обесмишљена, већ је постала и немогућа. (...) Рушењем државе 'српско питање' било је нужно отворено, али политичке елите на власти нису имале ваљаног одговора како заштитити интересе српског народа који је у Југославији чинио око 39 % укупног становништва, а био животно угрожен у покрајини Косово

и представљао мањину која са око 20% партиципира у становништву четири некадашње југословенске републике. Свест о националној припадности, историји, државним традицијама и идентификација географског и етничког простора на коме српски народ живи сукобила се са интересима осталих југословенских народа" (Димић, 2005: 108). У таквим сукобима, праћеним бројним непочинствима са свих страна, српски идентитетски капацитети слабили су на плану демократске конституције, цивилне организације, грађанске субјективизираности и јасне културно-просветне димензије, а јачали у неким сферама примитивног испољавања националних осећања, ригидне искључивости и партикуларизма, што све није било у стању да успостави *нови идентитески кодекс српског националног одређења, наслоњеног на најбоље тековине српске грађанске, културне и државне традиције.* „Културни и политички идентитет Срба, европски и либералан до 1918, ушао је у циклични круг сталних осцилација које су, у једној новој егалитарној идеолошкој оптици, добиле вид сукоба између западњаштва и антизападњаштва, узевши правац који је, поништавајући претходно стечене вредности, закономерно водио у националну трагедију. Индоктринација комунистичким, федералним и конфедералним југословенством, негирање свих вредности и искуства српске историје и традиције, деценијама уграђивана у школске уџбенике и вешто пропагирана посредством медија, код Срба је створило један облик националне ентропије који се показао погубним у редефинисању националних циљева у условима наслеђеним после урушавања комунизма у источној Европи (Батаковић, 2018: 170).

Гарашаниново *Начертаније* и Природна Србија

Наш признати историчар Душан Батаковић сматра да су кроз модерну политичку историју Срба текла два паралелна и често контрадикторна и супротстављена процеса националног конституисања. Срби су имали *два некохерентна приступа* у решавању свога националног питања. Један је био *религиозни, а други секуларни*. Први је заговарала Црква и део политичке елите, а други српска интелигенција претежно школована на Западу, као и део политичке елите. Колега Батаковић сматра да је први концепт однео превагу у Србији, а да је други био намењен као модел за окупљање свих осталих Срба на простору Балкана, али, нажалост, он због описаних околности није могао да послужи својој основној националној сврси.

Први приступ инсистира на религијско-конфесионалној искључивости, односно на тзв. *православном ексклузивизму* насталом на традицији

обновљене Пећке патријаршије, као једини критеријум за конституисање српског националног идентитета. Његова примена у једном делу наше официјелне националне политике довела је до тога да је из националног корпуса Срба искључен сопствени етнички материјал који је припадао другим религијама или конфесијама. Тако су из српског националног корпуса, применом наведеног приступа, током времена на готово трагичан начин одстрањени *Срби римокатолици, Срби протестанти, Срби исламске вероисповести, па чак и један број Јевреја који се крајем деветнаестог и почетком двадесетог века изјашњавао као Срби Мојсијеве вере.*[6] Овај приступ је довео до тога да су Срби тањили сопствени а истовремено јачали друге националне идентитете, јер је припадност другим религијско-конфесионалним заједницама по већ описаном моделу верско-националне конверзије значило и прелазак у тај национални идентитет. „У сукобу с конфесионалном поделом, као основним критеријумом, а због социјалних сукоба (однос ислам–хришћанство), српски интеграцијски процес се, мимо воље његових носилаца, у пракси сужавао на верско-национални, тамо где, као у Босни, Херцеговини и Хрватској и Славонији, није била могућа ситеза на секуларним основама" (Батаковић, 2018: 127). Уместо **Природне Србије,** као историјске резултанте заједничке језичко-културолошке припадности истом народу, на том простору су као последица примене верско-конфесионалног модела настајале договорне нације као српски геополитички антагонисти који трагично цепају његов национални и територијални корпус. Тако је један део српске црквене и политичке елите превасходно из 19. века последично постао несвесни и ненамерни саучесник у страдању властитог народа које ће уследити у 20. веку, јер су, инсистирајући на конфесионалном принципу, ишли на руку остварењу геополитичких пројеката регионалних сила (Аустроугарске и Ватикана) и интересима њихових трабаната (Хрватски национални покрет, Албански национални покрет, Муслимански национални покрет и др.) на терену конкретне историје**. Давање приоритета ексклузивном конфесионалном критеријуму, уместо секуларном, показало је дубоко неразумевање за истинске потребе националног уједињења Срба**

[6] „Око шест стотина ратника од око 7.000 јеврејских житеља у предратној Србији, неколико стотина рањеника, довољан број јунака одликованих за храброст на бојноме пољу, близу 150 јеврејских гробова неимара на остварењу српске заветне мисли – стотине јеврејске ратне сирочади, велик број инвалида, цео један крај, цела Јеврејска махала на београдској Јалији, са погинулим старцима, женама и нејачи под рушевинама њихових домова проузрокованим непријатељским бомбардовањем – све су то речити докази њихове љубави према српскоме народу и оданости према својој отаџбини – записано је у вредној Споменици". *Политика*, 22.6.2018.

преко инклузивне идеје једног језика као кохезионог фактора и обједињавања у један државно-правни и политички оквир. Инсистирање на верском, а не на секуларном принципу, етничке Србе који су припадали другим верама све је више удаљавало од његовог матичног националног корпуса и окретало их једне против других, често са трагичним националним последицама.

Присталице *секуларног или лингвистичког приступа* у решавању српског националног питања комбиновале су, по мишљењу колеге Батаковића, француски и немачки модел заокруживања националног идентитета. „Док је француски модел био пресликан у самој Србији, где су, у држави револуционарног порекла, сви њени грађани били сматрани Србима, немачки модел се наметнуо у дефинисању етничког распростирања и критеријума за етничку припадност изван граница саме Србије" (Батаковић, 127). Овај секуларни лингвистички приступ био је дакле *национално инклузиван*. Водио је рачуна о потреби укључивања у српски национални корпус и Срба који су територијално били изван матице своје државе Србије и историјским процесима конвертовани у друге религијско-конфесионалне организације. Он је, дакле, поштујући лингвистички принцип као секуларни принцип, „у корпус српске нације укључивао и словенско (јужнословенско) становништво српског језика других вероисповести, из корпуса западног хришћанства (римокатоличког обреда), као и муслимански словенски живаљ..." (исто, 126). „Држава стога постаје носилац националне мисије, с тежњом да све становништво које обухвата критеријум језичке и традицијске сродности претопи у једну нацију – по француском моделу *Etatnation*" (исто, 159).

Реални историјски покушај обједињавања оба приступа у заокруживању националног корпуса Срба на целом простору његовог територијалног и језичког распростирања десио се, по мишљењу Д. Батаковића, у чувеном Гарашаниновом *Начертанију*. Модерна ће историографија, особито она са простора бивше Југославије, често због потребе оптуживања српског националног фактора и у манипулативне сврхе, готово ритуално приказивати овај програм као *хегемонистички, великосрпски, просторно експанзиван и политички агресиван*,[7] а увек у приликама када је спољнополитички фактор посезао за територијалном прекомпозицијом овог трусног подручја. *Начертаније* Илије Гарашанина никада уистину није био

[7] „Хрватски геополитичар Иво Пилар управо то тврди: 'Овдије нека ми буде дозвољено само споменути да је значајно обиљежје Србства да не позна граница своме природном развоју'. Другим речима, за разлику од природне жеље за ширењем коју познају сви народи и државе, српски експанзионизам је неприродан, односно противприродан" (Достанић, 2013: 170).

програм великосрпске експанзије. Да он то није могао бити, сведочи историјска чињеница да су га помагали присталице *панславизма*, као и страни фактори, како идејно, организационо тако и финансијски.[8] У његово настајање и реализацију биле су укључене емиграционе структуре Пољске, затим босански Фрањевци, док су га финансијски и политички помагале дипломатије Француске и Велике Британије. Ево навода који то недвосмилено потврђују: „Док су култови Светог Саве и косовског страдања били моћно везивно ткиво у уобличавању националног идентитета оних Срба који су простирање своје нације везивали за припадност српском православљу, просвећена српска елита настојала је да у корпус модерне српске националне заједнице укључи и оне сународнике који су под страном доминацијом променили веру, чувајући у различитим обимима сећање на своје првобитно етничко порекло. Синтеза тих напора била је заокружена у *Начертанију* Илије Грашанина (1844), које је настало у сарадњи с пољском емиграцијом грофа Чарторијског. Уз финансијску и политичку подршку француске и британске дипломатије, Пољаци су на европском југоистоку започели опсежну акцију прибирања балканских Словена око аутономне Кнежевине Србије, као језгра њиховог будућег уједињења" (Батаковић, 2018: 158). Да је Гарашаниново *Начертаније* било засновано на европским идејама националитета тога времена потврђују и прве реченице тога програмског документа, којима се аутор обраћа потенцијалним читаоцима, када пише: „Србија се мора и у том смотренију у ред осталих европејских држава поставити, створивши један план за своју будућност... Движеније и таласање међу Словенима почело је већ, и заиста никад престати неће. Србија мора ово движеније, а и ролу или задатак који ће она у том движенију за извршење имати, врло добро упознати" (Поповић, 2000: 19).

По оцени Батаковића, Гарашанин је реално процењивао да без овог ширег југословенског оквира ни српски концепт изграње нације неће бити могуће успешно остварити. „Гарашанинов пројекат заснивао се на уважавању два битна начела либералне Европе: 'начело пуне верозаконе слободе' и 'јединство народности'" (исто, 159). „Био је то српски покушај превазилажења верских и из њих изведених цивилизацијских разлика које су се, као распуклина на европском континенту, простирале на размеђи двеју империја: Хабзбуршке, као носиоца феудалних вредности и

[8] „За Гарашанина су најзначајније биле везе које је успоставио са члановима тајног Демократско-панславистичког клуба у Београду. Између ових лица Гарашанин је ангажовао неколико повереника, међу којима су најзначајнији били Матија Бан, књижевник родом из Дубровника, и Тома Ковачевић, фрањевац из Босне." Д. Петронијевић; З. Вељановић (2015) *Између чекића и наковња*, Мало историјско друштво, Нови Сад, стр. 146.

верског прозелитизма, и Османске церевине, чије је уређење почивало на теократском начелу о оштрој подељености између владајуће исламске и подложне (’заштићене’) хришћанске популације” (исто, 159).

Накнадно процењујући са велике временске дистанце и поучени трагичним историјским искуством Срба у обе Југославије, можемо да констатујемо следеће: иако начелно добро конципиран и подржан од стране једног броја европских снага, Гарашанинов програм није могао унапред да сагледа све отпоре и противљења која ће стајати на путу његовог остварења. Геополитички разлози комбиновани са унутрашњим политичким и националним несугласицама били су исувише компликовни за његово реално оживљавање на терену историје. Пошто смо у претходном делу књиге подробно осветлили деветнаестовековни контекст, погледајмо, дакле, временски оквир двадесетог века и јасно ћемо видети да тај супранационални, свејугословенски концепт обједињавања Срба није био реалан, ма колико био добро осмишљен и организован, а ни то није било на потребном нивоу. Формирање Краљевине СХС, а касније и Југославије, имало је своја два доминантна аспекта. Један је био *геополитички, а други унутрашњополитички*. Оба појединачно узета, а ни заједно, нису уважавала интересе Срба. Напротив, *привремено и привидно* српско државно и национално уједињење било је „колатерална добит” а никако примарни политички интерес страног фактора.

Геополитички разлози за формирање прве Југославије могу се систематизовати у неколико битних тачака: прво, формирањем југословенске државе силе Антанте желеле су да обуздају и запрече евентуални повратак Немачке и Аустрије на оси источне и југоисточне експанзије према Солуну и даље на Блиски исток. Друго, да формирају тзв. ’санитарни кордон’ према совјетској бољшевичкој опасности, баражирајући комплетан простор западног дела Римланда, који се у геополитици кодира и као *интермаријум* између Балтика и Црног мора, односно „да буде део компактне ’завесе’ земаља од Балтичког мора на северу до Јадранског, Црног и Егејског мора на југу.”[9] Треће, у таквим међународним околностима преко римокатолика (Словенци и Хрвати) унутар Југославије омогућавао се широки маневарски простор за прозелитско деловање Ватикана и наметање његових конфесионалних интереса. Дакле, „краљевине СХС/Југославија била им је потребна као целовита у установљеним теритоијалним габаритима и спољним границама, али у стању латентне унутрашње нестабилности и слабости” (Степић, 2012: 267).

[9] М. Степић (2012) „Српске земље у балканској апликацији стратегије обуздавања: југословенска и постјугословенска ’формула’”, у зборнику: *Разбијање Југославије*, ИПС, Београд, стр. 264.

Унутрашњополитички али ништа мање важни разлози тицали су се намере савезника Србије из Првог светког рата да преко хрватског, словеначког и муслиманског живља *обуздавају српски фактор*, његово истинско уједињење и, по увреженим геополитичким стереотипима Запада, могућу подршку „црвеној Русији" за инсталацију њених интереса у региону југоистока Европе. Такође, династички интереси Карађорђевића и лично регента Александра, подржани деловањем једног дела у то време утицајне масонерије, били су свакако важни комплементарни разлози за већ виђени сценарио стварања Краљевине СХС.

Све побројано јасно указује да је југословенски државни оквир био погубан за остварење српског националног програма уједињења и обједињавања Срба свих вероисповести на простору Србије и вековних српских земаља. Сва упозорења, дела српске војне и политичке елите (особито војводе Живојина Мишића) да се то не чини, нису уродила плодом. Није уважен чак ни врло добро осмишљен план Николе Пашића да се пре уједињења „троименог народа" под плаштом наводне братске слоге државно-правно обједине све српске земље на челу са државом Србијом, тзв. *мало решење*[10], па да се тако, као једна државно-правна и територијална целина, укључи у нови поредак који се управо стварао. „При самом стварању државе, које је више личило на револуционарни акт него на слободно изражену вољу за животом у заједничкој држави, на српској страни је била игнорисана пажљиво смишљена стратегија Николе Пашића да се пре стварања југословенске заједнице најпре створи 'Велика Србија', која ће затим ући у заједничку државу с Хрватима и Словенцима. Процес претходног уједињавања српских земаља са Србијом (Црне Горе, Војводине и већег дела Босне и Херцеговине – 42 од укупно 54 округа), по Пашићевом плану, био је претпостављен самом чину југословенског уједињења, који је олако прелазио преко нерешеног питања будућег унутрашњег устројства" (исто, 166). Због дефинисаних геополитичких разлога и потребе стварања Краљевине СХС, у обзир није долазила ни примена тзв. Цвијићевог предлога за дефинисање западне границе српских земаља. „Слично пројектована, али мања држава са скраћеном осом из северозападног смера (без словеначких области и 'праве' Хрватске), не би испуњавала предвиђену тампонску и баражну улогу. Тој геополитичкој намени не би одговарала држава са западном границом дуж Цвијићеве

[10] „Једини од водећих енглеских државника који је пријатељски размишљао о ратним циљевима Србије био је Едвад Грej, који је сматрао да ће „победа савезника обезбедити Србији најмање ослобођење целе Босне и Херцеговине, њихово уједињење са Србијом и широки излаз на Јадран и Далмацију". Р. Гаћиновић, (2017) Насиље над Србима у XX веку, Евробук, Београд, том I, стр.596.

'западне географске целине у којој преовлађују православни' (Печуј–Пакрац–Уна–Зрмања), предложеном на карти која је почетком 1915. године у Нишу предата руском посланику у Србији. Исто важи и за 'проширену Србију' (са Славонијом, Босном и Херцеговином, Далмацијом до Шибеника и делом северне Албаније) коју су велике силе понудиле 16. августа 1915. године на основу тајног *Лондонског споразума* (фаворизујући, у ствари, Италију)" (Степић, 2012: 265).

Показало се тако, на плану реалне историје, да оба плана (Грашанинов и Пашићев), као и планови многих других националних посленика,[11] нису могли да савладају превелике силе отпора које су стајале на путу српског националног обједињавања. **Природна Србија**, ма колико била натурална, логична и европски заснована идеја, имала је превише противника, јер се у својој основној суштини супротстављала плановима комадања и цепања српског етничког корпуса, пројектованим од стране спољних сила и етничких елита у региону, и то управо на правцима њихове просторне експанзије преко српских територија. Ма колико **Природна Србија** после великих историјских страдања данас изгледала нереално као идеја водиља, она и даље треба да буде наш базични национални циљ. Њега је могуће остварити на *истински инклузивној и демократској платформи геополитике српског свејединства*, која ће на реалан начин уважити све битне чиниоце који нам пружају нову историјску шансу за њено озбиљење. Ти најважнији принципи будућег националног обједињавања, упркос историјским фалсификатима и медијским манипулацима, треба да буду: језичка истоветност, културна кохерентост, биолошка сродност, цивилизацијска компатибилност, секуларна неутралност, економска рационалност, просторна компактност, идеолошка толерантност, политичка коректност, као и непроцењива заједничка баштина која нас, упркос свим индукованим сукобима, исконструисаним разликама и генерисаним антагонизма још увек држи заједно на просторном обухвату југоистока Европе и Балкана.

Срби сва три закона, како је некада с правом говорио Вук, још реално постоје, иако маскирани другим и другачијим синтетичким идентитетима. Они још увек у контексту свог истинског историјског трајања у окриљу своје најдубље интиме чувају свест шта су били и сазнање шта истински треба поново да буду. „Српска елита на научном и на политичком плану треба да заговара идеју интегралног Српства, тј. мултиконфесионалног Српства, јачајући на тај начин и нацију и државу. Сматрамо

[11] Види: *Српски национални програм* (2000) приредио Никола Б. Поповић, ДМП, Београд.

да само тако Србија може бити оно што у географском и геополитичком смислу јесте: Исток на Западу и Запад на Истоку. Ова светосавска парадигма не искључује, већ укључује Србе свих вера. Поготово што је било и има Срба који су рођени као муслимани и католици, али отворено истичу своје српство. Непринципијелно је и погрешно сводити Србе само на православне. Није добра особина у српском политичком менталитету да се Срби стално одричу и да своје питање решавају на парче. То се у више наврата кроз историју показало погубним" (Суботић, 2013: 196).

Да та *геополитика српског свеједињства,* заснована на мултирелигијској и мултицрквеној комплексности, није национално опсенарски идеал омеђен унутрашњим лимитима саме идеје већ реална историјска опција и егзистентна геополитичка алтернатива сведочи и колега Милош Кнежевић када пише: „Историја пружа обиље сведочанстава да један етнос, народ или нација може бити вишеверски компонована или мултицрквено оријентисана. Религијска и црквена комплексност је обично плод историјске еволуције народа и нације, а у најразвијенијим, највећим и најснажнијим нацијама верска и црквена толеранција и коегзистенција не представљају тешкоћу друштвеног живота. Такве нације испољавају задивљујућу верско-црквену разноврсност која не омета коегзистенцију и перспективе интегрисаног националног бивства" (Кнежевић, 2013: 40).

Надамо се да ће у временима која долазе бити искристалисан повољнији геополитички контекст који ће омогућити поновно обједињавање свих Срба на *добровољној језичко-културној, секуларној и демократској платформи* националног окупљања. Баш како је својевремено написао колега Петар Милосављевић: Срби су поред патријарха некада имали свог примаса српског (надбискуп барски и данас има ту титулу), а могли би имати и свога Reisulemu.[12]

Чини нам се да је најбољу одредницу суштине Српства до сада дала одлука Велике народне скупштине у Подгорици која је одржана 26. новембра 1918. године о томе да се Црна Гора уједини са Србијом, када је у њеној објави написано да „српски народ у Црној Гори једне је крви, једнога језика и једних тежњи, једне вере и обичаја с народом који живи у Србији и другим српским крајевима; заједничка им је славна прошлост, којом се одушевљавају, заједнички идеали, заједнички народни јунаци,

[12] „Ако би се у Србији понашало у складу са светосавском традицијом, дакле традицијом Немањића, али и са традицијом европских народа, овај чин би требало да буде постављен другачије. Верске заједнице у Србији представљали би петријарх српски, примас српски и поглавар исламске заједнице, који би сви били по националности Срби, па би самим тиме били и српске патриоте." П. Милосављевић, (2008) „Између Светог Саве и Штросмајера", *Култура полиса* бр. 8. 9. 2010, Нови Сад, стр. 392.

заједничка патња, заједничко све што један народ чини народом." А краљ Никола је 1911. године у *Земљопису за ученике трећег разреда основнијех школа* записао: „Сви људи који живе у нашој домовини јесу Срби. У Црној Гори живе све сами, чисти и прави Срби, који говоре српскијем језиком. Већина су православне вјере, а има нешто мало римокатоличке и мухамеданске вјере, али треба знати да смо сви српскога поријекла и српске народности". Потом додаје: „Сваки Србин у Црној Гори треба да искрено и свесрдно љуби своју слободну домовину Црну Гору и да је чува више него свој живот".

Уместо закључка

Наговештаји демократске обнове, ма колико били скромних и ограничених домета, остављају наду да су процеси потпуне националне ренесансе не само преко потребни него и могући, упркос бројним изазовима и искушењима која стоје пред српским национом. „Иако је политичка модернизација била нека врста модернизацијског замајца, она ни у сфери политичке субјективизације нације није остварила завршни европски резултат. Срби су заиста крајем века конституисали националну државу и стекли независност, али процес стварања српске нације није тим чином био довршен. Иако је настављен и у двадесетом веку, па прекинут и разграђиван у обе Југославије, крајњи резултат ипак није био позитиван" (Деспотовић, 2008: 36). Актуелни процеси поновног српског националног дефинисања, како у идентитетском тако и у политичко-демократском смислу, отварају могућности за превазилажење историјских грешака и заблуда које су српски народ замало коштале биолошког и државног опстанка. Упркос свим изазовима, он има шансу на успех само ако у свом средишњем резултату буде поштовао давну светосавску поруку да се у нашем националном бићу преплићу источна и западна културолошко-цивилизацијска парадигма, па да само у њеној доброј хармонизацији лежи истински напредак српског народа, ма којој вероисповести припадао.

Литература

1. Асман А. (2002) *Рад на националном памћењу*, XX век, Београд.
2. Андерсон Б. (1998) *Нација, замишљена заједница*, Плато, Београд.
3. Батаковић Т. Д. (2000) *Нова историја српског народа*, Наш дом, Београд.
4. Батаковић Т. Д. (2018) *Златна нит постојања*, Catena Mundi, Београд.
5. Биговић Р. (2000) *Црква и друштво*, Хиландарски фонд, Београд.
6. Баркан Е. (2007) *Кривица нација*, Stylos, Нови Сад.
7. Базић Ј. (2003) *Српско питање*, Службени лист, Београд.
8. Велер У. Х. (2002) *Национализам*, Светови, Нови Сад.

9. Гелнер Е. (1997) *Нације и национализам*, Матица српска, Нови Сад.
10. Гиденс Е. (1998) *Последице модерности*, Ф. Вишњић, Београд.
11. Гавриловић Д. (2006) *Удари судбине*, Stylos, Нови Сад.
12. Гавриловић Д., Деспотовић Љ., Перица В., Шљукић С. (2009) М*итови национализма и демократија*, ЦХДР, Нови Сад.
13. Геру П. (2007) *Мит о нацијама*, Цензура, Нови Сад.
14. Дејзинг Г. (2005) *Религија и идентитет на Косову*, XX век, Београд.
15. Деспотовић Љ. (2008) *Српска политичка модерна*, Stylos art, Нови Сад.
16. Деспотовић Љ., Дробац М. (2008) *Геополитика и тероризам у времену глобализације*, Н. Сад, Stylos art, Нови Сад.
17. Деспотовић Љ., Гавриловић Д. (2007) *Рат и мањине*, ЦХДР, Нови Сад.
18. Димић Љ., Стојановић Д., Јовановић М., (2005) *Србија 1804–2004*, УДИ, Београд.
19. Димић Љ. (2001) *Историја српске државности*, САНУ – огранак у Новом Саду.
20. Достанић Д. (2013) „Схватање српског питања у Пиларовом *Јужнословенском питању*", у зборнику: *Српско питање на Балкану*, ИПС, приредио М. Суботић, Београд.
21. Екмечић М. (2002) *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист, Београд.
22. Екмечић М. (1999) *Срби на историјском раскршћу*, СКЗ, Београд.
23. Екмечић М. (2007) *Срби између клања и орања*, Завод за издавање уџбеника, Београд.
24. Церути Ф. (2006) *Идентитет и политика*, Политичка култура, Загреб.
25. Молар К. (2000) *Културни инжењеринг*, Clio, Београд.
26. Марковић С. (2015) *Национално без одијума*, Педагошки факултет, Сомбор.
27. Милосављевић П. (2008) „Између Светог Саве и Штросмајера", *Култура полиса* бр. 8, 9, 10, Нови Сад.
28. Семприни А. (1999) *Мултикултурализам*, Clio, Београд.
29. Стојковић Б. (2008) *Европски културни идентитет*, Службени гласник, Београд.
30. Смит Д. А. (1998) *Национални идентитет*, XX век, Београд.
31. Труд А. (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
32. Ћирковић М. С. (2004) *Срби међу европским народима*, Equilibrium, Београд.
33. Јовановић Б. (2013) „Религија као чинилац стварања и дезинтеграције српског националног идентитета", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
34. Јовановић С. (1991) *Сабрана дела*, том 12. Бигз, Београд.
35. Јансен С. (2005) *Антинационализам*, XX век, Београд.
36. Јеротић В. (1999) *Вера и нација*, Ars libri, Београд.
37. Јеротић В. (2002) *Србија и Срби*, Ars libri, Београд.
38. Кимлика В. (2004) *Мултикултурализам*, Цид, Подгорица.
39. Кедури Е. (2000) *Национализам*, ЦИД, Подгорица.
40. Купер Р. (2007) *Распад нација*, Ф. Вишњић, Београд.
41. Кнежевић М. (2013) „Геополитичност националног и религијског идентитета", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
42. Офе К. (1999) *Модерност и држава*, Ф. Вишњић, Београд.
43. Маус И. (2001) *Аспекти народне суверености*, Досије, Београд.
44. Хобсбом Е., Рејнџер Т. (2002) *Измишљање традиције*, XX век, Београд.
45. Хобсбом Е. (1996) *Нације и национализам од 1780*, Ф. Вишњић, Београд.
46. Ериксен Х. Т. (2004) *Етницитет и национализам*, XX век, Београд.
47. Хаселстеинер Х. (1997) *Огледи о модернизацији у средњој Европи*, Напријед, Загреб.
48. Перица В. (2006) *Балкански идоли 1 и 2*, XX век, Београд.

49. Plessner H. (1997) *Zakašnjela nacija*, Naprijed, Zagreb.
50. Путиња Ф., Стреф-Фенар Ж. (1997) *Теорије о етницитету*, XX век, Београд.
51. Руварац Д. (1997) *Ево шта сте нам криви,* Светлокомерц, Београд.
52. Ђорђевић Ж. (2012) *Сатирање српства у 19. и 20. веку*, Драслар Партнер, том I, II и III, Београд.
53. Суботић М. (2013) „Српски идентитет између језичкоетничког и верског начела", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
54. Степић М. (2012) „Српске земље у балканској апликацији стратегије обуздавања: југословенска и постјугословенска 'формула'", у зборниуку: *Разбијање Југославије*, ИПС, Београд.
55. Цвијић Ј. (2010) *Научне синтезе*, Империја књига, Крагујевац.
56. Петронијевић Д., Вељановић З. (2015) *Између чекића и наковња*, Мало историјско друштво, Нови Сад.
57. Поповић Б. Н. (2000) *Српски национални програм*, ДМТ, Београд.

2. ОД ИДЕОЛОШКОГ ЛУТАЊА И СРБОФОБИЈЕ ДО РАТНИХ ЛАЖИ И ЦИВИЛИЗАЦИЈСКЕ КОНВЕРЗИЈЕ

2.1. ИДЕОЛОШКА ЛУТАЊА СРБА – ОД ТРАДИЦИЈЕ ДО ТРАНЗИЦИЈЕ

Истраживање митолошких подручја друштвене свести и културолошких образаца натопљених митским садржајима увек је представљало занимљив научни ангажман, али и захтеван истраживачки напор проницања у жилаво и отпорно ткиво митолошких представа и образаца. Тај напор је особито тежак када се истражује подручје *политичке митологије*, јер је он по својим виталистичким и егзистенцијалним капацитетима „вечно" жива и активна представа о себи самима, о нашој колективној судбини, месту на светскоисторијској позорници идентитета, историјском задатку и религијској мисији коју треба да извршимо, о „светости" простора који треба да сачувамо, о опасном непријатељу који нам прети, и много других мање или више општих места у политичкој митологији сваког народа (нације). За разлику од митова теогонијског, космогонијског или митова антрополошког карактера, који тематизују божанску, космолошку или антрополошку димензију људског постојања, политички митови настоје да обликују вредносни систем и систем уверења људи, њихову перцепцију политичког поретка, друштвених односа који у њему владају, карактера државе, политичког ауторитета, хијерархије моћи, природе политичке власти, припадности националном идентитету и сл.

Политички митови имају особито важну улогу у стварању политичке подлоге којом се осмишљавају основе настанка и оснивања једне политичке заједнице. Ти тзв. *оснивачки митови* постају тако незаобилазан сегмент свести о конституисању сваког националног политичког поретка, без обзира на његову величину и карактер. Научно истраживање политичке митологије мора да пође од потребе да истражи и укаже на позицију *политичке идеологије* која стоји иза политичких митова, њену потребу да властиту перцепцију политичке стварности гради и „обогаћује" митолошким представама, а своје идеолошке поруке учини приступачним већем броју политичких конзумената стварајући лажну свест да су им нови идеолошки садржаји већ познати и прихватљиви.[1]

[1] Види: Љубиша Деспотовић, (2010) *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 6.

Наше истраживање политичких митова који се тичу српске политичке митологије настојаће да укаже на ону димензију политичких митова која у својој (манипулативној) суштини више жели да *искриви* него да *сакрије* неке важне чињенице из политичке стварности, а нарочито из политичке историје Срба. Али и функцију политичких митова коју је уочио Ернст Касирер, а која се тиче њихове прагматичне улоге да учвршћују друштвену солидарност, стабилизују заједницу, поготово да успоставе њен покидани историјски и државни континуитет, што је за Србе био тежак политички задатак више генерација уназад.

Истичемо заводљиву димензију политичке митологије, која са лакоћом успоставља готово лични однос *мита и конзумента*, на његову емотивну димензију, која митолошко мишљење чини маштовитим и питким за разлику од строге форме и сувопарне дисциплине рационалног мишљења. На сву драматургију коју у себи носи митска прича, на симплификовану представу о сукобу *добра* (ми) и *зла* (други), *реда* (поредак) и *хаоса* (опозиција), *божанских* (властита религијско-конфесионална форма) и *демонских сила* (друге религијско-конфесионалне форме*), пријатеља* (истомишљеници) *и непријатеља* (неистомишљеници*)* *у политици.* За историчаре, политикологе, социологе и антропологе мит је скоро увек прича из прошлости која има битно значење у садашњости. Недовољно прецизна и тачна, али усклађена са потребама данашњице коју тумачи, осмишљава, надограђује и чини пријемчивом или подношљивом.

Мит је приповест о томе како је та стварност настала и зашто је баш она важна за наше животе. Политички мит је све набројано, али још и више од тога – он је измаштана надоградња, необјективна и непрецизна опсервација стварности и прошлости. *Мит је*, парафразираћемо Ф. Фиреа*, контаминација прошлости потребама наше стварности*, *али истовремено и дотерана визија данашњице сликама из „херојске" прошлости.*

Као и религијски митови, политички митови такође имају једну карактеристику *флуидности* – несталности, променљивости, прилагодљивости, њихова форма је модуларна, а садржај иновативан. Оно што им је релативно стабилна карактеристика јесте функционална уклопивост, способност да очувају своју употребљивост и актуелност. Ни унутрашња значењска противречност и некохерентност не може да нашкоди њиховој уверљивости. *Колективна стрепња заједнице за својом угроженом егзистенцијом* налази се у дубинским структурама сваке митске представе. Митови бујају у немирним временима, када историјски догађаји убрзавају, када се распада не само политички и економски оквир живота једне политичке заједнице, већ и идеологија која ју је држала на окупу и представљала најчешће једино везивно ткиво које прожима структуру целе државне заједнице, набрекле од сопствених противречности. Простор

бивше Југославије био је плодно тло за развој и битисање разноликих митова.

Баратање *историјским полуистинама* које су заоденуте у формалну дисциплину неке од друштвених наука (историја, политикологија, социологија и сл.) наноси већу штету академској и политичкој заједници него говор заснован на потпуно лажним исказима. Лаж се лакше препознаје, раскринкава и демантује. Од лажи се брже одустаје кад се она открије, како они који је творе тако и они који је конзумирају. Са *полуистинама* је много теже. Њихова *површинска заводљивост* и пријемчивост чини да им се неизмерно верује. А веровање се, као по правилу, окреће оној страни полуистине која и ствара потребан *привид истинитости*. И као што је истицао Жак Ле Гоф, *вулгаризатори историје* (и не само историје) за свој успех могу да захвале потреби коју људи данас осећају – *потреби да узму учешћа у колективном памћењу народа коме припадају*. Та потреба, понекад исказана и као страст, посебно је повећана у временима великих криза или ратова, када су узбуркани духови нација и њихова психолошка тежња за сигурнијим историјским уточиштем – *херојска прошлост, на пример* – која надахњује и крепи. „Значај историјске свести је у томе што се појавом те свести (у предању мита, легенде, поезије, трагедије, литургије) једна генерација поистовећује са претходном, 'налази свој идентитет' у претходним, па и давно изумрлим генерацијама. То значи да се онда претходне генерације у том идентитету јављају као живе пред очима наше генерације" (Видовић, 2018: 189).

Срби и либерализам – реформе да, промене не

Допринос српских либерала српској политичкој митологији је несумњиво значајан, а један од најпознатијих политичких митова који су тзв. светоандрејски либерали заступали јесте и *мит о српској демократичности*. Средином деветнаестог века у Србију преко првог европски образованог нараштаја пристижу идеје и вредностима које су имале либерални набој и инспирацију. Млади у европским метрополама, образовани Срби, доносили су либералне идеје са жељом да заосталу и неразвијену земљу модернизују по узору на своје европске узоре. Тај *реформаторски и модернизаторски набој,* али и напор, наилазио је у Србији тога времена на жестоке отпоре и оспоравања. Како код тадашњих политичких главешина одраслих под оријенталном стегом и окупацијом (свиклих на политичку тортуру и насиље), тако и код самог народа који је требало да трпи жестоке последице друштвених промена мењајући стечене навике, менталитет и свој тегобни егзистенцијални оквир и основу.

Либерални нараштај тадашње Србије био је опијен национализмом мацинијевског типа, сав припрaван да властиту земљу ослободи од вишевековне окупације, избори њену независност и постепено је учини модерном, развијеном и демократском државом. Проблем је лежао у специфичном прилагођавању либералних идеја и вредности властитом националном хабитусу. Голема љубав и опијеност вредностима колективног карактера српског народа често је била велика препрека реалној процени модернизацијског капацитета земље. По њиховом саморазумевању, тзв. природна демократичност српског човека била је одлична подлога за развој демократског система у Србији. Политичку модернизацију Србије желели су да изведу по узору на идеале и тековине Француске револуције и британског парламентаризма. „Светоандрејски либерали носили су још једну важну карактеристику свог идеолошког и програмског деловања. Били су убеђени српски националисти. Вера у природну склоност српског духа ка демократији и традицијом утемељеног самоуправног етоса била је више него доминантна одредница њиховог схватања. **Либерализам под окриљем национализма** била би кратка али прецизна одредница њихове идеолошке профилисаности. (...) Они су били и остали превасходно српски националисти. Либералне идеје дошле су само као надградња националистичке опредељености. Либерализам се само прилагодио национализму и постао његов логичан наставак" (Деспотовић, 2008: 75).

Још један од занимљивих облика митова, али и мистификација српских либерала тога времена, била је *вера – мит* о томе да *политичка традиција и менталитет српског народа* дају за право српском човеку да гаји велику дозу оптимизма у погледу српског приближавања европској заједници народа онога времена. Слободарска политичка традиција и демократски етос српског народа доживљавају се као *незаобилазни фактори српске модернизације,* који ће убрзаним путем довести Србију у жељену политичку будућност. „Ова одвише смела и не баш добро образложена идеја један је од покушаја да се премости цивилизацијски јаз који је делио Србију од жељеног европског окружења. Свесни реалне потребе модернизације, али и извесног српског хендикепа (турска окупација), либерали покушавају да премосте вишевековне бездане тражећи корене *српског европејства и цивилозованости у времену немањићке традиције,* са једне стране, али и у извесним народним установама које су биле производ потребе пуког егзистенцијалног преживљавања за време окупације, као што је задруга, на пример. У тим патриотским настојањима њихов романтичарски занос често је односио превагу над потребом рационалне аргументације. Та слабост према властитој политичкој и културној традицији, као и јака вера у простосрдачност српског човека, учинила је њихов либерализам популистичким, половичним и противречним" (исто, 78).

Пратећи суштински однос својих либералних узора са Запада, озбиљни српски политичари и државници деветнаестог века, какав је несумњиво био и Јован Ристић, примењивали су политичку праксу која је према грађанима стварала привид сталних политичких и друштвених реформи које тобоже нужно воде политичкој слободи и демократији. Исти став имао је овај српски либерални првак друге половине 19. века према потребама политичких реформи у Србији. И он је *политичке промене и реформе* видео као *нужно зло* које треба с мером и опрезношћу уводити у политички живот Србије, тако да се никако не угрози постојећа власт и њене политичке привилегије. „И на примеру устава од 1869. године (чији је творац био управо Ј. Ристић) може се илустровати његов став према политичким реформама и политичким променама. *Политичке реформе Ристић је доживљавао и поимао као нужно средство очувања власти, које треба примењивати само у крајњој изнудици, умерено и површно, без задирања у корените промене.* Он их је доживљавао, како истиче Јовановић, и као 'неопходно потребну меру владалачке безбедности'. (...) Ако бисмо ову политичку логику могли формулисати на веома кратак начин, мислимо да би могла гласити овако: **реформе да, промене не**. Заводљива јер је пружала привид реформског става, а опет сигурна јер је чувала постојећи поредак ствари" (исто, 95–96). Ову политичку логику и практичну методологију владања прихватиће готово сви политички посленици који су долазили после Јована Ристића у нашој Србији. Од онда па до данас реформе су само маска за недостатак коренитих промена у друштву, и што је већа халабука српских политичара о њиховој наводној потреби, то је стерилнија политика иза које се они крију у недостаку искрене намере да Србију истински модернизују и демократизују.

Трагедија српског националног бића на најжешћи начин показаће се у XX веку. Оно што је била највреднија тековина нараштаја деветнаестовековне Србије биће на готово сраман начин проћердано у том веку и Срби ће се на његовом крају поново наћи пред задатком да изнова стварају модерну националну и демократску државу. Мисао Светозара Марковића да се Срби стално врте у једном коловрату биће на болно истинит начин поново потврђена (Деспотовић, 2008: 215).

Идеолошка конфузија и антимодернизацијски учинци

Насупрот српском државном дисконтинуитету који је настао у 20. веку (Краљевина Југославија, СФРЈ, СРЈ и СЦГ), *идеолошка и политичка конфузија* њене политичке елите остварила је *завидан временски континуитет*. И у деветнаестом и у двадесетом веку српско друштво и његова

друштвена елита у великом делу показују сталну тенденцију идеолошког лутања, неразумевања властите политичке оријентације, као и геополитичке позиције Срба и саме Србије. „Српско друштво у времену свог модерног конституисања, почев од тзв. 'српске револуције' почетком 19. века, имало је континуирани проблем проналажења друштвеног консензуса у вези са вредностима које је српски народ током своје историје остварио. Сукоби, ратне катаклизме, надзирани парламентаризам, ауторитарни режими, идеолошка индоктрираност, национална неуравнотеженост, као и друштвена клаустрофобија онемогућили су постојан временски континуитет развоја који би омогућио артикулисање вредности" (Марковић, 2015: 130). То *политичко-идеолошко лутање комбиновано системским аутошовинизмом* производило је сукобе и грешке које су скупо коштале српски народ у 20. веку. Његово историјско и геополитичко тумарање се наставило, а егзистенцијалном страдању као да нема краја ни данас. Покушајмо бар у назнакама да наговестимо његове разлоге и корене.

У контексту титоизма, као комунистичке идеологије која је била заснована на антисрспкој политици, остварени су стравични порази српске националне идеје, а цео национални корпус је давастиран и первертиран до непрепознатљивости. Политички анестезиран и идеолошки блокиран, српски политички образац је потпуно затомњен, пригушен и девастиран. У таквим околностима дубоке политичке анестезије српског народа, Брозова клика је извршила читав низ трагичних ампутација на националном, културном, територијалном и идентитетском ткиву Срба, а његов корпус потпуно је докрајчен и бездушном економском пљачком. „Идеолошка анестезија српске духовности и српске политичке културе у том времену готово је сасвим избрисала изворни лик и карактеристичну силуету српског историјског и политичког лика, преокрећући га у времену и простору. Из такве духовне регресије, магле и забуне у народу, укључујући и образоване слојеве, касније су произашли трагични историјски неспоразуми, лутања, губици и порази српског народа, који се настављају до самог краја 20. века" (Матић, 2000: 16).

У *синхронијској* равни посматрано, у последње две деценије на власти је *неолиберализам на Западу и неокомунизам (необољшевизам) у земљама транзиције*. Треба напоменути да се тај транзициони неокомунизам у већини земаља вешто прикрива(о) либералним огртачима. Реч је, наиме, о две врсте бољшевизма, ако за пример узмемо искуство Србије. *Први ешалон бољшевизма (**национал-бољшевизам**)* чинили су они политички кругови који су деведесетих година прошлог века примењивали примитивну форму употребе национализма (био је то ефикасан начин да се сачува власт), чувајући притом недирнутим бољшевички начин владања, али и

политичку перцепцију стварности засновану на старим социјалистичким митовима и сликама. *Други ешалон бољшевизма (**либерал-бољшевизам**)* регрутован је из тзв. друге и треће генерације партијске врхушке социјализма, преодевен у *либерално-демократску форму политичког организовања,* а у почетку транзиционих процеса лоциран је углавном у *опозицији*. Обе верзије бољшевизма (неокомунизма) туђи ће се на развалинама *старог поретка*, неспремне да га истински реформишу – демократизују спровођењем економских и политичких реформи. Обе политичке клике вуку корене и легитимитет за своју политичку мисију из старог комунистичког мита о томе да су само они од историје позвани да изврше политичке и социјалне реформе и створе нови социјални поредак. „Последњи, али нипошто мање важан, био је мит (митови) према којем су једино комунисти били кадри да извуку југословенско друштво из релативне заосталости и да реше национално питање" (Шљукић, 2010: 60). А како су га решавали, јасно истиче наш историчар Душан Батаковић када указује на катастрофално лош третман Срба у државном оквиру и идеолошком окриљу југословенских комуниста. „Титово федерално решење националног питања у комунистичкој федерацији било је прихваћено као логично и прихватљиво. У тој двоструко негативној политичкој коњуктури, и са Запада и са Истока, српско питање је препуштено вођству КПЈ, које га је решило на начин који је био комбинација старих хабзбуршких и међуратних московских решења" (Батаковић, 2018: 170).

Ни ова друга форма бољшевизма, *либерал-бољшевизам*, упркос декларативном залагању за демократске промене, неће одолети искушењу да у процесима *предаторске приватизације опљачка сопствене грађане* и тако себе на убрзан начин конституише као *нову политичку класу* која поред политичке власти и медијског монопола располаже и *респектабилним економским облицима капитала и моћи.* Декларативно заклињање на верност грађанима и посвећеност демократским реформама представља ритуално понављану политичку тираду којом се уз снажну медијску манипулацију *малолетно грађанство Србије* држи у перманентном стању идеолошке полухипнозе (анестезије). „Смео и свестан грађанин био је потребан док је власт освајана. Сада је потребан грађанин претворен у политичку овцу да би кротко примао све што му власт подастре. Уместо педагогије грађанског друштва на нивоу 'жељене' политичке културе, на делу је пацификовање путем медијске пропаганде уз титулисање називима 'свесних и еманципованих грађана', свих оних који су уз власт и не оспоравају њену политику" (Брдар, 2007: 146).

Оно што је заједничко политичким партијама неокомунистичког блока, упркос варљивим сликама политичке самолегитимизације (које су

стварале привид политичких разлика), јесте *бољшевичка метода владања*[2] заснована на *ауторитарној и арбитрарној политичкој вољи,* која је остала недирнута, као и *партијска свест* у којој се политички противници перципирају као **непријатељи** које није довољно поразити на изборима, већ их треба искоренити и елиминисати из политичког живота (било је примера и бруталне физичке ликвидације). „У име демократије и правне државе јавно се упражњава педагогија нетрпељивости и арогантне игноранције, уз повремене захтеве за хапшењима опонената. Све се то изводи уз здушну асистенцију свакојаких стручњака за домаће, међународно и хуманитарно право – што води слутњи да неће бити нарочито раширене бриге због изостанка 'жељених' реформи" (исто, 2007: 144).

Заједничка им је такође и унутар партијска недемократичност и '*фирер принцип'* у руковођењу партијским и укупним политичким животом земље. Показало се тако да је лакше у формалном смислу реформисати и демократизовати политички систем земље него ли суштински променити властити политички хабитус и методе владања. „Преостаје закључак да демократија није потребна ни 'другој Србији', као што није била потребна ни 'првој'. Једино је неопходно да изгледа као да им је до ње животно стало. А по Михелсовом правилу, ови данас причају да је има 'више него икад', на исти начин као што су причали они од јуче (и они од прекјуче). Манипулација народом је још компактнија, а новина је у томе што 'прича о демократији' има важење демократије на делу. Зато пристајање на владајућу причу о њој појединцу обезбеђује легитимизацију 'просве-ћености', а тиме и улазницу у 'друштво демократа'. У контрасту с тим, свако ко тражи демократију на нивоу 'транспарентне политичке прагматике', нарушава одавно уиграна правила, тако да мора да буде избачен из игре" (исто, 150).

Да се на овом месту присетимо нашег филозофа Милана Ковачевића, који је у својој сјајној књизи *Преображаји праксе* луцидно показао на примеру деветнаестовековне Србије **како је лакше било истерати Турке из Србије него ли из себе.** Ова својеврсна **телеологија насиља,** практикована током вековне турске окупације, пустила је дубоке корене у српском политичком бићу. Поново се показало да се Срби, као народ али и Србија као њихова држава – матица, стално врте у својеврсном *политичком коловрату*. А особито њена политичка елита, везана за своју *серијалну праксу институционализоване групе,* чија је основна логика оп-

[2] Историјске карактеристике ове методе владања су следеће: примена бруталног револуционарног терора, злоупотреба репресивног апарата државе према политичким противницима, примена политичког насиља, гажење елементарних стандарда људских права и слободе грађана, тоталитаризам, арбитрарност, ауторитаризам и сл.

станак на власти по сваку цену.[3] Комунистичка идеологија и њена бољшевичка пракса учинили су да ова *политичка дезоријентација* Србије потраје много дуже него што је у темпоралном смислу трајао њен институционални поредак власти. Неолиберална фаза развоја српског друштва наставак је те *политичке и идеолошке конфузије* која обележава српску политичку историју последња два века, а по свему судећи остаће још дуго њено маркантно политичко обележје.

Политичке коалиције које се стварају након избора у Србији добар су пример за илустрацију претходног става. Сачињене од идеолошки инкопатибилних политичких опција, од остатака „старог режима" и „досовских патрљака", измешане политички и генерацијски (од бившег комунистичког естаблишмента)[4], оне представљају *конфузну политичку формацију* која једино сведочи о важности вршење политичке власти, чак и по цену стрмоглава изван сваке политичке начелности и потребе истинског демократског преображаја Србије. „Нова / стара лева десница у ствари је подмлађена и модернизована компартијска и државнопартијска номенклатура. Из преживелог и прилагођеног дела посттитоистичке партијске бирократије настала је преименована левица. Еволуирајући од некадашњег 'плурализма самоуправних интереса' до 'беспартијског плурализма', номенклатура је потом генерисала протоплурализам властитим процедурама, често из властитих редова. (...) Странке постоје, вођства и лидери такође; и једни и други се бучно оглашавају у медијима; стање, дакле, личи на плурализам, а опет није у свему плурализам, бар не онако како би требало да буде" (Кнежевић, 2006: 15).

Иако заодењута либералним плаштом и заклета на лојалност глобалистичким елитама, локална политичка елита (а следе је економска, академска, медијска и др.) није одступила од свог омиљеног и провереног метода владања, а он је по својој унутрашњој суштини и логици *политички метод бољшевизма*. Упркос свим пропагандним напорима да се актуелне политичке промене и друштвене реформе прикажу као демократске и у либералном духу, оне су остајале у оквирима старог режима, настојећи да преузму све важније центре његове политичке власти и моћи. „Уместо

[3] „Иако онтолошко ништавило, група постоји практично свуда, оставља трагове своје практичне моћи. Настојећи да надживи разлоге свог образовања, група се преображава, довија и, да би се сачувала од распадања, проналази заклетву, страховладу, братство, инерцију, ауторитет, државу, суверена – док се и сама не институционализује и не западне у летаргију бирократизма и стереотипног делања." М. Ковачевић, (1985) *Преображаји праксе*, Просвета, Београд, стр. 9.

[4] Види књигу Зорана Петровића Пироћанца (2012) *Nomenclatura Serbika 1982–2013*, ИПС, Београд, стр. 211.

реформе државе и њених институција у правцу модернизације и веће рационализације, добијен је дисфункционални амалгам, с капиларним продором неформалних и невладиних тела у правцу запоседања државе изнутра. Притом уместо једне партије главну реч води неколико невладиних организација, које делују мимо закона и нетранспарентно што се тиче јавности, а под заштитом још увек живог, фантомског ауторитета државе" (Брдар, 278).

„Политичка револуција" извршена 5. октобра 2000. године са власти је брутално „почистила" део снага старог режима, на челу са неприкосновеним политичким ауторитетом Слободаном Милошевићем. Али тај својеврсни политички преврат који је учинила политичка опозиција која се прогласила демократском, упркос пропагандним најавама о коренитим променама државе и друштва, једино што је успела „успешно" да уради јесте да овлада центрима моћи и институцијама власти старог поретка. Дубина, темпо и ширина друштвених реформи биле су толико скромне да је суштина политичког поретка власти који је васпоставио још Слободан Милошевић остала готово недирнута.

Главни напор „нових реформатора" био је усмерен управо на преузимање и контролу центара моћи старог режима. „На чему је почивала таква Ђинђићева успешност у ширењу моћи? Његово упориште није било у бирачком телу. Као и Милошевић пред крај владавине, он и његова странка нису могли да рачунају на више од 20% бирача. Али, као и Милошевић, Ђинђић је са 20% бирача имао готово 100% власти. Као и Милошевић, био је изнашао добру 'политичку формулу'. Код Милошевића ту формулу сачињавали су национализам и антиглобализам. Код Ђинђића формула се састојала из реформи и модернизације. Ђинђић је, наиме, успоставио својеврсни идеолошки монопол на реформе и реформизам. (...) Те снажне структуре ауторитарног система једноставно су биле одвећ јаке за Ђинђића и његов амбивалентан карактер. Уместо да реформише систем, он се у њему одомаћио. Сва промена свела се на замену налепнице 'национална влада', која је стајала на демократској фасади устројства, жигом 'реформска влада'" (Антонић, 2006: 102–104).

У земљи се након брутално ликвидације премијера Зорана Ђинђића, иако звучи парадоксално, још више убрзао процес конституисања тзв. *антилибералног картела*. Сабран око *либералног мита о слабој држави,* овај новоформирани политички центар моћи преузео је главне полуге власти усмеравајући све важније политичке, економске и друштвене процесе у земљи. Према колеги Слободану Антонићу, антилиберални картел је својеврсни конгломерат страних и домаћих структура које својим деловањем настоје да остваре потпуну контролу над политичким и економским процесима у Србији.

Антилиберални картел се формирао од четири политичко-интересне групације. **Прву** интересну групу чине *међународне бирократе*. То су политичари и чиновници из Вашингтона, Брисла, Лондона, Берлина, Париза и сл. Они су део глобалне политичке класе. У њу свакако спадају *амбасадори значајнијих западних земаља, представници ЕУ, службеници разних међународних агенција, новчаних институција, невладиног сектора, међувладиних организација* и сл. „Налазе 'партнере' у државном апарату, дају им новац за реформе и усклађивање са стандардима, и на крају оцењују 'постигнућа' и 'домашаје реформи'. (...) Отуда ће скраћени назив за ову скупину бити – ***евалуатори***" (исто, 36).

Другу групу чини *зависна домаћа политичка елита.* Они по сопственој легитимацији припадају евро-атлантистичком и реформско-модернизацијском сталежу. Њихов задатак је да строго спроводе упутства евалуатора и контролишу процесе транзиције у Србији. „За то су, заузврат, награђени могућношћу несметаног претварања властитог политичког капитала у економски (током поступка приватизације). То ће рећи – награђени су могућношћу неограничене пљачке (наравно, само властите државе и властитог народа). (...) Скраћени назив за ову фракцију биће **– *реформатори***" (исто, 36).

Трећу интересну групацију чини *месна подружница транснационалне власничке класе* у Србији. То су најпре домаћи тајкуни, спрегнути пословним везама с међународним капиталом. (...) Њихов задатак је да образују картел који ће обезбедити „отворено" и „стабилно" тржиште. (...) Али, најважнији задатак ове фракције јесте обезбеђење новчаних награда реформаторима (али врло често и евалуаторима) кроз системску корупцију. Скраћени назив за ову фракцију биће – ***бизнисмени*** (исто, 37).

Четврту интересну групацију чине *транснационалне опслужујуће класе*. „То је домаћа академска, медијска и културна елита која проповеда и одржава идеологију 'реформе', 'модернизације' и 'евроатлантске интеграције'. Њен главни задатак је да оправда старатељство реформатора и евалуатора над властитим народом и земљом. Њен назив би могао бити ***мисионари.*** „Када сам у мају 2001. године у *Хелсиншкој повељи* прочитао израз 'евро-Срби', слатко сам се насмејао. У уводнику тог броја, наиме, стајало је да у Србији, осим Срба, живе и извесни 'евро-Срби'. Они насељавају, писало је тамо, углавном Војводину и Београд, и играју 'главну улогу' у европеизацији Србије. Што је, ваљда, у Србији више тих евро-Срба, а мање оних 'обичних' Срба, Србија ће пре ући у Европу" (Антонић, 2007: 147). Овакви и слични бизарни примери показују не само висок степен „посвећености" мисионарске „елите" извршењу своје малигне мисије, већ и патолошко одсуство елементарне националне одговорности и достојанства.

„Потенцијал грађанског друштва сведен је на интелектуалне кружоке и НВО, издржаване страним донацијама, од којих живо грађанско друштво не може да дође до речи, а уз то губи вољу за ангажовањем јер му не види смисао. Реч је о потчињавању државе симулакруму грађанског друштва, то јест групицама 'зналаца' чија експертиза нигде није верификована, које никада нико нигде није бирао, а који воде рачуна да своју легитимност не проверавају пред грађанима, на изборима. Зато, иако неће да буду политичке партије, понашају се као да то јесу" (Брдар, 2007: 278).

Није тешко закључити из досадашње аргументације да Србија данас нема своју *друштвену елиту*. Она је током 20. века у више наврата буквално посечана, што у крвавим ратовима за ослобођење што због идеолошког остракизма или насилне верско-националне конверзије. Оно што данас у Србији *симулира* друштвену елиту јесу разједињени слојеви носилаца *финасијског капитала* (тајкуни), *друштвеног капитала* (политичари) и *симболичког капитала* (професори, официри, уметници и спортисти). Тек када се током дугог рада времена и финог друштвеног филтрирања проседе и обједини **друштвени слој елите од вредности** чији ће сваки припадник понаособ у могућој рационалној сразмери обједињавати сва три облика капитала (финансијски, друштвени и симболички), моћи ћемо да говоримо да је Србија поново задобила своју *друштвену елиту*. Надамо се да ће у времену које долази у њој потрајати довољно дуг период мира и да ће се током његовог трајања сабрати довољно политичке мудрости да се то коначно и деси. Или ћемо опет поновити судбину Србије са краја 19. века, када није имала изграђену друштвену елиту, о чему је сведочио и Слободан Јовановић.

То је последица, по Јовановићу, тога што ми немамо политичара коленовића, „међу нашим политичарима преовлађују два типа: интелектуалац скоројевић и сеоски газда". И један и други једнако незгодни и једнако неумерени. *Интелектуалац скоројевић* је у исто време и школован и примитиван, без довољно дугог посредовања времена које би кроз неколико генерација облагородило његово политичко и културно биће. Заражени странчарством и незајажљивом амбицијом, политику доживљавају као пречицу за брзи социјални напредак и промоцију. А власт као средство за материјално богаћење и политички обрачун са опонентима. *Сеоски газда*, осион и необразован, пун је пара али и оне примитивне патријархалне силе која му не дâ да мисли и мери, већ да тера и гази. Осветољубив и склон инаћењу, превасходно дела по нагону и страсти, а не по рационалној процени. Највише заступљен у радикалној странци, он ће диктирати партијску политику и формирати опште мишљење сељачког мњења. Када су у сукобу, по мишљењу Јовановића, овај други има више снаге и куражи, јер је социјално боље утемељен, а обично и финансијски спре-

мнији од новог, тек излученог интелектуалца. „Журбу интелектуалца у европеисању установа сељак успорава и кочи. Интелектуалац, и онда када није демократа, има у својој реформаторској захукталости нечег револуционарног. Сељак, и онда када је демагог, представља због свог отпора новим државним издацима једну конзервативну снагу" (Деспотовић, 2008: 212).

Трагичне билансе српског националног посртања у 20. веку, које су се наставиле све до наших дана, сажео је академик Добрица Ћосић када је оценио да је: „Србија ушла у 20. век развијајући се по европском путу, са демократским поретком, на економском и културном уздизању, одржавши политичке и ратне победе. А 20. век завршава у националној депресији, са недемократским и криминализованим друштвом, претрпивши војне и политичке поразе. Почетком века ми смо били народ наде, крајем века постали смо народ који је изгубио спокојство, народ програнича и избеглица" (Ћосић, 2003: 43). Трагедија српског националног бића на најжешћи начин показаће се у XX веку. Оно што је била највреднија тековина нараштаја деветнаестовековне Србије биће на готово сраман начин проћердано у 20. веку и Срби ће се на његовом крају поново наћи пред задатком да изнова стварају модерну националну и демократску државу. Мисао Светозара Марковића да се Срби стално врте у једном коловрату биће на болно истинит начин поново потврђена.

Закључак

Као сумарни резултат досадашњег деловања антилибералног картела у Србији, грађанско друштво остало је неразвијено, а национална држава у рушевинама. **То је стање готово потпуне аномије и беспоретка: државе без суверенитета, територије без граница, нације без државе, медија без слободе, политичара без одговорности, грађана без цивилности, друштва без друштвености, економије без благостања, радника без запослења, села без сељака, образовања без знања, младих без перспективе, вере без духовности, идентитета без нације, етике без морала, норми без вредности, либерализма без демократије, политике без бољитка, реформи без промена, власти без мудрости, елите без племенитости, богатих без душе и сиротиње без наде.**

То је кошмарно политичко стање у коме репаганизовани демос Србије и даље кошмарно бауља Балканом очајнички трагајући за најбољим тековинама националне баштине, у покушају да на њеним темељима осмисли властите путеве демократског развоја и државне обнове. Нажалост, Срби до данас нису успели да пронађу и на националном нивоу усагласе

рационално језгро социјалне формуле која би им омогућила стабилан и модеран развој, а да у исто време сачувају најбоље вредности из своје националне традиције.

Литература

1. Антонић С. (2006) *Елита, грађанство и слаба држава*, Службени гласник, Београд.
2. Антонић С. (2007) *Срби и „Евро-Срби”*, Чигоја, Београд.
3. Антонић С., Павловић Д. (2007) *Консолидација демократских установа у Србији после 2000. године*, Службени гласник, Београд.
4. Брдар М. (2007) *Српска транзициона илијада*, Стулос, Нови Сад.
5. Брдар М. (2002) *Филозофија у Дишановом писоару*, ИК Зорана Стојановића, Нови Сад.
6. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Катена Мунди, Београд.
7. Валерштајн И., (2005) *После либерализма*, Службени гласник, Београд.
8. Видовић Ж. (2018) *Срби у Југославији и Европи*, Катена Мунди, Београд.
9. Вујачић И., Стојановић Б., Лакићевић Д., (2007) *Теоретичари либерализма*, Службени гласник, Београд.
10. Гавриловић Д., (2006) *Удари судбине*, Stylos, Нови Сад.
11. Греј Џ., (1999) *Либерализам*, Цид, Подгорица.
12. Галбрајт К. Ј. (2007) *Добро друштво*, Алгоритам, Загреб.
13. Деспотовић Љ. (2008) *Српска политичка модерна*, Stilos, Нови Сад.
14. Деспотовић Љ. (2010) *Политички митови и идеологије*, Каирос, Сремски Карловци.
15. Клајн Н. (2009) *Доктрина шока*, Самиздат Б92, Београд.
16. Кнежевић М. (2006) *Подељена моћ*, ИИЦ НСПМ, Београд.
17. Ковачевић М. (1985) *Преображаји праксе*, Просвета, Београд.
18. Матић М. (2000) *О српском политичком обрасцу*, ИПС, Београд.
19. Марковић С. (2015) *Национално без одијума*, Педагошки факултет, Сомбор.
20. Чапо Е. (2008) *Теорија митологије*, Клио, Београд.
21. Ћосић Д. (2003) „Српска политика у другој половини 20. века”, у: *Велика Србија*, СКЗ, Београд.
22. Петровић З. Пироћанац (2012) *Nomenclatura Serbica 1982–2013*, Институт за политичке студије, Београд.
23. Шљукић С., Деспотовић Љ., Гавриловић Д., Перица В., Великоња М. (2010) *Митови епохе социјализма*, ЦИДП, Нови Сад.

2.2. СРБОФОБИЈА И ЊЕНИ КОРЕНИ

Увод

Основна политичка функција *социјалних страхова (фобија*) одавно је у друштвеној науци опсервирана као контролисана и планска делатност усмерена на постизање идеолошке, политичке и националне мобилизације зарад остварења неких циљева моћи, или пак ширења социјалне панике како би се у стању индукованог хаоса а кроз „доктрину шока" лакше остварили зацртани интереси политике. Најчешће се социјалне фобије користе као средство за успешну припрему јавног мњења за вођење пропагандног рата и оправдавање ратних разарања као дела оружаног напада на неку земљу или нацију. Модерна технологија и системи масовног комуницирања данас су назначену функцију социјалних фобија усавршили до крајних граница медијске манипулативности. Њени негативни учинци су се дисперзовали захвативши готово све припаднике једног друштва. Понекад се манипулација ширила на читава друштва једног цивилизацијског и културолошког круга, па и шире, све до граница планетарне индоктринације. Но, без обзира на бројност средства и усавршеност метода којима се *манипулација* изводи, основна интенција генарисања социјалних фобија одвајкада је била усклађена са примарном потребом контроле и намером да се кроз руковање стварима и људима постигне неки планирани циљ моћи.

Савремени појам *манипулација*, као једно од средстава контроле понашања великог броја људи, карактеришу следећи важни аспекти:

– манипулација је безболно убеђивање људи који тог чина најчешће нису ни свесни, јер је он растерећен осећања принуде;
– манипулација се темељи на добром познавању човека, особито његових социопсихолошких карактеристика и понашања, што доприноси увећању степена њене ефикасности;
– манипулација је посредована високо софистицираним средствима масмедијских и комуникационих система чија је манипулативна моћ достигла огромне размере.

Све више расте зависност јединке од институционализованих форми информисања, који најчешће настоје да јачају монопол у комуниколошкој равни. Због извршене специјализације поделе рада, појединцу је тешко да сâм и без помоћи медија склопи властиту слику стварности. Од грађанина

је прилично успешно скривена манипулативна суштина комуникационе делатности стога што она нема обавезну форму јавне презентације као облика политичке моћи. Намерно је отежана ефикасна контрола самог процеса, средстава, али и креатора манипулација, особито ако они долазе из поља институционализоване сфере државне политике или приватног капитала. „Ђуро Шушњић сматра да у економској области манипулација потрошачима узима облик рекламе; у политичкој области манипулација бирачима узима облик пропаганде; у педагошкој области манипулација ученицима и студентима узима облик индоктринације; у области слободног времена манипулација укусима и нагонима узима облик индустрије забаве; у области религиозног живота манипулација верницима узима облик религиозних проповеди" (Коковић, 2007: 115).

За разлику од *пропаганде,* која има јасну намеру да обликује јавно мњење и да га подстакне на снажну политичку акцију и делатност, у временима криза и ратних сукоба хушкање на обележеног непријатеља, иза чега обично следи спонтана или организована акција маса, *индоктринација* има основну функцију да систематски и контролисано шири политичку идеологију, тако да она постане **трансферисани поглед на свет,** општеприхваћен од стране читавог друштва. Производња *стереотипија,* нарочито оних које подржавају и преносе медији масовног комуницирања, имају карактеристику типизираних, чврстих и клишеизираних представа и искривљеног схватања о одређеним друштвеним појавама или објектима (национална, верска, религијска или расна припадност – група), која имају широку распрострањеност и дубоку укорењеност у једном друштву. Стереотипи се преносе и путем васпитног система, породице и друштва, а честа је појава да се социјализују као последица некритичке генерализације одређених искустава или пак плански пројектованих ставова о неком или о нечем, креирајући колективну представу читавих генерација. „Политичка борба се води у пољу активне јавности, па читаве социјалне групације, иманентно људској природи, скрећемо ка пожељним обрасцима. За разлику од рекламе, чији је циљ да утиче на понашање у комерцијалне сврхе ослањајући се на ирационалну свест, дезинформација заобилазним средствима покушава да нас убеди да смо политички у праву, при чему се не бирају средства и садржаји" (Јевтовић, 2003: 171).

Стереотипи представљају унапред формиране ставове и представе, често и предрасуде које се лако усвајају, иако су лишене објективности. Оно што стереотипима даје акциону снагу и привлачност јесте њихово наликовање реалној стварности. Они су најчешће некакве слике или скице одређене појаве или објекта о којима не постоје објективна сазнања (или се она намерно искривљују), па нам стереотипи представљају помо-

ћне обрасце за класификацију и објашњење. Отуда и њихова привлачна снага манипулативности, која је развојем медија опасно потенцирана, како због политичких тако и због профитерских интереса. Стереотипи, нарочито они који се односе на припаднике других нација или конфесија, увек су праћени и појачавани снажним емоцијама које додатно упрошћавају и искривљују чињенице. Стереотипије су у највећем броју случајева последица делатности *скривених институција моћи*, било да се оне лоцирају у сфери државне политике или економских интереса. Они не само да производе највећи део стереотипа (стављајући их у функцију својих циљева и потреба), већ их вештом манипулацијом претварају у „природни" ред ствари, формирајући илузију њихове нормалности.

Стереотипије, као и фобије, често на директан начин утичу на производњу онога што се у социологији и социјалној психологији означава као *морална паника*. „Ово упућује на неколико становишта битних за разумевање феномена *морална паника*. Прво, јављају се у облику кампања (крсташких похода) које трају непрекидно током неког периода, било кратког или дугог. Друго, оне одговарају људима узнемиреним очигледним раслојавањем или сломом одређеног друштвеног поретка, што их на неки начин угрожава. Треће, оне показују да су моралне смернице нејасне. Четврто, политичари и одређени део медија просто жуде да поведу кампању и предузму акције за које тврде да ће зауставити опасност. И, на крају, аутор коментара закључује да морална кампања сасвим занемарује праве разлоге друштвеног слома" (исто, 129).

У трагању за коренима *србофобије*, па и фобија као свесно раширених страхова од некога или нечега, морамо поћи од постојећих социокултуролошких разлика. Разлике које постоје на нивоу цивилизацијско-културолошких образаца могу бити основа за конструкцију страха према некоме. Но, да би та конструкција имала дуго трајање и ефикасност, она мора да погађа неки дубински интерес онога коме се тај страх пласира, као и онога који тај страх формира и шири. У основи свих фобија које се темеље на постојању различитих културолошких образаца, пре свега, леже разлике које се могу ситуирати у сферу *религијско-конфесионалних особености*. Али саме разлике као такве нису довољно јак основ да се само на њима гради капитал социјалних и политичких фобија. Главни покретачи, пре свега, јесу *интереси* који из тих разлика проистичу и који се вештом манипулацијом прикривају, гурајући у први план очигледан оквир *идентитетских и културолошких особености* које и није потребно посебно објашњавати, јер је њихова саморазумљива очигледност, тј. нешто што по дефиницији треба да утиче на уверљивост произведених фобија. У корену свих фобија најчешћа основа су разлике религијско-конфеси-

оналних садржаја и нарочито снажних интереса који произилазе из потребе ширења и успостављања контроле и доминације на што ширем геополитичком простору. Логика ширења религије, увећања броја верника и њиховог стављања под властиту *конфесионалну јурисдикцију и обред* представља основни интерес покретача. „Пропагирање вере почиње све више да се заснива на снази институционално заштићеног ауторитета пропагандисте, на све наглашенијем хијерархијском односу пропагатора и публике, на једносмерној комуникацији и пасивности аудиторијума, на посредованој комуникацији и слично, чему доприносе и другачија средства пропаганде – говори великодостојника на масовним скуповима, пропаганда путем писане речи, одлуке црквених концила итд" (Славујевић, 2006: 99). Уз овако дефинисану основу фобије и њеног ширења путем пропаганде, увек се придружују политички и економски интереси држава које припадају истом религијско-конфесионалном обрасцу, а особито највећих и најјачих држава тог круга, које такође по истој логици ширења својих интереса и утицаја потпомажу, финансирају и изводе радове на производњи и дистрибуцији старих-нових фобија.

Западна русофобија као базични геополитички корен србофобије

Корене *русофобије и србофобије* треба тражити у религијској основи, тачније у конфесионалној припадности оба народа, дакле у *православљу*. Још од времена раскола 1054. године на Западу се индуковала мржња према Русима и Србима, иако формално гледајући ниједна од ове две нације тада нису постојале у данашњим својим идентитетским и државно-политичким својствима. Не чуди стога што Ги Метан истиче својеврсну парадоксалност да је „русфобија почела пре него што је Русија ушла у историју". Дакле, реч је о својеврсној пројекцији сукоба западних структура моћи тога времена према тадашњем противнику, а то је била Византија и њена Васељенска црква. Због геополитичких, еклисијалних и финансијких разлога првобитна мржња према свему византијском се развијала на Западу и прерастала у отворену *православнофобију* према народима који су упорно одбијали да прихвате унијаћење које им се нудило, и то не као слободан избор већ као безусловно покоравање Римској курији, папском ауторитету и структурама моћи западноевропских народа, а особито снажно Британаца, Германа и Пољака. Колико је та мржња према православљу изражена и заснована на огромној цивилизацијској зависти према баштини византијске цивилизаије, истиче и Ги Метан када пише: „Интересантно је приметити да је, услед мржње према православљу после шизме, Запад радо брисао из сећања хришћанску Византију и истицао

културне доприносе муслиманске Андалузије пре неголи доприносе Византије" (Метан, 2017: 136). Један у низу таквих примера са самог почетка 19. века везан је за приказе Срба француској публици од стране Сипријана Робера, када он тврди следеће: „Срби су, као што наводи један муслимански аутор, Арапи турске Европе." Дакле, да би Французи стекли представу о Србима, она им се сугерише преко арапско-турске слике коју су већ негде формирали у својој свести.

Тек касније, када се након пропасти Византије буду формирале јаке средњовековне државе Руса и Срба, које су упорно браниле своје византијско културно, духовно и конфесионално наслеђе, формираће се русофобија, као старија сестра србофобије, јер је Русија с обзиром на своје државне, цивилизацијске, војне и економске потенцијале увек представљала мету за западне силе, перципирана као непријатељ који прети или пак стоји на путу остварења западних интереса моћи. Треба напоменути важну манипулативну димензију ове фобије: она се прво индукује због потреба геополитичке експанзије западне цркве и цивилизације према Истоку, а касније генерише као страх код обичног грађанског света тих земаља не би ли и он послужио у сврхе оправдања властитог експанзионизма, те и као „мобилишући страх" од Русије и њене наводне империјалне агресивности. „Стварање русофобичног наратива је, дакле, бескрајно сложено. То је више од наратива, то је метанаратив, како кажу језички аналитичари. То је нарација у нарацији, прича у причи која се заплиће, увлачи и извлачи попут руских бабушки... Једна чињеница упућује на другу, један догађај на низ догађаја, једно мњење на друга и у другим епохама, културама, на другим континентама. Али свака прича је увек повезана са Западом, Европом или Сједињеним Државама" (Метан, 327).

Русофобија на Западу је, у ствари, геополитички индукована и медијски спинована слика о непријатељу. Русија се, дакле, због потреба властите политике кодира као непријатељ, дакле геополитички архинепријатељ западних интереса, и то превасходно због тога што стоји на путу остварења њихових агресивних и бруталних тежњи ка експанзији према пространствима и богатству Евроазије. Дакле, у питању је исконструисани модел непријатељства који код сопственог мњења ствара одговарајућу слику непријатеља. Запад је тај који формира и генерише матрицу непријатељства, мењајући јој само форму у зависности од потреба времена и историјских околности, али не и садржај. Немачки стручњак за комуникације Сабина Шифер истиче како западна пропагандна машинерија има „праву науку о томе како непријатељ може да се оцрни." Пре овог пропагандног умовања Шиферове, Запад је у лику другог Немца, Карла Шмита, већ разрадио манихејску платформу пријатељ-непријатељ, на којој ће

касније градити све савремене облике медијске манипулације према нацијама и државама које је пре тога означио као мете, односно непријатеље. „Непријатеља треба побеђивати не само на бојном пољу већ и на филозофском и духовном плану. Главно место овог духовног рата била је западна црква, која је, паралелно са азијатизовањем Русије и Руса, Москву означавала као прибежиште антихришћана" (Хофбауер, 2017: 381).

Та опака матрица медијских манипулација Запада заснована је, поред фабриковања безбројних историјских фалсификата, лажи и стереотипа, пре свега на моделу „демонизације и дехуманизације противника и најзад персонификације сукоба." *Персонификација је манипулативни поступак малигне симплификације једног народа или његове државе на лик и дело њеног вође (краљ, цар, председник и сл.). То је била омиљена методологија западане русофобије и србофобије*. „Руси и њихово вођство често су кроз историју били предмет морално-психолошких процеса. У западњачком опажању Русије стално се појављују ликови душевно оболелих владара и заглупљених народних маса. Наравно, то се дешава само онда када се Кремљ и Руси налазе на супротној страни. Из осећања надмоћи, карактеристичног за западну десницу и њену латинску веру, произилази оцена Русије и Руса као заосталих, предмодерних и неразвијених људи, а често и људи оптерећених патолошким болестима" (Хофбауер, 381).

Све наведено потврђују озбиљна историографска истраживања академика Милорада Екмечића, који такође корене **србофобије** налази у историји **русофобије,** која је продукована на Западу, особито снажно у Великој Британији, Немачкој и Пољској. Заправо, могло би се рећи да су први и највећи историјски генератори русофобије били Пољаци, вођени својим експанзионистичким интересима, а када су били историјски поражени, ту штафетну палицу преузели су Британци и Германи. Особито су малигни и једни и други, јер су и Срби (као и Руси на ширем простору Евроазије) током векова уназад перципирани као велики геополитички опоненти њиховим интересима на Балкану. „У овој историји русофобије у британском друштву крију се кључеви за одговор на питање где је место србофобије у историји колективних фобија западних друштава модерног времена. Србофобија је била само **рукавац** русофобије у англосаксонским државама" (Екмечић, 2002: 346). Други извор србофобије можемо потражити у ономе што се на Западу почело формирати почетком двадесетог века, посебно након Октобарске револуције, а то је био страх од тзв. *црвене фобије*, тј. оптужбе да су сви православни народи, на челу са Русијом, *бољшевичко комунистичка опасност* по западне демократије. „У формирању и ширењу мита о Србима као бољшевичком народу у западној Европи кључну улогу одиграли су, поред Немаца и Аустријанаца,

Хрвати и Словенци. Српски бољшевизам се, ради појачавања 'аргументације', повезује с византизмом и православљем. Прецизније речено, *византизам и православље* су означени као родно тло *бољшевизму* – зато се он највише примио у Русији и Србији. Разлике између Нас (Европе, тј. Хрвати и Словенци) и Других (Срби) потом се приказују као политичке (демократија – бољшевизам) и цивилизацијске (напредни Запад – мрачни Исток), као разлике које се не могу превазићи. Постојеће разлике се наглашавају и митологизују, а затим се систематски производе нове" (Вуковић, 2007: 12). „Русија никада неће бити кооптирана у западну политичку заједницу нити, уосталом, у Западни свет.", констатује Кристофер Кокер (Кокер, 2006: 210). Трећи извор србофобије на Западу треба тражити у геополитичким разлозима. За њих смо, по већ увреженим геополитичким стереотипима, били и остали православна предстража руских геополитичких интереса на Балкану. У страху од православља и велике руске империјалне моћи, која је с временом добијала или губила на снази, била ближе или даље српским националним интересима, настали су увређени геополитички стереотипи да смо ми „балкански Руси", „коњоводи Козака до топлих мора Медитерана", да је Србија геополитички дублер Русије на Балкану и сл.

Чак ће и вођа немачких либерала са почетка XX века Фридрих Науман у својој књизи *Bulgarien and Mitteleuropa* (1916), у којој разматра геополитичке координате средње Европе, потпуно нескривено Србију означити као мету за уништење. „...за Србију директно каже да се она, као сметња, испречава на путу стварања средње Европе, и зато се као непријатељско утврђење усред средњоевропског одбрамбеног система не може трпети" (исто, 77). Дакле, Србија се због геополитичких и цивилизацијских разлога не види као део тог средњоевропског културолошког круга, већ потпуно супротно, као страно ткиво које се мора одстранити. Србофобија је, јасно се то може видети, била широко распрострањен феномен у целом немачком друштву, па чак и у оним интелектуално-политичким круговима који су себе означавали као прогресивни. „Аустрија, тј. Аустроугарска имала је од 1867. године империјалистичке тежње према Балкану, па је неговала хрварство тамо где га није било и ширила све већу србофобију..." (Умељић, 2018: 69). „Омиљена оцена аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда да је Србија земља „лопова, убица, бандита и неколико стабала шљива" имала је, вероватно, већи одјек у политичким круговима у Европи него читав напор Србије да се дометима своје културе цивилизованом свету представи као њен пажње и уважавања достојан члан" (Батаковић, 2018: 164).

Дакле, корене једне и друге фобије треба тражити у припадности *православљу*. „Историчар Брејслфорт је у време Анексионе кризе 1908. године писао да Срби нису од користи за људску цивилизацију и да 'њихово политичко умирање не би био озбиљан губитак за Европу'. Хајка против Србије након убиства краљевског пара у Србији 1903. уграђена је у трајно неповерење према династији Карађорђевића до њеног политичког скидања са позорнице 1943. године. Извор фобија у дубини треба тражити у разлици религије" (Екмечић, 352). *Религијске,* а још више **конфесионалне разлике** (особености), нарочито расцеп и раскол који у хришћанству траје готово један миленијум, чине погодно тло за манипулацију и стварање негативних стереотипија о оним другима, а нарочито када су православни хришћани у питању. „О свим друштвима 'иза завесе', као и о народима који су тамо живели, на Западу су владали дубоко укорењени негативни стереотипи. Уколико су ти народи припадали другој религији (православљу), ти стереотипи су били негативнији и жешћи" (Вуковић, 18). Србима је посебно апострофирана као отежавајућа околност још и то што је православље обогаћено *Светосавском духовном посебношћу,* па као такво представља додатно иритантно обележје за ватиканске и западњачке произвођаче стереотипија и фобија. Неке од њих иду у својим негативностима до тога да одричу чак и могућност успостављања дијалога двеју Цркава све док се Српска православна црква не одрекне свог Светосавља. „На Западу су, под утицајем ставова Католичке цркве о православљу (са обавезним додатком источном) – првенствено због њене политике ширења на исток путем прозелитизма – формирани негативни стереотипи који су, такође, у делу јавног мњења дубоко укорењени због вишевековног подгрејавања. Због свог географског положаја на удару су међу првима били Срби. За то има мноштво доказа, али то сасвим довољно одсликава становиште Тончи Трстењака (дописника Радио Ватикана из Хрватске), који за православље каже да је 'империјалистичка идеологија Српске православне цркве'. Дијалог између Католичке и Српске православне цркве 'неће бити могуће успостави све док Српска православна црква буде Светосавска'" (исто, 19).

У савременој варијанти масмедијског произвођења и дифузије стереотипија (и фобија) у први план су дошли електронски и штампани медији, који су зарад свог профитерског интереса, али још и више услед снажне подршке а често и директне наредбе западних влада, кренули у политички рат против Срба и Србије, ширећи о нама најмонструозније лажи и оптужбе. Неки од њих, као што су аустријски и немачки медији, вођени су још и неутаживом потребом за реваншизмом према Србима, јер су они били означени као главни кривци за њихове претрпљене историјске пора-

зе, који су кретали као авантуристички и освајачки насртаји, а чији је основни циљ био отимачина српских територија и трајно брисање српског народа и српске државе са геополитичке карте Европе. Генерално, Србима се приписују разне врсте негативних особина на којима се касније лако дају креирати стереотипи, митови и србофобија као њихов заједнички именитељ. *Демонизацију Срба* лако је извршити ако им припишете следеће негативне карактеристике и особине: примитивизам, национализам, шовинизам, варварство, хегемонизам, лењост, бруталност, мистицизам, мрачњаштво, комунизам-бољшевизам, византизам, источњаштво, ирационалност, назадњаштво, антимодернизам, оријентализам, недемократичност, балканизам, дивљаштво и сл. И тиме број стереотипа о Србима није оконачан. Одбрана српских националних интереса увек се карактерише као залагање за концепт тзв. Велике Србије, а Срби су у том контексту „угњетачка српска нација", „србобољшевици", „србокомунисти", „србочетници" и др. Овакав инвентар негативних стереотипа о Србима само је један специјални случај општераширених стереотипа о *Балкану и Балканцима,* а који је вековима грађен на Западу. Мит о Балканцима и данас се подгрејава и реактуелизује, кад год је то неопходно са становишта вођење *реалних циљева геополитике* Запада. „Осим тога, она се користила заједно са другим уопштавајућим етикетама, од којих је 'оријентално' најчешћа и означава прљавштину, пасивност, непоузданост, мизогинију, склоност ка сплеткарењу, неискреност, опортунизам, лењост, сујеверје, летаргију, тромост, неефикасност, неспособну бирократију. Подударајући се донекле са појмом 'оријентално', 'балканско' има и додатне одлике: окрутност, неотесаност, нестабилност и непредвидивост" (Тодорова, 1999, 208).

Ширење србофобије на Западу кроз стигматизацију Срба као цивилизацијског зла

Српска варијанта балканизма мора бити још ружнија и радикалнија. Нису довољне само етикете, мора се порадити и на **негативној естетизацији зла** које се назива српским именом. *Та наказна слика Србина мора бити јасна и довољно гадљива за западноевропске конзументе*. „У томе се иде толико далеко да, када се описује Србин, на пример, он је најчешће зао, прљав или пак, 'подбуо човек коме из раскопчане кошуље вире мљаве груди'. Није довољно приписати им негативне особине, већ, да би слика о њима била убедљивија, они морају бити и на естетском плану дисквалификовани – ружни, прљави и дебели" (Вуковић, 70). Но, ни ту није крај – у западним медијима, особито оним штампаним, тзв.негативна

естетизација зла званог Срби, осим вербалних и писаних слика, мора да садржи праве слике, без обзира да ли су оне последица фото-монтаже или их је нацртао „надахнути" карикатуриста. „Карикатуристи цртају Србе као свиње које се ваљају, мутиране бикове, крволочне вукове, змије с два језика, стрвождере, гладне хијене и питбуле. Запад, дакле, није имао везе с људима, већ с монструмима" (исто, 79). Хрватски геополитичар Иво Пилар се такође побринуо да и сам дâ своје прилоге овој србомрзачкој работи. Наравно, матрица је иста: мржња према православљу, Византији, једном речју Истоку. На то с правом скреће пажњу колега Душан Достанић. „Исток је, дакле, нешто радикално различито. Пиларова књига у том смислу представља можда најпотпунију компилацију предрасуда према Српству и православљу. Готово све могуће оптужбе против православља нашле су своје место у Пиларевој студији. Тако се, на крају, православац дехуманизује. Он је културно неспособан, безморалан, неразвијене самосвести, биће колектива и масе, онај који мрзи, номад без сталног места боравка и на крају разбојник, а против разбојника се примењује полицијска мера (Достанић, 2013: 181).

„Србофобија је само један јасно издвојени рукавац традиционалне русофобије, или уопште фобије против православља и Словенства. Модерни талас који се појавио пред избијање југословенске кризе 1990. године изданак је и неких других састојака који нису исти у свим земљама. Русофобија је у англосаксонском свету главни историјски корен старе и нове србофобије. У свим европским земљама на континенту она је такође везана за тај бунар, али је своје сокове далеко више напајала из историје антисемитизма пре и током Другог светског рата" (Екмечић, 354). Веза између србофобије и антисемитизма, по мишљењу М. Екмечића, лежи у чињеници да је *антисемитизам* у обе своје варијанте (расистичкој и римокатоличкој) послужио као **основна идејна подлога за развој колективне фобије аријевске Европе.** Антисемитизам се испољавао у своја два основна облика, као *нацистичко-расистички антисемитизам,* који је нека врста политичког антисемитизма, те као његова *религијско-конфесионална верзија,* која је продукт Ватикана и римокатолицизма, а која се још назива и *антијудаизам.* **Први** облик антисемитизма тежио је за физичким и биолошким искорењивањем Јевреја, док је **други** тежио да их кроз економски притисак и религијску нетолеранцију натера на лакшу *верску конверзију* у хришћанство, тачније у римокатолицизам. „У Италији су ову римокатоличку фобију против Јевреја називали 'римоцентричном инспирацијом'. Ово је зденац из којег се модерна србофобија трансформише пред нашим очима из ранијег антисемитизма..." (исто, 355). „Не може се порицати да је римокатолички антијудаизам био један од исто-

ријских извора нацистичког антисемитизма. Разлика је у методима. Хришћански грех се избегавао теоријама да Јевреји нису посебна вера, него посебна раса, и да се стога морају гонити. (...) Папска енциклика *Humanis generis unitas,* објављена пред рат 1939. године, у себи је садржавала неке антисемитске пасусе који су имали удела у посматрању нацистичког антисемитизма као легитимне политике. Ову енциклику називају *утајеном*" (исто, 357).

У Другом светском рату, особито на простору Краљевине Југославије, практикована су оба вида *антисемитизма,* али и ***антисрпске геноцидне политике***, која је (на примеру НДХ) имала за циљ, као и у случају Јевреја, физичко и биолошко затирање српског народа. Над преосталим делом тог истог народа који се спасао усташке каме вршена је интензивна конверзија у римокатолицизам, што је уједно значило и у *хрватски национални корпус*. „У Независној Држави Хрватској биле су практиковане обе ове варијанте антисемитизма. У деловима под усташком контролом примењивана је нацистичка варијанта биолошке ликвидације. (...) У Хрватској постоје корени модерног антисемитизма. Од 1908. у Загребу делује Антисемитска лига са листом антисемита. (...) По њиховим публикацијама *Свој своме*, и у Сарајеву се објављивао и муслимански антисемитски лист *Свој своме* у периоду пред рат 1941. године. (...) На саветовању са Хитлером у Виници, поглавник Павелић се хвалио да је 'јеврејско питање' у Хрватској решено. Од 18.000, колико их се нашло у Загребу 1941. године, 14.000 их је протерано, а 4.000 одведено у концентрациони логор. (...) На подручју под усташком контролом нису се примећивали трагови преживелих. У ликвидацији сарајевске заједнице учествовало је локално муслиманско становништво" (исто, 363).

У писму Ноаму Чомском, Добрица Ћосић такође указује на ову сложену везу србофобије, русофобије и антисемитизма. „Ваш чин убедљиве моралне подршке коју пружате српском народу данас, за нас много значи. Јер ми смо ужасно понижени неправдама и деценијама сами. Крај 20. века у Европи изродио је, тачније речено, обновио идеологију србофобије у корелацији са русофобијом, а којом се на Балкану и Европи жели да потисне у заборав нацистички антисемитизам и маскира канцерозно лицемерје оне Европе која производи ратове и идеологије лажи" (*Вечерње новости*, 18.4.2008). У свом одговору на ово писмо Ноам Чомски, помињући проблем Косова, на сјајан начин маркира *суштинско стање болесног духа на Западу,* који у геополитичкој равни манипулацијама, лажима и ратом брани своје империјалне интересе. „Геостратешки део приче укључује не само камп 'Бонстил' него и потребу да се учврсти контрола Вашингтона над Европом; идеолошки део приче има везе са начином на

који су западњачки интелектуалци направили потпуне имбециле од себе у својој оргији самохвалисања и свом невероватном лагању у вези са ратом. Никада неће дозволити да се те лажи разоткрију, а позирање о независности Косова је неопходан закључак бајке о њиховој величанственој улози" (*Вечерње новости*, 18.4.2008).

О наведеној вези *србофобије и антисемитизма* такође на врло експлицитан начин пише и социолог С. Вуковић, инсистирајући на оном сегменту те везе који би требало да укаже на *својеврсну супституцију једног од стране другог*. Пошто је након Другог светског рата антисемитизам не само забрањен него и кажњив, на његово место пласиран је **антисрбизам**, који је данас не само дозвољен него још и некажњив. „Поред тога, немачки и западноевропски антисемитизам, који је у последњих педесет година потискиван и сакриван, могао се ослободити у потпуно новој форми, али сада као антисрбизам, јер је антисемитизам крајње непопуларан. Заправо, антисемитизам је у већини европских земаља кажњив; насупрот томе, на антисрбизму се може итекако политички (Кушнер, Бернард Коуцхнер и многи други) и материјално профитирати." (Вуковић, 107). Та замена негативних стереотипа ишла је све до потпуне оптужбе Срба да су фашисти. То ће без и мало зазора (али и доказа) више пута поновити амерички председник Бил Клинтон. А у томе ће нарочито предњачити немачка и аустријска штампа. Земље које су биле родоначелнице фашизма и нацизма и које су починиле најстравичније злочине и геноцид у оба светска рата, особито на овим просторима, просто ће се утркивати ко ће више Србе и Србију оптужити за ову цивилизацијску пошаст. „Срби се, још пре отпочињања сукоба на просторима друге Југославије, у аустријској и немачкој штампи проглашавају за фашисте. (...) Проглашавање Срба за фашисте у потпуности ће подржати у јануару 1993. Бернард Кушнер, у то време француски министар здравља, као и и његова организација „Лекари света" (*Medecins du Monde*), која се, између осталог, бавила дотурањем (шверцом) оружја муслиманима у БиХ" (исто, 92–93). „Најефикаснији начин да се неко данас демонизује јесте да се некако доведе у везу са искуством нацизма. Оптужба да Србија председника Слободана Милошевића спроводи 'још један холокауст' на Косову кулминација је дуге кампање нацификовања Срба, а која је ескалирала током сукоба у бившој Југославији. Знатан део одговорности за ову кампању нацификовања лежи на оним сегментима медија који су криви за испољавање антисрпског расположења, које је Ник Гауинг (*Nik Gowing*, 1997:25) назвао 'скривени срам' новинарске заједнице током грађанског рата у Босни" (Хемонд, Херман, 2001: 117).

Снага митова и негативних стереотипа

О снази митова и негативних стереотипа, као и о њиховој дубокој укорењености и заступљености у неком народу-нацији, на упечатљив начин говори Елазар Баркан у својој књизи *Кривица нација*, посвећеној проблему ратних злочина и геноцида. У одељку који говори о распрострањености антисемитизма у немачкој нацији, Баркан истиче чињеницу да је и после Другог светског рата и суочавања са последицама стравичног геноцида над Јеврејима у немачком друштву *и даље био широко распрострањен антисемитизам,* тј. да *денацификација* Немачке није попримила озбиљније размере. Особито је важно напоменути да је денацификација тешко пробијала пут и у академској заједници Немачке, што само по себи говори колико је ова социјална и политичка пошаст (антисемитизам) узела маха и пустила дубоко корење. „Генерално, преовлађујући број наставног особља остао је на својим местима и није било никаквих покушаја враћања преднацистичког особља. Мали део од већине чланова заједнице протераних немачких интелектуалаца се вратио, а није било ни структурних компромиса нити ентузијазма да се у њихове редове уврсте млади антифашисти. Академска реституција могла је бити 'природни' политички чин у покрету ка денацификацији. Уместо тога, универзитетски професори, укључујући и антропологе чија делатност је узроковала да они буду више од тихих саучесника у нацистичкој идеологији, остали су на челу академске заједнице нове Немачке. (...) Уместо реституције, филм Фрица Кортнера из 1949. године *Дер Руф* представља репрезентативног немачког професора који се жали због поновног постављења једног професора Јеврејина, па изјављује: 'Чекам нови егзодус'. Фашитички поглед је још увек био широко распрострањен и прихватљив" (Баркан, 2007: 68). Ако је тако стајала ствар са антисемитизмом у академској заједници Немачке, како ли је он тек био укорењен у осталим социјалним слојевима немачког друштва. И овај кратак екскурс, илустрован на примеру немачког антисемитизма, на врло уверљив начин показује снагу негативних митова и стереотипија.

Једном креирана србофобија временом постаје општи образац према којем се равнају како религијско-конфесионална политика тако и економска, спољнополитичка и геополитичка пропаганда. На већ устаљене форме србофобије ново време качи своје симболе и тумачења, конотирајући исту потребу: унизити, проказати и елиминисати предмет фобије, оправдавајући притом сваки будући акт насиља према Србима. У ту сврху користе се разне пропагандне технике. „Друга пропагандна техника која је коришћена била је демонизација непријатеља. 'Толико је велик психоло-

шки отпор рату код модерних нација', писао је теоретичар Ласвел, 'да сваки рат мора бити представљен као борба против злог и крвожедног агресора. Не сме се оставити ни најмања сумња у то кога јавност треба да мрзи'" (Група аутора, 2004: 53).

Разбијање СФРЈ је на најбољи начин показало сву бруталност медијске и ратне кампање против српског народа. По већ утврђеном сценарију манипулације, Срби су поново стављени на *нишан нових геополитичких интереса атлантистичког Запада*, чије ће жртве у новом језику медијске манипулативности бито кодиране појмом „колатералне штете". У припреми пораза једног малог народа биће коришћена сва расположива средства, не презајући ни од најбруталнијих оптужби и квалификација на његов рачун. За пример ево само неколико оних које су изговорили највиши политички функционери новог светског поретка: Хелмут Кол, у време када је био канцелар Немачке, мислећи на Србију, залагао се за „уништење последње оазе комунизма" у Европи. Клаус Кинкел, министар иностраних послова Немачке, од самог почетка је заговарао кажњавање Србије што је 24. маја 1992, без икаквог околишања и потврдио: „Морамо натерати Србију да клекне на колена". Председник Сједињених Држава Бил Клинтон изјављује: „Србија је срце европског мрака, регион бомбардованих џамија, убијених мушкараца и деце, силованих девојака". Потом ће Бил Клинтон изјавити: „Срби ће ово скупо платити". Секретар Сједињених Држава Мадлен Олбрајт: „Срби ће клечати на коленима и молити за милост". Командант НАТО за Европу Весли Кларк: „Србију претворити у прах и пепео". У склопу тога ће, у току бомбардовања СР Југославије тадашњи генерални секретар НАТО пакта Хавијер Солана за Би-Би-Си рећи да се на Косову више „не могу видети мушкарци од 30 до 60 година". А тадашњи немачки министар одбране Рудолф Шарпинг ће више пута говорити о постојању „српских концентрационих логора на фудбалском стадиону у Приштини". Истовремено ће тадашњи британски премијер Тони Блер, иначе један од најжешћих заговорника бомбардовања Србије 1999. године и заговорник независног Косова, изјавити да то бомбардовање „више није само војни сукоб, већ борба између добра и зла, између цивилизације и варварства". Варваре и зло, наравно, представљају Срби, а НАТО авиони са касетним бомбама и бомбама са осиромашеним уранијумом цивилизацију. Срби постају „одвратни" за Жака Ширака, председника Француске. „Срби су народ без закона и без вере. То је народ разбојника и терориста", за Ричарда Холбрука, америчког дипломату. Срби су „злочиначки дупеглавци", а немачки канцелар Хелмут Кол изјављује: „Нека се Срби подаве у сопственом смраду". Амерички конгресмен Дејвид Оби је јасан: „Срби су свиње". Ворен Кристофер, бивши се-

кретар иностраних послова Сједињених Држава, назвао је Србе „неморалном расом", а амерички сенатор Џозеф Бајден је рекао да су Срби „убице беба". У следећем кораку, да би оправдао бомбардовање Србије, Бил Клинтон је, у говору на дан сећања 1999, упоредио владу Србије с владом нацистичке Немачке. Нешто касније, после напада на Светски трговински центар 11. септембра 2001, међу првим вестима је јављено да су то учинили Срби, или, пак, после терористичког напада 7. јула 2005. године у Лондону да експлозив потиче из Београда" (Вуковић, 27–34). Да ли је после оваквих цитираних ставова о српском народу уопште могућ било какав коректан научни коментар, а да он сам не буде натопљен емоцијама и у опасности да понови примитивизам, бруталност и патологију њихових креатора.

Нова геополитичка реалност у којој се нашла Србија и цео српски народ, као територије на којима је вековима обитавао, учинила је да Срби морају да бране све: државу, језик, идентитет, културу и прости биолошки опстанак. Уједно Срби су морали да бране елементарни али у исто време и универзални систем вредности који је у процесима глобализације насилно погажен. Наспрам себе су, поред тенкова и авиона, имали васпостављену лаж као средство комуникације, а насиље и силу као једино „легитимно" средство међународног општења. Европа се, ма колико то скривала, деведесетих година прошлог века приклонила новом варварству. Под налетом атлантистичке бруталности и примитивизма ставила се у службу планетарног зла које је, заслепљено властитим егоцентризмом, отпочело процесе покоравања планете новом *геополитичком поретку моћи*.

Скривајући своје геополитичке интересе и планове иза приче о новом светском поретку, Вашингтон је покренуо нови ланац безакоња, кршења људских права, разарања националних држава, уништавања животне средине и изазивања еколошких криза и катастрофа. Помахнитала од патологије профита и економског терора, савремена атлантистичка цивилизација производи кризе и егзистенцијална жаришта не би ли јој то послужило као изговор за нови талас ратова и разарања. На њиховом путу нашао се један бројчано мали и по економској снази нејак народ, али по религијској, духовној традицији и **заветној свести** крепак и тврдокоран национ. Процеси његовог актуелног политичког и државног сакаћења, као што смо видели из претходних примера, имају своју дугу традицију и дубоке узроке. Ипак, изненађује нас не само степен бруталности већ и „маштовитост" нових насилника, који не презају ни од *потпуног егзистенцијалног уништења и цивилизацијског понижења српског народа*. Они још увек „поносно" стоје испред својих злочина, умоболно мантрајући да

су то нови прилози антлатистичком схватању милосрђа. „Милосрдни анђео" новог милитаристичког хуманизма (оксиморонски), обогаћен осиромашеним уранијумом, сеје по српским земљама и по српском народу свој отровни плод. „Уочи почетка бомбардовања Југославије Хералд Кохн, помоћник америчког државног секретара за демократију, људска права и рад, хитно је позвао представнике водећих невладиних организација захтевајући да медијски помогну војну кампању која ће уследити. „*Amnesty International*" је одмах сазвала конференцију за штампу, тврдећи како су на Косову „угрожена људска права која демократски свет мора штитити". „*Human Rights Watch*" је такође истакла хуманитарну димензију интервенције, која се одвијала под ироничним називом „Милосрдни анђео", али када је после неколико дана бомбардовања почело страдање цивила, није се огласила ниједна НВО" (Јевтовић, 2003: 164). И неће – јер и то је део плана и поделе посла.

Первертирана логика атлантистичког „милосрђа"

Первертирана логика атлантистичког милосрђа оспорила нам је базично право колективне жртве. „У логици 'Милосрђа' садржана је специфична раздеоба права и дужности. На пример: немате право да водите рат – чак и када сте нападнута страна. Немате право да имате идентитет и достојанство – чак и ако сте стара европска нација; ни да будете аутономни – у проценама сопствене будућности. Немате ни најмање права да будете жртва – иако сте жртвовани. Једино имате право да се предате, да погнете главу и да пузите. Изнад свега, имате право да од себе начините оно што ми већ сада чинимо од вас. Наравно, допуштено вам је да протествујете против нас – али зато што у својим акцијама нисмо суровији. Укратко, имате сва права да се припремите за вешала! Ако учините све што је у вашој моћи да испуните тај захтев, постоји могућност да вас ослободимо те дужности и да будете примљени у друштво цивилизованих демократских нација" (Брдар, 2007: 89).

Атлантистичка глобализација није утварна претња, она је већ ту. „Овладавање Балканом и његово потпуно укључивање у НАТО, које је већ готово довршено (раније и брже него што је то Бжежински предвидео – 2010. год.), као да даје гаранцију Сједињеним Државама да неће бити могућ било какав повратак руских интереса у овај регион. То се заправо уклапа у геополитичку визију Бжежинског о успостављању (до поменуте 2010. године) једног целовитог европског простора – „атлантистичке Европе", са источном границом од Балтика до Црног мора, а који би захватао Грузију, целу Украјину и Белорусију. У таквој макрогеополитичкој

подели Русија би била одсечена од своје црноморске обале" (Лакићевић, Николиш, 2007: 47).

И у последњој медијској харанги због отимања **Косова и Метохије**, која је такође имала претензију планетарне контаминације, **Срби и Србија** су по ко зна који пут у савременој политичкој историји означени као монструозне убице, силователи, терористи, као народ без морала, вере, закона, као народ који није достојан властите државне и политичке егзистенције. Па када је већ тако, онда су сва средства против Срба дозвољена, сматрају глобалисти. Онда Срби и нису ни за шта друго осим за политичко старатељство, јер би на такав начин били осујећени да не чине злодела. *Под старатељство треба с*тавити сваки преос*тали делић тога народа, а пре тога треба га територијално осакатити и поцепати, биолошки свести на маргиналну скупину и оставити у животу само за поругу и пример другим народима који би се дрзнули да сутра можда крену истим путем – путем* отпора глобализацијском злу. И као да нам се историја понавља, опет ће само нама Србима бити разрезана казна *СТО ЗА ЈЕДНОГА* – сто српских глава за једну белосветску, колонизаторску и окупаторску главу. Ако се уопште после „**хашке правде**" неко у Србији дрзне и осмели да брани сопствени народ, територију и државу. По стандардима глобалиста, то су највећи злочини који се данас могу починити против *новог светског поретка.*

Косовска голгота српског циона траје вековима уназад, а како ствари стоје, трајаће и у будућности. *Косово је на парадоксалан начин услов нашег историјског постојања.* Када поново буде слободно, ни онда нећемо бити сигурни да је во вјеки наше. За њега се ваља изнова борити. Свака генерација мора му принети део своје заветне свести (жртве) – тако је било, тако је сада, а тако ће бити док је Срба и Косова. У свом надахнутом говору о Косову наш златоусти песник Матија Бећковић, сажимајући у једној мисли читаву српску историју, и ону која је била и ону која ће тек бити, рече: „Као да српски народ води само једну битку, гине у истом боју и на истом пољу, проширује косовску костурницу, 'ридање на ридање придодаје', нове мученике прибраја косовским мученицима."

Водеће атлатистичке геополитичке силе поново су се средином осамдесетих година прошлог века сложиле у својим плановима о Србији – „Србија не сме постати преовлађујућа сила на Балкану, колико због страха да Русија ту не стекне ново упориште, толико и из потребе демилитаризације тог простора да би се обезбедило сигурно залеђе у решавању средоземних проблема. Према томе, све оно што се дешавало на простору Југославије од 1990. године није просто понављање историје, него израз нове европске кризе која поприма историјске размере. (...) Умесно је за-

пажање директора израелског Института за одбрану у Јерусалиму да циљ политике западних сила према Југославији није био 'стварање нових држава', него разарање Србије и уклањање њеног утицаја на Балканском полуострву" (Аврамов, 1997: 45).

Негативни митови и стереотипи који се интензивно пласирају у западним медијима последње две деценије и који не презају ни од потпуне сатанизације српског народа, корен и логику свога делања црпе из мита о политичкој и религијској изузетности[1], те из цивилизацијских привилегија на које, по сопственом схватању праведности и међународне хегемоније, имају право. Пракса двоструких стандарда није ништа друго до све мање прикривана политика која инсистира на властитом повлашћеном положају. Јер на такво размишљање тера сама логика империјалних интереса, а о томе сведочи и читава потоња историја „да се без ратова и пљачки никада не би развиле велике империје". „Управо институционални поредак Сједињених Држава, у коме се манифестују принципи слободног друштва и либералних начела, што подразумева неутралност просуђивања и општост примене закона, више него било ко други у свом политичком прагматизму користи двоструке стандарде. Он заправо доследно и једино инсистира на повлашћеном положају, на праву коришћења светских ресурса без ограничења, на изузећу од примене норми међународног права, слободном просуђивању и сатанизовању својих противника као опасности за цео свет" (Лакићевић, Николиш, 2007: 69).

Конвертитска србофобија као антисрпска идентитетска платформа

Посебан рукавац западне србофобије, настао на платформи идентитетског инжењеринга синтетичких нација као договорних нација на простору бивше Југославије, јесте **конвертитска србофобија.** Она је имала најмање два своја вида: један је социолошко-политички, а други индивидуално-психолошки вид испољавања. У свом првом облику, као *социолошко-политички* облик испољавања, она је представљала друштвену и политички индуковану појаву патолошке мржње према свему што је српско, јер се управо на негацији и мржњи према српској основи синтетичких нација градио капитал нових идентитета, особито интензивно у

[1] „Америчка политичка класа данас, као и пуно деценија за нама, пати од конгениталне националистичке болести која се генерацијама преноси – а назива се *идејом изузетности*." Петровић З. (2013) *Вашингтерна и Срби*, ИПС, Београд, стр. 23.

периодима његове консолидације, а након што су ранији процеси верско-националне конверзије завршени. *У актуелној фази интензивне консолидације и хомогенизације главно везивно ткиво управо ће бити* ***конвертитска србофобија,*** *испољена кроз форме патолошке мржње и негирања Српства и било какве везе са њим.* Разумљиво, иако неоправдано, јер се нови идентитет и није имао градити на нечему другом – језик, култура, традиција, историја, територије – све је то било српско, па отуда потреба социјално-политичких инжењера синтетичких идентитата да своју нечасну работу заснују на антисрпској политици која је често добијала и облике антисрпске хистерије. Своје најбруталније политичке и медијске експликације конвертитска србофобија добијала је у Хрватској, БиХ и Македонији, а нарочито агресивно у Црној Гори пре и након кампање за одвајање од Србије 2006. године. И што су те историјске везе и народносна блискост са српством биле јаче, тим више се испољавала мржња и антисрпско понашање. На примеру актуелних монтенегрина она је најапсурднија, пошто је у питању не само исти језик него и култура, историја и вера. Поред антисрпске платформе за основу изградње темеља монтенегринске сепарације од српства послужиће несумњиве регионалне специфичности (које су свуда присутне у српском националном корпусу, на пример: Херцеговци, Крајишници, Шумадинци, Банијци, Сремци...). Државност коју је Црна Гора имала од Берлинског конгреса, а коју је изгубила капитулацијом 1916. године, поново ће актуелизовати тзв. дукљанство и зеленаштво, те комунистичка традиција црногорства у Брозовој СФРЈ и тренутне потребе личног режима власти Мила Ђукановића.

У свом другом облику, испољена као *индивидуално-психолошки* чинилац понашања, она је генерисана изнутра у најдубљим слојевима интиме, у свести и савести са којом се конвертит имао борити. Још је више била појачана на манифестном плану друштвености, изражена потребом доказивања у новој етнији и вери. Велики унутрашњи индивидуални притисак манифестовао се читавим спектром испољавања на социјалном и политичком плану, а највише у периодима сукоба и ратног конфликта, када је ослобађао огромне количине мржње, патологије и зла. Отуда тако жестоке манифестације србофобије трансформисане у разне облике мржње, које су на терену реалних историјских процеса доносиле као резултат бруталне злочине, убиства, силовања и сваковрсне облике патолошких иживљавања над Србима, народом из кога су и сами поникли. „Могли би смо рећи да многи остају у новој вери из страха, из опортунизма, при томе нимало убеђени у исправност нове вере (уколико не подлегну механизму одбране 'идентификације са агресором', залажући се сада свим силама за нову веру). Не ствара ли се тако *homo duplex*, неискрен, лицемеран

човек са вероватним подсвесним осећањем кривице, која ће се кад-тад испољити, и то или у чиновима самодеструкције (тип 'хроничног самоубице' – злоупотребљавајући алкохол, дуван, дрогу и разбољевајући се од неке психосоматске болести), или у непрекидној агресивности према спољa, упереној највише против народа и вере коју је напустио, јер, што је мање убеђен у своју преверу, то више треба да је доказује и себи и другима, најчешће силом" (Јеротић, 1999: 90).

Закључак

Србофобија, као што смо видели, није нити ће икада бити плод ирационалног страха западног човека према припадницима малог јужнословенског и православног народа. Њени корени сежу дубоко у прошлост, али без обзира на темпоралну ситуираност, она ни данас није изгубила на својој медијској примењивости. *Напротив, србофобија никада није као данас тако широко распрострањена и тако дубоко укорењена у свести обичног западног човека*. То, наравно, има своје пуно геополитичко оправдање. Реч је, у ствари, о примени једне својеврсне **геополитике деструкције**.[2] Без распрострањене србофобије ни акције *атлантистичких господара* пред властитим бирачима и јавним мњењем не би биле тако „убедљиве и оправдане". У свеопштој пропаганди и деструкцији биће збрисано све оно што се нађе као препрека на путу империјалног освајања и покоравања света. Тако размишљају и раде моћници, охоли и бездушни у својој сировој снази. Али не кажу ли наши стари и заједнички европски преци да „охолост увек долази пре пада". *Можда је тај пад данас тешко сагледати из наше перспективе, али једно је сигурно: он је неминован, баш као што је неминован и живот који се бори против неправде и насиља*. Цена греха пред Богом никада није иста за *жртве и џелате*, ма колико успешно пред људима ови други прикривали и оправдавали своје нечасне улоге и поступке.

Литература

1. Аврамов С. (1997) „Положај Срба у геополитичким замислима великих сила", у зборнику: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд.
2. Баркан Е. (2007) *Кривица нација*, Stylos, Нови Сад.
3. Брдар М. (2007) *Српска транзициона илијада*, Stylos, Нови Сад.

[2] Види: Деспотовић Љ., (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 63.

4. Батаковић Д. (2018) *Златна нит постојања*, Catena Mundi, Београд.
5. Вуковић С. (2007) *Како су нас волели*, Stylos, Нови Сад.
6. Грубачић А. (2003) *Глобализација непристајања*, Светови, Нови Сад.
7. Група аутора (2004) Амнезија јавности, од пропаганде до тероризма, Графокомерц, Београд.
8. Деспотовић Љ (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци.
9. Достанић Д. (2013) „Схватање српског питања у Пиларовом *Јужнословенском питању*", у зборнику: *Српско питање на Балкану*, ИПС, приредио М. Суботић, Београд.
10. Ђорђевић Ј. (1997) *Политичке светковине и ритуали*, Досије, Београд.
11. Јевтовић З. (2003) *Јавно мњење и политика*, Академија лепих уметности, Београд.
12. Језерник Б. (2007) *Дивља Европа*, XX век, Београд.
13. Јеротић В. (1999) *Вера и нација*, Ars libri, Београд.
14. Хофбакер Х. (2017) *Слика непријатеља – Русија*, Албатрос плус, Београд.
15. Метан Г. (2017) *Русија – Запад, хиљаду година рата*, Академска књига, Нови Сад.
16. Коковић Д. (2007) *Друштво и медијски изазови*, Филозофски факултет, Нови Сад.
17. Кокер К. (2006) *Сумрак Запада*, Досије, Београд.
18. Лакићевић Д., Николиш Д. (2007) *Глобализам и тероризам*, ИЕС, Београд.
19. Екмечић М. (2002) *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист, Београд.
20. Радојковић М., Милетић М. (2005) *Комуникације, медији и друштво*, Stylos, Нови Сад.
21. Славујевић З. (2006) *Библија и пропаганда*, Службени гласник, Београд.
22. Славујевић З. (1997) *Старовековна пропаганда*, Радничка штампа, Београд.
23. Труд А. (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
24. Тодорова М. (1999) *Имагинарни Балкан*, XX век, Београд.
25. Чомски Н. (2000) *Нови милитаристички хуманизам*, Филип Вишњић, Београд.
26. Хемонд Ф., Херман Е. (2001) *Деградирана моћ, медији и косовска криза*, Плато, Београд.
27. Умељић В. (2018) *Балкански гамбит Ватикана*, Катена мунди, Београд.
28. Петровић З. (2013) *Вашингтерна и Срби*, ИПС, Београд.

2.3. РАТНЕ ЛАЖИ И САТАНИЗАЦИЈА СРБА

Конструкција негативних стереотипа о српском народу као основа медијских лажи и манипулација у грађанском рату на простору бивше Југославије Ворен Кристофер (амерички министар иностраних послова) на преговорима у Женеви: „То је ваша грешка, Европљани, ви сте допустили да Срби заузму Босну!" Дејвид Овен (европски преговарач): „Али они су тамо живели!" Ворен Кристофер: „Одавно?" Дејвид Овен: „Одувек!"

Увод

У последње две деценије на простору бивше Југославије, а делом и на Западу, појављује се све више књига које покушавају да тематизују процес разбијања бивше заједничке државе и да разреше тобожњу енигму око главних узрока и актера који су пресуђујуће допринели њеном драматичном нестанку. Највећи део те литературе писан је са намером отворене манипулације, вођен потребом да као главне кривце у тим трагичним догађајима означе српски народ и његову политичку и војну елиту. Ова нескривена намера само је логичан наставак или епилог процеса укупне сатанизације српског народа који је вођен од стране западних медијских кућа и локалних информативних мануфактура умрежених у моћни сервис намењен производњи медијских слика и представа о рату и његовим актерима. Оне су имале за циљ форматизовање јавног мњења, пре свега на Западу, у циљу задобијања његове подршке за вођење ратне кампање против Срба. „Многи водећи репортери су постали бучни и непомирљиви заговорници муслиманске ствари, занемарујући и потискујући доказе који су противречили њиховим гледиштима. Утицај онога што је убрзо названо 'адвокатским новинарством' био је запањујући у многим западним земљама, а највише у Сједињеним Државама" (Шиндлер, 2009: 65).

Та *наказна пропаганда* требало је да докаже и покаже како су мере и акције кажњавања српског народа (од бомбардовања до „хашке правде") биле исправна политика која, као тобоже, није имала другог начина да спречи један *геноцидан и рушилачки народ* у намери да уништи све око себе, а особито да освоји и пороби суседне народе. **У тој сулудој ратној и медијској кампањи против српског народа нису се бирала средства, ни војна, ни медијска, ни економска, како би се он принудио на капитулацију и потчињавање владарима новог светског поретка.** На

серије медијских лажи надограђивале су се кампање авио-бомбардовања (што на Србе у БиХ, што на оне у бившој СРЈ), а све у намери да се то „*балканско клијалиште насиља и злочина"* ефикасно сузбије и стави под трајну политичку контролу.

Карактер примењених средстава и њихова брутална снага, комбинована са монструозним лажима, по својој *патологији и малигности* може се мерити још само са чувеном Гебелсовом ратном пропагандом, мада је ова натовска по „маштовитости" и ефикасности вишеструко надилази. Ученици су овога пута у својој *умоболној креативности* превазишли своје нацистичке узоре. Стога ћемо у раду, више него што је то академски уобичајено, настојати да на примерима из књиге Мишела Колона *Лажљиви покер – велике силе, Југославија и будући ратови* (која, на жалост, код нас ни до данас није објављена, а чија се изузетна и несвакидашња документарна вредност не може порећи) покажемо каквим су се све средствима медијске манипулације и фалсификатима користили непријатељи српског народа у покушају његове *тоталне демонизације*.

Матрица производње медијских лажи о српском народу од стране западних медија, као и њихова убрзана дистрибуција (дифузија), ослањала се на опробану шему медијске манипулативности. Медијска харанга је, по белгијском публицисти и новинару Мишелу Колону**,** имала неколико својих устаљених принципа и испробаних правила. Нарочито у случају *ратне пропаганде,* која је долазила од стране режима Алије Изетбеговића, снажно подржана и потпомогнута од стране западних ментора. Она се састојала из шест једноставних правила пропагандне манипулације: **1. мит о Србима као освајачком народу који је дошао да покори босански народ; 2. злочине „наших пријатеља" треба сакрити; 3. Сарајево приказати као град жртву; 4. извршити дијаболизацију читавог једног народа; 5. демонизација Срба не мора да има никакве везе са стварним чињеницама; 6. прикрити од јавности чињеницу да Изетбеговићев режим чини злочине према властитом народу у циљу приписивања тих злочина Србима** (Collon, 1998: 14).

Западна правила „игре" у ратној пропаганди против Срба

1. Мит о Србима као освајачком народу почео је оридинарним историјским фалсификатом у коме се западној јавности сервирала јасна стереотипна и лако сварљива порука да су Срби *освајачка и рушилачак руља* која долази ко зна откуда (Србија) да покори јадне, мирољубиве и незаштићене мале народе Балкана, какви су ето и Бошњаци – добри муслимани Алије Изетбеговића – који су били нападнути од стране варвар-

ских Срба. „Како су водећа средства информисања представила ситуацију у Босни? Као агресију коју су извели Срби који су дошли из иностранства, из Србије, нападајући једну суседну земљу у којој нису имали шта да траже. (...) Тај пропагандни мит Запада прикрива две суштински важне чињенице. Прва чињеница: Југославија је била мултиетничка и мултикултурна земља, права 'папазјанија' народа коју није било могуће 'поделити'. Када су велике силе наметнуле то комадање својим *Венс-Овеновим* и другим плановима о подели, то је, дакле, могло да доведе једино до грађанског рата, до етничког чишћења и до великих насилних прогонстава. Друга чињеница: Срби нису били нападачи који су дошли из друге земље, они су једноставно, када су избила непријатељства, преузели контролу над територијама на којима су вековима живели и над неким стратешким тачкама" (исто, 15).

Необавештено и незналачко јавно мњење Запада о карактеру етничких односа у бившој СФРЈ лако је могло да постане жртва ове медијске смицалице, поготово што је она користила проверени *холивудски стереотип* по коме у филму постоје *добри и лоши момци,* а лоши момци раде лоше ствари, и то је сваком просечном конзументу сасвим разумљива порука. Потребно је само ту матрицу путем медија поновити неколико пута и *западни човек* више неће имати дилему да су Срби заправо ти лоши момци. А кад се једном навикну на тај **негативни етнички код**, остатак *наказне медијске имагологије* постаће сам по себи много прихватљивији. Тамара Хонар из Швајцарске изјављује: „Срби су раса парија – труле јабуке у бурету Европе. Они морају бити неутралисани" (Петровић, 2002: 76). Још гори и морбиднији суд о Србима изриче у то време амерички сенатор Џозеф Бајден, када каже: „Срби су неписмени, дегенерици, силователји, убице беба, касапини и агресори" (исто: 81). А америчка књижевница Сузан Зонтаг иде још даље у намери да оправда злочине НАТО према Србима када каже: „Постоји у свету једно апсолутно зло и због тога постоје праведни ратови. А овај рат чини део њих" (исто: 115).

Мит о Србима освајачима био је потребан западним силама, а пре свега Немачкој, Ватикану и САД, да би се лакше извршила намера разбијања СФРЈ, чему су се Срби одлучно противили, па онда проглашени кривцима упркос чињеници да су били против њеног рушења. „Сатанизација Срба покренута је најпре ради лакшег спровођења а затим и оправдавања разбијања друге Југославије. Да би се то постигло, било је неопходно прво их оптужити као главне узрочнике и покретаче југословенске кризе, а затим њихово понижење и дехуманизација, будући да је то сада непријатељ, олакшава његово уништење. Срби су, као што смо видели, од Запада проглашени за непријатеља" (Вуковић, 2009: 253). У западним

медијима тога времена најфеквентија је без сумње била синтагма „српска агресија". „Обмана оваквог именовања не само што скрива чињеницу да Срби живе на просторима својих вековних предака у Крајини и Босни, већ сугерира поруку необавештеном порезнику да Срба тамо нема и да их никад није ни било, те да Србија осваја туђе територије" (Аврамовић, 2012: 227). Али, нажалост, та синтагма није била присутна само у западним медијима него и у исламским. И тамо се јасно конотира порука да су Срби агресори, а да је БиХ стара исламска земља нападнута од стране агресивних Срба са намером да спроведу геноцид над муслиманима. Да БиХ радикални исламисти сматрају исламском земљом, јасно је поручио и ирански врховни ајатолах Хамнеи на исламистичком летку којим су биле облепљене сарајевске улице у августу месецу 1992. године. На том исламистичком летку, поред осталог, јасно је писало да је „нација са старом исламском традицијом у својој земљи, Босни и Херцеговини, изложена геноциду због свог опредељења исламу" и да, ако западне земље нису спремне да зауставе рат и страдање муслимана, онда нека барем отворе пут панисламским земљама и младим муслиманима, као и иранским муџахединима, „док сами муслимани не узму учешће у рату и не отерају Србе из ове исламске земље" (Петровић Пироћанац, 2014: 34).

Срби су били против разбијања СФРЈ јер би тим чином велики део српског националног корпуса и српских територија остао изван заједничког федеративног оквира, територијалне повезаности унутар Југославије као јединствене државне заједнице у коју су једино Срби, још у време стварања Краљевине СХС, унели своју државност. **За ту своју „реметилачку" улогу Запад им је одмерио жестоку казну, намеран да их демонизује, потпуно порази и сведе на политички, економски и територијално јадну државну творевину која треба да служи другима као злослутни пример одмазде моћних за непослух.** „Бон и Вашингтон су радили на разбијању Југославије; Срби који су одбијали то разбијање морали су, дакле, бити уништени. А да би се то постигло – најпре су демонизовани. Ширећи мит о Србину освајачу и о муслиману жртви, средства информисања спречила су јавно мњење да схвати шта се стварно дешавало у самој Босни..." (Collon, 1998: 15).

Мит о српским злочинима – прикривање ратних злочина „наших пријатеља"

Ово правило ратне пропаганде имало је два основна принципа. У првом се инсистирало да се по сваку цену прикрију ратни злочини „пријатељске стране", у овом случају **бошњачке** и **хрватске** војске и њихових

политичких режима; и други, да се не објављују информације које пласирају српски медији, ма колико оне биле чињенично засноване (*српска верзија ратних збивања морала се медијски игнорисати и бојкотовати)*, јер ништа није смело нарушити дизајнирани **етнички код медијске манипулације,** намењен како јавном мњењу Запада тако и регионалним корисницима медијских услуга. Та врста манипулације и намерних фалсификата односила се и на злочине које је Изетбеговићев режим чинио према припадницима снага УН, па чак и онда када су ови обезбеђивали хуманитарне пошиљке намењене његовом народу.

Ратне лажи и фалсификати примењивани су не само према српском народу, већ и према припадницима снага УН. Пример први: „У близини Сарајева 3. септембра 1992. две ракете оборише су један италијански хуманитарни авион. Готово сва средства јавног информисања оптужују српске снаге. После неколико дана неки сматрају да би то могли бити Хрвати. Али када је Организација уједињених нација утврдила да је крива бошњачка војска, афера је брзо заташкана. Ни Италија ни Запад нису се бунили, ниједно средство јавног информисања није захтевало увођење санкција против Изетбеговићевог режима." Пример други: „Фебруара месеца 1993. године једна граната из минобацача погађа оклопно возило ОУН на сарајевском аеродрому. Избио је скандал. Када је генерал Морион изјавио да су криве муслиманске снаге, афера је гурнута под тепих. Снаге ОУН често су нападане током 1993. и 1994. године. Њихови извештаји показују да су 90% тих напада извели муслимани. **Али, није долазило у обзир да се исправи пресвета репутација добрих и рђавих**" (исто, 19). Француски адмирал Ланксада узалуд је сведочио да је огромна већина француских жртава у саставу снага ОУН била убијена од стране босанских муслимана. Та чињеница морала је остати прећутана и прикривена јер се није уклапала у пројектовану слику стварности коју су западни медији имали да створе о том рату.

Мит о српској опсади Сарајева – приказати га као град жртву

За потребе медијске сатанизације Срба и изазивања осећања солидарности и осуде од стране западних грађана, град **Сарајево** морао се приказати као *град жртва*. Ова манипулативна техника већ је била делимично испробана на примеру наводних великих ратних разарања **Дубровника** (очекивана је била осуда културне јавности Запада, јер варварски Срби руше овај стари град под заштитом Унеска). *Пример Сарајева морао је бити још драстичнији и бруталнији.* Главни фокус медијске манипулације сада се помера са *древне културне баштине Дубровника* на *патње*

обичних грађана Сарајева, особито деце, те старих и изнемоглих лица. Срби се сада приказују као *свирепи и окорели бездушници* који, што блокадом што ратним разарањима (артиљеријским гранатирањем и снајперима), увећавају ратне патње недужног цивилног становништва.

„Режија око опсаде Сарајева одиграла је пресудну улогу. Она је послужила да се целом свету понуде стереотипи једног лажног филма са Далеког запада. Срби су били рђави момци, нападачи из иностранства који су опседали град и морили становнике града. (...) У ствари, Сарајево је било подељен град у чијем саставу су се налазиле и српске четврти, а које су такође бомбардовале муслиманске снаге. (...) *Међународна организација Црвеног крста сачинила је документ који је прорачунао да су у граду Сарајеву муслиманске снаге побиле око седам хиљада Срба.* (...) Као и у Сомалији, нису презали ни пред каквом преваром. На следећој страници налазе се два текста која обелодањују те преваре. Први текст је написао један човек из базе, британски војник из ОУН-а. Други је написао један високи званичник, амерички генерал који је потом отишао у пензију. Обојица аутора потпуно негирају мит о опсади Сарајева. Њихова сведочења су јасна: **Изетбеговићева влада сама изазива тешке патње свога народа, у ствари, она га држи као таоца**" (исто, 20).

У поменутој књизи Мишела Колона, којој се не може порећи непристрасност и објективност, наведени су бројни извештаји и сведочења високих представника војног и цивилног сектора ОУН-а у којима се потврђује монструозност ратне пропаганде која није имала везе са стварним чињеницама на терену. Како у опсегу, трајању и интензитету наводне блокаде, тако и у броју жртава, врсти злочина и карактеру саме блокаде. Ево неких карактеристичних сведочења: „Не ради се о опсади у правом смислу речи. Срби немају намеру да натерају град да се преда. И више од тога, само ако нису изазвани, не спречавају хуманитране конвоје да уђу у град. (...) Новинари имају склоност да забораве да велики део помоћи УН стиже било из саме Србије, било преко територија под контролом Срба. (...) Док сам боравио у Сарајеву, све прекиде ватре прекршиле су владине снаге. (...) Неке градске несреће наметнуте су актом сарајевске владе... Владини војници, на пример, бомбардовали су аеродром, главну тачку на коју је стизала међународна помоћ. Штампа и неке владе, укључујући и владу САД, обично приписују те нападе Србима... У том случају, бомбардовање обично затвара аеродром на извесно време, због чега скачу цене на црном тржишту намирница које улазе у град путевима које контролишу заповедници бошњачке војске и владини званичници" (исто, 27).

Од ових ратни лажи и фалсификата нису се извлачили само политички бенефити за муслимански режим већ и конкретна материјална до-

бит. Криминализовани кругови блиски режиму А. Изетбеговића богатили су се на муци и патњи сопственог народа, али и свих других грађана Сарајева који су, ионако осиромашени, морали трпети егзистенцијална злостављања и материјалну пљачку.

Мит о величини и броју српских злочина – демонизација не сме имати везе са стварним чињеницама

Пример Дубровника, који смо већ помињали, најбољи је доказ како снажна медијска харанга против једног народа може као резултат да произведе његову **демонизацију,** а да оно што је узето као повод те харанге буде у највећој мери у несразмери са елементарним чињеницама и доказима. „Месецима су наша средства јавног информисања оптуживала Србе да разарају историјски град Дубровник са по 1.500 граната дневно, а да притом, које ли случајности, није објављена ниједна слика стварних рушевина. И то са разлогом: гореле су једино гуме, које су у луци запалили припадници хрватске народне одбране, а уследила је поплава алармантних саопштења од стране хрватских власти. На основу тога је уследило опште згражавање, а петиције су упућиване са европских универзитета да се спасе древни град" (исто, 28).

Надувавање и повећање броја жртава био је још сигурнији пут у потпуну демонизацију српске стране у рату. Механизам је био одвише прост: *увећавати број злочина* (и њихову свирепост) у сваком следећем обраћању јавности и стварати потребу да се злочиначака страна обележи, сатанизује и осуди од међународне заједнице, а са друге стране да се издејствује политичка, војна и метеријална помоћ „нашим пријатељима" за даље финансирање и вођење рата. „Непрестане фотографије са 'бојних поља', препознатљиве по муслиманским људима мршавим као костури, по српским концентрационим логорима, омогућиле су Харису Силајџићу, тада министру иностраних послова Босне, да почне грубо да повећава број жртава. (...) Вешт политичар, Силајџић је схватио сву корист која би се могла извући из тог привидног масакра. То му је донело политичку подршку Запада, а из исламског света поклоне тако драгоцене да би се развила бошњачка ратна машинерија. (...) Данас, закључује тај стари високи функционер Сједињених Држава, Силајџић стално говори о бошњачком геноциду и холокаусту" (исто, 29–30).

Не чуди зато сведочење Белгијанца Мишела Колона, који у својој књизи даје нове доказе. „Сва та средства јавног информисања преносе званичну верзију. **Треба Срби да буду зли, а муслимани добри**. Не обраћа се чак пажња ни на чињеницу да су већина жртава били Срби. Није-

дно средство јавног информисања није се питало коме злочин користи" (исто, 35). *Није било сумњи на Западу, а и зашто би? То је за њих био пропагандни рат који се морао добити*. Исто потврђује и Американац Џ. Шиндлер. „Тузлански масакр није оставио никакав утисак на западне медије постављајући образац да је убијање муслимана вредно пажње, док смрт немуслимана није" (Шиндлер, 2009: 68).

Кога је, осим Срба, било брига да ли су то факти, да ли је то истина? Ратне лажи кажњавају Србе двоструко: први пут у рату, у тренутку када се пласирају и када подстичу на освету (одмазду) западних политичких 'праведника', а други пут у миру, када се користе као 'докази' против једне стране и потврда да је она чинила злочине и геноцид. „Пркосећи разуму и логици, мит о холокаусту који врше Срби и одбијање да се уопште признају зверства над Србима постало је уобичајено схватање" (исто: 72). И данас је на снази иста матрица. Готово ниједно суђење ратним злочинцима, особито у БиХ, као и у случају Насера Орића, упркос бројним доказима и сведочењима очевидаца, није дало сатисфакцију српским жртвама.

„Те операције на Балкану вођене су на следећи начин: најпре организовањем џиновске кампање дезинформисања, причати чисте лажи на начин који ће будуће жртве изложити осуди јавности, са могућношћу 'пендречења' по њима уз општу сагласност. Зато је требало измислити разне врсте злочина. Први и најпознатији злочин било је силовање 40.000 муслиманских жена, да би на крају, амерички експерт који је вршио истраживање на Балкану, рекао да није било 40.000 већ 4.000, а затим само – 40 жена, да би се на крају истраживања констатовао да је било силовано само четири жене" (Gallois, 2009: 20).

Мит о српском злочинаштву – дијаболизација једног народа

Да би дијаболизација (демонизација) и сатанизација српског народа била потпуна, неопходно је било на мноштву примера показати како је он по свом карактеру злочиначки, народ који је способан да чини само зло и да доноси несрећу. Та матрица медијске сатанизације подразумевала је да за сва почињена ратна злодела треба директно и без провере оптужити Србе. **Они из овог рата морају изаћи обележени као ратни злочинци и народ који је починио геноцид.** „Сребреница је била пропагандна победа за којом је Изетбеговић жудео; она је гарантовала америчку интервенцију, као што је Бил Клинтон и обећао, и осудила је босанске Србе на пропаст" (Шиндлер, 2009: 196). Није вредело ни то што су ретки али ипак присутни непристрасни делатници УН-а, какав је био и американац Фи-

лип Корвин, оспоравали званичну пропагандну верзију Сребренице од стране западних медија и режима А. Изетбеговића. Ф. Корвин је у предговору за књигу Хермана Едварда о Сребреници написао: „Сребреница је очигледно исполитизована да би се српски народ оптужио и трајно завадио са својим суседима" (Гаћиновић, 2018: 19). О томе на веома уверљив и на документима заснован начин сведочи и наша новинарка и публицисткиња Љиљана Булатовић Медић у својој књизи *Сребреница: лаж и подвала српском народу*.[1] Ипак, у периоду после рата на међународном плану истиче се како ратне злочине треба индивидуализовати и утврдити појединачну одговорност јер се, наводно, за њих не сме отпуживати цео један народ.

Ратна пропаганда је учинила своје, а данашња „хашка правда" има два важна циља: први циљ је показати да је кривица за распад СФРЈ и почињене злочине, укључујући и наводни геноцид везан за случај Сребренице, на српској страни, на његовом политичком и војном руководству. Ако Хашки трибунал успе да „докаже" српску кривицу, Запад ће пред сопственом али и укупном међународном јавношћу бити ескулпиран за одговорност покретања рата у СФРЈ и помагање сецесионистичким снагама да разоре ту земљу. Други важан циљ хашког процеса јесте да се осудом комплетног политичког, војног и полицијског руководства Срба **обесмисли и обесхрабри сваки будући покушај супротстављања новом светском поретку и геополитичким интересима атлантиста.**

Док је рат трајао, требало је оправдати и непочинства Запада која се чине према том народу. „Сваки пут када се почине свирепости, водећа средства јавног информисања оптужују Србе. (...) Зашто? Да би се оправдали ембарго и бомбардовање једног народа који је оцењен као бунтован у односу на нови светски поредак" (Колон, 30). **Сатанизација српског народа мора бити потпуна**. Не бирају се средства, укључујући и она која спадају у домен ликовног изражавања. Важно је само постићи циљ. *Западни човек не сме да има дилему да се ради о монструмима, према којима су сва средства дозвољена.* „Карикатуре показују крволочне животиње, одвратне животиње или чудовишта типа Дракуле, изнад којих једноставно пише *Срби*. То скраћивање и та мешавина разних састојака који се не уклапају изазвали су прави **антисрпски расизам**" (исто, 30). Најстрашнији призори почињених злочина систематски се приказују како би се оптужила само српска страна. Никo на Западу не проверава оно што им сервира муслиманска или хрватска пропагандна машинерија. Никоме

[1] „Ослобођена, православна Сребреница нашла им се као крст пред ђаволом, на путу остварења те погибељне Зелене трансверзале." стр. 58.

не пада на памет да се упита коме у политичком и медијском смислу служе ти наводни српски злочини. Чак и онда када у извештајима високих војних и цивилних представника ОУН-а ствари стоје сасвим другачије.

Мит о српској свирепости – или како један режим убија властити народ

Пошто Срби, по мишљењу Алије Изетбеговића и његових бојовника, нису довољно *ефикасни и свирепи* за потребе медијске харанге и ратне пропаганде, његов режим смишља и спроводи најсвирепије могуће акције у намери да за те **акте насиља и злочина против сопственог становништва** (нарочито је то било заступљено у Сарајеву) окриви Србе. Злочини по својој свирепости и бруталности морају да шокирају јавно мњење Запада и произведу осећање згражавања и реваншизма према починиоцима таквих злодела. *И заиста, њихова свирепост и бруталност превазилазила је могућности обичног човека да прими и отрпи такве акте насиља*. Одмах након емитовања бруталних призора у западним медијима појачавале су се осуде, стезао обруч санкција и наилазили таласи новог бомбардовања, као акти *„легалне и легитимне одмазде" према једном тако свирепом народу.* А према другој страни у рату усмеравана је *политичка, војна, економска и хуманитарна подршка*, **што и јесте био основни мотив за извођење овако гнусних злочина режима Алије Изетбеговића према властитом бошњачком народу.** „Оно што су уједињене нације знале, а репортери држали у тајности, била је ружна реалност да је Сарајево понекад прибегавало убијању сопствених грађана како би задобило међународне симпатије и изазвало мржњу према Србима... До августа су званичници УН и неколико западних обавевештајних агенција закључили да су нека од најгорих зверстава у Сарајеву заправо инсценирали муслимани да би кривицу свалили на Србе" (Шиндлер, 2009: 78).

Ево занимљивог сведочења: „Поводом неколико кључних догађаја, истражне екипе ОУН закључиле су да су те нападе на цивилно становништво у ствари организовали сами муслимани, са намером да их виде западна средства информисања и како би погоршали ситуацију. Посебно бомбардовање људи који су стајали у реду пред једном сарајевском пекаром (27. маја), бомбардовање за време посете Дагласа Херда (17. јула), експлозије на гробљу (4. августа) и убиство једног продуцента канала Еј-Би-Си (13. августа). У свим тим случајевима српске снаге биле су толико удаљене да су жртве биле ван њиховог домета, а употребљено оружје

потпуно се разликовало од оружја које је наведено у извештајима бошњачких власти и западњачких средстава јавног информисања."

Други пример: „Француски војници мировних снага ОУН-а кажу да је у Сарајеву, до половине јуна 1995. године, известан број елитних стрелаца био активан у намери убијања њихових сопствених цивила. (...)[2] Тако су дошли до закључка да се редовно пуцало са врха старе зграде Парламента, која је била у рукама владиних снага. Видели су како се са крова пуцало на цивиле и конвоје ОУН-а. Французи мисле да је циљ снајпериста био да придобију више међународних симпатија према муслиманима" (Колон, 31).

Или пример масакра на *сарајевској пијаци Маркале*, који је био режиран за потребе **придобијања** савезника унутар НАТО снага за бомбардовање српских положаја, а нарочито западног јавног мњења, јер су истраживања у то време показала да је само четвртина јавности у САД одобравала такве акције. „И овога пута, Телевизија Сарајево и западњачке телевизије одмах су на месту и шаљу упечатљиве слике. Насупрот томе, муслиманска полиција забранила је приступ двојици официра ОУН. Они не могу да испитају сведоке. *Зашто је одбијена међународна истражна комисија коју су тражили српски руководиоци?* Како објаснити да детектори бомбардовања ОУН, који утврђују веома прецизне статистике, тога дана нису забележиле никакав пуцањ са српске стране? Зашто су повређени пренети у једну америчку болницу у Немачкој? Зашто је жена, руководилац болнице, одбила да новинарима достави увид у листу повређених, а коју има Влада Сједињених Држава и нико други? Белгијски командант Јан Сегерс, тада на дужности, каже: 'ОУН је увек говорила да се не зна ко је био одговоран. Међутим, готово је извесно да то нису били Срби'" (исто, 37). „**У својим мемоарима, објављеним после рата, Дејвид Овен, специјални европски изасланик, признао је да су гранату испалиле не српске већ Изетбеговићеве трупе, да су то западњачке власти знале од почетка и да су то прикриле"** (исто, 39). Ово Овеново сведочење потврђује и Џон Шиндлер, који је под маском новинара у време рата у БиХ био агент америчке Агенције за националну безбедност – НСА. Он пише: „Пошто су проучиле случај, обавештајне агенције Канаде, Британије, Данске, Шведске, Белгије и Холандије, земаља које су

[2] „Унајмљивали су неке од најбољих снајпериста у Босни, између осталих и брата и сестру Слободана и Слободанку Шакотић, предратне шампионе у стрељаштву, и браћу Драгана и Јосипа Божића, који су имали репутацију најбољих убица ове јединице. Нико од њих није био муслиман, а јединица (реч је о злогласној банди криминалаца под називом „Шеве") намерно је врбовала њих и друге Србе и Хрвате рачунајући да ће имати мање скрупула у погледу убијања муслиманских цивила." Џ. Шиндлер:144.

имале трупе у Босни, закључиле су независно једна од других да су муслимани починили масакр на Маркалама, како би приказали босанске Србе у лошем светлу" (Шиндлер, 2009: 155). Шиндлер такође пише: „Сарајево је пред светским медијима злоупотребљавало ратне злочине, између осталог и бацајући кривицу на непријатеља за убиства која су заправо починиле муслиманске снаге... а муслимански одреди смрти су бес Запада чинили још већим убијајући ненаоружане цивиле и бацајући кривицу на непријатеља" (исто, 143).

О томе такође недвосмислено уверљиво сведочи и познати француски генерал Пјер Мари Галоа: „Измишљања су била многобројна, од приче о експлозији у *улици Васе Мискина*, испред пекаре, затим афере *на пијаци Маркале* (атентат), за шта су погрешно оптужени Срби, а заправо су, у ствари, муслимани из Сарајева 'гађали' сами себе (односно, мешовиту српско-муслиманску популацију), да би за тај одвратни злочин оптужли Србе. Створен је, такође, и мит о опсади Сарајева од стране српске војске, тако да је 'хуманитарни' Запад дошао на идеју да је апсолутно неопходно учинити нешто против те опсаде" (Gallois, 2009: 20).

Или пак искази француских високих званичника Е. Баладира, Ф. Леотара и А. Жипеа, објављени у листу *Le Nuvel Opservater*, у којима сведоче да су бројне француске војнике у саставу ОУН убиле снаге бошњачке војске, али и следеће: „И чак и да је граната испаљена на пијацу била такође бошњачка! **Они су, дакле, изазвали покољ сопственог народа, приметио сам са ужасом**. Да, одговорио ми је без оклевања Премијер, али они су извукли НАТО из одлагања и одуговлачења" (Collon, 39). Радило се, наравно, о даљој ескалацији НАТО удара према српској страни. „Масакр се догодио 28. августа у 11 часова. Сутрадан 60 НАТО авиона бомбардује Србе око Сарајева, Горажда и Тузле." (...) „У ствари, авиони НАТО-а окупили су се да униште интегрисани одбрамбени противавионски систем босанских Срба. (...) Када једном тај одбрамбени систем буде уништен, НАТО ће имати пуну слободу да ради шта хоће на Балкану" (исто, 40–41). Исти сценарио ће се поновити на КиМ у тзв. *случају Рачак,* који је инсцениран од атлантских пропагандиста како би послужио као алиби за почетак НАТО кампање бомбардовања као вида директне оружане агресије на СРЈ. „Рачак је био једна велика и бестидна подметачина Запада да се исфабрикује повод за агресију НАТО пакта на Савезну Републику Југославију" (Маринковић, 2018: 199).

Већ дефинисани принципи ратне пропаганде биће настављени и после престанка оружаних дејстава у БиХ. И даље ће се медијска харанга водити као малигна кампања оптуживања Срба као главних криваца за ратни хаос на простору бивше Југославије и њихову даљу виктимизацију

и дијаболизацију. „Главни генератори подсећања и активирања стереотипа о Србима у *Дневном авазу*, током анализираног периода, били су: стална писања о криминалним радњама које су починили Срби, односно 'српска мафија'; наметање стереотипа о Србима као 'геноцидном народу', односно о 'Србима као злочиначком народу'" (Милошевић, Мировић, 2013: 211). И опет нови пример пропагандног рата везаног за КиМ. Добро научене лекције у БиХ понављаће се по ко зна који пут и на Косову и Метохији. „Већ трећег дана када су стратези схватили да Југославија нема намеру да капитулира, почео је масовни циркус на отвореном, када је на стотине хиљада Албанаца пошло у егзил, јер су наводно 'бежали од српске војске и полиције', а то је чињено да се анимира светска јавност, прикаже тобожна 'хуманитарна катастрофа' и оправда нелегитимна агресија НАТО пакта" (Маринковић, 194).

Геополитички аспекти ратне пропаганде против Срба

Претходни цитати (сведочења) најбоље указују на основне **геополитичке циљеве западних сила** (особито САД и Немачке) у том рату. Ова вешто скривана *геополитичка позадина* ратова вођених на простору бивше СФРЈ сасвим јасно указује ко је и због каквих интереса водио овако бруталну и нечовечну медијску харангу против српског народа. Један од предводника такве политике била је СР Немачка (подржана од стране Ватикана). Она је у почетку тих процеса диктирала темпо разбијања СФРЈ, намерна да искористи настале околности за свој значајнији геополитички повратак на просторе Балкана. „Треба рећи да је растурање Југославије била дуго планирана операција у Немачкој. (...) Прво – жеља Немачке стране да се освети Србима, који су два пута, 1914–1918. и 1939–1945, пришли савезницима против њих. (...) Друга немачка идеја била је да треба наградити Хрвате и босанске муслимане, који су се током Другог светског рата придружили нацистичкој немачкој војсци. (...) Трећа немачка идеја била је да увуку Хрватску и Словенију у економску зону ЕУ, којом доминира Немачка. На тај начин би се отвориле могућности остваривања немачког утицаја на далматинској обали, чиме би им се омогућило приближавање Медитерану, што представља давнашњи немачки сан, традиционално храњен и у доба 'Светог немачког царства'" (Gallois, 16–17).

Дакле, може се препознати јасна *геополитичка и геоекономска мотивација великих сила,* али и својеврсни пропаганди механизам којим су се оне служиле ради постизања најбољих ефеката медијске харанге против српског народа и остварења крајњег циља, његове бруталне окупације. „И

све је то вођено по прописима. Прво, српски народ је екстремно лоше третиран и окривљаван за злочине. Друго, њему је наметнута економска блокада да би се ослабила његова воља за отпором, што се и десило када је у питању Србија. Треће, народ је бомбардован на начин да није био у могућности да се касније економски консолидује, јер је скоро потпуно разорен његов економски систем. Најзад, четврто, долази до окупације, што је било и предвиђено понуђеним споразумом из Рамбујеа. Налазећи се на лицу места и користећи беду и хаос у који је тај несрећни народ гурнут, окупатори ће захтевати од народа да изабере политичке вође које ће бити наклоњене интересима агресора" (исто, 21).

Као да нас сопствена масовна страдања у модерној политичкој историји нису научила да будемо опрезни и јединствени у покушају да сачувамо властити национални опстанак. Поред *западне србофобије*, снажно се раширила и *србофобија у региону.* „Због те србофобије изнутра Југославија се распала 1941, брже него што се то могло очекивати. Тежину удара поробљивача највише су осетили Срби, јер је Хитлер само њима објавио рат као великим противницима Германа. (...) За један мали народ ужасна је трагедија да у току два рата, само током три деценије, изгуби близу три милиона живота. То је биолошка катастрофа" (Митровић, 2005: 89).

Поуке из наведених примера треба да нас отрезне и науче да медијска манипулација није престала само зато што је фаза брутално ратне пропаганде за један временски период примирена. Она је сада добила „нежније" форме обликовања јавног мњења, у којима, нажалост, учествује и добар део тзв. домаћих медија (чији су власници углавном странци), подстицан од наше олош-елите. Она је вођена потребом да произведе **амнезију** о погубној политици коју су према српском народу водили њихови политички ментори са Запада. Основни циљ садашње медијске манипулације која се врши по моделу „геополитике хаоса"[3] јесте да српски народ још више „слуде" и да га у следећој фази предстојећих геополитичких превирања и њихових медијских посредовања **анестезирају** и припреме за нове **ампутације** које се имају извршити у скоријој будућности на идентитетском, територијалном и државном ткиву српског народа.[4] Срби морају коначно да схвате да глобалне комуникационе технологије, произ-

[3] „У ствари, у области геостратегије и геополитике све се страшно усложнило.Толико да заиста можемо говорити о 'геополитици хаоса' да бисмо одредили ово раздобље које живи свет." Игнацио Рамоне (1998) *Геополитика хаоса*, Институт за геополитичке студије, Београд, стр. 135.

[4] Види: В. Јовановић, С. Петковић, С. Чикарић (2012) *Злочин у рату*, *геноцид у миру*, Службени гласник, Београд.

водећи 'меку моћ', **декомпонују** унутрашњи *суверенитет држава*, које, губећи управљање и контролу над симболичко-појмовном праксом, остају препуштене *самодеструкцији и спољној пропагандној агресији*.[5]

Закључак

Срби понављају исту историјску грешку већ неколико пута у непуних сто година. И као да бројна српска стратишта и некажњени злочини према њима нису довољна опомена тзв. српској националној елити о погубности ***србофобије*** која се систематски шири и подгрева готово два века, како на Западу тако и у региону од стране српских суседа. Тај сценарио **србомрзачке деструкције** испољио је своје катастрофалне последице више пута у само једном веку: у Првом и Другом светском рату, при политичком и државном растројству бивше СФРЈ, током НАТО бомбардовања бивше СРЈ, приликом отимања Косова и Метохије...

Актуелне геополитичке игре на Балкану не обећавају ништа добро, особито српском народу, који се по устаљеним геополитичким стереотипима и даље види као главни *геополитички опонент* западним интересима у овом региону. У описаним околностима егзистенцијално је важно извући поуке из властите историје и учинити све што је неопходно да нам се нека национална трагедија не деси поново. Велико је питање да ли би још један такав демографски слом српски народ успео да амортизује и превлада његове деструктивне билансе. **Србофобија,** дакле, као што се дало видети и на примерима ратне пропаганде, није пука медијска играрија која се повремено разиграва у кризним ситуацијама на Балкану. Она је, напротив, *сурова политичка реалност* која се има уважити, а против које се треба борити и са којом се мора рачунати и у будућности.

Литература

1. Аврамовић З. (2012) „Југославија у раљама демократије и националне неравноправности", у зборнику: *Разбијање Југославије*, ИПС, Београд.
2. Брдар М. (2007) *Српска транзициона илијада*, Стилос, Нови Сад.
3. Булатовић Б. (2017) *Оклеветана књижевност*, Научно удружење за развој српских студија, Нови Сад.
4. Вудвор С. (1997) *Балканска трагедија*, Ф. Вишњић, Београд.
5. Вуковић С. (2009) *Етика западних медија*, ИК Зорана Стојановића, Нови Сад.
6. Gallois M. P. (2009) *Порука српском народу*, Београдски форум, Београд.

[5] Види: Борис Булатовић (2017) *Оклеветана књижевност*, Научно удружење за развој српских студија, Нови Сад.

7. Гаћиновић Р. (2018) „Политичким насиљем против истине о Сребреници", *Култура полиса*, бр. 35. Нови Сад.
8. Драшковић С. (1990) *Српски народ и српска политика*, Досије, Београд.
9. Деспотовић Љ., Јевтовић З. (2010) *Геополитика и медији*, Култура полиса, Нови Сад.
10. Елзесер Ј. (2004) Ратне лажи: од косовског сукоба до процеса Милошевићу, Јасен, Београд.
11. Collon M. (1998) Poker menteur, les grandes puissances la Yougoslavie et les prochaines guerres, Editions EPO, Brisel.
12. Klajn L. (2000) *NATO aggresion on the FR Yugoslavia 1999*, Association for legal theory and practice Novi Sad.
13. Митровић Д. Ј. (2005) *Србофобија и њени извори*, Службени гласник, Београд.
14. Хемонд Ф., Херман Е. (2001) *Деградирана моћ, медији и косовска криза*, Плато, Београд.
15. Група аутора (2004) Амнезија јавности, од пропаганде до тероризма, Графокомерц, Београд.
16. Шиндлер Џ. (2009) Несвети терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада, Слубени гласник, Београд.
17. Петровић З. Пироћанац (2002) *Избрисати српски вирус*, Чигоја штампа, Београд.
18. Петровић З. Пироћанац (2014) *Хоћеш ли и даље да будеш Србин*, ИПС, Београд.
19. Рамоне И. (1998) *Геополитика хаоса*, Институт за геополитичке студије, Београд.
20. Милошевић З., Мировић А. (2013) „Етноконфесионални идентитет Срба у *Дневном авазу*", у зборнику: *Национални идентитет и религија*, ИПС, Београд.
21. Маринковић Д. (2018) *Судија у рату и миру*, Рад, Београд.
22. Медић Булатовић Љ. (2016) *Сребреница: лаж и подвала српском народу*, Ривел Ко, Београд.
23. Јовановић В., Петковић С., Чикарић С. (2012) *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник, Београд.

2.4. „ДУГО ПУТОВАЊЕ У ЈЕВРОПУ" И/ИЛИ ПОКУШАЈИ ЦИВИЛИЗАЦИЈСКЕ КОНВЕРЗИЈЕ СРПСКОГ НАРОДА

Када су крајем двадесетог века идеолошки сукоби минули и барем привремено се преселили у запећак историје, у његовој последњој деценији појавило се неколико значајних геополитичких књига које су имале за циљ да маркирају настале промене и означе векторе геополитичких утицаја у постбиполарном поретку моћи. Један од могућих праваца развоја у међународним односима некритички је као „крај историје" означио Френсис Фукујама, који је настале промене кодирао као дефинитивни идеолошки тријумф либерализма[1], а нове геополитичке векторе сагледао као неизбежну трансформацију остатка света који се имао уподобити актуелним либералним стандардима у све интензивнијим процесима глобализације.

У дефинисаном контексту настале промене требало је схватити као директно наметање западних вредносних стандарда и њима одговарајућих политичких, економских и културних облика организације државе и друштва. Други алтернативни модел или правац развоја у наводном постидеолошком периоду светске политике дефинисао је Семјуел Хантингтон, који је будућност међународних односа сагледао кроз **парадигму сукоба** *цивилизацијских и културолошких структура* које се превасходно фундирају на бази међусобних разлика заснованих на другачијим религијским обрасцима и вредносним системима. Сада, када је наводно терен рашчишћен од великих „идеолошких прича", на сцену у пуном капацитету својих моћи ступају сукоби индуковани интересима насталим на бази „непремостивих" религијских и цивилизацијских разлика, које настоје да у новим условима раскусурају старе историјске рачуне и раскрче *територијалне ареале* за своју будућу просторну експанзију. Без потребе да на овом месту детаљније критици излажемо фукујамовску „*историјску слику света*", више пажње посветићемо Хантигтоновом моделу „*сукоба цивилизација*", јер нам он из неколико добрих методолошко-појмовних разлога даје основу да на тој теоријској матрици утемељимо нашу даљу контек-

[1] „Крај историје би значио крај ратова и крвавих револуција. Слажући се око циљева, људи више не би имали крупне разлоге да се боре". Фукујама Ф. 2002, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, стр. 321.

стуалну анализу. За нас је особито занимљиво да дефинишемо шта се дешава са земљама-државама које се налазе у просторима контаката, додира или сукоба цивилизација, у тзв. *контакт зонама* какве су већ вековима Балкан и простор бивше СФРЈ особито.

Појмовне варијације и цивилизацијска конверзија

Разматрајући проблеме *земаља-држава* у зонама контаката цивилизација и њихових флуидних и несталних граница, али и кризе идентитета и цивилизацијске припадности у појединим фазама њиховог историјског развоја, Семјуел Хантигтон је конструисао неколико занимљивих појмовних модела таквих земаља, у покушају да јасније дефинише њихове цивилизацијске контроверзе, спољнополитичка лутања, али и унутрашње поделе. Он је то урадио преко неколико једноставних геополитичких модела:

1. ***модел усамљене земље*** – којој недостаје културно заједништво са осталим земљама и друштвима у ширем окружењу. Примери таквих држава, по њему су: Етиопија, Хаити, Јапан и др.

2. ***модел подељене земље –*** чине државе које „територијално опкорачују неодговарајуће границе између цивилизација" и суочавају се са посебним проблемима одржавања свог јединства. То су државе у којима постоје значајне мањине или корпуси других верских, конфесионалних и националних подидентитета које такву државу не доживљавају као своју. Напротив, налазе се у сталним мање или више отвореним сукобима и оспоравањима државног јединства и територијалне целовитости. Таквих држава било је највише на територији бивших социјалистичких, мултинационалних и мултирелигијских федерација, какве су биле СССР и СФРЈ. На простору бивше Југославије најтипичнији примери су *БиХ и Србија*. БиХ због подељености земље на српско-православни, хрватско-римокатолички и бошњачко-исламски корпус, а Србија превасходно због великог проблема са Арбанасима на Косову и Метохији и делом муслиманског живља у Рашко-полимској области, који себе називају Бошњацима. И једни и други траже издвајање „својих" територијалних целина где су у већини и формирање самосталних држава или њихово припајање државама суседима на чијој територији у великом броју или чак у већини живе њихови цивилизацијски и етнички сународници.

3. ***модел поцепане земље*** – карактеристичан је за „једну предоминантну културу која је смештена у једну цивилизацију, али њене вође желе да је преместе у другу цивилизацију". Да би таква земља, оптерећена цивилизацијском шизофренијом, „успешно редефинисала свој цивилизацијс-

ски идентитет", неопходно је да испуни три врло битна и у процесном смислу дуготрајна услова: „Прво, политичка и економска елита земље требало би уопштено да подржи то питање. Друго, јавност би требало да буде упозната са редефинисањем идентитета. Треће, доминантни елементи цивилизације домаћина, у највећем броју случајева Западне цивилизације, требало би да буду вољни да прихвате конвертита." Такав процес цивилизацијског конвертитства и репрограмирања идентитета је дуготрајан, дисконтинуиран, те „политички, институционално и културно болан", наглашава Хантингтон. Али оно што он посебно апострофира јесте чињеница која је везана за трећи услов: да таква поцепана земља никада до сада није прихваћена, односно да тај процес „**до данас није успео**" (Хантингтон, 1998: 155). Примери таквих земаља су: Русија, Турска, Мексико и др.

4. ***модел растрзане земље*** – хантингтоновски покушај *моделирања цивилизацијских конвертита* наш признати геополитичар Миломир Степић допуњава, тачније речено нијансира моделом тзв. *растрзане земље,* за коју констатује да „има једну доминантну нацију, културу и религију која припада једној цивилизацији, али њена елита настоји да је ампутира из сопствене, домицилне цивилизације и вештачки је премести у другу цивилизацију." Унутар тако структуриране *растрзане земље* постоји стална криза идентитета те „духовна и друштвена располућеност, суштински неспоразум народа и његових вођа, те клизање у стање латентне анархије..." (Степић, 2016: 430). Примери за овај тип земаља биле би, по Степићу, Грчка, Бугарска, Румунија, Грузија, Украјина, и Србија.

5. ***модел растројене земље*** – настављајући овај низ варијација модела у оквиру дате контекстуалне анализе, усуђујемо се да предложимо још један модел, тзв. *растројену земљу*. Овај модел би се могао третирати као *комбиновани модел поцепане и растрзане земље*, или као њихова укупна резултанта, с обзиром на чињеницу да је део „процеса дугог трајања" у којима се од стране домицилне олош-елите[2] настоји извршити двострука прекомпозиција своје земље кроз цивилизацијску конверзију земље и кроз прекодирање идентитета њеног народа. У том контексту, модел *растројене земље* био би крајњи *исход* ове накарадне цивилизацијске, идентитетске и геополитичке конверзије, којој највећи део народа пружа константан и жилав отпор. Нажалост, најбољи пример у нашем региону за овакав модел земље била би Србија.

[2] Види: Наполеони Л. (2012) *Олош економија*, Хисперија-еду, Београд, стр. 43.

Србија у процесима неуспешне „европеизације" или – да ли су модернизација и позападњачење исти процеси?

Србија се већ два века уназад налази у процесима друштвене и политичке модернизације. Ови значајни токови започели су стицањем политичке аутономије тридесетих година 19. века, као позитивна политичка последица „српске револуције" и уз многе дисконтинуитете и модернизацијске ударе трају до данашњих дана.[3] Они почињу приливом учених Срба из тадашње Аустроугарске (тзв. 'немачкари') у државни апарат и администрацију Кнежевине Србије, а затим у образовне институције и судску власт, да би се у више таласа интензивније наставили повратком српске учене младежи која је студирала на признатим европским универзитетима тога времена. И једни и други са собом доносе, поред стеченог академског знања, европске културне обрасце и вредносни систем који је једним својим значајним делом био у директној опреци са увреженим навикама и обичајима српског патријархалног друштва.

Српска патријархална, ауторитарна и колективистичка политичка култура наслеђени је производ дугих векова отоманске окупације, у огромном проценту неписменог народа и ситносопственичког поседа.[4] Највећи отпори *модернизацији* тога времена ипак су долазили из конзервативних политичких кругова, који су, бранећи своје стечене привилегије, листом били против друштвених промена и политичких реформи. Упркос снажним отпорима *политичка модернизација* је била замајац развоја осталих аспеката модернизације, (образовања, културе, индустријализације, војске, инфраструктуре и сл.) и имала је три своја главна аспекта. Она се одвијала истовремено и паралелно: прво, „као процес националне еманципације и изградње националне државе; друго, као процес трансформације традиционалног патријархалног друштва у модерно грађанско друштво; и треће, као процес конституционализације и демократизације државне власти од ауторитаризма и личне власти ка систему парламентарне демократије" (Деспотовић, 2008: 198).

Но, овде се поставља следеће важно питање: да ли су ови недовршени процеси политичке и друштвене модернизације Србије (јер је српска „политичка елита" у више наврата у 20. веку, уз подршку страних утицаја, разграђивала тешко стечену државност, независност и укупан достигнути

[3] Види: Деспотовић Љ., (2008) *Српска политичка модерна*, Стилос, Нови Сад, стр. 29.

[4] Види: Вивијан Х., (2010) *Србија, рај сиромашних*, Службени гласник, Београд, стр. 171.

степен развоја државе) истовремено значили и њено културолошко преобраћање и прелазак из једног цивилизацијског круга у други? Па ако јесте, да ли је такав радикалан заокрет заиста био неопходан, јер објективна потреба за модернизацијом Србије није морала нужно да значи позападњачење и промену њеног цивилизацијског кода и православног идентитета? Уосталом, он је већ хиљаду година хришћански, у и том сегменту није био у великом несагласју са остатком Европе.[5]

На овом месту, стога, морамо да учинимо суштинску теоријску разлику између појмова *модернизације и позападњачења.* **Модернизација**, особито политичка, представља процес структуралног усклађивања предмодерних, дакле традиционалних друштава структури и функционалном моделу модерних друштва западног типа. Појам **позападњачења** идолошки у себи крије геополитичке мотивације у којима се под маском модернизације, а у режији домицилних политичких елита, покушава извршити **цивилизацијска конверзија** друштава незападног типа у цивилизацијски круг Запада. Процеси цивилизацијске конверзије особито су интензивни у зонама њихових контаката са земљама несумњиве западне провенијенције. Зато Хантингтон, као уосталом и З. Бжежински, геополитички мотивисани а штитећи ексклузивитет западних интереса, узвикују: **Запад и сви остали**!

Дакле, извесне разлике у цивилизацијском идентитету нису биле пресудне, чак и када се у обзир узму конфесионалне специфичности унутар хришћанства и различити интереси који из њих произилазе.[6] Суштинска „разлика", по нама, стога не долази из поља европске цивилизацијске припадности и хришћанског идентитета[7] (она је историјски генерисана највише на догматском и конфесионалном плану, дакле, превасходно је еклисиолошког карактера), већ из круга *ексклузивних геополитичких и*

---

[5] „Европа је, пре свега, једна културна целина. То је, такорећи, континент културе. Као таква, своје границе означава одвајањем од онога што се сматра неевропским." Мазуркијевич П. „Хришћански корени Европе", у зборнику: *Европска цивилизација*, приредио Кожмињски М., 2009, Службени гласник, Београд, стр. 39.

[6] „Оштрина религијских распри објашњава се тиме што вероисповести, као и све вештачке масе, имају двоструку тенденцију: да се према унутра круто формирају, а према споља да заузимају фронтовски положај." Динцелбахер П. 2009, *Историја европског менталитета*, Службени гласник, Београд, стр. 139.

[7] „Географска Европа је увек морала да се бори са виђењима Европе као јединствене заједнице, а у одсуству заједничких политичких структура европска цивилизација се може дефинисати једино уз помоћ културолошког критеријума. Ту се обично нарочито наглашава улога хришћанства, улога која није престала ни када се предзнак 'хришћански' изгубио из назива." Дејвис Н., 2005, *Европа, једна историја*, Вега медија, Нови Сад, стр. 9.

спољнополитичких интереса појединих западних империја (Велика Британија, Француска, Немачка и САД). Дакле, „иако Србија географски, историјски, геополитички и цивилизацијски неоспорно припада Европи, њихов став о неопходности 'уласка Србије у Европу' подразумева укључивање само у западне облике политичких, економских, војних и културних интеграција" (Степић, 2016: 436).

У актуелном случају то је Европска унија, као типичан пројекат САД и атлантизма преко кога уз помоћ НАТО пакта ефикасно контролишу и усмеравају своје наводне европске партнере и савезнике. Они вешто користе историјски настале специфичности унутар хришћанског цивилизацијског круга Европе да би га поделили по линији конфесионалне припадности, где се на једном крају нашла римокатоличка и протестантска Европа, а на другом православни хришћани.[8] Ту еклисиолошку разлику реактуелизовали су атлантистички геополитичари, а пре свих З. Бжежински, по формули **The West and the Rest**, да би је касније прихватили и други западни геополитичари, укључујући и већ поменутог Семјуела Хантингтона. Тако је „била створена суштински **трансатлантски прожета представа о Западу**. Запад је обухватио западну и јужну Европу, Велику Британију, као и делове Скандинавије, и сасвим пресудно Сједињене Државе и Канаду" (Минклер, 2016: 37).

Најбољи пример „судбине" православних земаља у западном поретку моћи можемо сагледати кроз случајеве Грчке, Румуније и Бугарске. Примљене су у ЕУ и НАТО пакт искључиво из *стратешких геополитичких разлога*, због њихове изузетне важности за ефикасну контролу југоисточног дела „Западног простора", тог веома важног дела *Римланда,* како на Балкану тако и у зони Црног мора и Медитерана, јер се тиме на квалитетан начин по западне интересе баражирају геополитички интереси Русије. Дакле, наведене земље су примљене у западне политичке, војне и економске структуре *искључиво због важности њиховог геополитичког положаја*, али са статусом *православних аутсајдера* који се доживљавају као једна врста *цивилизацијске аномалије* која се мора истрпети због њихове геополитичке важности. То недвосмислено примећује и колега Ми-

[8] „Почињући на северу, она иде дуж онога што су сада границе између Финске, балтичких држава (Естоније, Латвије и Литваније) и Русије, кроз западну Белорусију и Украјину, раздвајајући унијате од православног истока, Румунију између Трансилваније са њеним католичким мађарским становништвом и остатком земље, те претходну Југославију дуж границе која раздваја Словенију и Хрватску од осталих република. Наравно, на Балкану ова граница се подудара са историјском поделом између Аустоугарског и Отоманског царства. То је културна граница Европе и у постхладноратовском свету је, такође, политичка и економска граница Европе и Запада." Хантигнтон С., 1998, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, стр. 176.

ломир Степић идући трагом Семјуела Хантингтона.[9] „Маргинална позиција Румуније и Бугарске у НАТО и ЕУ, транзиционе тековине 'дивљег капитализма', постинтеграциони економско-финансијски проблеми, масовна емиграција становништва, незапосленост и различити облици друштвене патологије јачају антизападни револт јавности, али и потврђују да су ове државе, аналогно Грчкој, 'аномалија, православни аутсајдери у западним организацијама'" (Степић, 2016: 441).

Једном утврђене модерне границе *западне цивилизације*, које дубоку засецају у *корпус хришћанског ткива*, изнедриле су наизглед непремостиве разлике у геополитичким интересима, нивелишући и игноришући и остале сличности и разлике, на пример, између словенског (Срби и Руси и др.) и несловенског идентитета унутар православног хришћанског сепаратума (Грци, Румуни, Бугари и др.). Тиме је изнова актуелизована тзв. *идентитетска ексцентричност Европе*, о којој пише Херфрид Минклер, а која је већ неколико пута од периода Антике па до данас померала географске представе о свом средишту и идентитету – „од Аристотела, који је Грчку означио као 'аутентичну културу између Европе и Азије', па преко Рима, Атине и Јерусалима, као 'три велика идентитетска места Европљана': Рим као изворни појам политичког и правног обликовања, Атина као симбол књижевности и филозофије, и Јерусалим као фокус верског идентитета Европе" (Минклер, 2016: 54). Претходни наводи су јасна потврда о идентитетском трагању унутар саме Европе, чији се цивилизацијски и културолошки садржаји могу посматрати из више културолошких димензија.[10] А „Европа за нас зато није географски него историјски појам. У истом смислу посматрамо и Запад: не као географско подручје света (или Европе), него као посебну историјску епоху у којој се јавио један посебан (по томе назван 'западни') систем вредности! То је систем који полази од личности појединачног човека као најреалније људске појаве, као реалност, без обзира на то да ли ми ту реалност можемо да схватимо (и философским појмовима обухватимо) или не" (Видовић, 1989: 73)!

---

[9] „Ако Запад има овако одбојан став према једној Грчкој, чија класична цивилизација, како констатује Хантингтон, представља темељ западне цвилизације, а потоње везе са Западом су интензивније од осталих православних народа, да ли то значи да још лошији третман следи Румунији и Бугарској?" Степић М., 2016, стр. 441.

[10] „Конзервативна западнохришћанска империјалистичка политичко-историјска и цивилизацијска концепција ИМПЕРИЈЕ (центар, први свет) ПЕРИФЕРИЈЕ и ЛИМЕСА објашњава ову структуру као резултанту духовно-верске, културно-цивилизацијске, регионално-развојне, социјалне, геополитичке и регионалне поларизације европског континента од римске и византијске епохе до данас." Радовановић М., 2008, *Косово и Метохија*, Службени гласник, Београд, стр. 176.

Дакле, геополитичка подела унутар хришћанског корпуса изведена је на линији *себичних интереса западних господара моћи*, а не према неким суштинским и непремостивим разликама унутар ње саме. Чак ни Збигњев Бжежински, иако предани заступник интереса атлантистичког Запада, није пропустио прилику да то маркира као **западну „узурпацију идентитета Европе"**.[11] О томе на други начин сведочи и Е. Вајки. „Не смије се, наиме, заборавити да је јудео-кршћанство извор свега позитивног оствареног унутар (и од) наше цивилизације. У првом реду, мисли се на мојсијевски универзални морал, на Кантов морални императив, на универзална људска права, као и на практичне аспекте кршћанства садржане у социјалдемократији. Те вриједности постоје и развијају се без обзира на одређену контроверзну праксу Запада, која, у неким својим сегментима, ставља у питање властита цивилизацијска достигнућа" (Влајки, 2016: 271). *Уосталом, таква исфорсирана цивилизацијска подела извршена је највише унутар хришћанског цивилизацијског корпуса, све остале цивилизације, по С. Хантигнтону, представљају мање или више целовиту и конзистентну цивилизацијску структуру која унутар себе има разлика, али оне нису генерисане тако да би је делиле на две или више нових цивилизација.*

Дакле, историјски индуковане разлике унутар хришћанства нису таквог карактера да би нужно генерисале његову цивилизацијску поделу (оне су, пре свега, засноване на еклисиолошко-конфесионалним особеностима). Реч је заправо о једној цивилизацијској структури (поготово ако се она сагледа из перспективе и угла других цивилизацијских корпуса) коју је атлантистички Запад поделио и дизајнирао у складу са својим економским и политичким интересима, ископавши тако велику *геополитичку провалију* унутар хришћанског света. Она је и данас у служби оправдавања њихове себичне спољнополитичке и финансијске моћи и зарад очувања статуса глобалног хегемона. „Европа се завршава тамо где се завршава западно хришћанство и почињу ислам и православље. То је одговор који Западноевропљани желе да чују, који они одобравају *sotto voce* и који различити интелектуалци и политичке вође експлицитно потврђују" (Хантингтон, 1998: 178).

[11] „...У ширем смислу, Европа је заједничка цивилизација која произилази из заједничке хришћанске традиције. Уже западно одређење Европе било је повезано са Римом и његовим културним наслеђем. Али европска хришћанска традиција такође укључује и Византију и њене руске православне наследнике. (...) У последње време западна Европа узурпирала је идентитет 'Европе'." Бжежински З., 2001, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, стр. 79.

За све то време вазалне олош-елите у Србији, маскиране привидима модернизације земље, некритички и неселективно су настојале да је насилно *позападњаче*, зарад интереса спољних ментора и сопствене политичке и финансијске користи. Нису се обазирали на сурову историјску чињеницу да на тзв. Западу никада у последња два века српске *евростра-дије* није постојала истинска намера да је интегришу у свој културолошки, економски и политички поредак, ма шта он у појединим периодима модерне политичке историје конкретно значио. „Ниједан официјални утицај који је долазио из Европе, без обзира да ли стиже са Истока или Запада, није био у функцији директне подршке процесима политичке модернизације и укупног друштвеног развоја Србије. (...) Препуштена сама себи, Србија није била поље доказивања европске цивилизованости и политичке солидарности, већ простор политичког поткусуривања и сурове спољнополитичке игре стратешких интереса моћних" (Деспотовић, 2008: 207).

Поред означених сирових геополитичких интереса моћи који су долазили са Запада, посебно нечасну улогу у свим тим процесима деструкције државе и деконструкције идентитета имала је локална *олош-елита.* У актуелној верзији ове саге она се на најприземнији начин ставила у функцију геополитичких и економских интереса Запада, не остављајући никакву политичку и геополитичку алтернативу за своју земљу и народ, и то фаворизовањем *евроатлантских* интеграција. „Нашу међународну позицију додатно је закомпликовала унутарполитичка ситуација, када је највећи број парламентарних странака некритички стао иза процеса тзв. евроинтеграција и тиме појачао *геополитичку конфузију* у којој се Србија налази. Конфузија се огледа у чињеници да те снаге, инсистирајући на бржем процесу евроинтеграција, гурају Србију у тзв. *атлантистички облик интеграција*, иако то не желе отворено да признају грађанима, кријӯћи се иза скупштинске декларације о војној неутралности наше земље. Ова чињеница је утолико погубнија јер нема већинско и референдумско упориште у одлуци грађана Србије" (Деспотовић, 2015: 117). „Већи део политичко-економског естаблишмента ангажовао се на спровођењу 'безалтернативног' укључивања Србије у западне облике интеграција и спреман је да за тај циљ жртвује чак и цивилизацијски идентитет земље и народа, иако, на другој страни, знатан део интелектуалне елите томе пружа пасиван или активан отпор. Потом, велика већина српског православног народа резолутно одбија могућност 'промене свести' и цивилизацијске конверзије..." (Степић, 2016: 436).

Упркос томе, може се приметити да се суочавамо са *фанатичном вољом домицилне олош-елите* да изврши преузете обавезе, као неупитни

услов подршке коју су добили од страних ментора за свој долазак на власт. Један од најтрагичнијих захтева по национални идентитет Срба, а који већ неколико година уназад долази са простора ЕУ (као обавезујући политички услов из СР Немачке), фокусирао се на императиву промене *идентитетског кода и менталитета српског национа* као базичног услова за приступање Европској унији. „ЕУ у Србији све време води перманентни културни рат (против српске културе). Подржавали су пројекте који су имали за циљ 'усвајање европских вредности и европског идентитета', а омаловажавали и ругали се традиционалној српској култури и вредностима" (Милошевић, 2010: 247).

Закључак

Можда је у закључном делу нашег рада о овој тегобној и контроверзној теми методолошки и аргументативно најупутније навести ставове Семјуела Хантингтона, који потпуно експлицитно и са повећом дозом *западног цинизма* разрешава постављену дилему. Дакле, каква је судбина и исход политичких намера и планова локалних политичких елита да своју земљу цивилизацијски прекодирају и транслирају у други цивилизацијски круг? „Политичке вође, испуњене арогантним поносом, мисле да могу фундаментално да преобликују културу својих друштава, али су осуђене на неуспех. Мада могу да уведу елементе западне културе, они нису у стању да трајно потисну или елиминишу најважније елементе својих домаћих култура. Обрнуто, када је западни вирус једном унесен у друго друштво, тешко га је избацити. Вирус је отпоран, али није фаталан; пацијент преживљава, али никада није онако као што је био. Политичке вође могу да праве историју, али не могу да јој утекну. Они стварају поцепане земље; они не стварају западна друштва. Они инфицирају своју земљу **културном шизофренијом** која постаје њена стална карактеристика" (Хантингтон,1998: 172).

Ово убедљиво и сурово сведочанство јасан је доказ о судбини *поцепаних, растрзаних или растројених земаља* које су постале *жртве заблуда и олигархијских интереса својих отуђених елита* о могућој цивилизацијској конверзији. Али, чини нам се, још и више бруталних геополитичких интереса великих центара цивилизацијске моћи, који често на даљину зраче привлачном снагом империјалног језгра, мамећи мале земље у опасну зону геополитичке и економске радијације. Њихов „примамљиви сјај" најчешће се маскира „добрим намерама" и може мале земље постепено да уведе у модерну верзију цивилизацијског ропства. У том контексту сагледано, и наше „дуго путовање у Јевропу" може трајати

„бесконачно", *из простог разлога јер се и нема куда отпутовати.*[12] **Србија** је, као што смо већ констатовали, *саставни део Европе* од свог државног постанка до данас. Биће да је Европа та која, као и вековима пре тога, **лута** за својим географским, геополитичким, цивилизацијским и културолошким одређењем.[13] Највише данас, у својој постхришћанској фази, коју обележава *радикална дехристијанизација њеног идентитета,* политички и правно формализована још у уговору из Мастрихта.

Литература

1. Бжежински З. (2001) *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица.
2. Видовић Ж. (1989) *Огледи о духовном искуству*, Сваирос, Београд.
3. Вивијан Х. (2010) *Сербија, рај сиромашних*, Службени гласник, Београд.
4. Влајки Е. (2016) *Америчко-исламски антисрпски џихад*, Филип Вишњић, Београд.
5. Дејвис Н. (2005) *Европа, једна историја*, Вега медија, Нови Сад.
6. Динцелбахер П. (2009) *Историја европског менталитета*, Службени гласник, Београд.
7. Деспотовић Љ. (2008) Српска политичка модерна; Србија у процесима политичке модернизације 19. века, Стилос, Нови Сад.
8. Деспотовић Љ. (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци.
9. Кожмињски М. (2009) *Европска цивилизација*, Службени гласник, Београд.
10. Минклер Х. (2016) *Сила у средишту*, Албатрос плус, Београд.
11. Милошевић З. (2010) *Политичка модернизација*, Институт за политичке студије, Београд.
12. Мајнхоф У., Триандафилиду А. (2008) *Транскултурна Европа*, Клио, Београд.
13. Наполеони Л. (2012) *Олош економија*, Хисперија-еду, Београд.
14. Фукујама Ф. (2002) *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица.
15. Хантигнтон С. (1998) *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица.
16. Радовановић М. (2008) *Косово и Метохија*, Службени гласник, Београд.
17. Степић М. (2016) *Геополитика, идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд.

[12] Србија се, како је рекао Светозар Марковић, „стално врти у једном коловрату", непотребно трошећи социјалну енергију, исцрпљујући се већ генерацијама око питања да ли је и колико део Европе. А она је то била таман толико колико је Европа у разним периодима њене историје хтела то да јој призна, вођена својим себичним интересима метрополе.

[13] Види: Мајнхоф У., Триандафилиду А., (2008) *Транскултурна Европа*, Београд, Клио, стр. 347.

ЗАВРШНО СЛОВО:

Интервју Бориса Субашића са проф. др Љубишом Деспотовићем, објављеног у Вечерњим новостима, 27.01.2025.

ГЕПОЛИТИКА СВЕТОГ САВЕ СТВОРИЛА ЈЕ СРПСКУ НАЦИЈУ: Обележевамо 850 година од рођења човека који је поставио архетип националне свести

СВЕТИ Сава је најпознатија, најизузетнија и најтајанственија личност у историји српске нације коју је управо он створио.

- Савино рођење пре 850 година је преломни тренутак у историји српског народа, ништа се не може мерити са његовим животом кога је посветио Србима. Политиколошки посматрано он је извео невероватан феномен, створио је српску нацију шест векова пре него што су Европи уопште почело формирање нација! Његова вишедимензионална мисија: државничка, религијска и културолошка је у 13. веку успела да постави угаони камен, архетип, српске националне свести која одржава континуитет до дана данашњег, без обзира на све историјске Сциле и Харибде које су се дешавале Србима - каже проф. др Љубиша Деспотовић, једини српски научник који је Савино дело разматрао са савременог политиколошког аспекта у књизи „Геополитика Светосавља".

Он указује да је Сава створио српску нацију у времену када су услови за такав подухват изгледали немогући, када су империјалне претензије ка Србији и асимилацији Срба гајили и православно Ромејско царство и западне државе предвођене папством.

- Срби и данас живе у сличним геополитичким условима, али не постижу немањићке успехе јер не познају геополитику Светосавља. Зато нам је потребно ново читање Светог Саве растерећено постојећих рецепција и тумачења у коме ће сваки сегмент његовог рада бити обрађен на аутентичан и изворан начин. То је могуће иако немамо Савине мемоаре. Сагледавајући резултате његовог рада у светлу околности у којима је живео и делао можемо да декодирамо његову геополитику која никада није изгубила на актуелности. Срби од Савиног времена до данас живе у

сличним околностима, на вододелници између источних и западних цивилизација и империја, на простору који је врло значајан за све цивилизације и културе које су са Запада покушавале да изађу на Медитеран и иду даље на блиски и даљи Исток и обрнуто - каже др Деспотовић.

- Треба делати као Сава у времену када су два ужарена језгра, Ромејско царство и папски Запад покушавали да прогутају Србе. Он је управо тада утемељио српску нацију у државном, културном, идентитетском, верском и сваком другом смислу. Тај подухват је запечатио путовањем на „истински Исток", Синајску Гору где је, како каже његов биограф Доментијан, „чеда свога западног отачаства" привео Богу као „нови савршен народ". То предање је у српском народу створило изузетан и јединствен осећај да је „изабран" односно да може да се обраћа Господу непосредно јер пред њим има најеминентнијег представника, Светог Саву, највећу историјску личност коју су Срби имали и коју ће икада имати - каже др Деспотовић.

Он указује да је погрешно уобичајено посматрање различитих аспеката Савиног рада којим се он представља као низ раздвојених личности.

- Таквим приступом се умањује Савина личност и ствара његова искривљена слика. Сава је јединствени „светац - цивилизатор", модернизатор државе и културног живота, интегратор и креатор националног идентитета. Он је истовремено био све: еманципатор, боготражитељ, државник, дипломата, утемељивач просвете и здравства, творац световног и црквеног законодавства. Одржавао је контакте са окружењем без обзира на конфесију, а истовремено је био велики православни духовник, чија христоцентричност се не може довести у питање. Био је свестан да и на Западу и на Истоку постоје цивилни облици школовања, да се не учи у богословској школи математика и како се пројектују и зидају манастири и храмови, како се топе метали и праве путеви, све оно што је неопходно да би се развијали држава и друштво. Оснивао је школе јер је разумео да религија сама по себи ни црква то не могу да апсорбују, а у свом Законоправилу је дао српску верзију средњовековне „симфоније" државе и цркве, као законодавац и грађанског и црквеног права - каже др Деспотовић.

Он наглашава да је просветитељска делатност Светога Саве била синхронизована са тадашњим европским токовима просвећивања и модернизације, али прилагођена српским државним, културним и верским специфичностима.

- Савина мисија била је ослобађање српске државе и цркве од предоминације цезаропапизма Ромејског царства, издвајање српског националног идентитета од мноштва других који су били утопљени у универзализам „православног Рима". Томе су се супротстављали и вековни империјални интереси Константинопоља који је настојао да сачува политичку и верску доминацију, и конкурентска религијска и политичка стварност оличена у папској Римској цркви и западном политичком поретку моћи. На размеђу тих геополитичких интереса Сава је тражио спасоносну формулу ослобођења која би подстицала еманципацију српске државе и постизање статуса српског краљевства и стицање верске аутокефалности. Опстанак, ослобођење и развој српског народа захтевали су мудру, уравнотежену и рационалну националну политику, а то је избалансирани концепт геополитике Светосавља који је подразумевао избегавање политичког туторства - објашњава др Деспотовић.

Професор подсећа да се мало тога суштински мења на светској позорници када је реч о геополитичким константама, не само за велике државе и империје већ и за мање народе који су истински историјски и постојани.

- Такав народ су Срби који живе на геополитичкој вододелници. Суштински се не разликује линија поделе православља и римокатоличанства из времена Немањићке државе са геполитичким лимесом које цртају геостратези америчке империје, као што су Збигњев Бжежински у „Великој шаховској табли" или Самјуел Хантингтон у „Сукобу цивилизација". Срби непрестано живе са обе стране лимеса, осцилују између два ужарена језгра. Да је и у таквој позицији могуће опстати и напредовати доказао је Свети Сава успевајући да уради оно што нико раније није учинио, да избори еманципацију свог народа и успостави стабилну државу на трусном простору. Суштински део тог пројекта је било добијање аутокефалности „цркве у Срба". То је практично значило потискивање хеленског фактора и враћање цркве српском народу. Захваљујући Сави она је на врло мудар начин укључила у себе религијске и традицијске вредности које не потичу из хришћанства већ из ранијег периода српске историје, као што је слава, и да их одрже као нашу националну специфичност до данас - каже др Деспотовић.

Светосавље је по његовим речима „везивна нит која нас је држала на окупу и онда када нам је биолошки опстанак долазио у питање".

- Светосавље је главно обележје крштене Србије које нису заборављали чак ни они Срби који су стицајем тешких историјских околности

били приморани на верску а потом и националну конверзију. Срби су као народ крштени у хришћанству много векова пре доласка Светог Саве али су тек са њим постали права Крштена Србија, као национална, језичка, културна, верска, духовна и државна заједница свих Срба ма где они живели у свету. Тако је било, а тако ће и бити - закључује др Деспотовић.

ВИЗАНТИЈА НАМЕТНУТИ ПОЈАМ

СВЕТОСАВЉЕ се данас све чешће а потпуно нетачно „византинизује" и поистовећује са политиком Константинопоља, указује др Деспотовић:

- Свети Сава, све и да је хтео, није могао да буде Византинац јер Византија није постојала у његово време! Византија је наметнути западни појам, измишљен у Немачкој, који је изопачио суштину догађаја на простору Ромејског царства, јединог Римског царства свога доба. Тако су ту државу перципирали њени савременици, укључујући Саву, као древну империју са својим интересима и амбицијама, који су се често сукобљавали са српским. Контаминацијом прошлости, мењањем историје због неких догми, покушава се „византинизација" Саве и његове српске црква за коју се борио управо због државне и духовне хегемоније Ромејског царства.[1]

---

[1] Немачки историчар Хијеронимус Волф (1516-1580), измислио је изразе *„Византија"* и *„Византинци"*. Он то чини 1557. године, у свом делу *„Corpus Historiæ Byzantinæ"* (*Basel, Schweizerische Eidgenossenschaft*), мада је врло добро знао, да никада у својој историји, Романи нису себе називали Византинцима, нити своју државу – *Византијско царство*. Историчар Волф одбацује (*попут већине* каснијих *немачких историчара*) хиљадугодишњу употребу израза народа, који је носио ту државу, те намеће свој назив – *Византија*. Инспирацију је добио на основу једног Трачког места (*Janin, Raymond: „Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique" – Paris: Institut Français d'Études Byzantines, 2nd ed. 1964, стр. 10*) – *Византиона*, које је 667. године пре нове ере, основао дорски краљ Визас, као колонију града државе Мегаре. Ово мало место, прекриће касније, нова романска престоница – *Константинополис*. Иначе, сами Романи су своју државу називали (*на латинском језику*): *Imperium Romanum*, *Imperium Romanorum*, *Res Publica Romana* или *Romania*, односно (*на грчком језику*): *Βασιλεία τῶν Ῥωμαίων*, *Αρχη τῶν Ῥωμαίων*, *Πολιτεία τῶν Ῥωμαίων* или *Ῥωμανία*. Да би што пластичније показао какав фалсификат је у питању, илустроваћу то следећим (*простим*) примером, то је као *„када би неко Русе за 104 године почео да назива Кремљинци, а руску државу Кремљинија, само зато што је Кремљ најстарији део њене престонице – Москве"*, или *„када би неко Сербе за 104 године почео да назива Дорћолци, а сербску државу Дорћолија, само зато што је Дорћол најстарији део њене престонице – Београда"*. Управо је тако немачки историчар Волф променио (1557) име народа, који је 104 године раније (1453) поробљен од стране Турака. (Петар Б. Богуновић, Витешка култура, год. III (2014), бр. 3, *Битка код Ангоре: Лета Господњег 6910*, Велики приорат Витезова Темплара Србије, Београд, стр. 16-17)

КУЛТ И ДО ТУРСКОГ СТАНОВНИШТВА

СЛАВНИ оксфордски професор Димитрије Оболенски говорио је да се „историчар који покушава да напише Савину биографију са правом уплаши и обесхрабри" када се суочи са невероватним спектром делатности тог племића, монаха, аскете, државника, дипломате, законодавца, великог путника који је физички умро, али никада није напустио овај свет и свој народ. Јер, посмртни култ „свеца заштитника Срба без премца" се „проширио по целом Балканском полуострву тако да га је касније делимично прихватило чак и турско становништво", констатовао је Оболенски, наглашавајући да је „Савина митопејска моћ без сумње јединствена у Источној Европи".

НАУЧНИЦИ НАШЛИ ДОКАЗЕ ДА ЈЕ СМАТРАН ЖИВИМ СВЕЦЕМ И МЕЂУ ЛАТИНСКИМ КРСТАШИМА У СВЕТОЈ ЗЕМЉИ

За живота поштован као светитељ

САВА Српски је још за живота поштован као светитељ, не само у српском народу, већ и међу Русима и Бугарима, који су чак покушали да задрже његове земне остатке после смрти у Великом Трнову на крају другог поклоничког путовања на Исток које је предузео да би на светињи свих монотеиста Гори Синајској привео српски народ Христу. Научници су пронашли доказе да је Сава сматран живим свецем и међу латинским крсташима у Светој земљи, чак и међу муслиманима на двору египатског султана Камила, који су били задивљени подвигом највећег путника света свога доба који је 1234-1235. прешао више од 8.000 километара преко мора и копна три континента.

- По ономе, што о Светом Сави знамо из позитивних писаних података, он је заиста, према заповести апостола Павла, датој епископима и свештеницима, био свима све, али, иако велики хришћанин и подвижник, остао је природан Србин и човек. И народ га у својим предањима тако и схвата: као учитеља благог, и као доброг оца, који праштa, али уједно, у приликама, и као неумитног укоритеља и судију; као аскета и преморенog скромног путника пешак. Све што је најбоље и најузвишеније или је у природи једног предела лепше и необичније, довео је народ наш у везу са идеалом својим, Светим Савом, и његовим апостолским путовањима и проповедањима... Објашњења основних карактеристика у земљорадњи и сточарству, у главним женским ручним радовима, млинарству и чисто народним занатима опет око Св. Саве круже - записао је протојерej Сте-

ван М. Димитријевић у етнографској студији „Свети Сава у народном веровању и предању".

Да свог просветитеља нису заборавили ни Срби који су прешли у католичанство посведочио је шибенски бискуп и историчар Иван Томко Мрнавић (1580-1637) који је 1610. објавио прву познату модерну биографију Светог Саве.

Први писани траг о школској прослави Светог Саве датира из 1735. у Српско-латинској школи у Сремским Карловцима. Кувеждински протојереј Јефтимије Ивановић који је 1812. дошао у Земун први је предложио 1812. да се Савиндан прославља у српским школама што је прихваћено широм Хабзбуршке монархије.

Још пре доношења хатишерифа 1823. Књаз Милош је наредио да се Свети Сава светкује у Србији, у народу и школама. У протоколу Књажеве канцеларије од 5. фебруара 1827. убележено је проглашење Савиндана за државни празник. Када је 1838. основана највиша образовна институција, Лицеј у Крагујевцу, његов први ректор Атанасије Николић је предложио да се Свети Сава прославља као школска слава. Указом Попечитељства просвештенија (Министарства просвете) од 5. јануара 1840. Сава је проглашен за патрона свих школа у Србији и 14. јануара је Савиндан први пут званично прослављен као школска слава у Крагујевцу.

У Будиму је 1838. први пут обележен Савиндан, а следеће године је у Сегедину први пут изведена песма „Ускликнимо с љубављу светитељу Сави" сегединског свештеника и вероучитеља Павла Стаматовића. Свети Сава је као заштитник српске просвете прослављен у Шибенику 1846, а у Котору 1849. године.

ПОГОВОР:

НА СВЕТОСАВСКОМ, А НЕ НА ЗАПАДНОМ ПУТУ

Популационо и територијално мали народи и државе, који се налазе у унутрашњости верских, цивилизацијских, економских, идеолошких, геополитичких и геостратегијских „пан-области", у контексту тзв. процеса дугог трајања већином немају много дилема, а ни избора. Геодетерминистички им је одређено где историјски припадају, уз који центар моћи се сврставају, којом интересном сфером су обухваћени, како се у преломним временима опредељују, у ком смеру се дугорочно оријентишу, „којем царству ће се приволети", с ким ће да граде своју будућност... Они су „сламка међу вихорове" и њих носи матица историје на коју они уопште не утичу или утичу веома мало. У међународним односима се по правилу ништа не питају, односно третирани су не као „субјекти" који мање-више самостално одлучују о себи и нарочито о другима, већ као „објекти" којима се манипулише и који често за велике силе представљају „монету за поткусур". Изузеци су веома ретки, краткотрајни и најчешће су плаћени високом ценом.

У дијаметрално супротној ситуацију су народи и државе који се налазе на периферијама културних „великих простора" и геополитичких „тектонских плоча", тј. у њиховим контактним, нестабилним, конфликтним, трусним, „раседним" зонама. Они имају деликатан положај између минимум два мање или више моћна и удаљена гравитациона центра планетарних размера – „геостратегијских играча", како би их назвао Бжежински – те у неким случајевима чак неколико светских актера нижег ранга – „геополитичких стожера", опет према терминологији неизбежног „Збига". Такви народи и државе могу да у конкретним историјским „пресецима" покушају позиционирање на два начина: *један*, независно и неутрално, ризикујући да их „седење на две столице" (или ни на једној!) скупо кошта и буде „кратког даха", а дугорочно исцрпљујуће, са неизвесним резултатом и на концу неодрживо, те *други*, опредељујући се за неку од великих сила, често од случаја до случаја, принудно пристајући да, на први поглед апсурдно, буду сателит удаљенијем, цивилизацијски и геополитички неподударнијем покровитељу како би избегли да буду „прогутани" од оног ближег, у сваком смислу сличнијег.

Српски народ и државу једна колосална историјска личност је привилеговала да могу бити поштеђени таквог „оријентацијског тумарања".

Био је то принц Растко Немањић – потоњи Свети Сава. Прави и несумњиви „отац нације"! Он је српски народ, а у складу са *Символом вере*, не само верски ситуирао унутар „једне, свете, саборне и апостолске Цркве" – Православне – већ га је и увео у ред малобројних етноса који имају своју, независну, помесну цркву, у то време архиепископију, а сада патријаршију. Још тада – почетком 13. века – трајно га је цивилизацијски одредио као припадника хришћанског православног Истока. Упоредо, *Номоканоном* је по/утврдио идеју симфоније цркве и државе, али одбио не само цезаропапизам западног типа, већ и цариградске источнопапистичке амбиције у сврху доминације над националним, помесним православним црквама, које нису угасле ни до данашњег дана. Српској држави (државама) трасирао је вектор који дугорочно, природно, једино логично и рационално мора бити у складу са њеним континенталистичким, евроазијским геополитичким идентитетом, укључујући и постулат да ни у том смислу никако не одступа од цивилизацијског – православног – идентитета српског народа.

Сходно томе, стално обнављана и понављана дилема пред Србима „Исток или Запад" је вештачка и индукована од стране њених непријатеља и заведене националне (псеудо)елите. Штавише, она је веома опасна, води на странпутицу и доноси исцрпљивање колективне националне енергије. Може се, чак, сматрати саставним делом пропагандног, хибридног рата од обнављања српске државе у 19. веку до данас, а са несагледивим последицама по круцијалне националне интересе егзистенцијалног карактера. Свети Сава, „светац-цивилизатор" како га је назвао В. Ђоровић, одавно је Србима задао координате у којима ће постојати и опстајати. Свестан периферног положаја српских земаља контексту укупног православног света, као и снажних, агресивних утицаја из Јадранског и Панонског басена, он ипак није српску Цркву везао за римокатоличку јерес, нити државу за савезнике са „западних страна", већ за једино право, изворно хришћанство, оно православно, те стратешки, упркос повременим, чак и оштрим сукобима, за ромејски комонвелт. За Цариград, а не за Рим. Требало је то да у доцнијим временима снажније имплицира везивањем за Кијев, Петроград и Москву, а не за Беч, Пешту, Берлин, Париз и Лондон, за које су „српски чамац" везивале тзв. народне династије и покондирена елита.

Ти каснији „творци и тумачи" наслеђа Светог Саве, а за њима и колоне поводљиваца, приписали су му крилатицу којом се Срби и српске земље дефинишу као „Исток на Западу и Запад на Истоку". Нема релевантних доказа да је заиста потекла од Светог Саве, а постала је апокрифна и геополитички употребљива крајем биполарног раздобља као инфузија

титоистичком несврставању. Они који су је несвесно и неопрезно или, пак, тенденциозно, подло и манипулативно ставили у оптицај 1980-их намеравали су да апострофирајући наводну српску цивилизацијску и геополитичку дуалност, а која је у ствари непостојећа, релативизују истинску позицију српског чиниоца сходно светосавском виђењу. Штавише, ту дуалност истицали су као специфичну привилегију и предност српског културно-цивилизацијског и геополитичког обрасца, а не као страни деструктивни имплант који српски национални „организам" упорно одбацује, али му он ипак наноси велику штету. Хантингтон ће у свом капиталном делу *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка* из 1996. године спољa индуковану појаву двојности сматрати друштвено шизофреном, а земље и народе на које се примењује конвертитски механизам сврстати у оне „растрзаног" („располућеног") бића.

Приписивање наведене фразе таквој угледној личности какав је Свети Сава требало је да код Срба развеје сваку сумњу у њену исправност и спречи преиспитивање. Јер: ко може да доведе у питање нешто што тврди Свети Сава, зар не? Истовремено, имало је циљ да српски корпус поунутрашњи лажну тезу како припада ***и*** Западу, да би временом атрофирао и потпуно одбацио чињеницу како је саставни део Истока, те прихватио и задржао самоспознају да припада ***само*** Западу. Тако би се извршио не само верско-цивилизацијски, него и геополитички трансфер српског народа и српских земаља као кључног етно-просторног чиниоца на Балкану. Према Светом Сави би био учињен велики грех, а Срби би као колективитет „преумили" на супротну, јеретичку страну. И постали „предзиђе" не само римокатоличког *кршћанства*, него и вестернистичког *атлантизма*, нахушкани и употребљени против некада историјских источних, православних суседа. То значи да би остали „крајина, крвава хаљина", и даље уз опасан цивилизацијски и геополитички „расед", само са друге, западне стране.

Србима је, упркос свему, лако. Не морају да размишљају куда ће и како ће. Од извора имају само један прави пут – онај светосавски. И идентитетски и геополитички. То не значи да треба да се затворе у сопствене духовне и материјалне љуштуре. Напротив! Светосавље није никаква „православна секта", како га често оптужују, него, по речима Светог Владике Николаја Велимировића Охридског и Жичког, „православно хришћанство српског стила и искуства". Стога Срби, сходно географском положају свога простора, требали би и морали би да буду отворени према осталим, страним, али само позитивним вредностима, било да долазе са Далеког, Средњег или Блиског Истока, из европског, америчког или аустралијског дела Запада, са Индијског „потконтинента", субсахарске Аф-

рике, латиноамеричких пространстава или исламског света. Дакле, сарадња са њима привремена и повремена, ограничена на тактички и утилитарни ниво – ДА, али дугорочно и стратешки НЕ.

При томе, Срби би требало да обрате пажњу на важну ствар: да ти утицаји буду увек третирани као туђи(нски) и селективно прихватани тако да суштински не поремете аутентични српски, православни, светосавски систем вредности. То значи да не смеју дозволити да подлегну негативним аспектима разних „новотарстава", која као „велики потоп" прете да их потпуно преплаве. Како би сачували сопствену самобитност и своје елементарне националне интересе, у духовном смислу нужно је да се супротставе изврнутом *екуменизму*, а у геополитичком смислу америчком *глобализму*. Другим речима, светосавски пут је пут Господа и тај пут „није непросечен, ненасут, необележен, да би се могли жалити: не видимо га, не знамо га. Јер тим путем су прошли свети апостоли, па свети мученици и исповедници, па свети хришћански цареви и патријарси, па свети пустињаци и испосници, хиљадама и хиљадама њих, милиони и милиони. Па су тим путем прошли и сви најбољи преци наши, од пре Светога Саве и од Светога Саве", како подсећа Српски Златоусти.

Стога српска оријентација никако не може бити према некада римокатоличком, а сада у великој мери дехристијанизованом, декадентном и милитантно антисрпски настројеном Западу, кога персонификују америчке творевине НАТО и ЕУ. Самоубилачки је да се српско интегративно опредељење и будућност траже „на европском путу", како препоручује заглушујућа пропаганда страног тзв. главног тока и његовог домаћег рукавца. Зашто? Зато што „Србија је сусед Европе, али Србија није Европа; нека помогне Европи, ако хоће и може, али нека се не улева у Европу и не губи у Европи", недвосмислен је Светитељ Лелићки. Душа, срце и ум светосавског српског народа исходиште имају на Истоку, у породици православних, традиционалистичких, суверенистичких, телурократских, евроазијских народа и држава под руским предводништвом. Јер: Срби су само и ништа испод нити изнад онога где их је истински позиционирао Свети Сава – на западној страни **Истока**.

Миломир Степић

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Проф. др Љубиша Деспотовић је научни саветник и руководилац Центра за политичку теорију у Институту за политичке студије у Београду. Члан је председништва Удружења за политичке науке Србије и редовни члан Матице српске. Члан је издавачког савета међународног научног часописа „Студија секуритатис" (Румунија), издавачког савета научног часописа „Српска политичка мисао", као и уредништва годишњака „Политика националне безбедности".

Аутор је више од двеста научних и стручних радова. Учествовао је на више домаћих и међународних научних скупова. До сада је, као аутор или коаутор, објавио више од двадесет књига и научних монографија, а као уредник-приређивач и десетак хрестоматија и зборника радова.

Стручно се усавршавао на: Георг Екарт институту, Брауншвајг, СР Немачка; Институту за историјску правду и помирење, Хаг, Холандија; Глобал семинар, Салзбург, Аустрија; и Институту Трес културас, Севиља, Шпанија. Био је тим лидер међународног научног пројекта Мапирање националних идентитета на простору бивше Југославије, којим је руководио проф. др Елазар Баркан са Колумбија универзитета из Њујорка.

Љубиша Деспотовић

ГЕОПОЛИТИКА СВЕТОСАВЉА
Српско национално питање у историјском распону
од крштене до природне Србије

друго измењено и допуњено издање

Издавачи

Архив Војводине
Жарка Васиљевића 2А, 21000 Нови Сад
https://www.arhivvojvodine.org.rs/
Главни и одговорни уредник: Др Небојша Кузмановић

Институт за политичке студије
Добрињска 11/5, 11000 Београд
https://www.ips.ac.rs/
Главни и одговорни уредник: Др Миша Стојадиновић

За издаваче
Др Небојша Кузмановић
Др Миша Стојадиновић

Штампа
Сајнос, Нови Сад

Тираж
1000

ISBN 978-86-6178-178-0 (Архив Војводине)
ISBN 978-86-7419-410-2 (Институт за политичке студије)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)
94(497.11)

ДЕСПОТОВИЋ, Љубиша, 1962-
Геополитика светосавља : српско национално питање у историјском распону од крштене до природне Србије / Љубиша Деспотовић. - 2. допуњено и измењено изд. - Београд : Институт за политичке студије ; Нови Сад : Архив Војводине, 2025 (Нови Сад : Сајнос). - 378 стр. ; 24 cm. - (Библиотека Посебна издања)

Тираж 1.000. - Стр. 7-10: Предговор / Вања Глишин. - Стр. 374-377: На светосавском, а не на западном путу / Миломир Степић. - Белешка о аутору: стр. 378. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз свако поглавље.

ISBN 978-86-7419-410-2 (ИПС)

а) Срби -- Национално питање
б) Србија -- Друштвена историја

COBISS.SR-ID 162354441